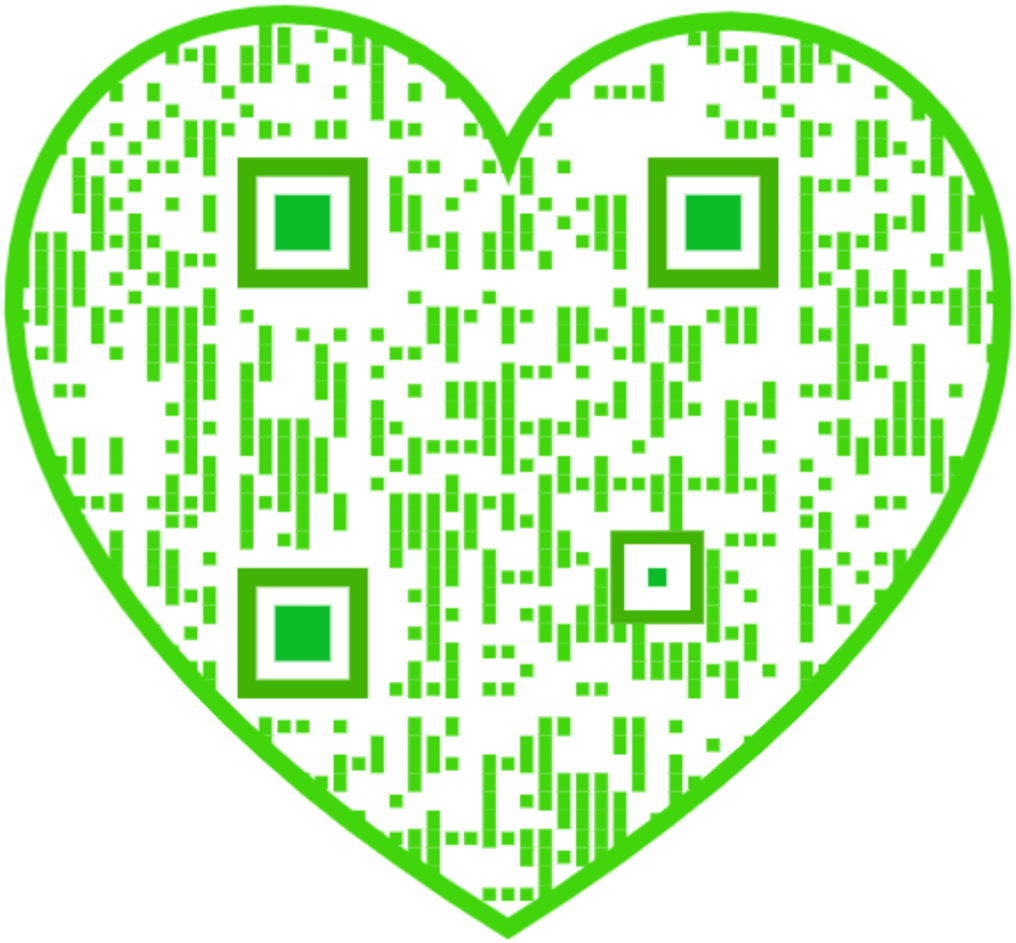
Biekorf. Jaargang 26

bron
Biekorf. Jaargang 26. Wed. L. De Plancke, Brugge 1920

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001192001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

[Nummer 1]

Gezelle's levensavond

..... *Rijmsnoer* verscheen in October 1897.

Het jongst-gedagteekende gedicht, dat erin werd opgenomen, is van 21-22 April: *Spaman* (bl. 270). Maar men kan in *Laatste Verzen* nagaan, hoe vruchtbaar die heele Lente bleef, midden in 't verzorgen en verbeteren van den bundel die aan 't uitkomen was. Geheel de April- en Meimaand door was 't een nachtegaalweelde zonder weerga geweest. Dan, van Juni tot Oestmaand, een lange leemte, en voor 't overige van 't jaar, nog slechts 4 gedichten en een paar kleengedichtjes.

Er is iets te leeren uit de dagteekeningen dier gedichten, en 't is jammer genoeg dat ze ons in de vorige bundels(1) ontbreken, of onvolledig bekend zijn. Men kan daarin de dichterlijke ‘vlagen’ van den Meester nagaan. Het volle van den Zomer is doorgaans werkeloos. Badende in 't zongeweld, in groen en bloemen; de oogen en 't herte vol

(1) Vóór *Rijmsnoer*, namelijk.

ziens- en gevoelsgenot van nijverig landwerk, rijpenden oogst en vruchten, gaart de Dichter zijne indrukken. Zelden werkt ze 's zomers zelf uit; de wintermaanden zijn daar gewoonlijk toe gebruikt, en tevens komen de beelden van, en de verzuchtingen naar de verdwenen weelde, 't verlangen en de weemoed naar de nieuwe zon. De lente is, ieder jaar bijna, een lange vreugdetijd en dichtenswonne.

Met licht en warmte van de zon was die ziel vergroeid. Wezenlijken nood had hij naar haar; heur wegblijven deed hem lijden, naar 't lichaam soms, naar de ziel altijd. De zon was hem al lang, en werd hem meer en meer, het voelbaar beeld van God, met Wien zijne ziel hoe langer hoe nauwer vereenigd werd, naarmate hij 's levens avond voelde dalen.

Dien levensavond willen wij eens, en zooveel mogelijk in 's Dichters werk zelf aanschouwen, sedert het verschijnen van Rijmsnoer.

Dat was, zeiden wij, in October 1897.

***

Terwijl Vlaanderen jubelde om het prachtig geschenk, en van uit het Noorden zelf bewonderende en waardeerende stemmen begonnen op te gaan[(1)], had Gezelle een ander werk ondernomen. Immers in 't zelfde talmerk 21 van Biekorf, waarin 't verschijnen van Rijmsnoer aangekondigd staat, leest men ook het eerste nieuws over ‘de *Goddelijke Beschouwingen* van Z.D.H. Mgr Waffelaert, Bisschop van Brugge, uit het Latijn vervlaamscht door Guido Gezelle, onder toezicht en goedkeuringe van Z. Hoogweerdigheid. - Te Kortrijk, bij Eugène Beyaert, 1897’ -, zijnde de vertaling der *Meditationes Theologicoe*, welke de Bisschop in 1896 in het tijdschrift *Collationes Brugenses* begon en regelmatig verder schreef. Het gansche eerste deel en nagenoeg de eerste afdeeling van het tweede waren reeds

(1) Als b.v. de brief van Hoogleeraar Kern (4 December 1897) aan Gezelle, die te lezen staat in Biekorf 1898, bl. 85.

verschenen, toen Gezelle door den Schrijver werd uitgenoodigd om zijne taalkennis en kundigheid aan dit werk te besteden. Hij aanveerdde het voorstel niet alleen met onderwerping of zelfs met schuchtere dienstveerdigheid, maar met dankbare trots en blijdschap. Meermalen heeft hij aan Mgr herhaald, dat ‘dit het liefste werk was van zijn leven, en dat hij het aanschouwde als de bekroning van zijnen arbeid’[(1)].

Geen wonder. Buiten de eer die het hem aandeed en 't gevoel van tevredenheid om het vertrouwen van zijnen hoogsten Overste, voldeed zulk werk in hem meer dan ééne behoefte en verlangen. Het liet hem bezig zijn met geestelijke beschouwingen waarnaar hij zoo immer, zoo thans meer en meer, trek gevoelde, en het gaf hem de gelegenheid, om de schoonheid der Vlaamsche taal te doen schitteren door het uitdrukken van de heiligste der wetenschappen. Al zijne kennis der oude vlaamsche mystieken sedert Ruysbroeck, al die schoone oude woorden die hij gedurig uit oude boeken en boekskes gevischt had en in *Loquela* en *Biekorf* hadde doen bewonderen, al zijne liefde voor de christen taal der christen Vlamingen ging hij daar kunnen te werke stellen. Voor wie zijn jarenlangen droom van *Christen Vlaanderen* gevolgd heeft, hebben zijne woorden niets dan natuurlijks.

Ook, wil men Gezelle's ziel eenigszins bereiken en verstaan gedurende zijne laatste twee jaren, dan kan men er niet buiten, de *Meditationes* en hun vlaamsche wedergave te lezen en stap voor stap te volgen[(2)], in verband met de gedichten en met de omstandigheden zijns levens. Dan zal men over dien arbeid een heel ander inzicht, krijgen als die Hollandsche protestante Juffrouw, die 't geen Bisschop

(1) Aldus geweerdigde de Hoogw. Schrijver zelf der Meditationes het te getuigen, en met nadruk te herhalen.

(2) Verre van voldoende, in een levensbeschrijving, te vermelden dat G. de *Goddel. Besch.* vertaalde, er de ‘terminologie’ der godgeleerdheid en der *zedelijke* wijsbegeerte (waarom de *zedelijke* alleen?) vervlaamschte, bijna uitsluitend met die bewerking bezig bleef, en er bij eenige plaatsen tot lyrische poësie uitbrak.

kan vergeven, een Dichter tot vertaler te hebben gemaakt, en ‘twee vliegen in één klap’ te hebben geslagen met Gezelle naar Brugge te beroepen als kloosterbestierder. Ja men zal de klacht van den geestdriftigen Prof. Verriest zaliger niet bijstemmen, omdat zijn Oud-Meester ‘over kop en ooren in de vertalinge van 't werk van den Bisschop’ scheen te zitten, en: ‘gaan we daarvoor nog onzen dichter derven?’ Men zal het eindelijk gaan inzien, dat deze Man nog iets anders te doen had en te doen zocht, als verzen schrijven, maar dat hij in alles een Dichter en Schepper van schoonheid bleef, zelfs... (stillekens!)... als hij ‘zweeg’.

***

Blijkens de *goedkeuringe* aan 't hoofd der vertaling (Allerheiligen 1897), was deze eenige maanden vroeger, men mag zeggen Juli-Augustus ondernomen. De eerste bladen verschenen in November, en sedertdien kan men in Biekorf het uitkomen nogal regelmatig volgen, aan de bespreking van E.H. Van de Putte, als men erbij denkt, dat ieder besproken deel reeds eenige weken moest verschenen zijn vóór het kon ontleed worden[1].

Ten hoofde drukte de Dichter zijn Eeredicht uit 1880 voor Doctor Waffelaert. Het was de gelegenheid geweest van beider kennismaking, en bevat den lof der Godgeleerdheid en den dank voor de gave des geloofs aan Vlaanderen gegeven en behouden door de eeuwen heen Prachtig gedicht, vol wetenschap en vol bewijs, hoe Gezelle de behoeften en de bekommeringen van zijnen tijd en zijn land medeleefde: een Vondeliaansch eeredicht, maar naar Gezelle's herte en trant.

(1) Biekorf 1897, November (bl. 336), aankondiging der vertalinge; December, id. verzoek tot verspreiding. Juni 1898 (bl. 117) bespreking der 96 eerste bladzijden, en bl. 205 en 218, woordenlijsten uit diezelfde. December 1898 (bl. 361) lijsten uit de bladzijden 97-160. Maart 1899 (bl. 94) over de bladzijden 161-192. November 1899 (bl. 351) over de bladzijden 193-208, nog verschenen vóór Gezelle's dood. 29 December 1899 geeft E.H. Craeynest bericht dat bijliggende bldz. 209-240 de laatste zijn, die Gezelle nog met eigen hand verbeterde op den voordruk.

Hij had daarin gewenscht:

> ..... ‘God geve, o leeraar van Gods woorden
> dat uwe leering eens van Leye- en Scheldeboorden
> de duistre dampen weer'!...’

Dit was in vervulling gegaan, en de Bisschop was zijnen Dichter trouw verknocht gebleven. Den 12 December 1895, nadat de nieuwe kerkvoogd te Belleghem en te Kortrijk plechtig ontvangen was geweest, schreef Gezelle aan Vicaris-generaal Rembry:

‘Zijne Hoogweerdigheid heeft mij onlangs te Kortrijk gevraagd, koe 't kwam dat ik te Belleghem Hem geen gedicht afgelezen en hadde; men zegt mij dat hij Rousselare daar ook over gesproken heeft. Nu heb ik een gedicht gemaakt op den kruisweg... ik zou, zoo gij het goed oordeelt, dat gedicht willen opdragen aan Zijne Hoogweerdigheid, met zijnen oorlof...’[(1)].

Monseigneur zocht dus de gelegenheid om Gezelle zijn dank en zijne waardeering te kunnen bewijzen, en de Dichter was daar, zoo 't verstaanbaar is, gevoelig aan. Ditmaal was hem de groote gelegenheid gegeven om zijn Hoogen Vriend te dienen, en tevens de hoogste begeerten van zijn taalveerdigen geest en zijn godminnend herte te voldoen. Hoe wonder kwamen 's Bisschops gedachten met die van den Vlaamschen Volksleeraar overeen! Als men die eerste woorden leest van het Voorbericht, denkt men Gezelle's eigen herte te hooren spreken:

> ‘Het heeft mij altijd groot wonder en groot jammer gedocht, dat er zooveel menschen zijn, geleerde en ongeleerde, die daar of daar wetende 't gene zij ‘uit noodzakelijkheid des middels’ en ‘des gebods’ moeten weten, verre zijn en verre blijven voor ooit eenigen arbeid of eenige moeite te willen besteden, om, zoo de priesters het doen, tot eene hoogere, duidelijkere en volmaaktere wetenschap te geraken van God, en van de zaken die God aangaan.’

En verder:

> ‘Denken die zorgelooze, die onachtzame menschen misschien, dat er weinig of niets aan gelegen en was, weêr God die hooge wetenissen

(1) 't Was de ‘XIV stonden of de Bloedige Dagvaart ons' Heeren’ die men vinden kan in de jongste uitgave der *Laatste Verzen*.

> en geheimen veropenbaarde, of ze voor eeuwig, gedekt en gedoken hield? Denken zij dat die openbaringen de menschen tot niets en dienden, en hadden kunnen, zonder schade of nadeel, door God verwaarloosd en ons' ontgeven en ontzeid blijven?'

Wat anders was het immers, dat Gezelle in zijn vroeger schrijven en dichten gedaan had, en in zijn levend woord als priester, tenzij het Vlaamsche volk dieper inzicht geven in zijn geloof, in de plechtigheden en gebruiken zijner kerk, in het leven zijner Heiligen, in het opstijgen der ziel, langs de trappen der natuur- en wereldbeschouwing, naar God zijnen Heer en Jesus-Christus zijnen Zaligmaker?

En dan, de opvatting zelve der *Meditationes* was van aard om Gezelle's Dichterziel aan te lokken en in te nemen. Immers zij zijn geen dorre wetenschap voor het redeneerend verstand alleen, zij bevatten de kruim der godgeleerdheid, met haren smaak voor den christen geest, met de vervoeringen der ziel in het beschouwen der waarheid; zij leeren 'ons God kennen in Hem zelf en in zijne werken, en tevens wekken zij ons op om God te beminnen met steeds groeiende liefde, ' zoo Z.E.H. Mahieu ze samenvat in 't voorwoord van een later, vlaamsch werkje van Z. Hoogw. den Bisschop[1].

Zie, dat was Gezelle in 't herte pakken. En met groote vreugd begon hij, en voltooide dat eerste deel: *Van het opstijgen van den geest te Godewaard*. De vertaling van dat opschrift luidt als een van Ruysbroeck's hoofdstukken. En Ruysbroeck is dan ook, bij dat vertalen, de gedurige leidsman en het voorbeeld van Gezelle, met uitname van de vreemde woorden die den ouden mystieker nog bijbleven[2].

Men voelt Ruysbroeck's invloed in Gezelle al sedert een heelen tijd tevoren. Dat heerlijk gedicht uit 1882:

> O wilde en onvervalschte pracht
> der blommen, langs den watergracht...
> daar staat ge, en in den zonneschijn;
> al dat ge doet is blomme zijn!...

droeg reeds een woord van Ruysbroeck tot opschrift en

(1) '*Eening der minnende ziel met God....'* Brugge, St-Michiel, 1916.
(2) Over de prachtige Vlaamsche *vaktaal* der G.B. kunnen wij hier niet spreken. Dat komt elders te pas.

aanleidinge, en is geheel en gansch in den geest van den ouden *schouwer* uit het Soniënbosch geschreven. Sedert kan men, in vele zijner gedichten, den Ruysbroekschen toon hooren dóórklinken[1]. Hij leest hem voort en voort, en hij teekent zijne woorden aan. Zoo vinden wij in *Rond den Heerd* 1889, hl. 352, eenen opstel over kerkzang:

> ‘Maar ik hebbe in Jan Rusbroec's werken, die Prior was te Groenendale bij Brussel, nog een schooner woord gevonden en een bekwamer, om de eigenheid van den kerkzang zijnen gepasten naam te geven: *Hemelzang* heet Rusbroec 't gene wij nu kerkzang plegen te noemen... *Hemelzang* is een pogen van den mensch om, op de aarde, met Gods hulp, te zingen en te bidden gelijk men in den hemel bidden en zingen zou... Dat is een schoon woord van Heer Jan Rusbroec, al is 't een oud!...’

En geheel die opstel is als een proza-dicht, geboren uit de ontroering die dat schoon dichterlijk woord in Gezelle verwekt had.

Alzoo was hij!

Ruysbroeck dan was zijn gestadige lezing, en bij zijne dood lag 't hoek van Ruysbroeck's werken nog open op de bidbank in zijne kamer[2].

Hij was de man naar Gezelle's herte, die zalige Prior, met zijn brandende ziel en zijn wonderend oog. Hij die den visch in 't water, de ‘plomp’ op de vijvers, de blommen in de weide, de biên en de miere, en al wal groeit en leeft tot uitgangspunt kon nemen voor zijne hoogvluchtige zielestonden!

En die zon, vooral!

> ‘Als de locht wordt doorschenen met klaarheid der Zonne, dan wordt vertoond de schoonheid ende rijkheid van hele die wereld, ende 's menschen oogen worden verlicht, ende hij wordt verblijt in menigvuldig onderscheid van coleuren. Alzoo ook, gelijkerwijze... als ons verstand wordt verlicht ende doorschenen metten Geest van verstand... etc...’
> ‘En hoe meer dat de locht verlicht wordt door de klaarheid van

(1) Er zou een dóórdragende studie over dien invloed moeten komen. Hij is hier slechts een bijkomende beschouwing. Pater Heyman S.J. raakt de vraag aan in Jong Dietschland 1910, 140-41; en P. Reypens S.J. in D.W. en B. 1911, 525.

(2) Caes. Gezelle, Leven, bl. 240.

de Zonne, hoe grooter de hitte wordt ende gemeenschappelijk in vruchtbaarheid. Als onze rede ende ons verstand aldus verlicht wordt... dan wordt de wil, dat is de minnende kracht, ontgloeid in rijke uitvloeing...'[1]

'Ende in de ontmoetinge Gods is de klaarheid ende hitte zoo groot ende ongemeten, dat alle geesten bezwijken in hun werken, ende versmelten ende verdwijnen in gevoellijke liefde...'[2]
'Want gelijkerwijze dat de Zonne met heur klaarheid ende hitte verlicht ende verblijf ende vruchtbaar maakt heel de wereld, zoo doet God met zijne gratie: Hij verlicht, ende Hij verblijf, ende Hij maakt vruchtbaar alle menschen die Hem gehoorzaam willen zijn..'[3]
'Maar de staat der heiligen is heet ende klaar: want zij leven ende verkeeren in den middag, ende met open, verlichte oogen aanschouwen zij de Zonne in heure klaarheid, want zij zijn doorvloeid ende overvloeid met de glorie Gods...'[4]

Dit zijn slechts eenige voorbeeldjes, maar wie ooit twintig reken in Ruysbroeck las, heeft, de Zon al ontmoet en voelen stralen, en wie Gezelle leest, wordt zonnekind. Er is hier een ware zielverwantschap.

Ziet dat maar, in die weinige gedichten alleen die hij schrijft terwijl hij, vlijtiger dan ooit, ten bate der Goddelijke Beschouwingen, Ruysbroeck lezende is (om van de vroegere, ontelbare, te zwijgen):[5]

'De zonne - 'n wordt in 't zonnelicht
de weide nog niet wakker -
goêmorgent met heur mooi gezicht
den moedermilden akker...

Daar gaat entwat gebeuren; 't is
gehand en baar geworden,
dat Leven en Verrijzenis
zijn 't graf weer uitgetorden...[6]

En de weemoed als ze weg is:

De wereld mist den troost
dier zoete zonnestralen
die alles leven doen
daar ooit zij nederdalen;

(1) Sierheid der Geestel. Brul. II, 43.
(2) Ibid. 44.
(3) Hantvingherlijn oft van den blinck. Steene, 10.
(4) Ibid. 11. Wij geven R's taal eenigszins vernieuwd.
(5) Hier is, wel te verstaan, geen de minste *navolging* bedoeld, maar een gelijkenis van verbeelding wordt aangeduid.
(6) Laatste Verzen. *Musschen.* Februari 1898.

die 't schoone schoon doen en
die 't goede goed doen zijn:
die God verbeelden in
Gods beeld, den zonneschijn...

't Is meer als leed genoeg
en droefheid in mij, zonder
uw droef afwezig zijn
o 't weergalooste wonder
van al dat wonder is
in 's werelds heerlijkheid;
o zonne, en zij mij nooit
te lange uw licht ontzeid![1]

En verder, zoo we heerlijk zien zullen.

Nu, dergelijke dingen zaten hem dan in hoofd en zin, terwijl hij vertaalde, en dat verwarmde zijn woord onzeggelijk:

... 'Alzoo dan God, die in zijne Drie-eenheid binnen zijn eigenzelven volkomen verheerlijkt en gelukkig is, bewoont een licht, daar geen ander wezen aan of bij en mag...'[2]
... 'Daar immers alleen, te weten hiernamaals, in het vaderlijk huis, zullen wij God zien zooals Hij is; hier integendeel blijven wij zonder verlaat en zonder ophouden haaien ende haken naar dien God, dien wij nooit genoeg en zullen kennen, nooit genoeg en zullen beminnen, nooit genoeg en zullen bereikende, vindende, halzende zijn:

O Hoogste, grootste goedheid. God.
mijn herte haakt om u, tot smachtens,
tot stervens schier, en immer wachtens
is 't moe voortaan. Ach, uit het slot
dat mij benauwd houdt en gevangen,
verlost me. gij, die mijn verlangen
volleesten kunt alleen! Wie zal
in 's werelds perk, in 's hemels paden,
mij buiten U, o God, verzaden,
mijn eenig deel, mijn eeuwig al?'

Aldus verlaat hij soms den prozavorm, om zijn ontroerd dichtergemoed te laten opstijgen. Hij had daartoe oorlof van den Schrijver. ''t En geeft er zeker niet aan, ' had hij aan Monseigneur gevraagd, 'dat ik hier en daar iets in verzen stelle, waar het mij in den zin komt?' En de Bisschop had hem alle vrijheid daartoe gelaten.

(1) Z.V. Nevelduisternis. Maarte 1898.
(2) Goddel. Besch. 25.

Dat ging hem, en 't maakte hem in-gelukkig. Hij leefde thans onbekommerd, gesteund en geacht door vele vrienden, in dat gezegend huisje te Kortrijk, O.L. Vrouwstrate, 24. Regelmatig moet hij naar Brugge, of naar St Michiels op 't Bisschoppelijk buitengoed, om met den Hoogweerden Schrijver over de vertaling te onderhandelen, want al de proeven overzagen zij samen.

Bij een dezer bezoeken ontstond het prachtig gedicht, dat de Meester aan Biekorf meêdeelde op bl. 358 van den jaargang 1898. Men looft terecht Vondels verzen op het Buitenverblijf der Gezusters Hinlopen, bijzonderlijk *Wiltzangk*:

> ‘Wat zong het vrolijck vogelkijn
> Dat in den boomgaert zat!
> Hoe heerlijck blinckt de zonneschijn
> Van rijckdom en van schat!
> Hoe ruischt de koelte in 't eicken hout
> En versch gesproten lof...’

en *De getrouwe Haeghdis*:

> Geluckigh is zij, die hier leeft
> van zorgen en gevaer bevrijt...
>
> De maeghden op een heuvelkijn
> Gelegen, en van plucken moe,
> Beschut met loof voor zonneschijn
> En zon, haer oogen loken toe.
> En sliepen zoo gerust in 't gras
> Als of de slaep haer hart genas...

Met het kleine voorvalletje daarin van de adder die de juffrouwen bedreigde, en waartegen eene hagedis hen kwam vermanen door ze op den hals te kruipen en te ontwekken...

Men bewondert dat al, en 't is schoon ook, en tevens geeft het ons een levend beeld van Vondels vrij verkeer bij die goede vrienden op hunne hofstede. Maar al de hoedanigheden die men er bewondert, en al de redenen tot belangstelling voor Gezelle's leven, vinden wij in 't gedicht: *Duc nos quo tendimus* overvloedig terug.

't Gebeurde meer dan eens dat Gezelle op het buitengoed aangekomen en verwelkomd, in afwachting dat men

samen werken zou, of nadien, in het park op wandel toog en onvindbaar, door dik en dun, onder boom of struikhout door, zijn herte ging ophalen aan zon- en schaduwspel, boschreuke en bloemengeur(1), of dat hij van uit de achterkamer den schoonen hof te bewonderen zat. Zoo zat hij daar op St Pietersdag 1898. De dichtergeest stond in hem op, en tooverde hem de zichtbare schoonheid van woning en tuin, met hun vroegere geschiedenis voor den geest. Zoo schreef hij:

‘Wilt ge een hof vol beukeboomen
zwarte en groene, als daken dicht,
ondoorstroomd, de volle stroomen
vangen zien van 't zonnelicht?
Wilt ge een kermesse aan uwe oogen
geven, 'k ga den weg u toogen...

Uit en in de schaduwsluipen
te over 't hoofd in 't donker groen,
wilt ge heen en wederkruipen,
duikske-weg, u zoeken doen;
wilt ge vrij van zorgen leven,
komt, ik ga de keure u geven.’

De geuren van 't hooigers, 't roeren der hooiers, 't ronken en schijveren der stoomgevaarten die al beide zijden van 't hof op en neer reizen, alles wisselt vroolijk af. Daar brengen de maaiers twee hazejongen binnen, die ze uit hun leger geroofd hadden, waaruit de moeder onder hun zeisen weggesprongen was:

‘Groot van oogen, grauw van velle,
lang van ooren, krom van been,
zitten nu de lieve, snelle
jongskes op mijne hand, getween.
weteloos of, weggedreven,
vader nog en moeder, leven.’

Maar de geesten van 't verleden, die daar vroeger leefden, komen voor zijne verbeelding opgerezen, en fluisteren van de aloude bewoners, de monniken der oude Eeckhouteabdij waarvan hier een goed stond; van de bouwers van

(1) De bijzonderheden hier meegedeeld, staan bij 't stuk in Biekorf of komen van den Hoogweerden Gastheer van Gezelle in dien tijd.

't huidige huis, Gezelle's oude bekenden, die met hem dezelfde kunstdroomen voor zijn Christen Vlanderen droomden:

> ‘Welby Pugin, en daarnevens
> Jan Bethune, zijn gebroêr
> die, den langen dag huns levens,
> trokken een en 't zelfde snoer,
> hoore ik nu, al zoetjes spreken.
> 't beeld van een gebouw uitsteken.’(1)

en hij hoort ze de plaatsen en onderdeelen van 't huis bestemmen, en de Heiligen noemen die het zullen beschermen door hun beeltenis in de ramen der huiskapelle. Bij St Jan komt die oude en vertrouwde wetendheid en dat dichterbeeld van Gezelle, die bespeurd had dat de Dooper in Vlaanderen veel vereerd wordt omtrent waterloopen, bronnen en putten:

> ‘Jan Baptista moet hier hebben
> nacht en dag zijne eere, want
> zuiver water doet hij ebben
> uit der aarde en over 't land... ’

Dan, plotseling verdwijnen de tooverbeelden der Poësis, en huis en hof liggen daar weer in zomerstilte voor zijne oogen:

> ‘Wee is mij! Waar zijn mijn zinnen!
> Dorst ik, in zijn eigen huis
> dichten bij den Bisschop, binnen?
> Neen! *Duc nos quo tendimus*
> hadde ik liever zeggen moeten.
> neergeknield voor 's Leeraars voeten.’(2)

Aldus, onrechtstreeks, gaf hem zijn lievelingswerk der Goddelijke Beschouwingen nog dichterstof toe. Hoe gemoedelijk en kleurvol, hoe doordrongen van wijsheid en kunstgenot is dat gedicht niet!

(1) Het is van 't grootste belang in Gezelle's leven en streven, te weten dat hij van eerst af, in persoonlijk verkeer met de groote heroprichters der christen middeleeuwsche kunst, aan hun streven door zijne Taal- en Dichtkunst meedeed.

(2) *Duc nos quo tendimus* is de wapenspreuk van den Bisschop van Brugge. - Zie het heele gedicht Biekorf, loc. cit. of *Laatste Verzen*, laatste uitgave. Veen, 135.

Maar rechtstreeks, uit den latijnschen tekst zelf, sproten voort de dichterlijke bronnen. Ziet hoe hij de aanhaling uit het Boek der Wijsheid, in n^{r} 36 van het latijn voorkomend, tot eigen woord en zang maakt[1], zie, nog beter, den kreet van dank, dien hij uit den tekst opvangt, en zoo dichterlijk-eigen vertaalt, op bl. 125 der *Beschouwingen*. Dit moet omtrent dat bezoek te St Michiels geschreven zijn[2]. Het is merkweerdig, het Latijn met het Vlaamsch te vergelijken. Alles aanhalen ware te lang, zie bij voorkeur die twee laatste strophen:

Utinam nobis, qui sero

tuam in nos bonitatem

intelleximus, deinceps saltem,

nosse te

consummata justitia sit,

et scire justitiam

et virtutem tuam,

radix immortalitatis.
Te spade en is het nooit
te leeren en te weten
dat u te weten ons
rechtveerdig maken zal;
dat gij ons redden kunt
en wilt, die immers al
rechtveerdigheid, o God,
en macht zijt, ongemeten.

Och laat, van nu voort aan
voor goed ons herbeginnen
te leeren wat gij zijt.
afgrondelijke schat
van liefde en leven; laat
ons u. in Sion's stad,
onsterfelijke liefde,
onsterfelijk beminnen!

Dat: *Scire justitiam et virtutem* wordt met een Ruysbroeksch woord: ‘leeren wat gij zijt: *afgrondelijke* schat van liefde en leven’; en 't enkele: *radix immortalitatis* baart een hevig verlangen naar den Hemel: ‘laat ons u, in Sions stad, onsterfelijke liefde! onsterfelijk beminnen.’ Dit is meer dan vertalen, het is *overdichten*.

En om alzoo te dichten, is een woord soms al genoegzame oorzake. De Bisschop schrijft: ‘*Licet summis tantum*

(1) Biekorf, 1898, 179 of Laatste Verzen, 156.

(2) Want in Juni bespreekt Biekorf de 96 eerste bladzijden, die dus al een tijd verschenen waren, en *einde* Juni is Gezelle te St Michiels, en schrijft *Duc nos*.... Bladz. 125 van zijn werk moest dan zeker geschreven of in werke zijn.

labiis Providentiam Dei.... attigerimus.' Dat is een *beeld: 'met het uiterste der lippen iets aanraken*, ' om te zeggen: iets beginnen te kennen, een eerste kennis (en smaak) van iets hebben Zie wat dat onder Gezelle's penne wordt:

> 'Nog nauwlijks hebben wij,
> den mond aan 't glas geleid
> der hemelschale, die,
> vol bruiloftwijn geschonken,
> ons de al te milde hand
> van God heeft voorbereid....'

En zelfs in het prozawerk moet ge aandachtig toezien naar dat beeldend vernuft:

'*Magnificum profecto opus, quo divina Providentia per diversas mundi aetates, quasi per stadia quaedam, humanum genus ad finem beatitudinis conducid*...' (n^{r} 78 versus finem).

Eerst bedicht hij in verzen dat eerste woord: *magnificum profecto opus*... maar hij herneemt in proza, in *zijn* proza:

> 'Voortreffelijk is inderdaad het werk, daarbij Gods Voorzienigheid, door al de verscheidene wereldeeuwen heen, als over zoovele tijdbogen ecne hemelbrugge is bouwende, over welke brugge alle menschen naar hun laatste einde en naar hunne eeuwige gelukzaligheid op- en voorwaards kunnen.'

Ziet ge die: *quasi per stadia... conducit*... eene *brugge* worden met *bogen*, eene *hemel*brugge over *tijd*bogen...?

Maar we en mogen tot in al die kleinigheden niet blijven doordringen, want men zou ons langwijlig en allesbewonderend gaan vinden. En toch, is 't niet in dergelijke studie dat men den geest en het gemoed van eenen Dichter leert?

Daarbij, die gedurige aanleiding tot dichten vindt hij, omdat het 'zijn herte wel gaat.' Hij is gelukkig in dat werk, hij voelt zijne ziele ermeê tot God verheven, en zijn verbeelding verlicht en verwarmd door het voortdurend verblijven in den gloed der goddelijke zonnestralen.

('t Vervolgt)

AL. WALGRAVE.

In memoriam carissimi alumni mei G.M.

qui pie in Domino obiit die Visitationis B.M.V. 1916.

I.
Sacramentum regis abscondere bonum est.

TOB. XII, 7.

Ge laagt daar stervensmoe, ge wist het, en van buiten
kwam de avondschaduw traag door avondwitte ruiten
ter uitvaart van den dag;
ge langdet naar den dood en 't breken van de banden,
en druktet liefdevol met uw doodwitte handen
de mijne die daar lag.

Dan hebt ge 't mij gezeid - och neen, niet een vermoedde 't
dat gij een levensdroom met lange liefde voeddet;
ik mocht u niet verraân -
God zoudt ge 't offer van uw rijke gaven dragen,
en gansch de zijne zijn uw levenslange dagen
en, priester Gods, aan 't altaar staan.

En 't is mij of ik nog diep over u gebogen
uw groot verlangen lees in die zachtbrekende oogen
en in dien tranenstroom;
mijn kind, God liet mij 't lange en blijde priesterleven,
maar gij, gij hebt den Heer oneindig meer gegeven
door 't otter van uw droom.

II.
Laatste bezoek

Sacrificium Vespertinum.
Ps. 140.

Een heiligdom - men weent en stemmen fluistren zacht.
Gij glimlacht: g'hebt uw vriend een laatsten keer verwachi;
Uw broeder-priester moet uw bevend' handen steunen
Wanneer ze de eersten keer op 't heilig altaar leunen...
Daarbuiten zinkt de zonne in gouden avondpracht.

Nu slaan we 't breede kruis: 'k zal opgaan tot den Heer
Die mijne jeugd verblijdt... gij glimlacht nog een keer,
Gij voelt mijn tranen op uw warme handen vallen...
Nu leg ik, weenend, wierook op de gouden schalen...
Van buiten stroomt de geur uit hooge boomen neer.

Er ligt een late glans op u, een rood gewaad
Waarmee ge 't offer van uw leven dragen gaat;
Orate fratres... bidt, 't is nu het groot verblijden
Mijn levensconsecratie door het plechtig lijden...
De roode gloed daarbuiten op een sterven staat.

Wat is het dat uw lachend oog nu tranen doet?
Nu wisselen wij stil den laatsten broedergroet
En wenschen wij elkaar den vreê... voor lange dagen.
Nu dooft de glans en is het offer opgedragen...
Daarbuiten is de zon in 't purper uitgebloed.

III.
Lijkbezoek

Op de wonden van zijn voorhoofd.

In diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis ejus, et in die laetitiae cordis sui.

Met de kroon, waarmede hem zijne moeder kroonde, den dag van zijne verloving, toen de vreugde zijn hert overstroomde.
CANT. 3.

Mijn hemelblanke kind, wat hebt ge veel geleden!
Hoe rustig ligt ge nu de groote strijd gestreden
En ge overwinnaar blijft op d'engel van den dood
Die zeegnend u verliet bij 't vroege morgenrood.

Uw oogen zien niet meer op 't kruis dat uw gevouwen
Doodwitte hand omsluit, en nu ik u aanschouwe
Is 't mij of 't roerloos oog nog op den kruisgod staart,
Waarvan gij, groote ziel, mij 't trouwe weerbeeld waart.

Maar g'hebt uw droef geheim bewaard, en 't wrange lijden
Uw God alleen geklaagd; uw lippen loegen blijde
Totdat uw uitgangstijd en laatste lijdensnacht
De laatste kluisters brak der broze lichaamsvracht.

En daar ter openbaring liggen roode wonden...
Op 't witte voorhoofd lag de doornenkroon gebonden,
Terwijl uw groote droom die wonde sloeg aan 't hert
Waardoor gij 't trouwe beeld van uwen Meester werdt.

Zoo is de Hemelmoeder 't lijden komen loonen.
Haar zachte hand uw hoofd met roode rozen kronen,
Wanneer ge lijdensmoe dat vreugdig huw'lijk sloot
Met haren lieven Zoon in 't uur van uwen dood.

En wat we nu niet zien, op deze blijde stonde
Sloot hare Moederhand de diepe hertewonde
Van uw gebroken droom... waar nu de blanke gloed
Der hemelblijheid witte bloemen bloeien doet.

IV.
Ager Domini

Ager Domini - het land des Heeren - zoo noemde men vroeger tijds het terweland dat het brood voor het h. Sacrificie moest opleveren.

Als in zijn priesterlijk gewaad
de witte zaaier zaaien gaat
en, lijk met zeegnend' handen,
de gouden terwe strooien doet
en vallen rond zijn zwaren voet
op zware roode landen;

dan weet hij dat de beste kant
van 't edelvruchtbaar terweland
tot Gods behoef moet keeren;
daar moet de terwe 't schoonste staan,
daar komt het hostiebrood van daan,
dat is - het land des Heeren.

Zoo ook als 't voor mij zaaitijd is,
do tijd der blijde ontvangenis,
mijn lieve' - en gij de landen
van 't nieuwe jaar en de akker zijt
waarop uw meester 't zaaisel smijt
met priesterlijke handen;

dan weet hij hier en daar entwien
die God zal gansch zijn leven bien
en - zit ge daar te leeren -
zijn droom soms in de toekomst drijft,
en, droomend, 't oog dan nisten blijft
daar - op het land des Heeren.

Zoo had ik edel zaad gezaaid...
een engel heeft 't mij afgemaaid
eer we aan de vreugdedagen
van 't oogsten zijn, en jeugdig groen
en bloeisels hoopvol kondschap doen
en blij verwachten dragen.

Wat treur ik, nu een englenhand
mijn groene garve naar den brand
der rijpende Liefde deed keeren!
mijn guldene terwe, nu hostiebrood
op 't autaar des hemels in de rood-
doorbloede handen des Heeren.

M. ENGLISH.

Kerstnacht

Rechts de groote steenweg Montpellier op Castelnau, ligt de beroemde hofbouwschool ‘Enclos Saint-François - Pierre Rouge’. Aan 't hoofd staat lbbé Prévot, doctor in de rechten en thans priester van 't bisdom Montpellier. Benevens de hofbouwschool bevat het gesticht verder: een weezenhuis voor jongens en meisjes en een klein

seminarie. Kunstopleiding vormt de basis van heel die doening, met als doel de kennis en aanbidding der Opperste Schoonheid, en als middelen het loeren genieten en verstaan van 's Heeren werken in de natuur, het loven en verheerlijken van God in de bewerking van het geschapene door de kunst.

't Was gezegd dat we in het jaar Ons Heeren 1918, in de nacht van 24 op 25 December, aldaar de Kerstmis zouden bijwonen. We kregen gemakkelijk de toelating van de majoor alsmede van l'abbé Prévot, en pas halftien stapten we het af langs de kronkelende, dalende wegeltjes midden veld en wei naar Montpellier toe. Toen we aankwamen was de kerk reeds tamelijk vol, maar dank zij ons militair kostuum en onze belgische nationaliteit, kregen we dadelijk plaats vooraan het koor op de eerste rij. Een mooie kerk in gotische bouwtrant, zuiver van lijn, vol smaak in schikking en opsiering met eene vaste kennis en trouw-beperken tot de stijllijnen. Het middenkoor is afgescheiden van het schip bij middel van een eenvoudige ijzeren kommuniebank met rechts en links een uitsprong naar het schip toe. Van daar uit wordt door onderdiaken en diaken epistel en evangelie voorgezongen gekeerd naar het volk, uit oude verlichte *(ge-enlumineerde)* bijbels. Het middenautaar in grafvorm uitgebeiteld uit fijn wit marber, draagt tot versiering twee koperen kandelaren. Als ciborie geldt eene duive uit zuiver goud gesmeed, waarvan de vlerken openslaan tot bovendeksels. Romeinsche rustplaatsen zijn in het koor aangebracht voor de priesters en dienstdoende knapen.

Om half twaalf werd het kerstfeest ingezet. Stil en zoet klinken de eerste tonen van 't orgel, even zwellend tot trippelende dansende akkoorden terwijl de koraal invalt met het begeesterend huppelende languedoc's kerstlied: Lous Pastres, uit de XVIIe eeuw. Hierop volgt het fransch ‘Dieu vient de naître’ uit de XVIIIe eeuw. Het ‘O kerstnacht schoonste van de dagen’ van Vondel, om te sluiten met een fransche Noël uit de XVIIIe eeuw: ‘Tu u'as point

d'asile'. Vreemd kwam het ons voor in 't Zuiden van Frankrijk door fransche jongens en meisjes een lied van Vondel te hooten voordragen. Maar hier dient, opgemerkt dat de vlaamsche literatuur in heel die streek hoog aangeschreven en fel bestudeerd wordt; ja, daar bestaan zelfs vlaamsche studie- en werkkringen waar met de meeste sympathie heel de ontwikkeling der vlaamsche beweging gevolgd wordt.

Op klokslag twaalf zet het orgel eene trippelende dansende rythme in 'Il est né le divin enfant' (XIIe eeuw) gevolgd door het Tollite Hostias van Saint-Saëns en de Pastorale du Messie uit Haendel. Uit eene nevendeur achteraan de kerk doet de processie van 't kind Jesus haar intree. Stap voor stap, zoetjes en ingetogen met een vaandeltje of strekje in de hand, treden kleine kleine bengels, omhuld met een wit benedictijner kleed, nader. Grootere volgen met brandende kaarsjes, wijl grootere nog in diaken gekleed, eene kribbe dragen waar een levend kind met blond kroesel haar, de armtjes uitgestrekt, in zijn bloote voetjes, op strooi gelegen, het kind Jesus verbeeldt. Ze gaan de kerk rond tot tweemaal en verdwijnen altijd even stil en ingetogen, één voor één in het sakristie.

Nu vangen de kerstmissen aan, eenvoudig maar indrukwekkend om de trouwe toepassing der liturgie. Boven voeren de koren prachtige stukken uit de Missa Pontificalis van Perosi, de Missa brevis van Palestrina, de Messiaskoraal van Haendel, uit C. Franck, Bach, Hassler. Vooral onder de tweede en derde mis wordt eene keurlezing van oude kerstlieden voorgedr agen: 'Entre le boeuf et l'âne' (XVIIIe eeuw), Dors ma colombe (Noël alsacien XVIIIIe), La crêche Dieu en La Vierge à la crêche (Franck), O Divin Enfançon (oud fransch kerstlied uit de honderdjarige oorlog), Guihaume, Toni, Peire (Noël provençal XVIIe), Anen à Bétélen (Noël languedocien XVIIIe) en nog verder Les Voisins (XIIIe), Les Musettes (XIIIe), Les Anges (XIIIe).

Om drie uur was de plechtigheid afgeloopen. Dergelijke viering is eenig in haar aard en niettegenstaande onze beste

wenschen om nog aan 't kerstfeest van Pierre Rouge te mogen deelnemen, is het wel best mogelijk dat het 't eerste en laatste voor ons zijn zal. Om hun eigenaardigheid laat ik hier drie dier kerstliederen in eigen taal volgen.

JAN BERNOLET.

Anen a Bételen

(Noël languedocien XVIIIe eeuw)

Anen à Bételen, adoura lou Messie
Brabés pastourels, recatas bous agnels
Per naoutres s'acoumplit granda proufetia:
Un Diou eternel s'est lach enfan mourtel

Refrain.

En routo, mous amis, prenès bostres esclos,
E de loun daou cami, segen toutes debos,
Anen doun, Pierèto, carga ta museto,
Daban aquel manit, per lou deseuuya,
Toutes à ginouls, canten alleluia.

Aï din moun cabinet, de telo qu'es tan fino,
Bale l'empourta, per ben l'emmayota,
E pioï y metren, per désus soum esquino,
Un bouu mantelet, qué lou tendra caudet

En routo, etc., etc.

Lous Pastres

(Noël Lauguedocien XVIIe eeuw)

Pastres. pastretas,
Derebeyabous, pecaïre!
Pastres, pastretas,
Derebeyabous,
Qué bostré mairé,
A besoun de bous, pecaïre!
Qué bosiré mairé,
A besoun de bous.

Lous bagés bèuou
Amé sous agnels, pecïre! (*bis*)
A l'enfan Jéus,
Offrou la pus bëous, pécairem! (*bis*)
Lous Mages bénou,
Amé sous trésors, pécaïre! (*bis*)

Ofrou la mire,
L'encens, amaï l'or, pecaïre! (*bis*)
Pastres, etc.

Jéu que souï paouré.
Qué n'aïpas lou soû, pécaïre! (*bis*)
I offre moun ame,
Amé tout mon cor. pecaïre! (*bis*)
Pastres, etc.

Guihaume, Toni, Peire

(Noël provençal XVIIe eeuw)

Guihame, Tóni, Pèire,
Jaque, Glaude, Micoulau,
Vous an jamai fa veire,
Lou soulèu que pèr un trau.
Venès vite, courrès vite,
  Qu'a questo fes,
  Lou veirés,
  Tant que voudrés,
Pèr mai de dous o tres.

Dins uno cabaneto
Traucado de tout coustat,
Sènso gis de luneto
Dién fai vèire sa clarta;
E sa Maire, e sa Maire
  Qu'es auprès d'éu,
  Lou soulèu,
  Près de sei péu,
Semblarié qu'un caléu.

Quand mièja-nous sounavo,
Soumihave toutesca;
Noste gros gau cantavo
Cacara, cacaraca!
Quaucun crido! quaucun crido!
  - Jan, lèvo-te!
  Gros patet,
  Abiho-te,
Escouto aquest moutet:

Sènso vèire persouno,
Au travers de mou chassis,
Ause l'Ange qu'entouno:
Gloria in excelsis,
Et in terra, et in terra....
  Tóu! patatóu!
  Saute au sóu
  De moun linçóu
E courre coume un fóu.

Ai vist, noun vous desplase,
Un enfant dessus lou fen,
Un ome, un bióu, un ase,
A l'entour d'uno jacènt.
Que de joio! que de joio
  Dins aquéu lio'!
  Fan trió',
  E pèr ecó,
L'ase rospond: Hi! Ho!

Courrès, courrès, bregado!
Anas vèire coume iéu

La Vierge benurado
Qu 'alacho lou Fiéu de Diéu
Faudra dire, faudra dire
  Quauco cansoun
  Au garçoun
  A la façoun
D'aquelo de soum-soum.

Mengelmaren

Onze Vlaamsche Zendelingen

Eerw. Vader Liborius van de orde der Minderbroeders, in de wereld *De Lodder Antoon*, geboren te *Thielt* den 3 Juli 1888. Hij studeerde aan het bisschoppelijk college te Thielt, vervolgens aan de Serafiensche school te Lokeren, vertrok in 1907 als geloofsbode naar *Chili*, waar hij den 5 October 1914 te *La Serena* overleed.

Het grootste dagblad '*El Chileno*' wijdde aan den ijvorigen geloofsbode eene merkwaardige lofrede waaruit wij volgende regels knippen:

> 'Den 28 November 1907 kwam hij in Chili aan, als eenvoudige pater, maar zijn voorzichtigheid, zijn zachtmoedigheid, zijne kiesche

wellevendheid, zijn uitgelezen godsvrucht verdienden hem de hoogachting en eerbied zijner gezellen en medeleerlingen. - Den 3 October 1908 werd hij tot Overste aangesteld van 't klooster der minderbroeders te *La Serena* op den jeugdigen ouderdom van 33 jaren.- Den 9 Februari 1913 werd hem het hooge ambt van Provincialen Commissarius toevertrouwd. De werking samenvatten van den E.V. Liborius in haar verschillige opzichten, zou een lang en stichtend artikel vergen. - Zijn bijzonderste deugd was die der heiligen: de ijver voor Gods glorie, en het welzijn der zielen. - Altijd glimlachend, altijd werkzaam, zich zelven steeds vergetend zag men hem toesnellen, tot allen die hem riepen, zonder acht te geven noch op afstanden, noch op moeilijkheden allerhande. Men mocht tot hem gaan op alle uur, zeker van bij hem goed ontvangen te worden, zoohaast mogelijk verlichting te vinden en den zoetsten en voor-zichtigsten raad te ontvangen.... Met de kinderen vooral was hij bekommerd. Voor hen deed hij het St Antoniuscollege vorgrooten dat nu 150 leerlingen telt; stichtte de vereenigiug van St Paschalis met de maandelijksche Communie, des Zondags katechismus en 't avondonderricht, gevolgd door het bidden van 't franciskaansch kroontje. - Hij stichtte de eerewacht van 't Allerheiligste Sakrament. en den gedurigen Kruisweg welke meer dan 900 leden telt. - IJverig voor Gods huis verrijkte hij het met kostbare beelden welke hij door bemiddeling der Sereneesche dames uit Vlaanderland liet verzenden. - De overheden der stad waren op zijne beprafenis aanwezig. - Zij geleek een triomftocht....'

Eerw. Vader Amideus. in de wereld J. Van Landeghom, te *Ingelmunster* geboren den 23 April 1880. Hij deed zijne studieën in het Serafiensch college te Lokeren, trad in 1898 in de orde der Minderbroeders, werd priester gewijd den 8 September 1905. In 1908 vertrok hij naar de Zending van Chili. - Hij leeraarde in het St Autoniuscollege te *La Serena* en werd vervolgens aangesteld als pastor der parochie van St Jan, genaamd '*Compagnia* ', bouwde eene nieuwe kerk op een gehucht zijner parochie, en overleed den 7 Maart 1915 aan bloedvergiftiging in het gasthuis van *La Serena.*

St-Truiden 8/12/19.
C. SCHERPEREEL
Krijgsaalmoezenier.

Bijgeloof aan de kust

Diep was het geloof onzer oude Blankenbergsche visschcrs, maar toch was het van bijgeloovigheid niet altijd vrij.

Zoo zouden zij nooit geëten hebben als er geen zout op tafel stond, omdat, beweerden zij, de tooveressen dan wisten wat er gezeid en geëten werd.

Zij waren ook zeer misnoegd als er op tafel messen gekruist lagen, om reden dat O.L. Hoer aan 't kruis gestorven is en reeds genoeg kruisen over de huisgezinnen komen zonder dat men er nog bijzocht.

Nooit zouden ze op nen vrijdag een nieuwe schuit weggedaan of voor den eersten keer met een nieuwe schuit in zee gevaren hebben: dit zou hun geen geluk in 't visschen bijgebracht hebben.

Wanneer zij naar hunne schuiten gingen on de eerste persoon dien ze tegenkwamen en die hen aansprak, eene vrouw was, dan keerden ze naar huis terug en wachtten tot 's anderdaags of tot 's nachts om uit te varen. Zij dachten dat die persoon eene zondares was door den duivel uitgezonden en dat zij dan eene bekaarde reis te gemoet gingen. Ook spraken de landslieden zelden de visschers aan wanneer deze zich tot de vischvangst bereidden. Heden nog hebben onze visschers niet geern dat men hen het woord toerichte vooraleer zij in zee steken; laat ze ongestoord hun werk begaan en hun gereedschap maken. 't Is 't voorzichtigst dan te zwijgen, anders krijgt gij geen of een scheef antwoord! Zij begeerden ook niet dat men hun een goede reis wenschte. Wanneer de maats vertrokken en ge wenschtet hun goê reis, dan kreegt ge 't bijtend antwoord: ‘'t En is nooit om slechte reis te maken dat men in zee steekt!’ Als ge hun wilt geluk wenschen, zegt liever de hand opstekend: ‘Mannen, dat weet-je, zulle!’

't Was nog een reden van misnoegdheid onder de maats, als d'een of d'ander van scheermessen sprak. Ze beweerden als men bij 't visschen van scheermessen koutte, dat dikwijls de korre weggeschoren werd.

Ook konden ze niet dulden dat een der maats aan boord schuifelde. Wen er een, onder 't visschen, aan 't schuifelen was, riepen hem aanstonds zijne medemaats: ‘Zwijg, jongen, de wind schuifelt bijtijden genoeg! Ge zijt toch geen koeiwachter!’

Blankenberghe.

Spreekwijzen van weêrkennis en weervoorspelling.

't Weêre en zal maar beteren als de zonne de mane beschingt.

Een manegesching dat op eenen maandag aanvang neemt, heelt bij de visschers geen goê naam. Als 't weêre dan tegenslaat, zeggen ze: Zwijgt me van een maandagsche mane!

Ligt de mane. staat de matroos;
Staat de mane. ligt de matroos.

's Nuchtends gerijmd van een zuidelijken wind
's Avonds regen on wind.

Groote meeuwen aan den kant
Is storm aan d'hand.

Avondrood is mooi weêr in den boot.

's Avonds de zonne in een nest
's Morgends de wind van de West.

Blankenberghe.

[Nummer 2]

Gezelle's levensavond

(Vervolg van bladz. 14)

En daaruit onstond, na dien *Paradijszomer* 1898, uit Ruysbroeck's zonnebeelden Gods, uit de zomerherinneringen, nog zoel en levendig; uit het maandenlange stijgen der ziel naar Gods licht en warmte, en uit Salomons woord *Ego flos campi et lilium convallium* dat den 3^{en} Zondag van October in 't Officie van O.L. Vrouwen zuiverheid voorkwam, dat eenig-schoon gedicht (17 November 1898):

Ik ben een blomme,
on bloeie voor uwe oogen,
geweldig zonnelicht,
dat, eeuwig onontaard,
mij, nietig schepselken,
in 't leven wilt gedoogen
en, na dit leven mij
het eeuwig leven spaart....

Mijn leven is
uw licht; mijn doen, mijn derven,
mijn' hope, mijn geluk,
mijn eenigste en mijn al.

Wat kan ik, zonder u
als eeuwig, eeuwig sterven,
wat heb ik, zonder u,
dat ik beminnen zal?...

... (gij) zendt o lieve zonne,
tot in mijn diepste diep
uw aldoorgaauden gloed.

Haalt op, haalt af!...
ontbindt mijne aardsche boeien
ontwortelt mij, ontdelft
mij! Henen laat mij... laat
daar 't altijd zomer is
on zonnelicht mij spoeien,
en daar gij eeuwige, eene,
alschoone blomme, staat.

Laat alles zijn
voorbij, gedaan, verleden
dat afscheid tusschen ons
en diepe kloven spant....

Dan zal ik vóór...
o neen, niet vóór uwe oogen,
maar naast u, nevens u,
maar in u bloeien zaan....[1]

Er is dus nog iets hoogers dan zeggen, hoe geheel en diep gevoeld ook: ik ben mensch. En dat hoogere is, te zeggen en te meenen: ik hen vergoddelijkte mensch, mensch tot het bovennatuurlijke leven geroepen, mensch die, vereenigd met God hier beneden door genade en gebed, voor eeuwig één wil zijn mot God, in God. Tot daar kan men komen langs vele wegen, ook langs het beschouwen en bedichten van bloemen en zonneschijn.

Zoo hoog was Gezelle gestegen. Dit is geen ‘litteratuur’ meer. Dit is rechtstreeksche uiting van goddelijk zieleleven. En het was hem een hoogtepunt van dat leven ook.

Want ziet. In zoete zielsgenot leefde hij thans, gedurende dit jaar 1898. Hij was in vrede en diepe vereeniging met God, en God gaf hem een tijdperk van innig geluk en rust. Naar den geest en ook naar het aardsche. Niets kwelde meer zijn herte, tenzij nu en dan de diepere

(1) *Laatste Verzen*. Vergelijk vorig talmerk, blz. 8. Ruysbroek's woorden.

weemoedsredenen die ieder christen kent en voelt; hij ondervond vanwege Bisschop en Overheden vriendschap en waardeering; vanwege allen die hem omringden, eerbied, dankbaarheid en genegenheid; zijn werk en streven ontmoetten eindelijk medegevoel en achting; van alle kanten kwamen bewijzen van erkenning en bewondering, zelfs van Noord-Nederland, zelfs van andersdenkende menschen; Vlaanderen eerde hem als zijnen *Zoetgevooisden Vinder* en had hem plechtig aldus gevierd; geen stoffelijke kommer verontrustte hem; in eenvoud, ja in armoede was hij weelderig en gelukkig, want hij had geen of weinig noodwendigheden; en zijn huishouden, bestierd door de in-brave maarte Mathilde, gaf hem niet ééne kwelling.

Ook bij zijne broeders en zusters, of bij hunne kinderen was er niets dan goed nieuws: een priester te wege, en twee kloostervrouwen waren onder de neven en nichtjes opgestaan; Joseph, zijn broeder, was onlangs Pastor te Steene geworden en hij ging bij hem, lijk vroeger te Zonnebeke, gaan verademen op tijde en stond, en vond er aanleiding tot vreugde en dicht.

God, als een goede Vader, had dit herte gesust en zijn geleden leed geheeld, maar tevens het opgevoerd tot geestelijke rijpheid, die nu hoogere offers kon brengen.

> Haalt op, haalt af
> ontbind mijn aardsche boeien,
> ontwortelt mij, ontdelft
> mij, henen laat mij, laat
> waar 't altijd zomer is
> en zonnelicht mij spoeien....

Zoo had de liefde uit dat vurig herte geroepen. God ging hem bij zijn woord nemen, en na hem ontworteld, ontdolven en ontbonden te hebben, hem zuiveren in een opperste maar kortstondige lijdens- en verstervingsvlam, om hem ‘'t oneindig licht te laten zien, in 't Vaderland’.

Dit is geen verbeelding, luistert liever:

Ik bezocht hem op tweeden Kerstdag. Hij was al vreugde, goedgezindheid en luim. Nooit zal ik dat zacht-vriendelijk onthaal van dien namiddag en avond vergeten. Het is door-

slaande geweest voor mijn heel later leven. Zijne vriendschap voor mijnen Vader, een der oudste medewerkers en voorstanders van zijnen Rond den Heerd, een zijner stille, trouwe vereerders en volgelingen, werkte hij daar op mijn jeugdige Semiuaristeuziel uit; en hij overstroomde mijn hert en gemoed met wijsheid en goedheid....

Drie dagen nadien, den 29^{en}, dagteekende hij een monkelend en welgezind vriendendicht voor den zilveren priesterjubilé van Pastor Lamon van Wonterghem. Hij was er vriend van den huize, en verzocht op 't feest; het vers zegt genoeg dat hij er wilde bij zijn, den 2^{en} Januari die komen ging:

> ‘O wonder Wonterghem, nabij de nieuwe *statie*,
> om éénen man alleen de wereld door bekend,
> wat ben ik blij van op dien man zijne *invitatie*
> te zitten hier, zijn stove en zijnen disch omtrent!
> Voel liever ate ik voort en dronke ik, maar ze zeggen

dat ik nen penning eerst moete in de schale leggen!...[(1)]

God beschikt! Al die zaligheid, die rust en die vriendelijke luim werden plotseling door een doodsbericht verbroken. Den 1^{en} Januari komt van Brugge het telegram: *Vader overleden.* Zoo berichtten vrouwe en kinders van Guido's broeder Romaan hem de dood van hunnen echtgenoot en vader. 't Was de eerste der broers en zusters uit 't oude huis in den Rolleweg, die heenging. En 't was Romaan, zijn eerste speel- en leermakker, de sterke broêr, die zooveel geleden had en zoo hard gewerkt; de stille, stoere, maar godvreezende en werkzame man, die best van allen zijn herte en geest begreep: zelf, al was hij eer een man van de daad, toch een dichterlijk en droomend gemoed. Hadde hij gewild, er zat een ziener in hem. Lees dat vers maar, in Biekorf, 1897, 142, aan de *Sperren*, het draagt 't familiemerk:

> ‘O sperren, o sperren, hoe schoone is 't om hooren
> als waaiaard de wind al uw assels komt stooren,
> on zacht over takken en kruinen geslierd
> uw stammen voorbijgaat en zwankelt en zwiert.

(1) Zie *Biekorf*, 1900, bl. 65, en: *Gelegenheidsgedichten*.

.....
't is lustig om hooren en 'k zitte zoo geren
mij tegen de droefheid, in 't sperhout, te weren:
uit al dat er boom is en God heeft gezaaid
verkieze ik de sperren, de sperren, als 't waait.'

Romaan! Hij was nu dood! Smertelijk viel de slag op het broederherte, en de dichtersuare trilde, vol wee.... Hij zond mij den afdruk van dat trillen, naar 't Seminarie te Mechelen; nu nog beware ik het als een dierbaren schat:

'O al te kwade boodschapper....
Te gauwe och arme vindt ge mij
en biedt mij in uw bitsigheid
de boodschap, en geen troost daartoe,
dat *Vader overleden* is.
Ge en zegt niet hoe hij vroomgezind
zijn kruise en zijne ellenden droeg....
Ge en zegt niet hoe, beneên den bast
van buitenwaardsche onteederhoid
hij teêrheid in zijn herte borg....
ge en zegt niet hoe nauwkeuriglijk
hij omzag, daar te zorgen viel
voor kinderlijke onschuldigheid....
ge en steekt me en gij en stoot mij maar
door 't herte, dat hij henen is,
mijn broeder!....'[1]

Zoo luidde 't, den dag zelve, Nieuwjaardag. En toen de kunstvuurwerkmaker begraven was daar buiten de steêpoorte en bij 't oefenperk der soldaten, wederom, beeldrijk en vol gevoel:[2] (8 Januari 1899)

..... In 't oefenperk
daar schoten en daar poften ze
zoo dapper dat het spotgewijs,
den doode scheen te gelden, Hom
die menigmaal tienduizenden
deed roepen: 'Och, hoe wonderschoon
het schittert!' als hij bommen schoot
in 't luchtgewelf, bij nachte. Neen,
nu ligt hij daar, en zien en kan
noch hooren hij 't goweergeschot
dat henenberst, omtrent hem. Nu
en weet hij van geen duizenden
die opwaards ziende, roepen hoe 't
al hemel, vier en vonken is...

(1) *Biekorf*, 1899, 54. *Laatste Verzen*, 169.
(2) *Biekorf*, 1899, 56. *Laatste Verzen*, 171.

alsof de lucht vol sterren en
vol bliksemende zonnen zat.
Het vier dat in zijn herte leefde
is uitgedoofd: hier slaapt hij nu!...
O Waker, die de dooden hier
bewaakt, in uw gebeden hem
indachtig zijt: des morgens als
de nooit vermoeide zonne uitgaat
en leven strooit in 't doodenveld.
Des avonds als 't al slapengaat
en, moegeleefd, te sterven zoekt...
Des nachts als heel uw kudde ligt
omtrent u, hunnen herder, dien
alleen de lieve zonne zal
ontwekken....

Zoo schoon, niet waar, die beelden uit het werk van den doode, die zonne weer, die leven wekt rondom de graven? En zoo diep, maar christelijk treurend!

O er is iets in hem gebroken door die verschijning van de dood onder de zijnen, midden in 'zijne ruste en zaligen vrede! Een eerste verwittiging, dat aardsche ‘boeien breken’... Hij zelf voelt de dood hem thans bedreigen.

Hoogst aandoenlijk, en onopgemerkt toch, de galm van dat gevoel in het gedicht, 6 dagen na Romaan's begrafenis, den 15 Januari gedagteekend: *Uit de diepten*[1].

Het *laatste afgewerkte* gedicht, buiten nog wat gelegenheidsverzen; het laatste gedicht uit de ziel van Gezelle. Gods werk van onthechting, van losbinden was begonnen, in die ziel; en zij lijdt:

‘Ik hoore 't klokspel nauwelijks, en nauwelijks de slagen
die slaan de lange stonden van de lange winterdagen.
't Is doof omtrent mij alles, en schier dood, hetgeen mij moed
mij mannelijken wil temets en kracht in 't herte doet.
Daar zit entwat in 't luchtgewelf dat krank is, dat, beneden
die krankheid, armen mensche, mij doet krank en ziek zijn, heden.

Wat is dat! Aarde of hemel, wat ontbreekt mij nu, die wanen
mij vrij van alle zorgen dorst, nog onlangs; die, de banen
des levens gei doorgaande,[2] hield den zin op u gericht
o zonne die mij tegenblonkt in 's hemels aangezicht![3]
Waar is nu alles henen en hoe zitte ik hier, gekrompen,
vernederd on ontzenuwd in des winters doove dompen!

(1) *Laatste Verzen.*
(2) Vergelijk hooger bl. 27-28.
(3) Zie *Ego Flos.*

Ach, wis ik mij de dood omtrent, en heimlijk aangekropen
des nachts ongiere duisternisse in 's herten grond gedropen,
de droefheid - of ik blijde was en helder eens van zin, -
op mij heeft heure vuist geveld en giet mij tranen in.
Waar berge ik mij? Waar vluchte ik u, o troostloos ondervinden
der zware weemoedsketenen die nu mij nederbinden?

Dan vlucht hij tot God, tot Christus zijnen Meester, die ook in zijnen doodstrijd kloeg en om hulpe bad; die ook in 't graf was, maar verrees:

‘Ontferme 't u eens stervenden, die naast u, neêrgebeden
in 't graf van zijne ellendigheid - verrijzen wilt ook, heden!’

Men leze dat goed. Het is de samenvattende proef van al wat wij vermoedden en ontleedden: Herinnering aan zijn kommerloos en rustig leven, den laatsten tijd; aan zijnen zonnetroost en *Ego flos;* en voorgevoel van 't heengaan naar 't land waar 't altijd zomer is, en strijd der ziel die, menschelijk, toch bang is van de dood en 't bitter scheiden... een doodstrijd!

De *Goddelijke Beschouwingen* zelf gingen toen maar traag vooruit. Biekorf gewaagt in 't begin van December 1898 van de bladzijden 97-160; 't is dus nog vóór den kwaden slag dat hij bl. 172 en de eerst daarop volgende schreef, waarin wij die dichterlijke stemming en hooggezinde verbeelding lazen, wat hooger daar(1). Weinige bladzijden gaf hij in 't eerste van dit jaar: maar één enkel vel van 16 bladzijden, vóór Maarte (bl. 177-192), en den zieledwang merkt men erin aan de afwezigheid van poëtische opvlucht. Troost en opbeuring zocht hij, en vond hij, meer in 't moedig dragen van zijn leed, in gebed en liefdadig hulpbetoon voor de anderen. Wat wilskracht moet er noodig geweest zijn om, in zijn leed en weemoed, nog gelegenheidsgedichten te schrijven als dat voor het 25e verjaren van het oude-lieden gasthuis te Waereghem, geschreven op 31 Januari 1899? Het is de gewone luimige trant, met allerhande kleine zinspelingen op 't verleden van menschen en zaken, en met den christen monkel der

(1) Zie vorig talmerk, bl. 14.

dankbaarheid![1] Zoo nog 19 Februari, voor een feest van onderpastor Van Ackere te Veurne[2], in Maart voor een menigte Eerste-Communiën van Kortrijksche en andere kinderen, en voor 't jubilé van Mr Jul. Chapelle, hoofdman der Laudaten in St Maartens. Dit dichtte hij nog in Lentemaand, en 't is 't laatste van dien aard, te Kortrijk geschreven[3]:

> ‘O Heiligheid der Heiligheden,
> gedoken en gedekt, beneden
> den schijn van schamel menschenbrood...’

't Laatste. Want God ging nu van hem een smertelijk offer vragen. Hij ging hem nu *ontwortelen* inderdaad en *ontdelven* uit dien Kortrijkschen grond, waar zijne ziel en zijn herte ingeworteld en ingegroeid waren met duizenden vezels. Zijn Bisschop benoemde hem tot Bestierder der Engelsche Damen, kanonikessen van Lateranen, te Brugge. Het was een eervolle en gezochte plaats, waar de kanonikale weerdigheid hem verwachtte. En iedereen vatte ook met vreugde het inzicht van den Bisschop als een vereering en hulde op. De vrienden van Gezelle waren lijk in den hemel van vreugde. Karel de Gheldere verkondde dat later, wanneer hij dichtte:

> .....‘welke vreugd rees op in 't gansche Land
> toen met veel vriendlijkheid hem een hoogweerde hand
> begroette in 't stil verblijf van zijn verborgen leven
> om aan den weerden Man een weerde plaats te geven.
> De wijsheid had verstaan dat niet diende afgewacht
> het luide loflied van 't rechtveerdig nageslacht.
> En op mijn Pathmos daar, en buiten aller oogen
> stak ik op 't blijde nieuws mijne armen in den hoogen
> en 'k zei, en 'k zeg het weer, opdat 't geboekt zou staan:
> Hoogweerde, gij hebt daar een schoone daad gedaan!’[4].

Te Kortrijk was 't echter een ander liedje. De vrienden van Gezelle waren wel vereerd om de Bisschoppelijke gunst, maar zij wisten wat ze gingen verliezen.

(1) *Biekorf*, 1899, 275, of: *Gelegenheidsgedichten*.
(2) *Biekorf*, 1899, 98, of: *Gelegenheidsgedichten*.
(3) Kort vóór zijn heengaan van daar, zegt de *Gazette van Kortrijk* als zij later in 1900 het gedicht drukt.
(4) Ee uwfeest van het klein Seminarie te Rousselare, 116.

> ‘Het heeft Kortrijk, ik weet het,’ zei Callebert in zijn lijkrede, later, ‘zulke pijne gedaan als hij van u wierd weggetrokken. Het deed hem ook zulke pijne.
> ‘Scheiden was voor hem zoo hard; want hij liet hier vele: zooveel geestelijke kinderen, zooveel warme vrienden en weldoeners... ’

Ja, niettegenstaande de innige dankbaarheid om het vertrouwen van zijnen Hoogen Beschermer, voelde de grijze Dichter groote verscheuring in zijne ziel.

De benoeming en aanstelling geschiedde te Brugge op Witten Donderdag 30 Maarte. Ontsteld en verlegen kwam hij 't nieuws brengen bij de weduwe en de kinderen van zijnen broeder, die hem moesten toeven en geruststellen, want hij was geheel in de war met het vooruitzicht van verhuizen en van die nieuwe plichten, op zijnen ouderdom. Hij aanveerdde hunne aanmoedigingen met dankenden glimlach, maar 't woord van scheiden was:

‘Een oude boom en wilt niet verplant zijn!’[1]

En dan die afscheidsbezoeken bij of van de Kortrijksche vrienden; 't weenen van zijne kinders, van zijne ‘Cathrientjes’ vooral, die hij tot het laatste toe, hoewel geen onder-pastor meer, was blijven bestieren. Hij moest ze allen moed geven en gerust stellen, maar 't neep hem zelve nauw genoeg.

In één vriendenhuis liep het over en bij 't weggaan kwam er 't woord uit: ‘Ik ga naar mijne dood’.

Ha! ‘Ontwortelt mij, ontdelft mij!’

En alzoo, half weenend en toch gelukkig, ging hij naar Brugge.

Hoe hij daar, vrijwillig en al-offerend, de verstervinge en de onthechtinge voltrok, en zijn einde tegemoet ging, zullen wij een andermaal vertellen, als de lezers van *Biekorf* er nieuwsgierig naar zijn.

De avond was gevallen....

AL. WALGRAVE.

Hoogstraten, 18 Januari 1920.

(1) Caes. Gezelle, *Leven*, bl. 247.

De Stande... leekt!

- Alwaar?
- *Atonder!*...
- Wel, stopt ze, zal de Lezer zeggen.
- Alwaar?
- *Alboven niet*. Dit spreekt.
- Maar Lezer, 't is *uw* stande, weet-je 't? En gij nochtans ge stopt ze alboven. Is 't redelijk?

Die stande... is Vlaanderen, vriend; en 't leeksel dat verloopt? Dat leeksel... is zijn leven.

***

Wat zijpt er weg, en alsan voort, uit Vlaanderen? Zijn vlaamschheid zelf. Zijn eigenheid. Zijn wezen. Zijn aard, zijn zelfbesef, zijn trotschheid op zijn in-bestaan, zijn durven-iemand-zijn; zijn zeden, zijn geplogenheên, zijn wijsdom, zijn gevoeligheid, zijn kunnen-uiten wat het wil, zijn kunnen-willen wat het uit, zijn taal en sprekensveerdigheid. Van hooge en leege, 't vlamingschap... Tot bij de ‘vlaamschgezinden’ toe, het doen om vlaamsch te *zijn*.

Ons stande leekt.

En liegt dat soms aan wetten? aan sluitingen en hoepels, aan bommen, zwikken, kranen, aan hullen, praam en dwang? Aan nijpinge vanboven? Maar, menschen kijkt toch, neen 't!

De lossing is: alonder.

De ontwording: gronde waard.

***

't Wordt alledage een oude man, een oude vrouw begraven. En iedermaal begraaft men mee een stuk van Vlaanderen weg: van zijn gedenkenissen immers, gedachten en bevinding, van zijn gezeg, gezang, gezond verstand, kloek oordeel, vrij gezindte, en van zijn dracht en huizing en gedoen, wellevendheid en voeren en geloove. En àl voorgoed. Want geene en komen de ouderen vervangen.

Van die geboren zijn en worden aangekweekt, 'n kunnen

veel geen ‘Vader’ meer, geen ‘Moeder’, geen ‘Danke Jesus’ zeggen. Ten huize en ‘op de banken’, ontleeren ze al: den vlaamschen kinderzang, den vlaamschen woordenzwier, den schoonheidsgeest, de sprekenskracht, de scheppingsmacht in taal en in gevoelens. Allengerhand vervreemden ze in hun spel - die eerste levensleering -; vervreemden ze allertieren, in houding, kunde en werk, en lezing en vermaak.

Ze worden groot; en van dan voort, ze willen ‘'t stijf groot’ doen. Ter eener zijde een minderman 'n wil geen vlaamsch meer bij, bij 't zijne nog: hij ‘kent er reeds genoeg’ zegt hij; of ‘daarmee landt men nievers’; of ‘heel uw leven lang schijn'-je daarmee maar-kneukel’. Ter ander zijde een meerderman, een machtige, beschouwt dat voor gemeene, onvoegzaam voor zijn wetenschap, en kunst, en wereldschheid. En tusschen bei, den tusschenman, de borger? wil boven gene staan, niet onderdoen voor deze; veracht als de eerste 't eigene, en hankert achter 't vreemde, naar 't voorbeeld van den tweede.

'k En overdrijve niet. Bekijkt de menschen van nabij in 't dagelijksch gehandel; bekijkt ze met uw oogen, en niet aldoor den blinden bril van ‘vlaamschgezinde’ blaân.

Hoe 'n wordt ons jonk volk niet, van uit den werkmansstand? Versnuisterd in den snof: de meisjes, zot van frullen, en daarom ook van fransch; de knechten, zot van spel, en weer van fransch gedraai en woord en dracht ertoe; en moeder jaagt dat aan; en vader geeft maar mee. Uit ware neiging, al! Het wordt oprecht een drift. Geen zake geldbelang. Ons werkvolk hangt daarnaar. Voor één fransch woord dat 't kent, het kropt, en wilt er tiene bij... met twintig vlaamsche eraf.

Dan kleine bazekens, en burgerkens? Als zij hen bakker steken, of dat ze smid of timmerman, of kleer- of schoenmaker of schilder, beenhouwer, of eenderwat gaan zijn,... of alwatmeer bedurven, een dienst, een boekhouding, een handelsreizerschap, - nogmeer - een werkgebruik, een weverij, een zagerij, een rook- of stokerij, wat weet ik al

dat ze aangaan,... ze 'n hebben nog geen ware in huis, geen toog in hunnen winkel, geen belle buiten, niets... als reeds hun uitsteekberd, hun uitstal-aanwijzingen, hun boek-opstel, hun rekeningskes, 't minste stukske of drukselke... in 't fransch is uitgebracht. Niet om de bate, weer, o neen! uit een gedacht, een slag verzonkenheid, vergaaptheid in dat fransch... verdaasd verdwaasd in 'tgeen ze zien van de ‘Heeren’!

Wat zien ze al van die ‘Heeren’? Van taal- of deelman, bankhouder, geneesheer, werkschepper, bestuurder op of neer, en van hun eigenaar, van àl wie geldt in 't 't leven? Wat zien ze ervan? 'k En zeg nogniet: ‘wat hooren ze’? Wat zien ze ervan? De namen op de deuren, 't bedrijfgemaar, laatwetendheên van trouwen doopen sterften, de weerdschappen voor 't eten, de veleduitzend woordekens begroeting en bedankinge, de bidboeken, de beeldekens van allen aard voor blij- en treurensdagen, den kunsteloozen kinderlul voor allerhande wenschen... verknoezeld àl in 't fransch. Dàt zien ze, 't fransch daarvan, den schijn van voeglijkheid daarvan... Ze zwelgen 't in... en leeren staan ernaar... en willen 't ook... niet uit belang,... uit aantrek...; uit winzucht niet, uit hoogmoed.

God spare ons arme Vlaanderen! Ge zoudt er dagen achtereen en boeken vol af drukken, van hoedat àl wat meest, en meest-oprecht gepleegd wordt, in Vlaanderen - werkelijk Vlaanderen en bachten 't ‘vlaamsch gestrijd’ - maar-alsanmeer vervreemdt.

Rechts zeg ik, rechts aldààr, is 't dat ons vlaamsch weggaat! Al 't bin-en zieleleven. Al ongehoord veel kleintjeszoo, die ongehoord veel teekens zijn van innewaardsch bederf.

***

't Is groot misbaar doorgaans op uittewaardsch misbruik, welk vorenkomt in onderwijs, of in bestuur, of in 't gerecht, in 't leger. Met reden zulks. Doch denke men: wat is dat allemaal - slechts hertekreezerij - bij 't doodgaan van 's volks ziele? Daarbij, dit misgebruik, hoe werd

het mogelijk? Hoe blijft het mogelijk? Is 't niet omdat ons volk het duldt? En 't duldt het, is het niet, omdat 't geen eer- geen zelfs- geen zielsgevoel meer heeft? Ten dage dat 't herleven zou, zijt gerust, de dulding stopte wel, en 't ander stopte mee.

Het kittelt ons van soms wat scheef te worden aangebeten, door een die op zijn mouw een striep of bachten de oore een veêr heeft, 't zij man van iets of man van niemendalle! Een hoopke lui veeltijds, die om een lintje, een oogske vet, een kaf, te keeren zijn. Dan luid geweld: ‘te wapen! Het Vlaamsch in nood! Gauw roer en schroot! en...’ maar Heere! zegt een keer! is dàt het gram-zijn weerd? Ei! zoo men gram wil zijn, het zij veeleer om 's volks laatlijdendheid, zijn veege aflevendheid, die eigenlijk een zulke misachting, gegisp - en opgezweep - verdient. Rechtuitgezeid, die geksels hoor ik-òòk niet geren, dat spotten spijt mij ook; maar 't spijt me wel-wat-meer b.v. hier, in Frankrijk, een werkmansmoeder te zien heur kind afhouden uit onze vlaamsche ‘Leering’ al zeggende daarbij: ‘'t gaat... naar de fransche Leering (en 'k wil dat ge... dat... kendet!) of 't gaat... naar geene gaan; zijn fransch is 't noodigste’! Zou dàt niet slechter zijn? Niet slechts een kaakslag is 't; 't is vliems verkereling - en door hemzelf - van 't merg uit onzen stam, en van zijn godsdienst toe!

Tracht dan - zooals men wil nu - zulk volk weer op te krijgen door hem te doen bedenken, dat 't schatten reeds verloor met duizend-duizenden, om reden van alleen zijn onvermogenheid, uit zelfvervreemding en -ontkrachting! Vergeefs met hem geredend... De drift hem dolen doet, een ware drift, een heete dorst, en bovendien geen dorst naar geld, maar eer naar geldendheid! Men stremt geen drift, geen dorst, gelijk welkeen, door drooge rekenschap. Een mensch die ‘drinkt’: hoe wilt gij wel, wanneer hij gaapt, dat hij getroost zij en vol-daan - begrepen? volgedaan - met enkel taschgelesch? En zòò ons volk... een ‘jaagpeerd’ ongehoord...: als 't wil volstrekt gelaafd,

gelaafd in zijn gejag om ‘iets te zijn van tref's’, hetgeen naar zijn gedacht maar kan door snof en bof, waarmee het inderdaad - in schijn - de borgerij, den bovenman, èn wel èn weeldig ziet, hoe wilt-gij gaan dit volk daaraf en weer gewegen; hem iets, waaraf het walgt, doen geren weerom zijn; en dàt voor wat? voor enkel wat beloften, wat zeggers, wat misschien's? 't En vast niet naar uw ‘loon’; 't en vast naar niets, maar laaiekelen doet 't. Hem kwelt de dorst naar zoogemeend ‘het schoone’. Met lange teugen wil 't zijn keel aan dat genot vooruit-vooral ververschen; en voor dien keletroost, alleenlijk voor die kele, is alles wat het wint. Ook, won het eenderwat van àl wat gij zoo milde in gelde hem bijbelooft, het greep het mee ja, geren, doch àl wat 't grijpen kon, 't zou 't - weet het wel - alevengeren voort door 'tzelfde keelgat gieten... zoolang - verstaat 't toch eens - als gij niet eerst zijn ziel, zijn zieletochten, 'n zult geheeld, geheuscht, en hooger hebben geheft.

* * *

Maar... tegen deze deernisse al, dat zieleleven's-dooddoen... 'n werkt er niemand tegen?

't Bewind?

't Bewind, en 't is zijn liefste werk, betracht het, doch doet 't averechts, met 'tgeen het noemt ‘ver-Belging’, verbelging tot in 't uiterste: daar 't 't volk ‘ver-belgen,’ wil spijts eigenstreekschen inborst, spijts eigen zin en eigen zede en uitkom. Wat ‘aard’ van Belg kan ooit een Vlaming zijn, die eerst ‘ònt-aard’ moet wezen? 't Bewind, als 't daaraan medewerkt, vermeent hem aan 't ‘ver-Belgen’?... Verbolgen ware 't beter, en kwaad om die ònt-Belging: want ei! waar stopt de ont-aarding eens, ten slotte dan wat blijft van Belgsch eens over, aan iemand die, om Belg te zijn, moet kunnen eerst niet wezen haast, niet denken, willen, spreken, niet gaan of staan, niet 't minste doen van 'tgene, en zoo 't, me' in Belgen doet?

't Is gek, en meer dan gek.

Maar onder de eenlingen: de ‘vlaamschgezinde’ dan, 'n werkt niet hij-toch tegen? De hervlaamscher is te zeggen, die, trouwe Belg in 't herte, wil eerst in Vlaanderen vfaamsch zijn?

Gewis! die, ja, werkt tegen, en meer en rechtscher dan 't Bewind... hij echter hij - wat des ook te erger is -, meest maar vanboven-op... zoodanig waar, dat twijl hij boven ‘vlaamscht’, hij vaak terzelfdertijd hijzelf ‘ontvlaamscht’ alonder.... Niet allen neen, gelukkiglijk, maar meestendeel.

Men zitdagt wel in 't vlaamsch, en bondt, en beert erdoor met woorden, en avondt, dagt en ‘doet aan’ vlaamsch gerucht, en trekt in stoeten op, en laat ‘de leeuwen dansen’! Maar... eenmaal moegedanst, 'n zijn er niet die dan den leeuw weer leggen aan zijn kot, en zelf hun deur toehalen, en binnen... werken, handeldrijven, praten, zingen, lezen, leeren, vrijen, trouwen, kinders kweeken meest in 't fransch?... in 't fransch, in 't engelsch of wat anders? Het zijn er ja! En met de beste meening uit: al denkende dat ‘vlaamsche herlevinge’ volstaat bij ‘politiek’ ‘organisatie’ ‘actie’ ‘studie’ ‘fondsen’ en ‘centralen’ - koud en killig raderwerk -; niet in vlaamscherweg te huizen, eten, slapen, slaven, draven, - wat toch, meen ik, 't ‘leven’ is -. Het zwormt van diezulken, wier drommen men zoo dikwijls noemt ‘ons puike strijdkrachten’, zoo jong zoo fel aan 't zien, roeilustiglijk gezond... maar ach! hoe jammer! die, al dragen ze op hun wezen gezondheid - vlaamschheid - te verkoopen, oprecht verkocht zijn zelf, geknakt te longerwaard van 't teringachtig kweggelen waardoor ons vlaamsch verkwijnt,... en die dien teringstokkeling welke hen ten grave knaagt, ter wil van nogwat wanggeblos en schijn-van-‘levensblijheid’ niet eens vermoeden zelve, noch ook vermijden doen door ringsom-hen alwie nog anders gave bleef.

Doch 't zijn er andere ja ook. De goeden gaan we zeggen, de ‘degelijken’ beter, de ‘kranigen’ de ‘mooie-

stukken-Vlamingen'... waarbij nogal wat 'leiders' (wij 'vlaamschgezinden' missen geen: van leiders? wij hebben er bij honderden)... Welaan, zijn die - of velen onder hen - niet bezig ook met onderaan al-zoetjes te vervreemden?... Hun doel - van hen -, is wederlandsche ietswezendheid. Hun middelen? 't Is: afbraak met kleinvlaanderschheid (wat is er niet klein-vlaandersch?); en dan, blind nagejag van wat men noemt (zonder omeindiging) breedmenschelijk voornaam-zijn!... 't Is dus: vlaamschweg niet-vlaamsch zijn, en vlaandersch-weg onvlaandersch! Recht zoo. Maar zegt een keer: hoe schijnt dat mogelijk? Begrijp'-me dàt: ontvlaamsching in het vlaamsch, en mits veralgemeening een verbezondering! Hoe wilt dat in een mensch zijn kop?... Komaan, en bij gelijke: met al dit 'Sport' in 't engelsch, die 'Dagen' op zijn duitsch', die Bierleute op zijn beirsch', en Toogdaghoven op zijn noorsch', tooneelen op zijn oostenrijksch', en 'villa's' op zijn zwitsersch', dien dracht op zijn Far-West's, amerikaansche opvoeding, verhaalkunde op zijn russisch', en godsdienst op zijn fransch' allicht, en tale in 't nederlandsch - en 't is me 't nederlandsch! -... wat blijft er vlaamsch dannog? 'n Is dit allemaal geen dempen, delgen, dooddoen van 't eigen vlaamsche doen? En dat - 't is 't ergste nog van àl - door dezen die den name willen dat zij de hervlaamschers zijn van Vlaanderen en zijn Vlaamsch? God helpe me! Verstaan zij 't toch: beschavingswerk 'n weze geen verzijp waardóór me' ons leven druipt; of weet ge wat gebeurt alzwak? dat jeugd en veite hiervan verkwijlen dóór de gaatjes voort... en eens er niets meer overblijft dan dradig droog gekreng.

Hoe droevig allegaar.

Zooveel goê-wil! en veel goê-werk van velen; en 'k zegge dit met meeninge, heel geren, trotsch erop. Maar onderwijs, hoe blijkt toch ook, tot bij ons besten toe, ons mildste vaderlanders, die 't al verleeschen zouden waar 't gaat om Volk en Taal, tot zelfs bij hen, gestadig stille ontwordinge!... Voort, altijdvoort, nog onbezonnen drift naar

dooldrank, zelfbedwelm; rampzalig-zot verwateren; verweek, uiteengedamp, en, leek voor leek, verloop van kruim en eigenheid.

Ons leven? 't Vlaamsch-zijn? Aai! Bekent 't: het leekt alonder weg...

... Hoe dwaas is't dan, insteê het lek te stoppen - en even vanalonder ei? - het liever nu met dwang en duwing-van-alboven te willen dichter krijgen... zooals zoovelen thans... met bovendien-nog duwingen op slechts het ‘volk’ alleen, en niet op eerst henzelf.

Dat eeuwig duwen vanalboven om 't ‘volk’ te dwingen vlaamsch te blijven, dat pramen van omhooge-neer, is toch tè ontoereikend! En hoe gevaarlijk, zegt; want: dwang is niemand's deun, en mogelijks zou 'tzelfde volk in 'tzelfde vlaamsch enthoeneer kunnen opwerpen: ‘uw duwen wordt een dwingelandij, en... dàt... en duld ik niet’! 't Is van let-op daarmee... Dat ‘duwen’? Wat ik duwen heet? is al die briel van wetten, landsgeboden, bevelen, rechten, gunsten, verplichtingen en stichtingen... welke allemale noodig zijn voor een verbei en tegen 't dulworden, waar dat 't niet gaat erzonder... die noodig zijn (niet min - maar ook niet meer -) als steenen op een vlashekken, als inlad op een booninleg, als hullen op een stovinge,... maar die met al te groot gewicht en al te groot geweld gedrukt op 's menschen hert, veeleer er wrochten om dit hert zijn bloed en goeden wil en gulheid uit te kneên... bezonder zooals hier, wanneer alreeds dit hert alonder gatig is.

* * *

Ten oorlogstijde onlangs geleên, vermocht ik iemand te overhalen: een man vanuit den hoogen stand - bij veel een ongegeerden stand, alsof die stand niet ook mocht ‘vlaamsch’ herworden -, een man begaafd, beleerd, oprecht, verdienstelijk ten uiterste... maar, lijk al meer gebeurt, zijn ouders' vlaamsch onmachtig. Met moeite had ik getracht nu hier nu daar, zijn oog zijn oor zijn hert op 't schoone te doen letten dat om-end-om ter ziele uitspat

bij 't onverfranschte volk; en inderdaad het gong; tot hij mij eens, verspijtigd op zijnzelven, weemoedig zei: ‘maar, waarom heeft me niemand, toen ik in 't leeren was, *het vlaamsch doen... geren zien?*’

Doen geren zien! Dààr ligt het àl... De liefde is weg... en 't is vandaar dat kwam verleêschap en verlamming.

Ons volk is ziek. Wat hem behoeft - of meest behoeft - is niet nog-nieuwe dwang, maar jeugdigheid, verlangen om te leven, en aantrek in zijn eigen thuis, en smaak in zijnen binnen. Wil men het weerom op, het moet herkoesterd worden.

't Moet *geren* vlaming zijn, of geren *dat waardoor het vlaming blijft*. Met nepen en met ringels bedwingt men ors- en rundvee... maar leert men niet aan menschen van geren mensch en redelijk te zijn. 't En geldt hier niet vooral bewind en inrichtingen, maar eigenlijk gezindheid, gading, trots, en wil en wezenslust. Weer dat ons land zij: koningdom of burgerdom; weer dat men wetten giete of of geene; of staking houde of opstand, of woorden of ookwàt den nekke krake, of alles late of alles wijzige,... alledage make en breke... ten dienste zoogezeid van 't vlaamsch, voor 't vlaamsch, in 't vlaamsch, en door het vlaamsch... 't is eender-alles nutteloos - ja schadelijk - zoo 't volk geen vlaamsch meer *wil!* Het volk, verstaan? het volk: niet een ‘student’, een voorman, en een vaandrig! maar alleman, de boer de baas de werkman, de nijveraar de geldgast, geleerd en ongeleerd, rijkman of schameljongen, of mannevolk of vrouwvolk, gelijkwie-ook die loopt en leeft alhier, belast met ‘werk’ of niet, of ookdan met ‘goêwerken’, het volk! 'k Zeg: niets en baat als 't volk maar niet en *wil*. Ten anderen, ook anderszins, diezelfde wettendwang, -verwoeling of -omwenteling wordt even nutteloos - en even schadelijk - vanaf den dag dat liever dan 't volk *wil*. Zoo bijgevolg: *bewilligen* we 't volk, onszelven mee! Ons aller ziekte is in den wil! 't En is geen willen dat we doen: en 'k vraag mij af, of 't zelfs begeren is,... bij velen toch...; en alleszins bij 't ‘volk’ 't en is noch

't een noch 't ander, geen willen, geen begeren, geen geren Vlaming-zijn.

De reden hiervan is?

... dat ‘vlaamsch’ zijn thans, thans meer dan ooit, is ‘kleene’ zijn. Want vlaamsch zijn is eenvoudig ‘zijn’, in zeden zin en zeg; maar ongelukkiglijk in onzen tijd van grootschheid-nu, blijkt eenvoud zottigheid. En 't valt voornaam te zijn. Voornaamheidszncht! dààr is de schuld, de kiem der ziekte in onzen wil. De ontvlaamschten eerst, en mee met hen de minderen, verstooten 't vlaamsch waarom? om mèèr te schijnen-worden, ‘voornaam’ te wezen zoo; en de anderen dan, de hervlaamschers of velen toch, 'n zoeken, in hun ‘vlaamsch’ geroer, niets anders dan uitstekendheid, weerom ‘voornaam’ te zijn. Gèèn van de twee 'n denkt, dat ‘iemand’ om ‘voornaam’ te zijn, noodzakelijk eerst ‘iemand’ wezen moet, en dit maar wezen kan in slechts zijn eigen wezen... Gèèn van de twee 'n denkt dat om een aanzicht te hebben, men niet beginnen mag met eerst zijn neus te schenden... en dat mooimakerij - nog zij m' een oppervogel - geschiede ze eenderhoe, 't zij bij ontvedering of overvedering, een teeken is van wansmaak, van wangevoel en wangeest, en brengt tot wanbestaan.

Aldààr is 't dat ons vlaamsche aard verloren loopt en wegkwijlt.

* * *

Hervlaamsching, tot besluit, zij *meest* beschavingswerk - begrijpt me wel - *minst* zake van bewindschap.

> *Bewindschap werke mee ertoe, en zij 't gedaad van enkelen, van kenders in dat vak, te plegen waar 't behoort voor zaken in 't bezonder. Maar 't eerste en 't grondigste, te plegen door ons allen, dag-op dag-neer bij alles wat we doen, zij schaving en beschaving, te weten van onszelven:* behelze dies

- vooreerst en bovenal het *blijven* van onszelf, eenvoudig ons, in alle eenvoudigheid,

- en dan daarbij, daar aanstonds bij maar toch daarna, 't beglimmen... ik bedoel 't *ontruwen*... van onszelf, niet hoegenaamd 't vanbovenop-vermooien, 't verplukken en 't verplooien, en 't onderaan-verplunderen, vervreemden en vermoorden van heel ons lijfgestel en levenskracht en ziele.

...

Ons ziele zijpt alonder uit. Bezeert ze niet alboven, beduwt ze niet nogmeer; maar teederlijk hervangt herkweekt hereigent ze, herwarmt ze, herstevigt ze uit haarzelve, totdat ze herleve, en lustiglijk door zelfgelaai weer gloed en glans hervinde.

Gelooft me vrij. De stande leekt... alonder. Dààr hoeft zij èèrst gestopt!

* * *

't Is 'tgeen we voor een deel - hoe weinig 't zij - bepogen hier in *Biekorf*. 't En is geen werk van groot gerucht, o neen... maar wel van groot belang.

Och hadden wij, om mèèr te doen, maar 't honderdste, maar 't duizendste van heel die grootemacht gezag en kracht en geld en tijd, die dagelijks gebroken wordt met hamers... in al verloren vlaamsch! Och! mochten we maar rekenen op zooveel jonge liên, die, spijts verscheiden veerdigheid, en geest, en opvoeding, besteed, en stand-tewege, och Heere wach! door eeuwig al-gelijk-gedril en oorenvolgeblaas, maar-eeuwig 'tzelfde en worden: meeloopers in den hoop en ‘werkers’ met... den mond!

Westvlamingen, gij toch... die, eeuwen gij de slagen vongt, en eeuwen lang, al vechtend, zijt meest-nog vlaamsch gebleven, en laat u thans, onvechtsgewijze zoo, door geen gepraat, geklets, gezwaai, uw flinken kop verdraaien.

Ik ken er onder u die waren... stijf bekwame, en die aleveneens wat deden al voor 't ‘vlaamsch’, en later meer nog zouden, maar die alop een morgen medeen ‘vernederlandschten’! en gingen ‘doen aan’ ‘degelijker’ ‘werk’! iets ‘grootsch’’, iets ‘algemeen's’, en... gingen veel

‘voornamer-weg’ gaan ‘strijden’, ‘'t zwaard hanteeren’, gaan ‘stichten’, ‘stoer’ en ‘kranig zijn’... God weet wat al..., en die al twintig jaar, met al hun ‘kranigheid’ - als ‘mannen uit één stuk’ - ... geen stroo van de eerde en raapten. Groot-Nederland bijdien, dat - best voor hem - die weêrhaans missen kon, 'n kreeg bij al hun ‘nederlandsch’, maar mager wat gewaai van woorden en beloften; twijl wij, klein-Vlaanderen - en onrechtstreeks ook Nederland -, er krachten aan verloren. 'n Handelt niet als zij.

Ik ken er andere ook!... die min bekwame waren, maar bleven, ‘dien God Vlaming schiep’, ootmoediglijk een vlaming; en die, veel stiller aangeleid, in 't stille stevigvoort, hun vak en plicht gestand, al deden dat ze kosten zij... zoo verre eerst als hun arm droeg, zoo verre als dan hun herte droeg, en... wonderverre uitkwamen... totdat zij erbij vielen, maar dat hun werk bleef staan.

Zij vielen! Maar dit werk moet voort. Doet 't gij - als zij - met *Biekorf* mee.

Dat werk, 't is Vlaanderen's opvoeding... veelmeer nog dan zijn onderwijs. 't Is Vlaanderen's veredeling... veelmeer dan zijn verrijkmaking. 't Is Vlaanderen's vertroeteling... veelmeer dan zijn verbreideling. 't Is Vlaanderen's heropleiding naar 't Goed en *in* het vlaamsch... veelmeer dan zijn verringeling, zijn opgesnak, zijn meegeruk *naar* 't ‘vlaamsch’ of 't zoogezeide ‘al-nederlandsch’, spijts alles zelfs het Goed.

't Is Vlaanderen weer Vlaanderen, weer eigen en maarhem, weer werkzaam, deugdzaam, christelijk... en dààrdoor grootsch - niet ‘gro'tsch’ -, zooals het 'lichte zijn zal als 't *wil* zijn eigen uitinge, zijn eigen zielsuitsprake, zijn eigen vlaamsch herspreken... en wezen zoo 't hem uit.

Komt dus! Vanonder weg naar boven, elk aan zijn kant, met moete, op Gods genâ.

L. DE WOLF

Mengelmaren

Onze Vlaamsche Zendelingen

Westvlaamsche zendelingen sedert Oogstmaand 1914 op het missieveld gevallen:

Eerw. V. De Wolf Julius der Congregatie van Scheut, geboren te Brugge den 30 April 1875, studeerde aan het 's H. Lodewijkscollege, overleed te Kang-fang-ing-zu (China) den 3 December 1914.

Eerw. V. Selosse Albrecht der Congregatie van Scheut, die te Moscroen geboren den 27 Februari 1882, na zijne studiën te Moscroen begonnen en in het college van Kortrijk afgemaakt te hebben, naar de zendingen van China vertrok, waar hij den 18 Juli 1915 te *Leang tcheou* overleed.

Eerw V. Stroo Camiel der Congregatie van Schout, te Moerkerke geboren, kwam met zijn ouders verblijven te Zuyenkerke, studeerde te Eekloo, vertrok naar Congo van waar hij wegens ziekte naar het vaderland terugkeerde. Tijdens den oorlog was hij pastor der vluchtelingen in *Londen* waar hij den 1 September 1916 in den Heer overleed.

Eerw. V. Seys Maurits der Congregatie van Scheut. - Hij werd geboren te *IJperen*, den 1 April 1889, studeerde er aan het St Vincentscollege, vertrok naar de zendingen van China, overleed te *Chabernoor* den 27 Februari 1918.

Eerw. V. Tyberghien Joris, der Congregatie van Scheut. - Hij weid geboren te *IJperen*, den 23 October 1879, en na zijne collegejaren in zijn vaderstad afgemaakt te bobben, vertrok naar de zendingen van China, waar hij den 6 Juni 1919 in *Midden Mongolie* stierf.

Eerw. V. Vanderstraete Achiel, der Congregatie van Scheut, geboren te *Veurne* den 2 September 1878, studeerde aan het college zijner geboortestad, vertrok naar de zendingen van China en ontsliep in den Heer den 8 September 1919 in *Oost Mongolie.*

De volgende Westvlaamsche studenten der Congregatie van het, Onbevlekt Hart van Maria uit Scheut, vielen voor het vaderland:

Eerw. Frater Van de Putte Hektor, geboren te *Kortrijk* den 15 April 1895, gesneuveld te *Pypegaele* in datum 19 Oogst 1916.

Eerw. Frater Impe Paul, uit Thielt, waar hij geboren werd den 1 December 1890. - Hij viel in het bosch van Houthulst den 28 September 1918.

Eerw. Frater Chielens Herman, Brugge, 16 Oogst 1893, aan zijne oorlogswonden bezweken in het krijgsgasthuis te *Vinckem* den 30 September 1918.

Eerw. Frater Rathé Kavel, te Coxyde geboren den 18 Maart 1896, gesneuveld te *Vierkaven* den 2 October 1918.

(Met vervolg)

C. SCHERPEREEL
Beverloo 1/12/19.
Krijgsaalmoezenier.

Aan de Kust

Spreekwoorden en eigenaardige spreekwijzen

1. *Boelijn over de nokke;* 't gaat hier nog eens boelijn over de nokke. Wordt gezegd om te beduiden dat er ievers getwist of gekrakeeld wordt.

De boelijn is een touw die 't groot zeil der schuit aan den kop van 't vaartuig verbindt, om 't rillen (weg en weer slaan) te beletten. Er is een boven- en onderboelijn; de boven boelijn wordt door 't boelijngat geschoren, rechts of links van den voorsteven volgens den heerschenden wind en het genomen koers. De onderboelijn wordt ook langs dezelfde zijde als de bovenboelijn aan den kattekop van 't spit vastgemaakt. 't Kan gebeuren door 't een of 't ander toeval en vooral als men met de manke laveert, dat de boelijn over de nokke (uiteinde van de ree of ra) geraakt, on er moet afgeklaard worden. Vandaar het spreekwoord: Boelijn over de nokke, gebruikt als men om eene moeilijkheid in woorden geraakt.

2. *Hij heeft daar de Breê Veertiene*, of: hij is nu in de Breê Veertiene. Wordt gebruikt in den zin van: hij hoeft 't nu breed.

De Breê Veertiene is een zeebank die vier of vijf mijlen buiten Tessel ligt.

3. *In een ander leg visschen;* in zijn oud leg visschen; hij zeilt naar een ander leg.

Men geeft den naam van '*leg*' of '*leggers*' aan de diepten tusschen de banken waar men meestal vischt.

Zoo zegt men: Negen Vaâm, Tudiep, Kwinte, Scheurleg, Antena, Kellen, Accaart, West-Gate, Avonturen, enz.

Aan andere diepten geeft, men den naam van '*geulen*': zoo noemt men: de geule binnen 't Rip of de Schardijngeule, geule buiten de Kwinte, enz.

Maar aan land bezigt men ook het woord '*leg*' voor 'plaats': Hij gaat naar zijn oud leg; we gaan nu naar een ander leg; 't is daar ons leg, enz.

4. *De willen zijn aan d'ankers* = men moot doen wat men bevolen is of wat men kan.

De *willen* zijn de touwen waarmede de ankers aan de netten der vlete vast zijn.

5. *Hij is op 't schip van Sinten Ut* (wellicht voor Uit). Men zegt zooiets van iemand bij wien de zaken maar scheef zitten, die de bankroet of zoo iets nabij is.

6. *'t Blekt lijk Clemskerke tegen 't ongeweerte.* De toren van Clemskerke is wel meest altijd zichtbaar en is een zeemerk, maar blekt vooral in zuid-westelijke vlagen. Men gebruikt dit gezegde wanneer iemand een kleedsel aan heeft waarvan de kleur vele in d'oogen valt, en ook als men ievers gaat waar hot zeer vuil is.

7. *Bakboord en stierboord willen* = malkander niet verstaan; de eene 't een willen en de andere 't ander. Stierboord is de rechterzijde van 't schip van achteren naar voren ziende, bakboord is de tegenovergestelde kant.

8. *'t Water naar de zee dragen* = dubbelen arbeid of verloren moeite doen.

9. *Van d'ebbe visschen* = iets zien te krijgen.
Zelfde beteekenis als 't Hollandsche:
Hij is van de familie van Van Kleef,
Hij houdt van de heb en niet van de geef.

10. *Ten haringe varen* = kwalijk varen.

11. *Dat is paaie en deelgeld* = dat is eene schoone winste of dat is de moeite woerd.

12. *'t Zit geen stier in zijn roer* = hij kan er geen beetje weg meê.

13. *Alle zeilen bijzetten* = alle zijne krachten inspannen.

14. *Hij gaat daar op de klippen loopen* = hij gaat daar kwalijk varen, moeilijkheden tegenkomen.

15. *'t Is al goed als 't vischtje wel zwemt* = 't is al goed als 't al te meê gaat.

16. *Men kan nooit 't laatste vischje krijgén* = men kan 't nooit al hebben.

17. *Alle baten helpen, zei de schipper, en hij blies in 't zeil*.

Hebt, ge nog van ne *zeelt* gehoord? Kramers spreekt daaraf. Wij zeggen een tinke: 't is ook een woord dat wij van onze gallische voorouders hebben afgedeeld.

J. CL.

In de oude kerkrekening, te Caster, ten jare 1727, staat er te lezen:
‘Het ketsereel van den ontfanck’. Er wordt betaald voor het maken van dit ketsereel.
Den 12 September 1917 schreven wij: wat ter wereld mag dit zijn? De vraag wordt hier vernieuwd.
J. CL.

[Nummer 3]

Het klooster der Nazaretten, te Damme

Langs den westkant der Bruggestraat, te Damme, stonden eertijds twee kloosters, een Begijnhof, waarover in de *Annales de l'Emulation* een opstel verscheen[1], - een klooster van Reguliere Kanunniken der St Augustinerorde dat het voorwerp dezer bondige mededeeling zal uitmaken.

De oorkonden geven aan dit convent den naam van Nazareth, zijne bewoners noemen zij Nazaretten[2]. Omtrent 1456 ingericht, verdween het tijdens de Geuzenberoerten der 16^{e} eeuw. Heden blijft er van de kloostergebouwen zelfs niet een steen bewaard en, indien er ooit eenige plaatselijke oorkonden schuilden, ze schijnen met het convent vernield te zijn geweest.

Als stichter van Nazareth wijst het Parochieboek van Damme een priester aan, Arnold vanden Hende, als stichtingsjaar 1446[3].

(1) *Annales de la Société d'Emulation*, 1914, Fascicule 1.
(2) Rekeningen Damme, passim. Zie verder.
(3) *Parochieboek van Damme*, door G.F. Tanghe, kan. Brugge, 1862, bl. 86 B en 87 C.

In het Staatsarchief, te Brugge, ligt een bundel documenten die voor opschrift draagt: *Inventaire des Archives des Jésuites à Bruges.* Daar vinden wij eene eerste inlichting nopens het verdwenen Nazareth. Het prioraat van Nazareth, te Damme, dagteekent uit de 15e eeuw. Op 6 Mei 1456 schonk het Schependom der stad het burgerrecht aan Arnold vanden Hende, een priester, die het ontwerp opgevat had er een klooster van Regulieren Kanunniken der St Augustinerorde in te richten(1).

Wie Arnold vanden Hende was, weten wij niet. Uit de stadsrekeninge van 1455-56 vernemen wij dat Heer Arnold vanden Hende en Heer Gheeraert Stampe, op 3 Maart 1456, zich bij 't Magistraat aangeboden hadden om de stadsschool aan te nemen en als welkomgift twee kannen wijns ontvingen(2). Intusschen zal Arnold vanden Hende wellicht zijn convent gesticht hebben waar hij in den loop van het jaar 1457 als prior voorkomt(3). Om zich aan de ernstige taak van kloosterstichter gansch toe te wijden, trad hij, met het welwillend oorlof van 't Schependom, als bestuurder der school af, die hij voor een termijn van dertien jaren aangenomen had(4). Hij overleefde enkele maanden zijne kloosterinrichting en verscheidde in 't ingaan van het jaar 1458(5).

Gerard Stampe, zegde, ons dunkens, samen met hem, vaarwel aan het bestuur der school, dewijl wij hem als

(1) Inventaire sommaire des Arch. des Jésuites, à Bruges. Staatsarchief, Brugge, n°s 174 en 1794. Introduction.

(2) Rekeninge Damme 1455-56. 3 maerte: ‘Gepresenteert heer Aernoud vanden Hende ende Gheeraert Stampe, hier commende omme tannemen vander scole, 2 can. wyns’.

(3) Rek. Damme 1456-57, bl. 7v^{o}. ‘Betaelt Heer Arn. vanden Hende, prior, vander scole teerste jaer van 13, 48 pond. par.’,

(4) Rek. Damme 1456-57. De Rekening schrijft een tweede jaar van betaling in ten voordeele van den Prior en voegt er bij ‘ende ('t Schependom) heift den prior ende tconvent der stede quite ghescolden vanden anderen jaeren’.

(5) Rek. Damme 1457-58: ‘Heer Aernoud v.d. Hende, priester, staerf oer maerte 1458’.

opperkoster van O.L.V. kerk binst de jaren 1458, 1459 en 1460 aangeduid vinden[1].

Om er zijn convent te stichten, kocht Arnold vanden Hen de aan Jacob Everbout en zijne vrouw eenige woonsteden, met bijliggende erve, die in de Bruggestraat[2] stonden. De kerkrekening 1461-62 vermeldt die volgenderwijze:

> 'Scloosters huus van Nazareth in den Dam, staende int Raemstraetkin'.
> - 'In de Brugstrate, nevens de poorte van Nazareth, langs den zuidkant, drie huizen waarvan het derde het hoekhuis (van de Bruggestrate en het Raamstraatken) uitmaakt'[3].

Wanneer juist de kloosterkerk opgemaakt werd, is ons niet bekend. Telken jare op den verjaardag der tempelwijding, schonk het Schependom aan den Prior en zijne medebroeders eene gift van twee kannen wijns; een eerste maal staat die gift in de rekening van 1461-62 aangeteekend[4].

In 1464 kwam Zijne Hoogw. Willem Vasoris, hulpbisschop van Doornijk, dien gedenkdag te Damme vieren en schonk metéén het kloosterkleed aan een inboorling der stad[5].

De Priorij, gevormd uit de drie bovenvermelde woonsteden, waarnevens de groote ingangpoort en de kerk, had uitzicht naar het Oosten en paalde aan de Bruggestraat; ten Westen, lag de kloostergrond die zich tot aan de stads-

(1) Rek. Damme 1457-58-59-1560. 'Gheeraert Stampe uppercoster O.L.V. kercke'.
(2) *Inventaire sommaire* hooger aangehaald. Introduction.
(3) Rek. O.L.V. kerk Damme 1461-62, bl. 4 r°.
(4) Rek. Damme 1461-62, bl. 32 r°. 'Ghepresenteert XXII in laumaent den pryoor vanden Nazaretten hier int clooster, ter dedicatie II cannen wyns'.
(5) Rek. Damme 1463-64, bl. 85 v°. 29 januari: 'Ghepresenteert mynen heere den Suffragaen wesende alsdan int clooster vanden Nasaretthe inden Dam ter huerlieder dedicatie ende ten cleedene van Pieter van Coolckercke kynde'. Pieter Coolkercx was deken van St Jorisilde in 1439. Een stuk van zijn grafzerk ligt in O.L.V. kerke. - D. Ursm. Berlière, *Les Evêques auxiliaires de Tournai*. Guillaume Vasoris 1448-75, p. 133.

wallen uitstrekte; ten Noorden, gebouwen en grond paalden aan den eigendom van 't Begijnhof; ten Zuiden, lag het Raamstraatken. De kloostergrond besloeg eene uitgestrektheid van vier gemeten tachentig roeden[1].

Een voorrechtbrief door Hertog Karel de Stoute op 10 November 1474 gejond, ontsloeg den eigendom van de Nazaretten van alle openbare lasten; op 29 December 1474, op aanvraag van den Prior Jan de Meunic, bevestigde het Schependom de eigendomrechten der Priorij; ook de Hertog van Burgondie, Maximiliaan en zijne gemalin, bekrachtigden ze op 17 September 1477[2].

Het dunkt ons dat de Kanunniken van Nazareth de algemeene achting genoten, want, bij elke gelegenheid die zich opdeed, schonk hun het schependom presentwijnen. Eveneens, zoo wij het zullen bestatigen, streed het voor het behoud van 't convent en dezes monniken.

Onder meer vermelden de stadsrekeningen de gifte van presentwijnen aan de Nazaretten: in 1468, bij de blijde inkomst te Damme van Margareta van York op 2 Juli, - ten zelfden jare, ter gelegenheid der H. Sacraments-processie, - op 21 april 1476, toen een kloosterling zijne plechtige beloften uitsprak, - in 1470, op 14 September, ter gelegenheid van een godsdienstigen ommegank ter vereering van 't Mirakelkruis van Damme, - in 1481, toen een monnik zijne eerste misse celebreerde, enz. Inderwijle blijft de gifte op den verjaardag der kerkwijding gejond, in de rekeningen steeds herinnerd.

We lezen in stadsrekening 1517-18, bl. 38 v°, de volgende aanteekening:

> ‘Den lesten van novembre, betaelt over de copie vander transporte ghedaen bii den Vicaris van Doornekc vanden

(1) Exemplum informationis de alienanda domo Dammensi Romam missae initio novembris 1586. Archives Jésuites, n° 142, - De erfve vanden voornoemden clooster (van de Nazaretten) motten huuse ende capelle ghemeten by Gillis van Zwevezeele, lantmetere, groot vier ghemeten LXXX roeden lants). Reken- Distributie O.L.V. kerck 1561-62. Kerkarchief Damme).

(2) Archives Jésuites. Chartes mékingées n°s 2347, 5037, 5059.

clooster vanden Nazaretten binnen Damme ende die van Serrepten, staende inde prochie van Moerkercke, mids ooc begrepen transpoort ghedaen minen heere den prelaet van Zoetendaele, de welcke copie zeer groot es, XXXVI s.p.'.

Ons dunkens, wijst de tekst op de aansluiting der Priorij bij de Abdij van Zoetendale met dewelke zij voortaan tot aan hare afschaffing na de Geuzenberoerten, verbonden zal blijven. Mogelijks zou de Priorij in eene versterkte en bewalde stad gevestigd aan de monniken van Zoetendale tot toevluchtsoord dienen tijdens oorlogsgevaren. Doch, luidens een akt van 23 Mei 1498[1] had de Geneaal Overste der Augustinerorde aan den Abt van Zoetendale reeds eenige voorrechten toegestaan ten voordeele van 't convent van Nazareth aan hetwelk hij in de oorkonde den naam van 'klooster der Boodschap van Maria' toekent.

Als gevolg der voorgemelde aanhechting werd, op 30 December 1566, een verbond gesloten tusschen Joris Wittebrood, prelaat van Zoetendale, Zaccheus vander Meulen, Christiaan de Brabandere en Jacob Percke, monniken der abdij, waarbij zij zich verplichtten gedurig drie paters ter Priorij te vestigen en de gebouwen in goeden staat te behouden. In den zelfden akt komen ook eenige bepalingen voor wegens eene stichting ten voordeele van Nazareth door Andries Centurion en zijne gezelnede Maria Pagants, voortijds bewrocht[2]. Desniettemin zal de verbinding van 't Damsche klooster met het convent van Zoetendale weldra tusschen het Schependom en de Moederabdij verwikkelingen teweegbrengen. Ten jare 1521, rijst tusschen beiden een geding op dat op eene vriendelijke overeenkomst uitliep[3]. In 1530, vat de abt het ontwerp op Nazareth aan kloosterzusters van Biervliet over te zetten; vandaar hevige tegenstand bij den hulpbisschop van Doornijk die wellicht ten voordeele van 't Schependom zijn

(1) Archives Jésuites, op. cit. Introduction.

(2) Oorspronkelijke Saarter. Staatsarchief, Brugge, n^{o} bleu 7593.

(3) Rek. Damme 1521-22, bl. XXXII v^{o}.

oordeel velde[1]. Erger nog, luidens eene aanteekening in stadrekeninge 1532-33 ingeschreven, zocht de Abt de Priorij geweldigerhand des nachts te ontruimen en haren inboedel naar Zoetendale over te voeren. Om dien nachtelijken inval te beletten, bewaakten Ghisleen vander Beke, burgmeester, en twee mannen het klooster[2]. Ten zelfden jare trad nogmaals het Geestelijk Gerechtshof van den Bisschop van Doornijk op om de geschillen te slechten; doch, binst de volgende jaren bleven zij steeds aanslepen. Enkel geringe aanteekeningen aan de stadsrekeningen ontleend wijzen op dien aanhoudenden twist tusschen den Abt en de Stad ontstaan, zonder ons met de ingewikkelde omstandigheden van het geschil bekend te maken, waarover wij ook in meer uitgebreide documenten niet de minste inlichting opspoorden.

Eindelijk liep het geschil ten einde: op 30 December 1566 ontsloeg het Schependom den Abt van de verplichting drie monniken in de Priorij te vestigen en liet hem metéén toe het klooster van Nazareth te verpachten[3].

Welk doelwit spoorde Arnold vanden Hende aan om zijn klooster te stichten? Waarom bevoordeeligde het Schependom de stichting? Ons dunkens, was het klooster vooral bestemd om er, ten nuttte der Damsche bevolking, zielengeleiders te herbergen. De monniken hielden zich ook onledig met het schrijven en verbinden van tot den kerkdienst bestemde boeken[4]. Een der Nazaretten verveer-

(1) Rek. Damme 1530-31, bl. XXVIII v°. 20 sept. 'Miin heere van Zoetendale wilde resigneren tclooster van Nazareth hier bin der stede de zusters van Biervliet ten prejudicie van der stede'. - Rek. Damme 1531-32, bl. XXIIII v^e.

(2) Rek. Damme 1532-33, bl. XXIII v° 'Betaelt Ghelein vander Beke, als burchmeester vanden Courpse over dat hii met Adriaen Beils, dienare, ende Willem de Sceppere gewaecht heift eenen nacht, mids dat hii gheadverteert was dat den abt van Zoetendale zoude tclooster vander Nazaretten alhier staende binder stede gheruemt ende ghespoliert hebben'. - Id. bl. XXV v°.

(3) Arch. Jésuites, op. cit. n° 2647.

(4) 'Betaelt den cloostere van Nazarette in den Dam vandat zy ghebonden hebben twee groote boucken ende twee souters ende een cleen bouxkin nieu te scrivene, 9 sch. 6 den. gr.'. Rek. O.L.V. kerk. Damme 1477-78.

digde een kronieksken van het Sint Agnietenconvent dat nevens de Priorij stond[1]. De Paters luisterden de burgerlijke en godsdienstige stoeten op. Toen op 2 Juli 1468 Margareta van York uit Sluis te Damme toekwam om er 's anderendaags met Karel den Stoute in den echt te treden, gingen de Nazaretten in den stoet die haar te gemoet trad; - eveneens ten zelfden jare in de H. Sacramentsprocessie; op 14 September 1570 luisterden zij de ommegankprocessie ter eere van 't H. Mirakelkruis op: en zoo telken jare kwamen zij in de openbare stoeten te voorschijn[2].

Wij geven de namen op der monniken van Nazareth die onze oorkonden aanstippen:

1456. Arnold vanden Hende, stichter en eerste prior.

1464. Pater Coolkerckx, zoon van Pieter, van Damme, op 29 Januari gekleed.

1474. Jan de Meunic, prior.

1479. Jan van Weerden, ‘prior van tclooster der Regulieren, gheseyt Nazaretten’. Een schepenakt op 18 Maart 1479 door Victor van Honackere en Jacob vanden Beckene, schepenen in den Dam, gezegeld, vermeldt dat Jacob vander Douve, gezeid van Nieukercke, aan broeder Jan van Weerden, prior, ten oorbore van 't convent van Nazareth, 4 gemeten lands verkocht gelegen buiten Ste Katelinepoorte ten Damme, voor 6 ponden 8 schellingen grooten vlaamscher munte[3].

1480-1494. Jan Vlaenderman, prior.

1484. Jacob vanden Rade, procurator.

1487. Maarten van Bezien.

1499-1500. David Sneevoet, prior.

1506. Lodewijk vanden Carniere, procurator.

(1) Bewaard in Staatsarchief te Brugge.

(2) Uit de stadsrekeningen van Damme.

(3) Oorspronkelijk stuk op parkemijn in Cartulaire B, n° 105, overgeschreven.

1511. Jacob van Weits, prior. Een akt van leenverheffing door Leenaard Urbaens, baljuw van Mevrouw Anna, weduwe van wijlen Jan van Ghistele, Heere van Dudzeele, Straten, enz. op 24 Juni 1511 gehandmerkt, wijst Jacob van Weits als leenrechtig hoofd aan, van een leen, groot 3 gem. 10 roeden, liggende in Ste Katelineparochie, bij Damme, nevens de Wateringe de 'Schutil'[(1)].

1563. Christiaan de Brabander. Op 23 Mei 1563, legde hij zijne plechtige beloften af in de handen van Zaccheus vanden Broucke, abt van Zoetendale[(2)]. Elf jaren was hij prior zijner abdij. Ten jare 1578 uit zijn klooster, door de Beeldstormers gansch verwoest, verbannen, kwam hij naar Damme en bediende er gedurende acht jaren de kapelanie van O.L.V. kerk. In 1587 bestuurde hij de parochieschool[(3)]. Meteen bediende hij er het ambt van rector der kloosterzusters van Sarrepta die sedert 1587 de Priorij van Nazareth bewoonden. Hij herbouwde dit couvent uit zijne eigene penningen en eenige voorname giften. In 1595, stond hij als pastor te Moerkerke[(4)]; nog ten zelfden jare bediende hij de kapelanie bij de krijgscompagnie van Jonkher Willem de Lannoy de Mingoval, gouverneur der stad Damme. Ten jare 1597 stelde hem Zijne Hoogw. Matthias Lambrecht als pastor van Sluis en Deken der Christenheid aan. Bij de overgave van die stad, in 1604, werd hem vrije uittocht geschonken[(4)]. Twee getuigschriften op 12 Mei en op 18 December 1603 hem door het Schependom van Sluis gejond, loven uitbundig zijne priesterlijke deugden en zijne noeste werkzaamheid[(5)]. Waar hij, na zijn vertrek uit Sluis heentrok, weten wij niet. Wij haalden

(1) Oorspronkelijk stuk op perkamijn, overgeschreven in Cartulaire B, 108. (Staatsarchief Brugge).
(2) Archives Jésuites. Original sur papier, n^{o} bleu 11, 156. (Archives de l'Etat, Bruges).
(3) Kerkrek. O.L.V. Damme 1587-88.
(4) Register van Documenten der O.L.V. kerk Damme, blad. 66 (Kerkarchief Damme). Akt van 18 Oogst 1595.
(4) Register van Documenten der O.L.V. kerk Damme, blad. 66 (Kerkarchief Damme). Akt van 18 Oogst 1595.
(5) *Annales de la Société d'Emulation*, 1904, bl. 250-251. Bijdragen XI en XII.

Pater Christiaan de Brabandere bier aan, niet omdat hij als monnik Nazareth bewoonde, maar met de oude Priorij en met de bevolking der stad Damme in nauwe betrekking kwam.

Benevens den kloostergrond en de reeds aangestipte eigendommen bezaten de Nazaretten eenige landerijen in de Wateringe van Stampaertshoucke en Noord-over-de-Lieve. In Ste Katelineparochie beboorden bun 8 gemeten 18 roeden lands toe(1). In Juni 1866, met toestemming van den Bisschop van Brugge, schonk Philips II aan Dom Joris Wittebroot, abt van Zoetendale, oorlof om een hofstedeken met medegaande erve, liggende in Moerkerke, te verkoopen; die eigendom, ter grootte van 16 gemeten, behoorde ook aan de Priorij van Nazareth toe(2).

Het noodlottig tijdvak der Godsdienstberoerten brak aan. De stad Damme viel onder het bewind der Gentsche Geuzenrepubliek die op 26 Maart 1578 Brugge bemeesterd had. Maurits van Nassauwen benoemde er als krijgsgouverneur Hendrik De Grouve, wiens protestantsche krijgslieden in 't Nazarettenconvent hunne standplaats vestigden. Ze koelden hunnen haat op de kerk die bijna ten geheele vernield werd: enkel een gedeelte van het koor bleef recht. Inderwijle verbanden de beeldstormers de monniken van Zoetendale en vernietigden de abdij(3). De uitgejaagde prelaat en zijne medebroeders zochten wellicht eene schuilplaats ter Priorij van Damme. Of zij er voor alsnu de wijk namen, weten wij niet. Op 16 November 1579 werd tusschen Burgmeesters en Schepenen der stad en Joris Wittebroot, eene overeenkomst getroffen waarbij het Schependom het uitsluitend gebruik van 't Nazarettenconvent aan den Abt toestond(4).

(2) Oorspronkelijk stuk op parkemijn, n^{o} bleu 10,420 (Staatsarchief Brugge.

(3) *La Flandre* 1868-69, p. 107. Notice sur la fondation de 1'Abbaye de Douxval et sur les Abbés qui l'ont gouvernée.

(4) Oorspronkelijk stuk op parkemijn, n^{o} bleu 4156.

Op aanvraag van Philips II, schafte Paus Gregorius XIII de abdij van Zoetendale af en schonk hare goederen aan 't klooster der Jesuieten, te Brugge, op voorwaarde zij de drie nog overlevende monniken, hun leven lang zouden onderhouden[1]. Uit een verzoekschrift in 't ingaan van November 1586 tot den Algemeen-Overste der Jesuietenorde naar Rome toegezonden, vernemen wij dat de nieuwe eigenaars zich van de Nazarettenpriorij zochten te ontmaken[2]. Ten jare 1588 ging zij over in 't bezit der zusters Augustinessen van 't Convent van St Elisabeth en Emmaüs dat sedert 1483, te Moerkerke gesticht was en den naam van Sarepta droeg. Hier komt eene aanteekening te stade uit het Register der Wettelijke Passeringen van de stad Damme, die wij overschrijven:

> ‘Voor Pauwel Aernoults ende Ryckaert Verpoorte, scepenen der stede van Damme, E. Heerén Pater Elias Loeff, recteur, ende Philips Arendts, procurator van tcollegie vande Societeyt Jesu in Brugghe, met consente vande Oversten blyckende by letteren van confirmatie ghegheven binnen de stad van Roome den 5 Sept. 1587, gheteeckent Jacobus Ximenez, secretaris, mitsghaders Claudio, geven halm ende wettelicke ghifte de mater ende ghemeene religieusen vanden cloostere van St Elizabeth ghenaemt Sarepten, eertyts ghestaen binnen het ambocht ende prochie van Moerkerke int Vrye, van zeker huys, lande ende erfve staende binnen der stede van Damme, de voornaemde societeyt ancommende byden overlydene van Damp Jooris Wittebroot[3], prelaet van Zoetendale zo hy tzelve bezeten heeft, west ande baermen vander vesten, oost metten voorhoofde ande brugsche strate, noort an St Agneeten cloostere,

(1) Aub. Miroeus, *Opera Diplomatica*. Cap. CCLVII, p. 252.
(2) Informatio ad faciendam alienationem cuiusdam domus et prati Collegii Societatis Jesu Brugis. Archives Jésuites. Copie sur papier. (Staatsarchief Brugge.
(3) Dom Joris Wittebroot, zoekende te ontsnappen aan de Calvinistische soldaten die hem vervolgden, verdronk, op 4 October 1584, in den vaart van Damme

zuut streckende met eene gracht tot ande bannen vande groote brugsche poorte, voor eene rente van 10 ponden grooten losselyck den penninck twintich. 4 Juli 1588'.

J. OPDEDRINCK.

De Liguriërs

De Galliërs zijn in onze gewesten ingebroken, omstreeks de jaren 800 voor Christus. Wij meenen dat men hun de hallstattsche aschvaten met rechtstaanden hals mag toeschrijven, die in de kleine grafheuvels van de Kempen gevonden worden. Later, omtrent de jaren 400 voor Christus, kwamen de keltische Belgen ook van over den Rijn en zij verdreven de eerste Galliërs meer zuidwaarts. Men mag hun de kielvormige aschvaten toeschrijven die ook in de Kempen en bij ons in 't grafveld van Emelghem uitgedolven wierden. Die 400 jaar voor Christus behooren tot het tijdstip van La Tène, tot den bloeitijd van de Kelten, die bijna gansch Europa bewoonden en tot in Galatië gedrongen waren, waar ze de H. Paulus bekeerde.

Zoo kwam het dat Cesar[1] hier twee slag van menschen aantrof: den overheerschenden stam: dat waren keltische Indo-Europeanen, hoog van gestalte, blonde langhoofden, zoo ze door de oude schrijvers van Rome en Griekenland beschreven worden, - en den volksstand die den vorigen diende en hem onderworpen was, de vroegere bewoners van de streek, vermoedelijk bruine korthoofden, die in den jongen steentijd en in den bronstijd hier gevestigd waren.

Te Roeselare vonden wij in 1899, nevens bronzen gerief, in de overblijfselen van een paaldorp, een geraamte met een korthoofdig schedelkenteeken[2].

(1) C.J. Caes. *de bello gallico*, VI, 13.
(2) E. Houzé. *Ossements humains trouvés dans la station lacustre de Roulers*. In *Bull. de la Soc. d'Anthrop. de Bruxelles*, t. XIX, p. XXVI.

***

Welke waren de eerste bewoners van Vlaanderen, in den jongen steentijd en in den bronstijd?

't Zullen de Liguriërs geweest zijn[1].

Diefenbach schreef reeds in zijne *Origines Europaeae* in 1861, bl. 112 en 119:

> ‘De Liguriërs zullen eens verder in 't Westen en in 't Noorden gewoond hebben... Waarschijnlijk wierd het ons dat de Liguriërs voor het binnendringen der Kelten ook in 't Noorden van Gallië gewoond hebben.’

Dat is eene leerstelling sedert door vele schrijvers aanveerd en verdedigd.

De Liguriërs woonden met zekerheid in Frankrijk tusschen den Rhône en de italiaansche grens en in het Noord-Westen van Italië.

Daar treft men eenige vloednamen aan die men als ligurisch aanschouwt, die ook bij ons te vinden zijn en die men als een bewijs aanziet dat de Liguriërs ook onze gewesten bevolkt hebben.

Die namen zijn de *Isara*[2], de oude naam van den IJzer, die nu wereldberoemd is en de *Isca*[3], die nevens Overyssche vloeit en te Leuven in de Dyle spoelt.

Nog een derden naam hebben wij ontdekt, dien men niet vermoeden zou.

't Vloeit eene *Matrona* of *Materna* in Ligurië. 't Vloeit eene in 't Noorden van Frankrijk, de thans veel besproken Marne en 't vloeit eene hier in ons gebuurte, te Maeter bij Oudenaarde.

(1) Te raadplegen over de Liguriërs: H. d'Arbois de Jubainville. *Les premiers habitants de l'Europe*. Parijs, 2e uitgaaf, 1894. Deel I, bl. 331 en volg. Deel II, bl. 48 en volg. - C. Mehlis, *Die Ligurerfrage* in *Archiv für Anthropologie*, XXVIe Deel. Braunschweig, 1900. Twee artikels: 71-94 en 1043-1078.

(2) Alfred Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*. Zweiter Band. Leipzig 1904, bl. 71.

(3) Alfred Holder, *op. cit.*, bl. 77: ‘Nach d'Arbois de Jubainville ligurisch.’

Dat dorp noemde men vroeger *Materna*[1]. 't Is een bewijs dat het zijnen naam ontleend heeft aan eenen waterloop, aan den ligurischen vloednaam *Materna* of *Matrona*.

Tusschen Ingoyghem en Anseghem liep er vroeger een materzeelstraat. Die materzeel zal eene frankische hoeve, eene frankische *Sala* zijn, gebouwd op de boorden eener beek die den ligurischen name van *Materna* of *Matrona* ontvangen had.

Men ziet daaraan hoe belangwekkend soms een eenvoudige wijk naam zijn kan.

Het bovenstaande kan gelden als het taalkundig bewijs der aanwezigheid van Liguriërs in Vlaanderen.

***

Hetgeen de mogelijkheid niet uitsluit dat de Liguriërs in Vlaanderen gewoond hebben, 't is dat zij tot het korthoofdig menschengeslacht behooren, dat zulke menschen ook in den jongen steentijd en in den bronstijd in Vlaanderen gevestigd waren en dat wij nu nog hunne afstammelingen onder de bevolking kunnen waarnemen.

In 1907 stonden de volgende merkweerdige woorden in de *Anthropologie* te lezen:

> ‘Op beide zijden der Cevennen, in de bestrekken der Ardèche en der Hooge Loire ontwaart men eenige lieden die een mongoolsch voorkomen vertoonen; zij zijn korthoofdig en van leege gestalte; hunne huid is geelachtig; hunne oogen zijn zwart en staan een weinig schuinsch; zij vertoonen de kenteekens van het ligurisch menschengeslacht in zijne oorspronkelijke zuiverheid...’ M. Hervé had dit alles opgemerkt[2].

(1) Ch. Piot, *Cartulaire de l'Abbaye d'Eename*. Bruges 1881, bl. 22: ‘apud Maternam’ tusschen 1120 en 1171. - Holder, *op. cit.*, p. 468: ‘Nach d'Arbois de Jubainville ligurisch.’. - G. Dottin, *Manuel pour servir à l'étude de l'Antiquité celtique*. Paris 1915, bl. 326; ‘Les cours d'eau divinisés *Icaunis, Sequana, Matrona*, portent des noms qui peuveut être antérieurs à l'occupation de la Gaule par les Celtes.’

(2) *L'Anthropologie*. 1907. Tome XVIII, bl. 416.

Onder de Komensche uitwijkelingen die in 1917 te Caster verbleven was er eene dochter van Amiens die men voor eene Japannerin zou genomen hebben.

In Vlaanderen zijn zulke porsonen niet zeldzaam. Te Caster en te Gijzelbrechteghem zijn er, zooals wij er vroeger ook te Pitthem en te Meulebeke hadden waargenomen. Den 25 Augusti 1919 wachtten wij naar onzen trein in de spoorhalle te Roeselare; wij zagen daar een vlaamsche vrouw met zuiver mongoolsch voorkomen; 't speet ons dat er daar niemand bij was om de gelijkenisse te doen opmerken met de mongoolsche *Tsings* van Annam, waarvan het in de spoorhalle wemelde.

De ligurische bevolking van Frankrijk en deze die er op trekt in Vlaanderen, welke hier in den jongen steentijd woonde en nog met onze bevolking versneden zit, zou dus van Aziatischen oorsprong zijn.

De Liguriërs[1] bewoonden ook de paaldorpen van den jongen steentijd en van den bronstijd in Zwitserland, in 't Noorden van Italië en in 't Westen van Frankrijk. Paaldorpen ontdekten wij te Denterghem en tot Afsnee. 't Wierden er ook ontdekt te Melle en te Mechelen. Als men den oorsprong van de paaldorpen opspoort, kan men ze vervolgen tot in Azia, 't gene ook het vermoeden staalt dat de Liguriërs van Azia afkomstig zijn[2].

***

Zijn er nog dingen waar te nemen in Vlaanderen die ons laten vermoeden dat er hier Liguriërs gewoond hebben?

't Gebruik van voorwerpen kan soms helpen om den oorsprong eener bevolking te bepalen. Dit gebeurt zelden, maar 't gebeurt toch soms dat de volkenbeschrijfkunde kan leiden tot de volkenkunde, die de wetendheid is van den oorsprong der volkeren.

(1) J. Déchelette, *Manuel d'Archéologie*. Tome II. Première partie: Age du Bronze. Paris 1910, bl. 14.

(2) P. Rodet, *Les Stations lacustres d'Europe*. Paris 1908, bl. 286.

In den steentijd bezigde men houten zikkels, voorzien van tanden in keisteen om de aren van de tarwe af te snijden. In den bronstijd bezigden de landbouwers bronzen zikkels[1]. De houten handhaaf zat in eenen koker of ze was aan de bronzen zikkel met eenen nietnagel vastgemaakt. De bronzen zikkels vond men in overvloed in de paaldorpen en in de gouwen links den Rhonestroom door de Liguriërs bewoond.

Al die ligurische zikkels bestuderend, werd het ons duidelijk dat wij te Denterghem ook een bronzen zikkel ontdekt hadden. Vroeger hadden wij den aard van dit bronzen stuk niet kunnen vaststellen; het gelijkt wonderwel een bronzen zikkel van het oudste maaksel, die men in een zwitsersch paaldorp te Wipkiogen, gehucht Letten, op den rechter oever van de Limmat, hij Zurich ontdekt had[2].

De Liguriërs waren zeer ervaren in den landbouw. Dit bewijzen de ligurische beeltenissen die men op de rotsen van den *Monte Bego* gevonden heeft. Daardoor wint het ook in belang dat de bewoners onzer paaldorpen landbouwwerktuigen hebben nagelaten en de bewoners onzer jongsteentijdsche haspegouwsche hutten bod e ras tarwe gekweekt hebben[3].

***

't Zijn er onder de opstellers van *Biekorf*, die zeer bestegen zijn in de volkskunde en onder de beste vakmannen voor de *folk-lore* in Europa, mogen gerekend worden.

Wij verzoeken ze hunne aandacht te vestigen op het volgende: de zwanen waren in groote eere bij de Liguriërs;

(1) J. Déchelett *Manuel d'Archéologie*, T. II. Première partie: Age du Bronze. Paris 1910, bl. 13 en volg.

(2) *Mittheil. der Antiq. Gesellsch. in Zürich*. Band XX. Zürich 1879. *Pfahlbauten. [...]chter Bericht. Die Funde im Letten bei Zürich*, bl. 14 en plaat III, fig. 16.

(3) Marcel De Puydt, *Fonds de Cabanes de la Hesbaye. Jeneffe, Dommartin, Oudomont*. In *Memoires de la Société d'Anthrop. de Bruxelles* Tome XXIX, 1910.

dat is eene bekende daadzake. Indien er zwanen verbeeld wierden op de scheermessen van den bronstijd in Skandinavië, 't is aan de Liguriërs dat de Skandinaviërs die vereeringe van de zwane ontleend hebben. Die volkeren stonden met elkander in betrekking: de Liguriërs bezaten het geheim van den handel van den amber in Europa, in den jongen steentijd en in den bronstijd; zij vergaarden den amber op de kusten van de baltische zoo om hem alsdan in de zuidersche landen te verspreiden[1].

Men kent de keltische sage van den ridder met de zwaan[2]. De Kelten en andere indo-europeaansche volksstammen zullen die sage van de oortijdsche vereerders van de zwane, van de Liguriërs afgedeeld hebben. De zwaan was het stamdier, het *totem* van de Friesen[3], die ook in Vlaanderen gewoond hebben. Ze versierden er hunne huisgevels mede. In Vlaanderen is er geen dorp of 't heeft eene herberg *In de Zwane* en 't zal wel die ligurische zwane zijn die in de overleveringen der oudsprakige Vlamingen nog voortleeft en ook als getuigenisse kan gelden dat de Liguriërs in ons oud Vlaanderen gewoond hebben.

J. CLAERHOUT.

Vlaamsch in Pas-de-Calais

Hiervóór me heb ik liggen een winkelmare, in 't fransch, in 't engelsch, en in 't vlaamsch. Ze komt uit Ardres in Pas-de-Calais.

Met hier en daar heur fransch erbij tot toelichting, neem ik ze over in heur vlaamsch.

(1) J. Déchelette, *op, laudat. passim*.
(2) J.F.D. Blöte, *De Ridder met den Zwaan*, in den *Gids*. Oct. 1894.
(3) Dr Jos. Schrijnen, *Nederlandsche Volkskunde*. Zutphen, zonder jaartaal. Deel I, bl. 178.

Franch Uns[1]
Franch Uns

WINKEL VAN UNRWERKEN EN GOUDWERK VAN DE VREDE EN D'ACCCERT[2]
DE ZOEINE N...[3]

Rue .... - Ardres (Pas-de-Calais)

Gondewerk[4] *van al soerten, Ryngen alumiem, Kruins Lorreinne*[5], *Médaillen van de Goud ryeen* [confédéré'n?][6]

Groitte Quoise van Articels om Cados en Gedinkenisse, Goud, Zilver, Métal

Gondwerk en veile [vele?] Modeln - Ienlche Gondsmetie [goudsmed-ij?][7]

Braselen - Monters met en zonder Radiom, T'glas is onbreekelyk

Remontoirs met Cilynder voer Gonkeiden[8] *van 7 fr*.

Protecteur om Monters, in métal, tis iene dinge die stif wel werkt en ien, simpel, utvynk, en leigt[9]

Dat Uns sprektuit van de quoise, de goue goueste, in de niwte van die Artikels[10].

Ardres ligt thalvenwege Sint-Ommars en Kales.
't Wordt aangeleerd dat in Pas-de-Calais het vlaamsch alleenlijk-nog een spreektaal is; gebezigd enkel te S. Ommars, te weten op twee voorgeborchten: Hautpont aan de

(1) Maison Française.
(2) Horlogerie-Bijouterie de 1'Entente Cordiale.
(3) N... Fils.
(4) Bijoux.
(5) Croix Lorraines.
(6) Médailles des Alliés.
(7) Orfèvrerie Anglaise.
(8) Remontoir à cylindre des Poilus ....
(9) Protecteurs pour Montres,.... fermeture automatique .... simple, pratique. élégant.
(10) La Maison se recommande par le choix, le bon goût et la fraîcheur de ses Articles.

Hoogebrugge, en Lyzel met zijn Lyzelaars[1]. Alevenwel er moet daar bijgevoegd[2]: dat men het hoorde ook voordezen-nog in den omtrek van Boonen en Kales, vooral in dezes voorstad S. Pieter's-Nesse (S. Pierre-lez-Calais)[3]; en dat men het hoort tothedentoe langsheen de grenze van Fransch-Vlaanderen, te Ruminghem en ommelands - nietveel maar toch[4]. Deze laatste streke ligt vóór Auderwick (of Audruicq) die 't hoofdvlek is van 't land van Bredenaerde (Brédenarde)[5], waar, nog in de XVIIIe eeuwe de menschen vlaamsch spraken[6]. Dan, bachten Auderwick, zuidwestwaard-toe, komt Ardres, aan 't zuiden van de Watergangs (Pays des Watergands[7]).

Men wil, zie'-je, dat Ardres meêtelt bij de streken waar 't vlaamsch nietmeer gekend en is; maar 't zal ons niet verwonderen alreeds-maar om zijn ligginge, daar tòch nog vlaamsch te vinden. Zoo, 't is er zelfs zoodanig wel, dat 't er nog blijkt de moeite weerd te zijn van met een vlaamsch gedruksel er winkelwaren om te melden; 't is dat daar menschen wonen, die 't vlaamsch nog boven 't fransch verstaan, en niet-alleenlijk maar-verstaan verstaan op 't uitgesproken woord, doch ooknog lezen kunnen.

Hel stukske hierboven maakt dat goed.

De vriend die me dat opstel toezond, om-wel-te-zijn had moeten trachten te achterhalen, te weten bij der oore, wat dat er daarvan is. Hij 'n deed het niet. 't Zal 't iemand anders moeten. Maar ondertusschen, toen hij zei: ‘dat hij

(1) P. JOANNE, *Géographie du Pas-de-Calais*. Paris, Hachette, 1913, bl. 35.
(2) KÜRTH'S *Frontière Linguistique* en heb ik niet aan de hand, zoodat ik niet en weet wat hij erover voorhoudt.
(3) J. WINKLER. *Studien in Nederlandsche Namenkunde*. Haarlem, Tjeenk Willink, [1900], bl. 95.
(4) *Ald*. Vgl. De Bo's *Kaart van de Westvlaamsche Streken en Kusten* in 't *Idioticon*, waar dit gewest staat ingepakt bij 't Westvlaamsch taalgebied.
(5) J. WINKLER. *Ald*. bl. 114.
(6) A. DUSAUTOIR. *Le Guide des Touristes dans la ville de Saint-Omer*. Saint-Omer, Loiez, bl. 253.
(7) P. JOANNE. *Ald*. bl. 5.

erom gelachen had, om 's dingskes aardigheid', heb ik hem reeds geantwoord: 'ik...? nog ook om zijn beteekenis'.

't Is vlaamsch.

Het is geradbraakt vlaamsch: niet schoongeschaafd, niet afgevraagd aan daar een 'kender' ievers, lijk 't fransch en 't engelsch van erbij. Toch is 't geen vlaamsch van een die geen en kent: zijn tale is te eigenaardig, en al heur eigenaardigheên zijn daarbij veel te eensduidig.

Men ziet b.v. zeer standvastig, dat 't een tale is met verneuzing van geluiden: men ziet 't aan 'u*n*s' en 'krui*n*s' en 'u*n*rwerken' en 'utvy*n*k'; waaruit ontstond: ofwel een klankvervettinge, als in 'gro*i*tte', 'quo*í*se', 'zoe*i*ne', 'vel*l*e', '*niwte*', 'utvyn*k*', '*i*ene' en '*i*enl[s]che', ofwel een klankverdoovinge, gelijk in 'v*oe*r' en 'z*oe*ine', en 'g*on*dewerk' en 'g*ou*dryeen'.

Een taalkenner zal er al-meer uit rapen: b.v. - op zijn spaansch' bijna - die *ch* en *j* in '*q*uoise' (*ch*oix) en '*g*onkeiden'.

'k En ben geen taalkenner; nog velen mee met mij. Maar 't is alreeds genoeg van mensch te zijn met iet of wat van smake, om in dat stuksken Ardersch vlaamsch een oprechten deun te hebben: hoe lekker toch die knoddige '*spektuit*' als weerga van 'neemt uit'; en dan dat hertelijk zeggen van '*gonkeid*' voor 'poilu'; en ooknog dat goedsmoedig en vrijgeestig overdietschen van 'l'*Entente Cordiale*' in '*de Vrede en d'Acccert*'; nog eindelijk hoe onvergeldbaar-gul 't gewijzig van den opzeg, een reke drooge woorden, in almedeens een liefelijk gemaan, b.v. hoedat '*tis iene dinge die stif wel werkt en ien simpel utvynk en leigt*'.

't Mag zijn zoo 't wil, in Pas-de-Calais denken, spreken en drukken ze nog 'vlaamsch' ... totzelfs in 't gene, dat men in Vlaanderen reeds ons wil doen noemen 'adverteeren'.

T. RAEPAERT

Mengelmaren

Doodsberichten

Eerweer de Vader Alexander Molhant, van het gezelschap van Jesus. Hij werd geboren te Meessen den 10^{n} April 1877 en deed zijne eerste studiën aan het college te Yperen.

Hij trad in het gezelschap Jesu.

Hij vertrok naar de zending van Indië en landde te *Calcutta* aan op 11^{n} November 1908. Studeerde de godsgeleerdheid te *Kurseong*, - na zijn derde proefjaar te *Ranchi*, werd hij geloofsbode benoemd te *Khunti* in 't begin van 1913. Op hot einde van 1914, werd hij aangewezen als bestuurder der Sociale werken door de EE. Vaders Jezuieten aldaar tot stand gebracht, te weten een samenwerkende bank en winkel. In 1917 verzocht de engelsche regeering katholieke werklieden naar het Engelsch front in Frankrijk te zender. Eerw. Vader Molhant werd belast met het inlijven der manschappen. Hij stuurde 2000 katholieke arbeiders naar het oorlogsveld.

Na den wapenstilstand werd hij naar Calcutta ontboden om daar de demobilisatie der terugkeerende manschappen te regelen en ze naar Ranchi terug te leiden. Hij overleed te Calcutta in 't groot hospitaal dezer stad den 20^{n} Oogst 1919. Binst zijne ziekte toen hij gedurende veertien dagen met den dood worstelde verstond hij al wat men hem zei, bijzonder in 't vlaamsch, zijne moedertaal, of in de taal zijner lieve kinderen uit *Chota Nagpore*.

C.S.

Veuren, 26-2-20.

Beste Heer L.D.

Gij vraagt naderen uitleg over: ‘Oksje zat op een bloksje’ (boter). Gezien niemand geantwoord heeft wil ik het beproeven.

Oksje moet voorzeker geschreven zijn Hoksje, uit den zin van het raadsel boterstuk dat meer en meer door de warmte zinkt.

Bedrieg ik mij niet zoo bob ik het eenmaal gehoord te Watou van eenen Steenvoordnare Gustje Ba... en 't luidde: Oksje zat op ZE blokje, wat de beteekenis van Oksje, van Octavie = Octavietje uitsluit, die op HEUR bloksje zou zitten.

Ze bloksje is veel beter dan *een* bloksje, want Oksje is hier iets dat verpersoonlijkt is, en daarom dient hij aangeduid te zijn als zittende op *zijn eigendom*, hier een plankje, of beter een houten boterpateel, iets dat, ik maar zelden meer tegengekomen ben, maar vroeger door onze praktische voormenschen zeker moest, in eere zijn, gezien het hout slechte warmtegeleider is, en niet en breekt als kinderhandjes het van de tafel trekken.

Hoksje nu, beteekent kleine hakker, en Hokken is 't zelfde als hukken of hurken, en beteekent op zijn hielen zitten, tegenover fokken dat is gebogen op zijne knien zitten en eldors flokken heet. Hokken en fokken moet vroeger mondsgemeene geweest zijn, als koppelwoord - wisselwoord, van bijna gelijke beteekenis, en bestaat zeker nog wel bij 't volk.

Dat het woord Hokker, verkleind tot hokje, in 't Westland hoksje, wel gekozen is, blijkt wel daaruit dat een stuk boter geen beenen heeft om er op te staan, en dus altijd hukt of hokt.

De raadsels verder om oplosbaar te zijn moeten iets welbekends verhelen, en zoo is de boterstul hoksje bij uitmuntendheid.

Die oude westvlaamsche spreuken wil achterhalen, boude wel rekening van de onuitgesprokenheid van de aanvanga *h*, en zoo zal hij vermijden te schrijven van iemand dat hij jaloersch is van zijn haver (versta aver), even als aver van eenen ezel gezeid wordt die de turf kwijt gerocht zijnde tegen de jeukte zijn aver wendt. (Aver van af bediedt rug, en lager deelen ook, als dekwoord, en af wordt â in âwind enz.)

Andere spreuken worden moeilijk achterhaalbaar, en door, onkunde herwrocht door het wegvallen van 't voorzetsel *be-* in samenstellingen.

Drogredenen voor bedrogredenen kent iedereen, maar ieder weet veel min wat gedacht van de katte die te koore, te choore of te koorde gaat.

Ik vermoede dat er moet gedacht worden aan de katte, die de slimheid en de valschheid verzinnebeeldt, voorgesteld als te BEkoore gaande.

Verdere voorbeelden van koor in plaats *be*koor ken ik niet, buiten de uitdrukking van koorloozen haze. Een haze die niet kon gedeerd worden, die hem op zijn huk (hok) zette als de pensjagers op hem eene eerste schote gelost hadden, ze vriendelijk groette met zijne voorpooten over zijne ooren te strijken, en dan wegspoeterde. Die koorlooze haze wareerde vroeger te Clytte (Reninghelst), rond den Prol en de Maerelputten.

Of kalle die te koore gaat eene verdere beteekenis heeft die meer rechtstreeks in verband is met bekooren, kan ik niet uitmaken. Katte als bijvoeglijk naamwoord heeft den zin van slecht in: kattespel (twist kattepoot (die niet wel vasthoudt), kattekerkhof (heidensch, geusch, pestekerkhof), kattebeiers (braam) kattesmete (eerste slecht uitgevallene smete in 't spel), kattekachtelen (huis dat inzinkt), kathalzen (dood doen). Kattesmerte is mij van onzekere betrekenis in 't eerste lid; ik weel niet of kalle hier hoedanigheidswoord of naamwoord is; vermoedelijk is het woord hier naamwoord gelijk in kattelauw. Of katte daar slechte, erge smerte bij den lijder te kennen geeft, ofwel of de katte daar de naam is van 't lijdende lichaamsdeel, moet ik onopgelost laten. De laatste beteekenis schijnt mij de waarschijnlijkste, en zij brengt tevens waarschijnlijk de beste oplossing mede nopens de spreuke: 't is nu dat de katte te koore gaat.

GUST. LAMERANT

Metje's in 't ende!

‘'t Is wat te zeggen ei, is 't wat te zeggen! *Metje's in 't ende*’!

Alzoo luidt een ouderwetsch ‘spreekwoord’ bij de gezeten menschen van Becelaere. Ze smijten dat uit lijk ‘God den Heere’ of ‘Godjen-Heere’ of wat anders.

'n Zou dit niet voortkomen uit het laatste deel van ‘Deus in adjutorium *meum intende*’, waarop ze alle-zondage-goed hot Vesper hoorden inzetten?

't Sloeg hen temeer zal ik denken, omdat bij hen ‘*in 't ende*’ zoo schrikkelijk veel gebezigd wordt om te zeggen ‘hiernevens’. Vgl. DE BO op 't w. ‘ende’, waar echter ‘ende’ aangewezen staat als ‘het eerste of het laatste huis dat het einde uitmaakt van twee of meer aaneengebouwde huizen’.

En ‘*Metje's*’? is ‘meus’ voor ‘meum’ onder den induw van ‘Deus’. 't Volk kent de twee latijnsche uitgangen *-us* en *-um*, en, waar het - in een zotten - hem voorstelt latijn uit te kramen, mengelt het gemakkelijk de twee. De echte zin van ‘Metje's’ 'n is hier gewis niet bedoeld; bovendien ‘Metjo's’ wordt altijd eerder aanzien als entwat-om-naartoe en dat verre is. ‘Gaan we naar *verre-Metje's* ja'w’? Alzoo wordt er gekijnekald tegen kinders en katten; nooit met de woorden ‘naar Metje's... in 't ende’.

Evenwel is ‘Metje's-in 't ende’. op zijn geheele genomen, dan ook nog geworden: iets als een huis-lijk-een-oordeel, een huis waarbij men zijn twee handen tegareslaat al zeggende: ‘Metjes in 't ende’! in 't algemeen als een zinnebeeld van een boel-overende. En zòò: als ze willen zeggen ‘dat is me daar 't nestje!’ - 't zij dat het verre is of dichte - lachen ze 't uit met een: ‘*'t Gaat-er-a'zo' te metje's in 't ende!'*

Die nader's en beter's weet of ietwat-daarover van elders, melde 't.

L.D.W.

Een do'pdag is altijd een kropdag

voor de doopmoeder-tewege.

Alzoo was 't dat er een keer 'en Van Robaijs-nege te Becelaere naar de kerke trok, tegare met gevare, en met ‘'t wijf dat de kinders ten huize draagt’, en met, in deze heuren arm, een lief klein bolletje van een molletje... zooals ze te Becelaere al zijn. En toen de doop was gedaan, kwam de Boek voor den dag, en de plechtigheid wierd vastegesteld: ‘zulk een kind, zulk een vader en moeder, en zulkeen en zulkeene die voor 't kleintje hebben ingestaan... tegen immers dat de ouders hunnen plicht niet zouden doen’. - ‘Zet uw name daaronder’ zei dan de Geestelijk, tegen deze twee naasten. Ze deden 't. De eeerste met moeite, - hij had liever meteen drietand geteekend -; daarentegen de tweede met smake...

En, Lezer, bekijkt nu den naam dien de doopmoeder stelde:

Anna Stasia
Vincentia
Van Robaijs

Weet men nog van de vertweelingde en voegende doopnamen (Vgl. *Biek*. 1914-19, bd. XXV, bl. 124-130)?... en van ‘Sarlowie’ die maar één naam en was? Hier geldt voor twee nu ‘Anastasia’, met ‘voeging’ onder beide deelen, Anna en Stasia.

‘Vincentia’ was geweest ter eere van ‘Vicei’ (= Vincentius) beschermheilige van Becelaere, die immers gevierd wordt op Vincentius-en-Anastasius' den 22^{n} in Nieuwjaarmaand,

‘Sinte Vicei
honderd dagen vóór Mei’.

Maar Vicei-in-'t vrouwelijk en was nietwel doenelijk geweest, terwijl dat Anastasius, met zijn ‘Ana’ vanvoren, lijk zijnzelven had opgegeven. En vandaar, voor die vrouw-daar: èn heur naam èn 't gebruik dat ze hier ervan miek.

Ge 'n moet niet vragen of zij die zoo thuis scheen in de volksnamenkunde, een oprechte Becelaerenarige was.

Echter ze is al een eindeke dood. Want dit alles is van mijn langste onthouden. 't Is gebeurd op den 29^{n} in Grasmaand 1772. Ik heb het trouwens zien staan in den Boek van daareven (Burgerstandboeken van Becelaere, bd. XII, bl. 2501), dewelke thans zelf is, met veel schoone dingen die erin stonden, dank aan den oorloge,

mortom
in ternom!
L.D.W.

Het hoofd van 't Land is doopvader

... is Vadder (vgl. *Loq*, o. 't w.), Gevader of Godvader - als 't de ouders begeren - van den zevensten zoon, waar 't achtereenvolgende al knechten zijn.

Ja! dàt en is geen nieuws, hoor ik zeggen.

Nieuws, neen 't. En 't is rechts dat wat ik zeggen wil, dat dit geen nieuws en is, bovendien dat het nogvelemin nieuws is dan dat men het eigenlijk denkt.

In de XVIIIe eeuwe was en wies er te Becelaere een gezin van Vermeulen's waar er een dergelijk geval vorenkwam; en - 'k heb het vóór den oorloge gezien in den doopboek, thans ookal verrampt - dat zevenste knaapje kreeg er voor doopvader den Heere van 't Hof, welke toen gold inderdaad voor ook ‘de grootste katte’ uit de streke.

'k Weet 's wonder of er niet mèèr over dat gebruik gekend en is, althans van voorheen hier in Vlaanderen.

L.D.W.

't Is [thans] geen dieren tijd
't is een dieventijd
zei mij onlangs een oud gezond herte van een Vlaming. De man en kende maar zijn vlaamsch, zijn werk, en zijn geloove... maar loste daar op, met één woord - voor die 't wilde verstaan -, dat zoogezeid vraagstuk waarmeê heel de wereld, ook zoogezeid oprecht, totnogtoe geenen weg weet.
Bericht aan de Heeren en Dienstliên, Kleindienstliên, en Achterkleindienstliên die met dat vraagstuk... moeten... voortdoen.
W.I. D'OORE

Wegens het woord Ketsereel vereerde ons Hoogleeraar J. Vercoullie met den volgenden uitleg:
Ketsereel luidt in het Picardisch: *cacheriau*. Dit is een schrijfboek om de renten op te schrijven. (Hécart.). Godefroy in zijn woordenboek geeft het woord *cachereau: livre de raison, papier terrier*.
Het fransch woord ware *chassereau* en Hécart zegt dat dit woord in gebruik is, doch de heer Vercoullie meldt dat hij het in zijne fransche woordenboeken niet en vindt. 't Bestaat ook een fransche geslachtsnaam: *Chassériau*.
Wij bedanken den heer Vercoullie voor zijnen uitleg en doen opmerken dat er nog zooveel in Vlaanderen te vinden en uitte leggen is.
Bij ketsen zegt De Bo: vgl. fr. *chasser*.
J. CL.
***
Onze kundige medeopsteller E.H. Dassonville, zonder eenig boek te kunnen raadplegen, vermoedt dat er een picardisch woord bestaat, *chasterel*, dat bij ons *ketsereel* geworden is en dat er een fransch woord *chassereau* bestaat.
Nu kennen wij den oorsprong en de bediedenis van 't w. *ketsereel*. Weet er iemand nog verder oorkondschap wegens het gebruik van dit woord.
J. CL.

Men moet de boomen vellen in de nieuwe mane. Dat is beter voor het hout.
Gehoord: 25-3-17.
T.R. CAES.
***
Volgens Camphuysen + 1620, om te leeren aan de kinders in de bewaarschole:

> Ach waren alle menschen wijs
> en deden zij hetgeen is wel,
> de wereld ware een Paradijs
> en ware niet als nu een hel!...

Het eerste vers is een spreekwoord geworden.
26-3-17.
T.R. CAES.

[Nummer 4]

De abdij Ter Duinen onder den abt Joannes Maes 1376-1406

De But en na hem vooral De Visch, de twee geschiedschrijvers van Ter Duinen, schilderen ons den toestand der abdij in de tweede helft der XIVe eeuw als volgt(1). Na de verarming, het verval der abdij door de geldafpersingen der Franschen en de Vlaamsche burgeroorlogen, na plundering en verstrooing werd, dank de voortreffelijke abten Lambertus Uppenbroek van Westoutre 1318-1354, Walterus Bredereep alias Stryck 1354-1376 en vooral onder abt Johannes Maes dictus Thomae van Bassevelde, Ter Duinen in zijn ouden glans hersteld. Door zuinigheid en bekwaam bestuur kon de drukkende schuldenlast afgelost, de gebouwen hersteld worden. De abt Johannes Maes bracht, nieuwe luister en aanzien in de abdij. Hij reisde naar Rome, ontving de abtswijding van Paus Gregorius XI, nadat hij voor zich en voor den abt Stephanus van Clairvaux

(1) C. De Visch, *Compendium chronologicum exordii et progressus B.M. de Dunis* (Brux. 1660), 76-79.

en voor hunne opvolgers het recht der pontificalia verkregen had op eigen kosten[1]. Bovendien was abt Joannes een groote ijveraar voor het bevorderen der studie en zond steeds eenigen zijner monniken naar het kollege der orde te Parijs. Velen, zegt De Visch, van dezen werden geroepen om later andere kloosters der orde te besturen tot groote eer der abdij. AEgidius Cupe, Cupere, werd abt in Royaumont; Nicolaas Maloen in Loos; Joannes Godberons in Clairmarais en Matheus Pillard, die boven allen uitschitterde, in Clairvaux[2].

Wanneer wij de documenten en oorkonden in de laatste jaren betreffende de abdij uitgegeven, nader beschouwen, dan mogen wij en De But en Karel De Visch verwijten, dat zij de schilderij van de abdij Ter Duinen in dien tijd en onder abt Joh. Maes te schoon hebben gekleurd en niet juist hebben afgemaald.

Een studie van Dom. Berlière over de abdij Duinen[3], doet ons zien, dat juist onder den abt Lambertus Uppenbroek[4], in 1339, een allertreurigste gebeurtenis plaats greep, die de abdij zeer veel schade en oneer toebracht. Een monnik der abdij, Petrus Peyt, die de partij opgenomen had voor zijn broer Jacobus, ter dood veroordeeld wegens opstand en ketterij, vluchtte naar Hongarije en deed zich tot abt kiezen der Hongaarsche abdij Belakut. Afgezet,

(1) Op zijne terugreis langs Clairvaux bood hij den abt het Pauselijk diploom en een prachtigen mijter aan, die hij had laten vervaardigen en ten tijde van De Visch nog bewaard, de mijter van Duinen genoemd werd.

(2) C. De Visch, *Compendium chronologicam exordii et progressus B.M. de Dunis* (Brux. 1660), 75-79.

(3) *Une Invasion de l'abbaye de Brug es en 1337. Annales Sociéte d'Emulation*, LV (1905), 47-55; het artikel is samengesteld naar de brieven van Paus Benedictus XII, geheel afgedrukt in: A. Fierens, *Lettres de Benoît XII*. (Rome 1910), 307-308, 343-345.

(4) 28 Aug. 1345, vraagt en wordt aan Lambertus abt van Duinen toegestaan, niettegenstaande de statuten der orde vleesch te mogen eten, waar hij zich ook bevindt, omdat hij 'gravibus renum infirmitatibus detentus' volgens de geneesheeren de hem schadelijke lacticinia et cibaria ordinis niet kan gebruiken. Berlière, *Suppliques de Clément VII*, 343-1352 (Rome 1900), p. 225, n° 898.

zwierf hij rond, kwam in Vlaanderen, verbond zich met het volk van Gent, Brugge en Yperen, en viel in de abdij Ter Duinen, plunderde en roofde er alles, verjoeg den abt en 20 zijner monniken en verklaarde zichzelf als abt. De Paus beval den abt in zijne abdij te herstellen en zoo de steden Brugge, Gent en Yperen medeplichtig waren, het interdict over haar uit te spreken, doch de bisschop van Therouane kon dit bevel niet uivoeren wegens de troebelen in Vlaanderen. Hoe de uitslag der zaak was, is onzeker, maar toch is het een bewijs, dat het bestuur van abt Lambertus niet zoo rooskleurig was, als de Duinheeren De But en De Visch voorstellen.

De bewering van De Visch, dat abt Joannes Maes naar Rome toog, is waarschijnlijk; dat hij door Paus Gregorius XI gepromoveerd werd, is zeker(1). Uit de *Librí obligationum et solutionum* van het Vaticaansch archief blijkt het duidelijk. 27 Jan. 1377 belooft J., abt van Duinen, zijn gewone verschuldigde bijdrage (1500 fr.) te betalen in twee termijnen, met Kerstmis en na verloop van een jaar, waarvan hem ook (1378, 30 Jan.) een ontvangstbewijs gegeven werd(2).

Of hij ook door den Paus Gregorius XI tot abt werd gewijd, en van dezen het voorrecht der pontificalia verkreeg, zooals De Visch ons wil doen gelooven? Het eerste komt ons wel wat gewaagd voor, het tweede is niet juist. Niet Gregorius XI (overl. 27 Maart 1378) maar zijn opvolger Urbanus VI, gekozen 7 April 1378, verleende, bij breve gegeven te Rome ‘Idibus Octobr. pontificatus anno 7te, aan den abt Joannes van Duinen en zijne opvolgers het recht de insignia pontificalia te gebruiken. Een tweede breve van denzelfden Paus, drie jaar later, geeft nogmaals verlof om de H. Mis te celebreeren met den mijter en de plechtige benedictie te geven, ook zooals de petitio inhield en wat voor de liturgisten van belang is, na den ‘per omnia’ die gezongen wordt voor het Agnus Dei, omdat

(1) Gregorius XI deed den 17 Jan. 1377 zijn intocht te Rome.
(2) D.U. Berlière, *Inventaire anal. des Libri Obligationum et solutionum des Archives Vaticanes* (Rome 1904), n° 867 en 881.

dit een gebruik der Vlaamsche streken was[1]. Of abt Johannes te gelijker tijd voor den abt van Clairvaux dezelfde rechten verkreeg, is moeilijk te achterhalen. De mijter door Duinen geschonken, vermeld door De Visch, werd nog (1743) als een prachtstuk in de schatkamer van Clairvaux bewaard. Een feit is, dat de abt van Clairvaux, Stephanus de Foissy (overl. 6 Juni 1405) de eerste abt van die abdij was, die den mijter gebruikte en op zijn graftombe er mee afgebeeld is[2].

De inventaris der schatkamer van Clairvaux van 1741 beschrijft aldus den mijter van Duinen:

Une belle grande mitre. Dans le fond de côté et d'autre et sur les pendants sont des perles avec bandes et couronne rozettes de vermeil et quantité de belles pierres précieuses et de cinq diamants à chacune: c'est un bel ouvrage d'orfèvrerie. On y remarque d'uu côté une pierre, qui figure le soleil, de l'autre côté une pierre qui représente la lune.

De mijter was ook vermeld in een inventaire van 1504 en 1640. De laatste beschrijft hem als volgt:

Grosse mitre, le fond de la quelle est de perles, ayant quatre ronds d'orfèvrerie d'argent doré, chacun des quels contient cinq pierres précieuses. Au millieu et au bas est une bande d'orfèvrerie à jour, large de trois doigts ayant ès deux côtés de la mitre vingt quatre pièces, chacune des quelles est ornée de cinq pierres précieuses, sinon les deux pièces d'en haut ou il n'y a qu'une pierre en chacune. Les pendant ont douze quarreaux d'orfèvrerie à jour, chacun des quels a cinq pierres et aux bouts il y a deux pièces d'orfèvrerie avec cinq boutons d'argent doré en formes de clochettes.

1773 bezochten twee juweliers van Parys J.B.D. Lempereur en M. Marin, tevens goudsmid, de schatkamer van Clairvaux, waar zij de waarde der verschillende schatten taxeerden. Volgens hen waren de steenen in kleur van den

(1) *Cron. et Cart. mon. de Dunis*, 153, 154. Ter Doest ontving omstreeks dien tijd dezelfde voorrechten.

(2) *Gall. Christiana*, IV, 809.

mijter niet kostbaar, de meeste waren valsch, er was een waarde aan van paarlen voor 700 pond (livres).

De traditie in Clairvaux over den mijter luidde verschillend van die van Duinen. De abdij van Duinen vroeg het privilegie voor zijn abten om den mijter te dragen. In Rome werd deze vraag verworpen, omdat het onbescheiden was een onderscheiding te vragen, die de moederabdij Clairvaux nog niet bezat. Hierop deed de abdij van Duinen aan Clairvaux dien mijter cadeau, hopende met Clairvaux alzoo aan te zetten om het gebruik der pontificalia te vragen, ook in haar verzoek te slagen(1).

Hoog werden meestal de kosten voor zulk een voorrecht opgevoerd(2). De abdij St Bernard verkreeg hetzelfde voorrecht onder Paus Alexander VI, 1497. De onkonsten kwamen de abdij te staan op zooveel als ‘proventus unius anni’. Gedurende een heel jaar was de abt Mart. Blyleven hierom afwezig met ‘novem equitaturis’ en slechts eenmaal kon hij er meer pronken, hij overleed 21 Juli 1498.

Zoo Duinen ook de onkosten voor Clairvaux betaalde, is dit een dubbel bewijs voor de rijke financieele bloei

(1) Lalore, *Trésor de Clairvaux* (Paris 1875), 45-46, 99, 106, 112. 1524 liet de abdij Alne een mijter vervaardigen en leverde zelf de kostbare steenen. Toen de abt van Alne 1786 de steenen wilde verkoopen, bleken ze alle valsch. De mijter was meermalen hersteld. G. Lebrocqui, *Hist. de l'abbaye d'Aulne*, 68.

(2) Dat De But en De Visch beweren, dat de abt Joannes den mijter ontving van Paus Gregorius XI, kan in verband staan met de 1000 fl. die deze bij zijne benoeming beloofde te schenken. Berlière, *Inventaire*, p. XXIII.
De abt van Cîteaux, het hoofd der orde, ontving het recht der pontificalia circa 1370. Vele Cisterciënser abdijen voerden in de 16e eeuw nog geen pontificalia, een der reden was wel, dat men daar nog indachtig was, hoe heftig Sint Bernard uitvaart tegen de abten, die zich de bisschoppelijke eereteekenen deden toekennen. Zie: *De Officio Episcoporum cap. IX. Op s. Bern.* éd. Mabillon (1690), I. 470. Opmerkenswaardig is dat Rancé, de reformator van La Trappe, die alle gebruiken en misbruiken in de orde van Cîteaux hervormde, en Dom Lestrange, de stichter der tegenwoordige Trappisten, die streefde om de strengheid der eerste vaders van Cîteaux ver te boven te gaan, de pontificalia behielden. In plaats van afstand te doen van hun niet passende eereteekenen, veranderden zij die in houten en beenen sieraden.

onder abt Johannes Maes. Opmerkelijk is, dat de Duinheeren geschiedschrijvers niet alleen niets vermelden van de oorkonden van den tegenpaus Clemens VII, die eveneens aan abt Johannes de voorrechten der pontificalia schonk, maar ook niet de minste mededeeling uit laten over den strijd, veroorzaakt door de scheuring in de kerk door de keuze van twee Pausen die geheel Vlaanderen beroerde en bijzonder de abdij van Duinen. Vlaanderen erkende eenparig den Roomschen Paus Urbanus VI, wiens keuze het eerst geschied was, en hield zich daarna aan diens opvolger Bonifacius IX. Na den dood van den Vlaamschen graaf Lodewijk van Male, 30 Jan. 1384, wilde diens opvolger de Fransche hertog Philips van Bourgondie met alle middelen, en ten slotte met geweld, Vlaanderen dwingen den Franschen tegenpaus Clemens VII te erkennen. De adel gaf ten laatste toe gevolgd door een deel der geestelijkheid; het volk wederstond hardnekkig. Gent alleen verzette zich openlijk en krachtdadig[1].

De Bernardijnerabt van Baudeloo, Ger. Zijpe, en de Benedictijnerabt van St Pieter verlieten liever het land dan te buigen. Sommigen moesten hun aanhang aan Urbanus met den dood boeten[2]. Eindelijk bezweek den abt van Duinen, Joh. Maes, voor het geweld. De bisschop van Terouane was hem voorgegaan. 1390 kwamen twee gezanten van den tegenpaus Clemens VII te St Omer: Egidius, bisschop van Lavaur en Clemens de Grammont, bisschop van Lodève. 1 Aug. onthieven zij in naam van Clemens VII den abt van Duinen van de ingeloopen censuren en straffen wegens zijn aanhang aan Paus Urbauus VI en Bonifacius IX, krachtens volmacht van Clemens VII gegeven, 24 Juni van dat jaar.

(1) In de groote kroniek van den Duinheer van Joh. Brando, tijdgenoot van den abt, vindt men niets vermeld over hetgeen tijdens de scheuring voorviel in de abdij. Eenige feiten betreffende den strijd in Vlaanderen worden aangehaald, waaruit eenigszins blijkt, dat de schrijver geen Clementijn was.

(2) Kervyn de Lettenhove, *Histoire de Flandre* (Bruges 1854), 55, 63. Bliemetzridder O. Cist. *Das General Konzil im Grossen abenländischen Schisma* (Paderborn 1904), 107-109.

Op verzoek van hertog Philips scholden zij hem de sommen verschuldigd wegens zijn benoeming (die, omdat zij geschied was onder P. Gregorius XI niet werd aangeraakt) aan de camera apostolica en het college van kardinalen kwijt. Bitter wordt in de brieven, bij die gelegenheid uitgevaardigd, aan den abt verweten, dat hij zoo lang de tegenpartij van Clemens VII door hulp, raad en gunsten gesteund had. De kwijtschelding was misschien een middel om de abdij te winnen, zoo niet hertog Philips, achter de schermen, geheel de drijver van dien omkeer was[1]. Was op zijne benoeming door Paus Gregorius XI niets aan te merken, de voorrechten der pontificalia aan abt Johannes geschonken door diens opvolgers werden als nietig beschouwd[2]. Door vier breven van hetzelfde jaar, XVII kal. Oct., zonder eenige vermelding der vorige, werd aan den abt Johannes van Duinen en zijne opvolgers het voorrecht verleend: van de H. Mis te celebreren, zooals de bisschoppen; van de bisschoppelijke eereteeken, insignia pontificalia, te mogen gebruiken en ook van kelken, altaarbenoodigheden en priestergewaden te wijden, wat wij niet vinden, dat de Roomschen Paus verleend had, maar toch door de kroniek vermeld wordt.

De kroniek verzekert, dat abt Joannes de abdij Ter Duinen 30 jaren ‘pacifice’ regeerde[3]. Vermetel zal het toch niet zijn te veronderstellen, dat de onderwerping van den abt heel wat kwalijk verborgen ergernis, zelfs openlijke tegenspraak en strijd om zulk eene vernedering bij de Vlaamsche monniken van Duinen heelt verwekt. In de abdij Drongen bij Geut uitten de kloosterlingen hun onwil openlijk, toen zij bemerkten, dat hun abt om wille van de gunst van den Hertog den tegenpaus Clemens aanhing, doch door den Hertog werden zij met geweld tot lijdzaamheid gebracht.

Abt Joh. Maes overleed 31 Oct. 1406 te Brugge, voor dat

(1) U. Berlière, *Inventaire* p. 240-244; de documenten zijn in hun geheel afgedrukt.
(2) *Cron. et Cartul. mon. de Dunis*, 156-158.
(3) *Chron. et Cart. de Dunis*, 68.

hij het einde der scheuring zag, die niet alleen de Kerk maar ook zijne orde in twee kampen verdeelde. Ontegenzeggelijk had hij de abdij hoog opgevoerd, vooral in het tijdelijke; de oude traditie van zijn klooster trouw, was hij een voorstander der studie en begunstiger van het studiehuis te Parijs(1), dat zooveel aan Ter Duinen dankte.

Aldaar studeerden de volgende opmerkenswaardige monniken door hem geprofest, zooals De But verzekert: Johannes Brando van Hontenisse, bekende kroniekschrijver, Matheus Pilart, doctor en professor en provisor in St Bern. kollege te Parijs, later abt van Clairvaux(2) en Egidius de Cupere, baccalaureus in de godgeleerdheid, abt van Royaumont(3). Ten onrechte zegt de geschiedschrijver van deze abdij, waar Egidius (1418) tot abt werd gekozen dat hij monnik van Royaumont was. Later werd hij gekozen tot abt van Alneti, 1448, doch hij weigerde en stelde een zijner monniken voor. Hij overleed 1457(4). De abten van Loos, Nicolaus Maloen en van Clairmarais, Joh. Godberons waren beiden Duinheeren ten tijde van Joh. Maes, doch niet geprofest onder zijn abtelijk bestuur, zooals men uit De Visch zou kunnen opmaken. Van den eersten abt 1374, overl. 21 Nov. 1387, is weinig meer bekend dan het veel beteekenende: 'Hij stierf heilig zooals hij geleefd had'(5). De tweede, Joh. Godberons, in de lijst der monniken bij De But (Cronicon 70), verkeerd Joh. Gedeonis genoemd, was volgens de geschiedschrijvers van Clairmarais een der

(1) De abt studeerde waarschijnlijk ook te Parijs. Toen bij tot abt werd gekozen was hij rentier van Zande, een uithof zoo groot als een abdij, te Hontenisse, waar de kapel uit XIIIe eeuw thans dienst doet als kerk voor de protestanten.
(2) Math. Pillart, zie over hem een volgend artikel.
(3) Elke abdij van 40 monniken was verplicht minstens een student naar Parijs te sturen krachtens de wet van Gen. Kap.
(4) *Cron. et Cart. de Dunis*, 83; Duclos, *Histoire de Royaumont* (Paris 1867), I, 494, 564; II, 1-11. Uitvoerig beschrijft hij de gebeurtenissen van dien tijd, weinig over den abt Egidius, die bestuurde in den tijd, dat de Engelschen meester van die streek waren.
(5) L. de Rosny, *Hist. de l'Abbaye de N.D. de Loos*, 65; Spriet, *Loos et ses Abbés et ses Seigneurs* (Lille 1889), 143; Ch. Liagre, *Annales de Loos* (Lille 1897), 48-44.

ijverigste abten, die de abdij ‘prudentissinie regit’ 1365, tot zijn dood 4 Oct. 1386[1].

Het doel van dit artikel is niet geweest de roem der machtige abdij van Duinen of van den abt Joh. Maes te verminderen, maar om aan te toonen, dat de geschiedschrijvers De But en De Visch de feiten niet altijd juist voorstellen, zoodat bij vergelijking met oorkonden of andere bescheiden, menig feil kan worden nagegaan.

J. FRUYTIER, O. Cist.

‘Matrona’ en toebehoor

In het merkweerdig opstel van E.H. Claerhout over de Liguriërs, *Biek.* t^{k} 3, 1920, is het punt, dat meest mijne aandacht gaande gemaakt heeft, de bespreking van *Mater* hij Oudenaarde, niet alleen om de treffende en overtuigende vergelijking met *Matrona*, fr. *Marne* en *Meyrone*, maar ook omdat mij dit den wereldberoemden Maeterlynck doet gedenken, die zijn naam, zooniet zijn faam, aan het nederige Mater te danken heeft. *Maeterlynck* immers is, door eene omzeggens onvermijdelijke ontlijking, ontstaan uit *Maeternynck*, dat is een inwoner van *Mater*, vroeger *Materen*, *Materna*, of een persoon afkomstig van dit dorp. Men vergelijke *teerling*, vroeger *teerning*, uit lat. *tern-*, van waar de gesln. *Teirlynck*, waarnevens echter ook de gesln. *Teirnynck* nog staande gebleven is.

En eene andere herinnering is, bij het lezen van bewust artikel, bij mij opgerezen. Ik vroeg mij voortijds af of nevens *Matrona* niet eene *Matrina* zou bestaan hebben, als oudere vorm van *Meteren*, bij Belle, gelegen op de Meterbeek. En inderdaad, uit ROLAND: *Toponymie Namuroise*, verneem ik dat in het oude Italie, in het landschap Picenum, eene rivier den name droeg van *Matrinus*, en dat deze naam te vinden is bij Pomponius Mela. Welnu, in

(1) Do Laplane, *Les Abbés de Clairmarais* (St Omer 1868), I, 136, 143; II, 329-337.

onze taal gaat de *a*, onder inwerking eener volgende *i*, door omklank, zoo men dat noemt, over tot *e*, en zoo komen wij regelmatig tot *Meteren*, een naam dus, die getroost als een tegenhanger van *Mater*(*en*) mag beschouwd worden.

Het onderwerp dat wij hier behandelen geeft stoffe tot verdere aanmerkingen. In *Matrona* en *Matrinus* mogen *-on-* en *-in-* als suffixen aangezien worden, dewelke zoo menigvuldig bij riviernamen te voorschijn komen, doch ook kunnen ontbreken. Geen wonder dus indien wij ook *Matra* als riviernaam aantreffen, te weten in Elzaten. ROL. *Top. Nam.* Of deze naam ten huidigen dage nog bestaat, of wat hij geworden is, heb ik niet kunnen achterhalen.

Maar een voorgeborgte van Doornik heet *Maire*, en dit Maire wierd *Madria* geschreven in 871 en nog een ander maal in de zelfde negende eeuw, zooals te lezen staat bij DUVIVIER: *Actes et Documents anciens...* I. Ik weet niet of deze naam te danken is aan een waterloop; dit is echter wel mogelijk, daar vele waterloopen hunnen naam afgestaan hebben aan de plaats, of aan eene der plaatsen die zij besproeien, en ik ben genegen *Maire, Madria* terug te brengen tot eenen ouderen vorm *Matria*, die alzoo ook in betrekking mag gesteld worden met *Matrona.* Een romaansche overgang van *Matria* tot *Madria*, 9de eeuw, dan tot *Maire*, rond de jaren 1100, is gansch in regel. Vergelijk *Matrona, Materna, *Madrena, *Maderna, Marne.*

En zou *-r-* ook geen afscheidbare uitgang zijn? Vele riviernamen komen voor met en zonder *r-* suffix, en eene ophooping van beide *r-* en *n-* suffixen is geene zeldzaamheid. Ik vergelijk dus met de vorige namen ook MATTIS: *Masiriacum super fluvium Mattis*, 895: dat is Maiserais, gehucht van de gemeente Essey-et-Maiserais, in het departement van de Meurthe, ROL. *Top. Nam.* Ik weet niet of deze *Mattis fluvius* zijnen ouden name bewaard heeft, of wat er van geworden is; doch bestaat er in het departement van de Oise eene rivier, *Matz* genoemd, die een weinig ten Noorden van Compiègne in de rivier de Oise loopt, en waarop Canny-sur-Matz, Roye-sur-Matz, Ressons-

sur-Matz, Marest-sur-Matz gelegen zijn, van dewelke zoo dikwijls melding gemaakt wierd gedurende den oorlog. Zou het vermetel zijn in dit *Matz* eene voorzetting te zien van een ouder *Mattis*?

En *Metz* dan, vroeger *Mettis*? Metz ligt op de franschduitsche taalgrens; *Mettis* kan dus, mits den germaanschen omklank van *a* tot *e*, uit *Mattis* ontstaan zijn.

Uit *Mattis* zou men kunnen besluiten dat er tot het woord eene dubbele *t* behoort, dewelke in de verbinding *-ttr-* tot *t* zou verenkeld zijn, hetgeen tamelijk goed met de algemeene taalwetten overeenkomt. Maar dan zou men ook namen als *Matagne* (Namen), uit **Mattania* hier kunnen onderbrengen. En aangezien men in riviernamen ook soms een *l*-suffix aantreft, en dat *-tl-* in het romaansch *-cl-* wordt, waaruit het fransche *-ill-*, dan zou men ook kunnen denken aan *Maillen* (Namen) en andere met *Maill-* aanvangende plaatsnamen. Hield ik mij niet in, ik zou nog gewagen van eene mogelijk germaansche ontwikkeling *matl* > *mathl-, mahl-, mahal-*, en alzoo eene aanknooping vinden met *maal*, dat schijnt 'beek, vliet' te beteekenen, in namen als *Vliermaal, Xhendremael, Watermaal, Wezemaal*, vergeleken met *Vlierbeek, Schendelbeke, Watervliet, Wezembeek.*

Nog een woord of twee om te eindigen. Wat bediedt *matt-, mat-*? Gezien zijne uitgebreidheid, en, zoo het schijnt, oorspronkelijk gebruik als riviernaam, mogen wij met waarschijnlijkheid aannemen dat het de beteekenis heeft van 'water, waterloop', of nog eene breedere, te weten deze van '(natuurlijke) grens, hindernis, iets waarop men stuit, dat den optocht van volker- of legerscharen tegenhoudt', want eene dergelijke grondbeteekenis, dat is: grens: 1° rivier, 2° woud, wil men ook vinden in andere geographische benamingen.

Tot welke taal behoort dit woord? In onze streken is het vóórromeinsch, aangezien Caesar, wanneer hij met zijne legerbenden eerst kennis gemaakt heeft met het Noorden van Gallië, reeds eene rivier met den naam *Matrona* ge-

vonden heeft. Men denkt dan onwillekeurig aan de taal der keltische bevolking van Gallië. Eenigen vergeleken *Matrona* met een oudkeltisch **Mâtêr*, later *Máthir*, lat. *Mâter*, gemeen indogerm. *Mâtêr*; maar dit kan niet als eene geruststellende oplossing gelden. Anders vindt men nog in het kelt. eenen stam *mati-*, die beteeken- 'goed', en eenen stam *matu-*, die beteekent 'beer'; deze ook schijnen tot geene gepaste verklaring gebruikbaar te zijn. Daarom niet gewanhoopt. Misschien botst men wel eens op eene voldoende oplossing door middel der ligurische of gelijk welke andere der vóórkeltische talen, die hier te lande gesproken wierden, immers wanneer de wetenschap wat verder zal gedrongen zijn, dan tegenwoordig het geval is, in het geheim, dat deze talen tot nog toe omsluiert.

A. DASSONVILLE.

Nog Vondelingnamen

Vgl. BIEK. 1914-'19, b. XXV, bl. 222-226.

't Krielt ervan, ongetwijfeld.

Haast-géén tijd vóór den oorloge, den 21^{n} in Zomermaand 1914, liet Heer J. B[ernolet] die Bruggeling is, me weten: dat hij nog gehoord had 'van een naam *Lurkind* 'of *Leurkind* (in parochia S^{ae} Crucis prope Brugas), een naam van een vondeling, zei hij, en beteekenend 't kind van een leure'.

Of dit een oud geval was? 't En stond er niet bij. Wel mogelijk toch, 't zij dit 't zij een dergelijk; want 't staat me voor dat deze naam gemakkelijk zou kunnen een zijn welke allange-voordezen niet vreemd klonk. 'n Bestaan er niet ievers in Vlaanderen *Leurquin*'s of *Lorquin*'s? Al dat 't me dunkt toch. En 'n zijn die niet alreeds een oude verfrausching van *Leurkind* en *Lurkind*, die dus vaneigen dan ouder zijn zelve? Dit en deed me niet aardig, hoegenaamd niet, al laat ik het over aan taalgeleerden. Alleszins weet

ik dat een geslachtsname ‘Leur’ is in voege geweest. Omtrent denzelfden tijd dat die bovenstaande mare me toekwam, las ik in de gemeentestandboeken van Becelaere: ‘Anno 1729 die 29 Julij [of mogelijks ook Junij] obijt franciscus *De Leeúr* [of *De Loeúr*?] a nativitate totús innocens filius cuiusdam militis Ipris relictus expensis mensae pauperum S. Jacobi hic in becelaere nutritus. J.B. vergriete pastor[(1)]’. J.B. Vergriete, een Casselnaar van afkomste, 'n stond niet sterk in vlaamsche namen; hij stelde ze eerder vreemde; b.v. stelde: ‘averbeke’, ‘bouckenaeghe’, ‘delvaa’, ‘De loú’, ‘de weúlf’ benevens ‘de wúlf’, ‘ollebeecke’ enz. Daarom (al miek hij niet heel duidelijk-verscheên zijn staven *e* en *o*, zoodat ik niet wel zeggen kan of zijn bestedeling, voor hem en op zijn Casselsch', ‘De Leeúr’ of ‘De Loeúr’ heette) zou ik hier durven meenen dat die in effenvlaamsch eenvoudigweg *De Leute* was genaamd. En wie misschien de broeder was - gewis een bloed- zoowel als lotverwant - is een die verder achterkomt, op namelijk den 27^{n} in Grasmaaud 1748; dien dag, zegt daar E.H. Laga, een Pastor ook die met geen vlaamsche namen wegkon, overleed te Becelaere ‘philippus jacobus *Loer* amens natus S. Petri Ipris’[(2)]. Waaraan men ziet dat toen de name *Leur, De Leur*, bestond... en mogelijks kan hebben voortbestaan; te Watou thans, b.v., woont een gezin dat *Leurs* heet voor zijn naam, derkomstig van-al Aernike. Nu ware 't aan een taalkenner van eens uiteen te doen, of bachten al die woorden oorspronkelijk een ‘leure’ zit, met zin van ‘rondlooper’ en van ‘gemeene gast’. Maar onderwijls om-nu, lijk hier voor ons, dit onderzoek en brandt niet. Want 't volk, in 't bezigen van reedsbestaande namen 'n heeft nog nooit gevraagd naar zulken taaluitleg. 't Deed altijd voort met hunnen schijn-van-zin. Hier insgelijks wellicht. De name ‘Leur’, hoe ook ontstaan, kan hem gedocht hebben ten

(1) *Ald.* bd. VII, bl. 1275.
(2) Boekdeel en blad zijn mij ontgaan.

besten-uit entwat, om namelooze leurmanskinderste worden aangeriefd. Vermits het wist van ‘Leuren’ 't vond licht een ‘Leurkind’ ievers! 'n Gong dat niet alzoo?

Maar dan besloten we eeustemeer, dat 't volk, in 't ‘doopen’ van een vondeling *niet noô hem schetste al steunend op zijn omstand, doch met behulp van reedsbekende namen...* waardoor het dan bekwam: dat waarheid stak in deze zijn benaming, en dat die trok op iets... m.a.w. dus dat die waarredig ‘schoon’ was, door ‘prachtig echt’ te zijn.

We duidden boven(1) namen aan naar zulken zin gevat: ‘Vandekerkhove'n’ ‘Vandenbussche'n’ ‘Vanderlinde'n’ enz.

Hier nu nog andere meer.

Den 13^{n} in Schrikkelmaand 1780 overleed te Becelaere een zesmaandig boontje ‘natalia *delporte* filia inventitia’(2).

Den 10^{n} van Nieuwjaarmaand 1783 een 77-jarige vrouw ‘maria catharina *van doorne* inventitia in geluwe’(3).

Ik weet niet of ‘*Vandrijstraeten*’ welk ik er ookal aantrof(4), doch zonder aanwijs bij, niet evenzeer een naamalzoo mag heeten. Hij heeft er toch den geur van... ‘odorem agri pleni’!

Een mensch wel thuis in volksgeplogeuheden, Karel Vanhoutte zaliger, al Herder zijn te Gheluvelt had nog onthouden zei hij mij van toen hij stond te Swevezeele, dit in de jaren negentig, hoedat er daar was toegekomen een smidsgast uit het Gentsche, weernog een vindekind: die was genaamd, zei hij, ‘Cyr. *Van Bachtendetonne*’(5).

Dan was er ook, vertelde hij, tot een twintig jaar voordien een ‘Jan *Onbekend*’ geweest. Maar zulk een naam als deze, bekoorend tot *de reek der algemeene* en niet der omstandsnamen, is, ziet men wel, heel zeldzaam.

(1) BIEK. *evend.* bl. 224.
(2) B. (= Burgerstandboeken van Becelaere) bd. XI, bl. 2199.
(3) B. Boek en blad ken ik niet meer.
(4) B. bd. VI, bl. 1037.
(5) Vgl. *Van Pander.* BIEK. *evend.* bl. 223.

Neen. Meerendeels was m'eerder uit achter veelliever zegsels waarbij, naamachtigweg, bestedigd en bestaakt bleef de vinding eerst en meest. In onze dagen voort, we ervoeren 't reeds, en menigmaal. En nog alzoo, uit onze dagen, weer onlangs wees men mij: op een Maria *Portaal*, gevonden te Kortrijk ge moet niet vragen waar; dan op een *Van Vlaanderen* gevonden te Poperinghe bij de herberge 'West-Vlaanderen'; eindelijk op een *Crispijn* uit Yper vantegenaan de herberge 'Sinte-Crispijn'.

De laatste waaraf ik nog wete, is een Karel *Forneys*, allichtewel volkskundiglijk verwant met wijlen daar *le foúr* van immers eens te Zonnebeke(1), en gevonden in Wintermaand jongstleden op den Nieuwendam te Aalter(2). Geen 'Fornuis' en lood de naam, ontnomen uit de Woordenboeken, maar volksch en ouderwetsch 'Forneys'; altonzent ging het zijn 'Fornoys'. 't Schijnt dat het dutske er lag binnen 't kot van de vuringe, tegen koude bevrijd en bewreven met smout en gewonden in zakken(3). 'n Was 't niet geweest van de danige deernisse, zoodat er de menschen niet en stonden op lachen, 't en ging me niet verwonderen dat ze 't nog hadden geheeten 't zij 'Smout' of 't zij 'Zak' of, wat weet-je,... 'Smoutzak'(4).

In de hope van meer-nog en beter, stop ik hier met een gissing.

Tweemaal reeds bevond ik dat 't kind aanvankelijk ook maar een voornaam verkreeg. Zoo namelijk: 't dochterke boven(5) dat nadien *kerckhoúe* werd; en daarbij hier een ander, een 'expositius seu derelictus a duobus vagis viro 'et muliere' welke gedoopt te Becelaere op 16^{n} in Grasmaand 1763 'nomen *joseph*' ontvong(6). En 'k gis: dat

(1) BIEK. *ald.* bl. 223.
(2) Vgl. *Ons Vlaanderen* van 21-XII-1919.
(3) *Ald.*
(4) Niet verergerd te zijn. Om een 'Smoutzakske' toch! Ons volk en is daar oprecht niet te teer voor. Vgl. al dergelijke gezegsels bij WINKLER, *De Nederlandsche Geslachtsnamen.*
(5) BIEK. *ald.* bl. 223.
(6) B. bd. IX, bl. 1817.

het wel zal gebeurd zijn dat soms een ‘Sepke’ van dien aard laterhand kan hebben *den name beërfd van de menschen waarbij het te kweeken, of nadien ook werd te werken gesteken...* immers aangezien dit wel is geschied - en indedaad zonder eigenlijke aanneming - met kinders die anders alreeds hunnen stamsnaam bezaten.

Echter dit ware nu nog te achterhalen.
'k Ging het doen voor dat ‘Sepken’ hiereven,
...maar de oorlog... brak uit
en 't vertelseke is uit.
L. DE WOLF.

Gedichten

I.
De Graankorrel

Indien hot tarwegraan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft het alleen; maar indien het sterft, zoo brengt het veel vrucht voort.
(EV. H. JOANNES XII, 24.)

In herfstijd strooit de stoere landman 't zaad
In verschgeploegde, mulle voren.
Hij gaat met vasten stap en flink op maat
Zwaait hij het reuzlend, gouden koren.
Gelijk een droomvlak ligt zijn akkerland,
Een stukje van de wijde wereld.
De zaaier gaat en spreidt met volle hand
De korrels open, glansbepereld.
Hij gaat en keert van 't een naar 't ander eind,
Gelijk een vreemde schim aan 't dwalen
Op 't eenzaam veld, waarop de herfstzon schijnt
In flikkering van late stralen.
Op veld en weiland daalt dan de avond zacht,
En hij die zaaide keert al droomen
Naar huis ter rust en ziet in hoopgedacht
Het jeugdgroen van den wasdom komen,

Dat later gouden zomerglorie baart;
Maar sterven moeten eerst de granen,
De schoone granen in de klammige aard
Verblijden bloeit uit lijdenstranen
En hoogste wonne schiet uit diepsten nood
O weet, de korrels moeten sterven
En kiemen op en leven uit den dood,
En wat niet sterft moet 't leven derven.
De winter wijkt en lente en zomer daagt
En pracht van groene en gouden glansen,
Die weelde-vrucht verhonderdvoudigd draagt,
Wuift onder blauwe hemeltransen.
De wind beroert de weidsche heerlijkheid
En ruischt erdoor zijn zegegalmen,
En hij die zaaide, keert ten blijden tijd
En ziet de rijke, zware halmen.
Hij voelt zich blij en dankt om d'overvloed
En denkt aan 't heilig woord des Heeren:
Wat aan zichzelven sterft, wordt groot en moet
Door dood tot schooner leven keeren.

II.
Lente

Dra komt weer de Lente aan en strijkt over 't land
Met vreugde en met schoonheid en zege.
O zie hoe zij doodschheid en treurnis verbant
En alles verjongt allerwege.

Dra schittert zoo heerlijk het glanzende licht
En vonkt over bosschen en weiden.
Dan groeien de ruimten tot klaar- open zicht,
Een wereld van grensloos verblijden.

Dra zingen de vogels in heesters en gaard,
In diepten van zonnige luchten,
En menschenzang juicht om 't herleven der aard,
Om weelde van lente-genuchten.

Naar verten van heil dan verlokt elke baan,
Omtooverd met kleurlach van bloemen.
De fruitboomen staan van hun bloei zwaar belaan,
Waar stoeiende bijen op zoemen.

Dra rijst boven kruinen van dreef en van woud
't Gewapper van vlokkige wolken,
Zoo feestlijk op heemlen van blauw en van goud,
Als vanen die zege vertolken.

Dra komt weer de blijdschap der Lente en haar pracht,
Vervulling van 't groeiende hopen.
En bloeit, voor de harten, lang moede getracht,
Een wereld van heerlijkheid open!

III.
Herfst

Hoe ligt de luister van den najaarstijd
Op al de boomen nu verspreid!
De parken in de stad, de bosschen wijd in 't land
Staan heinde en ver in vlammenbrand.

't Vonkt brons en geel dooreen, 't laait paarsch en helderrood
En stilte heerscht nu, wijd en groot.
Ter hoogte deint de lucht, etherisch-ijl en teer,
Der zonne juichgloor is niet meer.
Toch bloeit zij 's avonds soms in hellen kleurengloed
Van roze en goud of stroomend bloed.
En 't visioen van lucht en heerlijkheid beneen
Smelt tot één gloriezicht ineen.
De herfstzon weeft een spel van glans en glansgedroom
Om de eenzaamheid van elken boom.
O alverhoogde pracht, die 't al met schoonheid kleurt,
Weidsch duikend wat hier droef gebeurt!
Hier sterft de lach, de bloei, de wonne en zaligheid
Van lente, Mei en zonnetijd.

Zie hoe het leven hier aan 't leven afscheid lacht,
Zijn laatste is ook zijn hoogste pracht.
Dit heerlijk sterven baart een leven jong en groot;
Reeds juicht zijn zege in dezen dood.
Het schoon, dat om me sterft in bloed'gen weedomsschijn,
Herleeft eens en zal grootscher zijn.
O schamel, aardsche schoon, ontloken, dra vergloeid,
En schoonheidsvreugd die eeuwig bloeit!

IV.
Eens komt de dag...

Eens komt de dag die de avond heet
Van heel mijn leven.
Wanneer, weet slechts wie alles weet.
Maar 't pijnend streven,
Het tobben en het zwoegen zal
Tot stilte eens keeren.
Eens eindigt plots in 't sterven, al
Mijn aardsch begeeren,
Gelijk de stroom na zwaren strijd
Van zwoegersweeën
De ruimten zachtjes binnenglijdt
Der groote zeeën.
Laat hemelrust mijn moe gemoed
Dan tegenwenken,
En glijde dan ook kalm en zoet
Mijn doen en denken
Den koortstocht van mijn leven uit
Naar de eeuwigheden,
Maar 't op geen last of smart meer stuit
Of narigheden.
O, richt mij naar dit eenig doel
In staag berouwen
Van al de onwaardigheid die 'k voel,
Wijl 'k in betrouwen

Denk aan uw liefde-almogendheid,
Die me op mijn wegen
Van uitverkorenheid geleidt
U, Jezus, tegen.
Ik zie, mijn God, met hoop en schrik
Die ure komen,
Maar op uw goedheid reken ik
In hoopvol schromen.

ARTH. COUSSENS.

En wie zal er ons Manewaard leiden?...

Uit hetgene bekend staat zijn er, vanaf Lukianos den Samosater (in de IIe eeuwe) totheden, wel honderd ‘verstanden’ geweest die hebben gezocht om te zien hoe in de mane gestegen.

Velerhande tuig werd bezonnen. Doch allemaal ontoereikend.

Alzoo, onder van-'t-laatste:

Het *vliegtuig.* Maar nooit en zal het hem kunnen ophouden in de zoogezeide ijdelte.

Ooknog de *schietbal.* Maar, daargelaten den weerstand der lucht, alleen om den bijtrek der aarde te ontgeraken behoorde er hem een jacht in te zitten van 11280 meter den tik; geen kruit totnogtoe dat hem die insteken kan; en zegt nog daarbij dat de menschen, die meemoesten albinnen erin, niet gave en vertrokken, daar ze door den snok van den aanzet tegen zijn wanden in moes vlogen.

Hgl. Goddard, een Amerikaan, heeft nu het laatste tuig uitgevonden. Vanhier totaan de mane is 't dooreen een 384duizend duistmeter. Een geildige kets om te doen in één keer. Zoo, daartoe stelt hij voor een slag *paffer* te bezigen. Trouwens zulks werkt en verdappert bij eerselinge; 't en eischt in het doorgaan geen snelte hoegenaamd - men ontsteekt het, 't is al -; en gekomen in de ijdelte het vliegt... des te zeerer.

't Is oprecht een gedacht! Maar 't schijnt lichte gezeid, ware 't lichte gedaan?

Dit heeft dan berekend een ander wijs man, Esnault-Pelleterie, fransche vliegkundige. Als 't ging, het zou gaan in drie einden, zegt hij[1]: met bedeeling als volgt.

	AANLOOP:	**STUWMACHT:**
't Eerste einde,	een halven stond tijds, nauwergezeid een 34 stek,	ware den paffer te doen met 't geweld van zijn eigen gespook;
	dan als dit spoken zou uit zijn,	
't tweede,	den tijd van 48 stond 30 stek,	behoorde te gaan a/ eenerzijds door de jacht die nog bij bleef uit de smete daar-eerst,
		b/ en anderzijds reeds,
	vooral een-keer-buiten den bijtrek der aarde,	
't derde,	zoo ik me niet en vergis een 49 stond of omtrent.	door den aangroeienden bijtrek der mane.

Met andere woorden: hoe de reize eruit zag? De paffer, de roerling, eenmaal ontstoken, zou aan- en zou toezetten, eerst stil en dan sneller: zijn gang, een vergauwende gang, mag gerekend van 0 of van gééntal tot 8180 meter den tik; dààr ware hij tenden gevuurd ('k en zeg niet tenden gevlogen); dit zou wezen op 5780 duistmeter onthier, - eerste einde -. Zonder te stoppen bees hij dan verder, dank aan zijn aangeworven beweegkracht, en opgetrokken medeen door de mane; echter nòg voelde hij voort den terugtrek der aarde; deze terugtrek ware er zelfs sterker dan de optrek der mane, en hij dwong er den roerling gaandeweg te ontdapperen tot maar-meer een snelte van 2030 meter den tik; ondertusschen zou de trekking der mane vermeerzen, deze der aarde verminderen; zoo voort totaleer dat de twee trekkingen eindelijk werden malkaar te

(1) *Bull. de la Soc. astronomique de France*, 1920.

evenaren, - tweede einde -. Vandaaraf - dit ware 't derde einde - bleef nog alleen de manetrek over, en de roerer versnelde weerom, en altijdmaar voort; zoodat hij op de mane liep botsen met een jacht in van 3060 meter den tik... 'n was 't dat men aantijden dan zorgde hem te remmen om hem een eerbaren gang aan te geven; te remmen, hoedat? daartoe geen ander behulp als hem ineens over te draaien, hem herontstekend medeen, op namelijk 250 duistmeter af van de mane; al zijnzelven tegenspokene alsdan, zou hij merkelijk vertragen binnen den tijd van 3 stek en 46 tik, en kwam toe in de mane... op een ‘menschelijke’ wijze!

Wel te verstaan nochtans, dit alles is geschat voor een paffer van duizend duistwicht; en om hem aldus te doen ‘gaien’ ware er vannoode van kruitswege - uit het strafste dat er heden bekend staat - wel honderdmaal zooveel in gewichte daarbij... 't Is 'tgene de zake verbrodt, want, uitwerkenderwijze, mag men zulks heeten ondoenlijk. Zoodat indedaad, die drie einden der reize zijn: nu niet, en dan niet, en nooit niet!

't Is best ook, want gesteld dat het lukke, en ge waart daar nu eens... in de mane, hoe gerocht ge dan weere? 't ‘Manneke’ zit er nog altijd.

Daarmee zijn we weerom zoo wijs als tevoren, als over eeuwen en eeuwen, toen men niets beters en wist als te zeggen:

... *loopt* ...
naar de mane!

L. SPEURMANS.

Mengelmaren

Ketsereel

Het woord *ketsereel* is zonder twijfel eene vervlaamsching van het picardisch *cacherel*, - en niet *chasterel*, zooals in het vorig talmerk van Biekorf bij misggreep gedrukt staat. Maar hoe is dit woord gevormd? Ziehier hoe ik mij de zaken voorstel:

Voorheen was het geen klein werk de verschillende renten in te zamelen, die de gebruikers van allerhande goed, maar inzonderheid van landerijen, schuldig waren te betalen: renten in klinkende munt (penninc renten of cheins), renten in corne, rogge, (witte en ruwe) evene, capoenen, hoenren, eieren, en wat weet ik al. Daarmee wierd een bijzondere persoon belast, die ontvanger genoemd werd, of ook wel *cacheur. *Captiare* immers, waarvan fr. *chasser*, pic. *cacher*, is pogen iets meester te worden, niet alleenlijk wild op de hielen zitten, maar iets in het algemeen najagen om het te bereiken en te vangen, op de *kets* (= *cache, chasse*) gaan achter iets, zooals het, geloof ik, bij De Bo geboekt staat. Nu, wilde de inzamelaar van renten zijne taak gewetensvol kwijten, hij zag zich welhaast in de noodzakelijkheid deze renten en de goederen die ze schuldig waren aan te teekenen of op te schrijven. Dit geschiedde op een los blad, op eene soms lange rolle of eindelijk op een boek; en dit noemde men rentebrief, rentebouc, ontfancbouc. Bij onze waalsche naburen, zal men, om deze stukken eenen naam te geven, door middel van het suffix -*ellu*, een diminutief gemaakt hebben van *cacheur* = inzamelaar; dus *cacherel*, flandro-henegouwsch *cacheriel*, later *cachereau*, en *cacheriau*, in het fransch *chasserel*, later *chassereau.* Dit laatste woord is lang in gebruik gebleven, en is het misschien nog hier of daar.

Het woord *ketsereel* zal nooit algemeen geweest zijn in Vlaanderen, anders zou men het meer aantreffen. Ook het woord *ketser*, beantwoordende aan *cacheur*, heeft eene eng bepaalde beteekenis. Het is de naam, dien men geeft, althans in Zuidvlaanderen, aan den molenaarsknecht, die de bakten ten huize omhaalt en ze dan gemeulend terugbrengt. Het woord *kaatsen*, waarnevens *katsen, ketsen* uit *cacher*, is gemeennederlandsch, als er spraak is van het kaatsspel.

A.D.

Vlaamsche namen te vreemde

Vgl. ‘Over Persoonsnamen’
BIEK. 1912, XXIII, 280-284;
- 1918, XXIV, 316.

Met dank van Heer J. B[ernolet] - overtijd! - ontvangen:

‘In de jaren 1814 of '15, verhuisde er oen wever uit Brugge naar Québec in Canada, en trouwde daar met een Canadeesche. Thans is zijn kleindochter zuster in 't Hospitaal van S. Joachim, Sisters of Mercy, Watertown N.Y. (Amerika). Haar naam is: Sister Mary de Sales *Verjeick.* Die Fransche onderpastors van Québec hadden dat alzoo verdraaid. Volgens Past. Slosse moet die man geheeten hebben: *Versyck.* Ge hebt daar nog een staaltje van naamwijziging.....

J.B.

Leuven, 21-VI-1914.’

***

In Calvados, onder de ‘Noormans’ vond ik totheden de volgende namen.

Onloochenbaar vlaamsch: *Boscher, Burger, Belange, Dodeman, Lange, Tapper, Vandael, Vandon.*

Mogelijks vlaamsch: *Agaësse, Calway, Véraquin*.

L.D.W.

Ra' Ra'
wat is da?

Régulateurs, Pendules, Sautoirs, Parures, Breloques, Pendentifs (!!!)
Broches d'argent niellé....

Kan één van de Lezers mij zeggen welke taal dit allemaal is?

- Fransch?
- Jamaar-ja. Dannog, niet allegare. Maar dan?
- Toch geen vlaamsch?
- Neen. De Vlaming zei: ‘Onruste, Slag. Schranke, Tooi, Kleinood, Slingers Oorringen Oorlingen, Spikkelzilveren hals- of borstspelle...’
-? ... Geen fransch, geen vlaamsch,... wat?
- ‘Algemeen Nederlandsch’!

'k Neme 't over uiteen over-vlaamschgezind nieuwsblad (van 11^{n} in Nieuwjaarmaand 1920), waar het staat in een ‘degelijk-Nederlandsche’ maning, melding, kondschap, hoe zou 'k zeggen ‘adverteering’ - dat is 't woord -.

Nog, sedert, heb ik evendaar aanbevolen bevonden, velerhande: *fourrures, colliers, pélerines* in *autruche, renard, naturel*, benevens *toile-cirée* en *flocons*, en dingen tegen de *moustache* der *dames*, en *thé péruvien* en een *assortiment* van *poulies* en *transmissions*, mitsgaders *plateaux, palans, chariots, ventilateurs* enz. enz.

Als we zoo voortdoen, tusschen hier en een tiental jaren zal de moeilijkheid met de tweetaligheid in Belgenland effengespeeld zijn, heel vanzelfs en lijk op wieltjes...

... Edoch, wat, wàt wil men dat er *vlaamsch* herworde in *Vlaanderen*?... als het de taal niet is.

T. RAEPAERT.

In Lentemaand laatst, lazen we onder de nieuwtjes, dat er ievers al 't Heraultsche in 't diepste van Frankrijk was strafbaar bevonden en geklampt geworden een togvoerer... Wat hij uitgericht had, 'n komt niet te stade. Maar zijn name wel meer: hij heette

Schittecotte!

Nog een vlaamsche naam op den dool.

T.R.

[Nummer 5]

Sint Guthago

Onder den reusachtigen toten van Oostkerke, boven de ingangdeur der kerk, prijkt het opschrift: Oostkerke Sint-Guthago. Die naam herinnert ons aan een man, uit Ierland herkomstig, waarschijnlijk van koninklijken bloede, die, tijdens de 7e of 8e eeuw, naar Vlaanderen reisde en, te Oostkerke begraven, later onder de Heiligen gerekend werd.

Twee gezellen, Guillo en Guidulph, waren samen met hem bij 't Noordzeestrand aangeland(1).

(1) Guthago: Guth en Ago zijn twee germaansche naamstammen, maar ik vind ze nergens vereenigd; ze zijn het misschien buiten onze wete in Engeland geweest. Guillo (Ghillo), Guidolph zijn gemeen, overbekend germaansch erfgoed: 't is Willo en Widulf of Widolph: 't kunnen Friesen, Saksen, Franken, Allemannen zijn; 't kunnen kindoren uit onze streke zijn. Beide namen staan vermeld bij Ern. Förstеman. Altdeutsches namenbuch. Erster Band. Personennamen. Nordhausen 1866: Willo bl. 1302, Widolf bl. 1289. - Wille staat ook als friesche naam bij J. Winkler. *Onomasticon-Frisicum*. Leeuwarden 1898. Wille bl. 441 (zoo J. Claerhout).

Legendarisch zijn de inlichtingen die met zijnen oorsprong, zijne aankomst en zijne werking, in onze streken, in verband staan; enkel, tijdens de 12e eeuw wordt hij door de geschiedenisbronnen in 't daglicht gesteld.

Eerst geven we het legendarisch deel van Guthago's leven op, naar de schrijvers die het verhaalden.

Molanus schrijft: Te Oosterke, een dorp in Vlaanderen, vereert men Sint Guthago, belijder, koning van Schotland, bedevarende voor Christus. Hij stierf er in de vrede des Heeren. Naar de oude overlevering die op hem betrekking heeft, denkt men dat hij binst zijn leven de koninklijke weerdigheid bəkleedde: doch, al wat aardsch is, ijdel achtende, reisde hij naar Vlaanderen. Aan de boorden der zee, nabij Knocke, bracht hij eenigen tijd zijn leven heilig over en werd door de geestelijken en leeken langs den westkant van 't kerkhof te Oostkerke begraven. Daar God door hem menigvuldige mirakelen uitwrocht, werd zijn lichaam, tot meerdere eerbewijzing, nevens de kerk ter aarde besteld en een kapel boven het graf gebouwd, waar nu de kerktoren staat(1).

Molanus putte dit legendarisch verhaal aan de kerkgetijden van St Guthago die de parochiepriesters van Oostkerke eertijds ten chore zongen.

Sanderus schreef het letterlijk na. Enkel vermeldt hij dat de heilige de zoon was van een Schotschen koning, en elders, een afstammeling der koninklijke familie van Schotland, dus niet koning van Schotland zooals Molanus verzekert(2).

(1) Johannes Molanus, *Natales Sanctorum Belgii*. Duaci, typis Viduae Petri Borremans. MDCXVI. De Santto Guthagone, confessore. Ex lectionibus in Oostkerca, quas accepi a domino Mathia Laurentiano, Poenitentiario Brugensi, pag. 136a. Matthias Laurentianus, alias Matthias Lambrecht (te St Laurens geboren), later Bisschop van Brugge.

(2) 'Regis Scotiae filius'. Sanderus, *Flandria Illustrata*. T. III. Lib. IX, p. 405 en T. II. Lib. IV, p. 211. Hagae Comitum. MDCCXXV. 'E Regum Scotiae familia oriundus'. 'Hic (Guthagonus) sicut suae posteritate antiquitas reliquit, creditur, dum viverit, regalis fuisse dignitatis'. Molanus, *op. cit.*

Bij Willot lezen wij: op 3 Juli, te Oostkerke, dorp van Vlaanderen, tusschen Brugge en Sluus, viert men de gedachtenis van Sint Guthago, belijder, koning van Schotland of ten minste van koninklijken bloede; hij zegde vaarwel aan de genoegten van het koningdom en had liever als onbekende bedevaarder hier en daar naar de heilige plaatsen te reizen. Hij stierf in een dorp, Knocke bij name, en werd begraven te Oostkerke. Hij heeft verscheidene mirakelen gedaan(1).

Een vierde schrijver in de Acta Sanctorum aangehaald, handelende over de heilige Ieren die België ter zaligmaking en ter eere strekten, drukte zich volgenderwijze uit: Guthago, koning der Scotten van Ierland, door vurige begeerte tot het eeuwig leven ontvlamd, zegde vaarwel aan het koningdom, en samen met twee gezellen, Gillo en Gildulph, verliet zijn land om als eremijt en bedevaarder zijn leven over te brengen. Hij verbleef langen tijd in 't bisdom van Doornijk waar hij zeer heilig stierf en mirakelen verrichtte. Zijn lichaam werd naar Oostkerke bij Brugge overgebracht waarde volksscharen het met grooten eerbied vereeren(2). De feestdag van den zaligen koning eremijt valt op 3 Juli.

Wij vernemen hier dus dat koning Guthago een Scot of Ierlander was en met twee gezellen, Gillo en Gildulph, naar onze streken afreisde.

Deze laatste schrijver, gissen wij, komt de waarheid naast bij. Guthago was niet uit Schotland maar uit Ierland afkomstig. Immers de naam Scotia begon slechts het huidige Schotland aan te wijzen omtrent de 12^{e} en 13^{e} eeuw,

(1) P. Willot, *Le Martyrologe Belgique*. 3 juillet, p. 45. ‘Sainct Guthagon, confesseur, qui estant Roy d'Escosse ou pour le moins de sang royal’.

(2) Acta Sanctorum. Mense Julii, T.I. De Sancto Guthagono, confessore (auctore J.B. Sollerio). In historia ecclesiastica gentis Hibernorum seu veterum Scotorum nostri Stephani Viti, quae in museo nostro ms. exstat, ubi sub titulo Sanctorum Hibernorum, qui Belgio fuerunt in salutem et honorem, sic habet: Guthagonus, rex Scotorum Hiberniae.... adjunctis sibi duobus sanctis sociis, Gillone et Gidulpho...

dewijl het heilig en geleerd Scotia bij de oude schrijvers Ierland was[1]: zoo noemt de bekende geschiedschrijver Beda, die tijdens de 7e eeuw leefde, Ierland het land der Scotten[2].

Ierland was door Sint Patrik (377-460) tot het christen geloof bekeerd. Zoo vurig leefde de ierlandsche Christenheid dat ze weldra verdiende met den naam Eiland der Heiligen gedoopt te worden. Voor wat kloosterlijke volmaaktheid en uitstekende geleerdheid aangaat, de ierlandsche monniken waren door de kloosterlingen van andere oorden niet overtroffen[3].

Naar 't voorbeeld van Sint Patrik en zijne volgelingen vatten de Scotsche monniken edelmoedig het ambt van geloofsbode aan en zonden over gansch Europa zwermen zendelingen. Van af de 6e tot de 9e eeuw verlieten eene menigte ierlandsche uitwijkelingen hun geboorteland en reisden naar Frankrijk, Duitschland, België en andere streken van het vasteland. Het waren bisschoppen, monniken, priesters, geloofsboden, leeke leermeesters, bedevaarders, lieden die tot alle maatschappelijke standen behoorden[4].

(1) 'Ne nous lassons pas de répéter qu'il a fallu toute la science d'Ussher, de White, de Colgan, de Ward, pour prouver: que la sainte et savante Scotia des anciens n'était autre chose que l'Irlande. La dénomination de Scotia ne devint l'apanage exclusif des Ecossais que vers les 12e et 13e siècles.' Montalembert, *Les Moines d'Occident*. Paris, 1868, T. III, p. 172, note.

(2) Bedae eidem Hibernia est Scotorum insula. - Aubert Miraeus, Rerum Belgicarum Annales. Bruxelles, MDCXXIV, p. 201.

(3) 'Tanto successu Christi doctrinam in ea insula (Hibernia) propagavit (Patritius), ut Hibernorum Apostoli nomen meruerit, ejusque discipuli tantos progressus in re Christiana fecerunt, ut subsequenti aetate Hibernicis ac Scoticis monachis nihil sanctius aut eruditius fuerit, atque in universam pene Europam sanctissimorum virorum examina emiserint.' Aub. Miraeus, *op. cit* p. 126. - Montalembert, *Les Moines d'Occident*, T. 2e. St Colomban, p. 422 - Ozanam, Études germaniques, T. II, p. 99. - In exteras etiam nationes, quasi inundatione facta, illa se sanctorum examina effuderunt. - St Bernardi vita S Malachie, C. 5, cité par Montalembert, *op. cit.* T. 2e, p. 222, note.

(4) *Revue d'Histoire Ecclésiastique*. Louvain, 1908. Neuvième année, no 1. Opstel: L. Gougaud. L'oeuvre des Scotti dans l'Europe Continentale (fin VIe-fin XIe siècles), p. 20 et suiv.

Bij de schrijvers van dit tijdstip dragen zij den naam van Scotten, Scotti[1]. De reis die zij manmoedig ondernamen, aanzagen ze als eene bedevaart, eenen zaligmakenden tocht uit liefde tot God, - uit naam van God, - uit liefde voor Christus aangegaan, - als een middel om het hemelsch vaderland te bereiken, om het eeuwig erfdeel te winnen. Zoo luidt het in de bewaarde levensberichten der uitwijkende Scotten[2].

Zulkdanig zal wel de drijfveer geweest zijn die Guthago aanspoorde om zijn vaderland te verlaten en bedevaarder voor Christus te worden. Zijn heilig leven en zijn zalig afsterven spreken daar borge voor. De bedevaart die hij ondernam weze niet verstaan naar den zin dien wij er heden aan hechten. De uitwijkende Scotten zegden vrijwillig vaarwel aan hun geboortegrond; zij verbonden zich door eene min of meer uitdrukkelijke gelofte, zelfs reeds in hunne jeugd gedaan, om als balling te leven, soms als geloofsbode, meestal voor gansch hun levensloop[3].

Was Guthago priester, monnik, geloofsbode? Echte bewijzen om het te staven, kunnen wij niet aanbrengen. De geschiedschrijvers van onzen tijd stellen hem als geloofsbode voor: volgens hen zou hij tijdens de 7e eeuw, de heilige Evangeliemare te Oostkerke verkondigd hebben[4]. De

(1) Cette dernière appellation est la seule employée par les textes contemporains des époques qui nous intéressent, pour désigner les gens d'Irlande. Zoo L. Gougaud, *op. cit.* p. 21, note 1.

(2) Peregrinatio pro Dei amore, - propter nomen domini, - ob amorem, pro amore, pro nomine Christi, - pro remedio animae, - pro adipiscenda in coelis patria, - pro aeterna patria - L. Gougaud, *op. cit.* p. 28, note 1.

(3) L. Gougaud, *op. cit.* p. 23.

(4) Afin qu'au septième siècle rien ne manque aux splendeurs du christianisme qui, pour emprunter le langage de Saint Audoène, s'élève comme un rayon lumineux au milieu des ténèbres de la barbarie, des Anglo-Saxons, disciples de St Augustinus, visitent les rivages où vivaient des peuples issus de leur race. Les Scots Guthago et Gildo prêchent dans le pays où Oostkerke fut bâtie depuis. Kervyn de Lettenhove, *Histoire de Flandre*, 1re édit. T.I, p. 80. Bruxelles, 1847. - Nous ne devrions pas repousser pour des raisons de formation géologique, l'évangélisation d'Oostkerke près de Budanflit (au VIIe siècle) par les irlandais Guthago et Gildo. Ad. Duclos, *Bruges. Histoire et Souvenirs*, p. 10. Bruges, 1910. - J.B. Sollerius, in de *Acta Sanctorum* schrijft: omtrent de 8e eeuw, circa saeculum VIII.

oudere geschiedschrijvers, die wij hooger aanhaalden, reppen niet een woord van zijne priesterlijke of kloosterlijke weerdigheid, ook niet van zijne werking als geloofsbode. Zij stellen hem enkel voor als een spruit van koninklijken bloede, uit liefde voor Christus bedevarende en als eremijt levende.

De meening, die Guthago als een man van koninklijke afkomst voorstelt, heeft de eeuwen doorleefd. Op een autaarstuk der kerk van Oostkerke, tijdens de 7e eeuw verveerdigd, waar de drie noodpatronen der parochie, de HH. Guthago, Quintinus en Blasius afgebeeld staan, is de heilige in koninklijk gewaad gedost en zijn beeld, ter kerk uitgesteld, vertoont hem als koning(1).

Gaan wij over tot de echte geschiedenisbronnen die ons nopens Guthago's vereering te Oostkerke inlichten.

Ten jare 1159, op 3 Juli, Gerard, bisschop van Doornijk, in 't bijwezen der abdijoversten van Ter Dunen, Oudenburg en Ten Eeckhoutte, ontgraafde het lijk van den monnik en legde het in eenen fierter(2). Die plechtigheid, naar de gebruiken van dien tijd, bewrocht de heiligverklaring van Guthago. Voortaan genoten de heilige en zijne stoffelijke overblijfselen de vereering van het christen volk(3). Op

(1) De mooie schilderij, zonder naam van schilder, versiert St Quintinsaltaar, in den zuidbeuk der kerk. - Het beeld werd gejond door wijlen E.H. Vandendriessche, pastor van Oostkerke (1898-99).

(2) Beati Guthagoni corpus, Domino per eum multa miracula faciente, de humiliari loco in capsam meritis ejus decentem transtulit Gerardus Tornacensis Episcopus, anno millesimo centesimo quinquagesimo nono, quinto nonas Julii, assistentibus sibi venerabilibus abbatibus de Dunis, Oudenburgo et Eeckhout. (J. Molanus, *op. cit.*) - *Acta Sanctorum*, T.I. Julii, p. 588-89. - Jacobus Meyerus, *Commentarii sive Annales Rerum Flandricarum.* Antverpiae, Joan. Steelsii, MDLXI, p. 300 a. - Custis, *Jaerboeken der stadt Brugge*. J. Van Praet, 1765. Ie Deel, bl. 184.

(3) Ad hanc (sanctitatem) declarandam olim auctoritas Episcopi qui in sua dioecesi deferebat hunc honorem iis qui martyrium obierant aut saltem eximio virtutum exemplo emicuerant; et in signum cultus publici erigebatur plerumque altare super eorum corpus. De Brabandere-Van Coillie. *Juris Canonici et Canonico-civilis Compendium*, edit. 7a, T.I, p. 11. - Zie ook: Chan. Callewaert, *Les reliques de Ste Godelive à Ghistelles et leurs authentiques*, in *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, 1908, 1er fasc. p. 87 en 88.

welke wijze die vereering voor alstoen zich lucht gaf, bleef ons onbekend. Werd dan de ommegank naar den fierter ingesteld? Verveerdigde zoohaast de geestelijke overheid het officie van St Guthago ten dienste der parochiepriesters? Intusschen de eeredienst van den heilige bleef in stand. Ook waakte het christen volk over de kostbare rijve, toen roof of vernieling, tijdens oorlogsberoerten, haar bedreigde. Op 't einde der 13^{e} eeuw, om welke reden vermochten we uit de gebeurtenissen van dit tijdstip niet op te sporen, was de schat ter versterkte stede van Damme overgedragen geweest. Op 23 pietmaand 1401 werd bij in plechtigen stoet onder het geleide van den deken der Christenheid teruggehaald. Meer zal het wel voorgevallen zijn, denken wij, dat hij naar het bemuurde Damme overgebracht werd(1).

***

Op 1 October 1444, greep er te Oostkerke, ter eere van den zaligen Guthago eene aandoenlijke plechtigheid plaats. Zijne Hoogw. Niclaas Maes, bisschop van Sarepta in heidenisse, hulpbisschop van Doornijk, wijdde er het nieuw hoogaltaar ter eere van Sint-Guthago en onderzocht zijne H. Relikwien. In den fierter vond hij het bewaarde getuigschrift dat de kerkvoogd Gerard, ten jare 1159, nevens het gebeente had neêrgelegd. De hulpbisschop reisde naar Oostkerke op aanvraag van Joost Perdieu, deken der Christenheid van Brugge, de parochieherders Johan de Braband en Joris Ballinc, de kerkmeesters Willem Malin,

(1) 'Upden XXIII dach in pietmaend so waren wi ghemoeit omme theilichdom van Sent Guthago ende andre helichdommen twelcke ghehaelt was ten Dam met prosessien by her Jan Oudanc den dekin van Kerstenede ende andre personen, dien ommeghesent ende ghebracht te Oostkercke.' Rek. Monekereede 1400-1401.

Jan Houcelin, Laureyns Beyts, Pieter Valke en Niclaas van Dudzele[1].

Om die beide hooger vermelde plechtigheden te herdenken, wordt heden nog St Guthago op 1 Juli en 3 October ter kerke van Oostkerke als tweede patroon gevierd.

***

Molanus verhaalt dat de fierter van den ierschen heilige bachten een traliewerk in eene opening van den muur der kerk, uitgesteld was. Dusdanige uitstelling, die de schrijver min betamelijk noemt, kwam, tijdens de middeleeuwen, dikwerf in onze kerken voor[2].

Rijve en ingeslotene relikwien zijn sedert lang verdwenen. Wij vermoeden dat tijdens de godsdienstberoerten die, in den loop der 16^{e} eeuw, te Brugge en in de omstreken woedden, - ook nog, toen later de legerbenden van Maurits van Nassauwen onze streken afliepen, - de kerk van Oostkerke door geusche beeldverbrekers en soldaten bestormd werd en ten grooten deele vernield[3].

Ons dunkt, het te mogen besluiten uit een schrijven van Deken Jan Jennyns, die ten jare 1639 de kerk bezocht. We lezen in het verslag over dit kerk bezoek: ‘langen tijd lag de tempel gansch bouwvallig. Eene enkele kapel werd

(1) Jac. Meyerus, *op. cit.* Ad annum 1444, pag. 300 a. - Dom Ursmer Berlière, *Les éveques auxiliaires de Cambrai et de Tournai*. Bruges, 1905, p. 132. - Despars, *Chronycke van den Lande van Vlaenderen*, 3e deel, bl. 455.

(2) Reliquiae vero jam conspiciuntur in muro ecclesiae per ferreos cancellos, minus fortasse decenter. (J. Molanus, *op. cit.*). - Les châsses exposées publiquement à la vénération des fidèles.... étaient souvent protégées par des grilles richement travaillées. E. Reusens, *Éléments d'Archéologie Chrétienne*. Louvain, 1875, T. 2e, p. 340.

(3) *Analectes pour servir à l'Histoire Ecclésiastique de la Belgique*, t. III, 1866. Procuratio ad agendum in curia Romana et visitanda Sacra Limina, et exhibendum miserum statum episcopatus Brugensis, 16 déc. 1600, p. 266 et suiv. - Oorkonde overgedrukt bij L. Gilliodts-van Severen, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne, à Bruges*, p. 568 et 569. - *Analectes, op. cit.* t. III, 1866. Rapport adressé au Souverain Pontife par Denis Christophori, évêque de Bruges, sur l'état de son diocèse en 1628. *De decanatibus christianitatis*, p. 66-67.

aan den zuidkant opgemaakt, waarbij een armoedige beuk, te klein om de geloovigen te bevatten, die zich tot aan den toren uitstrekte... Het dak van den zuidbeuk waar men heden den kerkdienst verricht, alsook de daken van den midden- en noordbeuk lagen open'[1].

Uit eene andere bron vernemen wij dat die zuidbeuk, ten jare, 1612, de volstrekt noodzakelijke herstelling ontving om er den kerkdienst te plegen. Op 15 September 1613 wijdde Z. Hoogw. Ch^{s} Phil. De Rodoan, bisschop van Brugge, de herstelde kerk[2].

Anderzijds weten we dat een protestantsch minister, in 1583 en 1584, te Oostkerke zijn verblijf hield en er eene afgevallene gemeente gesticht had.

Ware het roekeloos te vermoeden dat fierter en gebeente binst het noodlottig tijdstip der 16^{e} eeuw, geweldigerhand uit hunne schuilplaats gerukt, onteerd en teenemaal vernield werden[3]

Ten jare 1512 was de rijve nog in wezen, dewijl Zijne Hoogw. Baldwijn Villain, hulpbisschop van Doornijk, binst den ommegank de kerk bezocht en van een talrijken stoet omgeven, het kerkwettig onderzoek van St Guthago's ge-beente

(1) Templum diu jacuit dirutum, postea sacellum unicum à parte meridionali integre confectum cum appendice misera intra navim asseribus ad turrim usque, idque satis honestum sed non complectens populum.... Hujus sacelli (S^{ti} Quintini) tectum jam omnino fractum est in finem novae ecclesiae a turri ad chorum usque cum medio et duobus collateralibus sacellis.... (Status omnium respectivarum ecclesiarum etc., collectus abs R.D. Joanne Jennyn, Prbro etc. - Staatsarchief Brugge).

(2) Het in order stellen van den zuidbeuk, genoemd een onderlat, werd aangenomen door Jacques de Wyntere en Pieter Aernouts, matsenaers te Brugge, voor 30 pond grooten vlaamsch, op 13 Sporkel 1612. (Stuk in kerkarchief Oostkerke, geteekend door pastor Landschot.) Custis, *Jaer-Boecken der stad Brugge*, 2^{e} Boekdeel, bl. 407.

(3) Dit naervolghende dat ie Jacop Heereboort betaelt hebbe den predicant van Oostkercke ghenaemt Mahieu Maekereel van preken van Bamesse XVCLXXXIII, 20 p. 15 sch. grooten. (Stuk in kerkarchief Oostkerke.) - Kerkrek. Oostkerke. Bavonis 1582 - id. 1582, gepresenteert aen Mahieu Makereel (protestansch minister van Oostkerke) (Staatsarchief Brugge).?

volbracht[1]. Over den fierter is er nog sprake in een post der dischrekening van 1535, waar we vernemen dat de schat die binst den ommegankoctaaf ter kerk uitgesteld was, plechtig naar zijne gewone rustplaats teruggedragen werd[2].

***

Benevens het gebeente van St Guthago, dat in de rijve berustte, was de kerk in bezit van eene kleine relikwie bestemd om de geloovigen te zegenen. De voornoemde Deken teekende het in zijn verslag aan: 'Hier zijn bewaard de relikwien van St Quintin, den kerkpatroon, en van St Guthago, zoo de brieven en het opschrift betuigen. Uit de overlevering der oudere parochianen vernemen we dat hier, door de tusschenkomst van St Guthago, wonderbare feiten en mirakelen geschiedden'[3].

Die relikwien zijn in één en hetzelfde kristalen vat, van zilveren uiteinden voorzien, ingelascht. Hunne echtheid blijkt uit het geteekend en bezegeld getuigschrift dat in het kasken ingesloten is. Ze werden er in neêrgelegd door Z. Hoogw. de Rodoan, bisschop van Brugge, op 15 September 1613. In het getuigschrift verklaart Z. Hoogw. dat hij, om het gebeente van St Guthago te vervangen dat ten

(1) Betaelt van ghelage ten daghe als myn heere de Soufergaen van Doornyck. midschaders mervrauwe van Arthoys, mervrauwe van Crubeke haer suster, meester Jan Blockeel ende meer andere zy quamen visentheeren den fierter van myn heer Sinte Gutago ende der kercke als den ommeghane ghestelt was. Kerkrek. Oostkerke 1512-13. (Staatsarchief Brugge).

(2) De prochypape over den dienst diemen doende es upde octave vanden ommeganc voor de hoochmesse... ende fierter van Sinte Gutago up huerlieder plaetse te stellene. (Dischrekening Oostkerke 1535. Staatsarchief Brugge).

(3) Reliquiae hic sunt Sanctorum Quintini, ecclesiae patroni, et Gutagonis, prout videre est ex litteris et inscriptione earumdem. Mira ex seniorum traditione referuntur acta, et miracula per dicti sancti Gutagonis opem hie audita.... (Status omnium respectivarum ecclesiarum etc.... abs Joan. Jennyn hooger vermeld.) Volgens dit document lagen er in die dekenij 21 parochiën in 1640; 15 parochiekerken bezaten geen relikwien.

gevolge der razernij der beeldstormers te kwiste ging, aan de kerk een tand van den heilige geschonken heeft; dien schat had hij in de relikwiekas van St Salvatorskerk ontdekt(1).

***

Nopens de vereering van St Guthago bevatten de oorkonden geringe inlichtingen. De kerkrekening van 1501-2 vermeldt dat, benevens de Hoogdagen, vier voorname feesten ter kerk gevierd waren: op de eerste plaats komt St Guthago's dag(2).

Nog tijdens de 16^e^ eeuw was de kerk van Oostkerke bediend door twee pastors en drie kapelanen, waarvan een het ambt van koster waarnam. Zij verrichtten samen den choordienst; op de misdagen en zaterdagen zongen zij de vespers, - op de hooge feestdagen ook de metten(3). Het valt niet te betwijfelen dat de kerkelijke getijden van St Guthago dan ook gezongen werden. In elke jaarrekening staat Oostkerke-ommegank herinnerd; doch, we denken dat die plechtigheid ter eere van St Quintin, den kerkpatroon ingesteld was. Binst dien ommegank greep metéén de toeloop naar St Guthago plaats, dewijl zijne rijve ter kerke uitstond.

Wellicht ten gevolge der godsdienstberoerten der 16e eeuw, verslapte de eeredienst door het christen volk aan

(1) Et quandoquidem dicti Sancti quondam in ecclesia asservata pignora, stante iconoclastorum rabie, perierunt.

(2) Betaelt Heer Mattheus (Vanden Broele) ende Heer Pieter (Blanckart) beede prochipapen van an doenen te weten van Bavonis XV^c^I tot Johannes XV^c^II up princepale feestelicke daghe te weten Ste Gutagho, Ste Luuc, Ste Simoen ende St Quintins, alle heleghen. (Kerkrek. Oostkerke 1501-1502. Staatsarchief Brugge.) - Zie *Rond den Heerd*, 6^e^ jaar, bl. 252.

(3) Kerkrek. Oostkerke 1530-31 (Brugge, Staatsarchief). 'Betaelt de prochiepapen van een jaer lanc vespere ende lof te zynghene mesdaghen ende saterdaeghen met ghaders de matten alle hooghe feestelicke dagen. 9 p. 6 s. gr.' 'Betaelt meester Jan Waels over 't lood te deelen.' - Kerkrek. Oostkerke 1553-54 (Brugge, Staatsarchief). 'Betaelt de prochiepapen ende capelanen van matten, vespers ende lof te helpen zynghene, al ghedeelt by loode ende gheschreven elc in bezondere.'

St Guthago gejond. In 't begin der 18^{e} eeuw verving het gewoon officie, ter eere van den H. Belijder gebeden, 's heiligen eigene getijden en de verplichting van op Sint Guthago's feestdag mis te hooren, bestond niet meer[1]. Nog vierde men den heilige op 3 Juli en zijne H. Relikwie stond ter vereering uitgesteld. De feestviering op 1 October was verzuimd en de wonderen door zijne voorspraak verworven werden onder het volk nooit meer vermeld.

***

Over de twee gezellen, Guillo en Guidolph die, luidens de volksoverlevering, met Guthago aan 't Noordzeestrand landden, vernemen we uit de oorkonden bijna niets.

Ghillo, zoo schrijft Molanus, wellicht uit de lessen van St Guthago's kerkofficie puttende, leefde binst dezes leven met den heilige in nauwe vriendschap. Na Guthago's afsterven, bleef Ghillo te Oostkerke. Toen deze verscheiden was, geschiedden er ook door zijne voorspraak mirakelen. Tijdens het herdersschap te Oostkerke van Gregorius, die later de Predikheerenorde intrad en heilig leefde, genas door voorspraak van Ghillo de verdorde hand van iemand die hem om genade smeekte. Gregorius zelf toekende die genezing aan[2].

Guidolph's leven en afscheiden bleven onbekend. Terwijl zijn gezel het graf van zijn zaligen vriend bewaarde, hernam hij mogelijks zijnen pelgrimstocht uit liefde voor Christus, om eindelijk 's hemels vaderland te bereiken.

Intusschen blijft te Oostkerke de gedachtenis van St Guthago en Ghillo bewaard door een rijmend ingelijst

(1) Deze inlichtingen, in de *Acta Sanctorum* ingelascht, zond Lodewijk de Corte, Heer van Oostkerke, naar Pater J.B. Sollerius.

(2) 'Ghillo autem, qui eodem Sancto adhuc viventi, familiarius adhaeserat, ab eo jam defuncto avelli non potuit. Qui etiam creditur post mortem claruisse miraculis. Nam Gregorii curati dictae ecclesiae (Oostkercanae) qui postea in ordine praedicatorum fratrum sancte vixit, manum aridam cuidam ab eo misericordiam imploranti, restituit. Unde dictus Gregorius metrice scripsit; contracto Ghillo scit opem ferre pugillo.' (Molanus, *op. cit.*).

opschrift, dat ter kerk uithangt. Wij schrijven het hier over:

'T is reden dat men hier beschryft het heilig leven
Van die op heden nog aan Oostkerk bystand geven
Sint Guthagonus en Ghillo die zy te saam
Alhier op Oostkerke God waren aangenaem.
Den eersten was uit stam der koningen gekomen
Maar heeft tot Oostkerke zyn woonplaats genomen,
Om daar 't gene ydel was te leggen teenmael af
En met de deugd alleen te dalen in het graf.
Dus is hy op dees plaets eerelyk begraven,
Tot aller menschen troost, en ziet, Gods milde gaven
Smeekt hy gedurig af opdat dees prochie mag,
Naer haer verzoek en wensch, nooit zien bedroefde dag.
Maer dezen Ghillo, die was zyn meegezelle;
(Dat maer heel Oostkerk dit aen iedereen vertelle)
Heeft Guthagonus wel in Godsdienst bygestaen
En is met hem, zoo m' hoopt, naer 't Hemelryk gegaen;
Den Heer Gregorius, dan pastor van Oostkerke
Die dan nog Predikheer geworden is, zoo 'k merke,
Geeft zelf getuigenis dat zy mirakels doen
En die hun tegenstaen met rooden loop doen boên;
Diesvolgens al die nu op deze plaetse wonen
Dat zy voor d'Heiligen hun milde jonste toonen,
Dan is voor hun al 't geen tot voorspoed strekt bereid
En meermaels zullen zy verkrygen zaligheid.

J. OPDEDRINCK.

Bais, enz.

Ons germaansch woord *batti*, waaruit *beke, beek*, is, tijdens de eerste beroeringen der Franken met de geromaniseerde Gallen, overgegaan tot het in wording zijnde Fransch, en is er, volgens de regels dezer taal, eerst *baiz* (d. is. *baits*), later *bais* geworden, immers gelijk het latijn-

sche *pace* eerst *paiz*, dan *pais* geworden is. Naderhand, wanneer de gewoonte opgekomen is van *aux, eux, oux* te schrijven voor *eus, aus, ous*, heeft men ook beginnen *paix* en soms *baix* schrijven.

Het onderhavige woord treffen wij aan b.v. in *Corbais* (Brab.) nevens *Korbeek* (Brab.), in *Glabais* (Brab.) nevens *Glabbeek* (Brab.), in *Marbais* (Brab.), *Marbaix* (Heneg.) nevens *Meerbeek* (Brab.), *Meerbeke* (Oost-Vlaand.). Ik veronderstel dat dit sedert lang overbekend is. Wat minder bekend is, is dat het woord, alleen in samenstelling, maar ook op zijn eigen in gebruik is geweest. Dit volgt uit twee stukken, die te vinden zijn bij DUVIVIER: *Actes et Documents anciens intéressant la Belgique, Nouvelle série*. In het eerste bekrachtigt Boudewijn IV, graaf van Henegouw, de gifte van eenen grond noodig tot het toevoeren van het water van de Scarpe en van eene beek, genoemd *bais* tot de Abdij van Anchin: *Comitis Hainonensis de Aqua de Lalen*, 1163-1170: *terram sc. per quam aquam tam de Scarpo fluvio... quam illa quae* BAIS *dicitur... est Aquicinetum deducenda*. In het tweede stuk wordt aan de kloosterlingen van Anchin het vrij bezit herkend van de gracht die hun het water toevoert van Scarpe en *Bais: Balduini comitis... de Aqua de Lalaing*, 1195-1202: *fossatum etiam cum aqua, quod per villam de Laleng de Scarpo et de* BAIS *usque Aquicinetum dirigitur*. Er bestond dus te Lallaing (Nord) eene beek die eenvoudig weg *li Bais* genoemd werd, gelijk bij ons de onbeduidende waterloopen *de Beke, de Beek*, en in de later verfranschte deelen van het vroeger vlaamsch Frankrijk *la Becque* genoemd worden.

Het verfranschte *bais* is tot ons teruggekeerd in den Kortrijkschen en elders in Vlaanderen gebruikelijken geslachtsnaam *Verbaeys*, die dus gelijk staat met *Verbeke*, fr. *Durieu*. Men vergelijke *Van Robaeys* met *De Roubaix*.

Hariulf, monnik van Saint-Riquier, bij Abbeville(Somme), en sedert 1105, abt van Oudenburg in Vlaanderen, schreef in Frankrijk eene geschiedenis van zijn klooster: *Chronicon Centulense*, uitgegeven door Ferd. Lot, onder den titel:

Chronique de l'Abbaye de Saint-Riquier. Welnu daar komt eene plaats voor genoemd *Ultrabaiz* in 1067, blz. 236, en op de volgende blz. *Ultrebaiz*. Dit komt overeen met *Overbeke, Overbeek:* zoo heeten afhankelijkheden van verschillende gemeenten in vlaamsch Belgie, van waar de gesln. *Van Overbeke*. De samenstelling waarin ons woord hier voorkomt, heel verschillend van de hooger genoemde, is een nieuw bewijs van zijn afzonderlijk bestaen. Dit *Ultrabaiz* heet nu *Outrebois*, Somme, arr. Doullens, canton Bernaville. Men bemerke dat *ai* na eenen lipklank soms verandert in *oi*, b.v. in *armoire*, uit *armaire*, lat. *armariu*.

Dezelfde wijziging hebben wij in *Lutrebois*, gehucht van Villers-la-Bonne-Eau in Luxemburg, *Lutrebay* in 1469. KURTH: *Frontière linguistique*, beantwoordende aan een oudhoogduitsch *Hlûttar, - Hlûtarbah*, nu *Lauterbach*.

Een gehucht van Harelbeke heet *Haarleboois*. Dit is eene vervlaamsching van *Harlebois*, uit een vroeger *Harlebais*, verfransching van het oudnederlandsche *Harlabaki*, eene verfransching die wel niet jonger zijn zal dan de zevende eeuw. Eene zoo oude vertaling bij eene zoo oude stad, dicht bij de taalgrens gelegen, kan geen opzien baren.

Nog ‘Matrona’, enz.

Tot aanvulling van het opstel *Biekorf*, t^{k} 4, 1920, mogen de volgende regelen dienen.

MATRONA. - Een oordnaam *Marnes* in Maine-et-Loire luidde vroeger *Matronas*, R. POUPARDIN: *Monuments de l'Histoire des Abbayes de Saint-Philibert*. De plaatsnamen in Frankrijk heel dikwijls den meervoudsuitgang *-s* aannemende, mogen wij veronderstellen dal aldaar ook eene rivier met den naam *Matrona* bestaan heeft, of nog bestaat.

MATRA. - De vroegere *Matra* in Elzaten heet tegenwoordig *die Motter* (Bas-Rhin) en loopt in den Rijn.

Bij Caesar wordt melding gemaakt van eenen Gallischen volksstam, *Mediomatrici* genoemd, die gezeten was in

Elzaten en de aanpalende deelen van Lotharingen (Bas Rhin, Meuse, Moselle). Deze naam kan gevoeglijk vertolkt worden door: ‘aanwoners van den middelloop der *Matra*’, of eer nog door: ‘inwoners der streek gelegen tusschen twee *Matras*’. Men vergelijke *Mesopotamia*, uit gr. *meso-* = idg. *medhio-*, kelt. *medio-*, en *potamos* = rivier = ‘land gelegen tusschen Tigris en Euphrates’.

*MATRIA. -*Maire* hij Doornik zal ook wel oorspronkelijk een riviernaam zijn. Uit den Doornikschen schrijver LI MUISIS heb ik aangeteekend: *super rivum de Mayra*.

Bij ROLAND: *Toponymie Namuroise* staat te lezen: *in payo Madriacense Gamapio* 751. Hier is sprake van *Gamache* in het departement van de Eure. *Madriacensis* veronderstelt **Madriacum*, wel uit een ouder **Matriacum*, en **Matriacum* laat ons toe te besluiten tot het bestaan van eenen (vermoedelijken rivier)-naam *Matria*.

MATT^{O}. - Tacitus, Germ. geeft aan eene afdeeling van den Chattischen volksstam den naam van *Mattiaci*, naar den naam *Mattium*, hoofdoord der Chatti, hetwelke bij Ptolemaeus *Mattiacon*, d.i. *Mattiacum* genoemd wordt. Aan dit oord beantwoordt het huidige Wiesbaden. *Mattium*, *Mattiacum* zouden opgeleid zijn van eenen gallischen persoonsnaam **Mattius*, b.v. uit *mati* = goed, met hyporistische verdubbeling van den medeklinker, hetgeen bij eenstammige namen heel gebruikelijk is, en *Metzoft* (of iets dergelijks), de naam van eene plaats nabij Wiesbaden, zou de wettelijke voortzetting zijn van het oude *Mattiacum*. Dit is, indien mijn geheugen mij niet al te zeer bedriegt, hetgeen voorgesteld is door Will. Streitberg in een der eerste boekdeelen der *Indogermanische Forschungen*. Uit een taalkundig oogpunt valt daartegen niets in te brengen, doch eene verklaring is maar volledig, wanneer zij elke andere uitsluit. Welnu, wanneer men in aanmerking neemt dat Wiesbaden om zijne minerale wateren bekend is en was, en dat de bronnen dezer wateren bij Plinius *Mattiaci fontes*, bij Ammianus Marcellinus *Aquae Mattiacae* genoemd worden, is men niet onwillekeurig ertoe gebracht een ver-

band te vermoeden tusschen het aloude *matt-*, met de veronderstelde beteekenis ‘water’, en *Mattium, Mattiacum*, de namen eener zoo watterrijke plaats, als Wiesbaden is?

Eindelijk mag nog opgemerkt worden dat er in de oude tijden eene stad, genoemd *Matrejum*, lag in het oostelijk deel van Rhaetia, en eene andere, genoemd *Matrica*, in Pannonia.

A. DASSONVILLE.

Het Fransch in stervensnood.

La Croix van Parijs, op 22^{n} in Nieuwjaarmaand ll., onder hoofdinge ‘*Si le français est une langue morte*’, vat bondig ineen de gedachten daarover van ANDRÉ THÉRIVE in *Revue critique*, waar deze het er heeft op de oorzaken van 't verval der fransche taal, en op 't verhelp ertegen.

In 't fransch staat er als volgt:

‘De fransche taal vertolkt de ziel van 't fransche volk; en, zooals elke taal het doet voor 't volk dat heur bebezigt, zoo hoeft ook zij ons volk, ons fransche volk, van slagswege uit te scheiden. Edoch, geen volk of 't heeft zijn taal aan hem, die gaadt op hem, behalve, zou'-je allichte vreezen, dit fransche volk uit onzen tijd te weten.

De Heer Meillet heeft inderdaad bewezen, hoe sedert 't tweede Keizerdom, de fransche taal tweewijsde buiten schik gerocht, door namelijk te zijn te erfleer- en te hoogewereldachtig, voor immers aan den eenen kant den nieuwen geest van volksopdrang, en aan den anderen kant heel 't jongerwetsche leven. Te menig stamverwek is, vanaf 1850, Europa-door ontstaan opdat niet de alomgangbaarheid van onze taal er hebbe van geweten.

Ten anderen, reeds sedert de Beroerten van over honderd jaar, zijn nieuws- en spotbladmannen, nog andere dergelijke, vooruitgekomen met een trant, alleen bestaande,

als Heer Therive zegt, uit onverstane wending- en heelverwoelde woordschap. Dan met het tweede Keizerdom, het werd een echte slagregen van al de vreemde zegsels, en van de war- en van de wangepraatsels, en van daarbij de ondeugende nieuwspreektigheên, toewijtelijk aan de halfgeleerdheid eenerzijds, aan anderzijds het taalgeknoei der landbeheererij! Wie taal of veder voert, 'n kent maar één verlangen meer: 't moet nieuwe zijn; en des te stouter durft men door, om reden èn der schuchterheid waarmee m' in Hoogleerhuizen nog aandringt op gelouter, èn ook van de laatlijdendheid waarmee de taalbekwamen maarlaten-kramen helder-op als Wijzen die den ‘uit’ daarvan lijk hebben na te speuren. Voegt dan daarbij, hoe ongegeerd de werken zijn van onze beste Stellers. Want, uitgeweerd Victor Hugo in 't slechtste dat hij miek, welk is de groote man die tonzent door den hoop nog ééns gelezen wordt?

Daar hebt gij het, waarom dat 't niet en gaat tusschen het volk en de ‘echte’ fransche taal, een ware oneenigheid, verergerd nog door al den last die vast is aan de spellinge, en al de ‘kwade streken’ die zitten in de spraakkunst.

Daar hebt gij het nog ook, waarom het fransch ‘niet zijnde in stand zijnzelven tierlijk aan te kweeken, moet wassen ergens in een pot of in een bak, in hovingen entwaar waar dat geen mensch verkeert’.

Zal 't fransch voor ons nog worden, gelijk 't latijn eens voor Descartes werd, of gaan we waarlijk eindigen met ambtelijk, insteê van onze eigen landstaal, te moeten achterhoeksch of engelsch overnemen?

Zooverre trouwens zijn we niet totnog, maar, 't kan 't geen-mensche loochenen, dat 't eender- 't effenmaken van Europa er 't boveneengeschik der talen heeft geslecht, al met denzelfden gange waarmee het de eenlingen, althans beschouwsgewijze, gelijkig heeft gesteld. Zoo, eenmaal dààr, het fransch dat anders reeds betoogd had te kunnen zijn de taal der volkeren, 'n geldt er voor niet'-ander's meer

als voor een minder streektaal. De bovenhand vannuvoortaan zal wezen aan diè taal die bachten heur heeft staan de meestemacht van stoffelijke krachten, en, op gebied van handel, den sterksten duw kan geven. En 't legt maar weinig aan, bij 't zien, opdat die taal het fransch zou zijn. Hoe wildet ge 't, als ge immers ziet dat in 't vervolg al letter te verwachten staat uit 't geen men noemen zou den zelfopwas der tale. Daartoe, och toch, 'n stuwen niet de klank- en spraakleer meer, maar slechts de zwang de drang de dwang van 't achterbuurtsch, van 't vreemd gezwets, en bovenal van eeuwig 't opzettelijk geneig om altijd te veranderen.

Als bate ertegen dan? Maar één verhelp is mogelijk, en 't is een stoffelijk. Een werkinge-dwersdoor: àl het onhebbelijk gedoog van pogingen om onze fransche taal alzoo ontwricht te krijgen, eenvoudiglijk op kant. De eer ontzeid van Woord- en Boeksteller aan elken wilden tuit die spreekt van ‘toekomstkunst’ of ‘droombeeldkunst’ of andere aardigheden, en die 't bestaat nog voor den dag te komen met ‘draadmaartaalsche’ zangspraak of ‘zwartemansch’ gezeg!

‘En dan, dat men maar ook alweer 't latijnsch geleer herneme: te grondiger herwordt daardoor 't gevoel van ons verleden, de zorg om onze woordvoering, en zoo vaneigen mee 't bestendigen van deze, en heure leefbaarheid’.

Tot hier de noodschreeuw van dien drenkeling!

Nietwaar, het fransch is wel ‘de’ taal, ‘de wereldtaal’ waarbij ons kleine landeke doelmatigst mee kan leven in 't wederlandsch gezin? Het fransch, dat aan 't verzinken is?

Het ondergaan van iets dat deftig deugend schoon was, hoe ga 't ons ook niet aan, is altijd treffende. 't Is schande voor 't gemensch dat 't fransch alzoo, alleen omdat 't voor eenzen tijd te hoog te heusch te hoffelijk gewerd, verstooten en te kwiste moet, en dat - want niets en kan te-niete geheel - om baan te ruimen dan voor àl bedorvenheid.

't Is om te gruwen ook voor ons.

Want weet het wel. 't Verderf is reeds aan 't overslaan!

Dezelfde kwale kiemt hier al, die zulk een dere aan 't fransch deed: 't nieuwspreektig achtertalen van woorden uit 't gemeene en woorden uit den vreemde.

Gelukkig is het vlaamsch niet, als het fransch, een taal die enkel leeft uit woordenboek en spraakkunst, die gaan moet aan de hand en op den wenk van eene taalvroedschap; het vlaamsch, vanaard, verkweekt en voedt zijnzelven; en 't zal 't, zoolang nog jeugdig blijft het volk wiens zieluitspraak het is. Gelukkig ook, totheden, staat rechts dit volk gezond, geworteld daar het zit in 't open veie veld; en wat hier ambtelijk in ‘potten’ tieren moet, betroeteld wordt in klein-vernukkelde hovingen, is niet - als dààr - ‘de’ taal, maar een gemaakseld iets, ‘een’ snofgepraat, een opgeraapt getater dat méestnog snakt naar al die nieuwigheden... en van de twee, van 'tvóórste-daar ('s volks vlaamsch), en dit ('t gemaakseld vlaamsch), 't is dit wat éérst begeven zal.

Doch onderwijls dit tweede niettemin, doet danig kwaad aan 't eerste, en willen we dat 't vlaamsch niet achterga naar 't fransch... en naar den diepen meê, behoeden wij ons volk voor alle taalgekunstel: want, in een tijd van geestesdeftigheid kon zulks (zooals weleer voor 't fransch) nog eenigszins betucht gaan en bevroedschapt, maar 't kan 't nietmeer (als thans) in tijden van gewoel, van ongezag, gezwets, geklets, nieuwlooptigheid, ondeugende nieuwspreektigheid, waar, evenals 't oud fransch, 't nieuw vlaamsch allichtewel van stierf.

Het vlaamsch, dat uit zijn eigen leeft, 'n hoeft geen beter gronden, dan... eigenvlaamsche volksche en onvervreemde monden.

L.D.W.

Mengelmaren

To Courson, heel in den hoek van 't Zuidwesten van Calvados (Frankrijk) - waar ondertusschen nogal toeloop is van volk dat er gaat O.L.V. vereeren-, zit er tegenaan de endeldeure buiten de kerk,

in een drommer, een steen. Deze steen is gekend haastzooveel als de O. Vrouw zelve. Achter de diensten immers, blijven de menschen in 't uitgaan, daar een beetje bij trantelen; en, onder het slaan van een koutje, zetten en wetten ze hun vliemen en ‘vladders’ een keer over dien steen, wel wetende dat er in heel het geweste niet één zulkeen *wetsteen* en is. Ook staat hij verre versleten... Zoo vertelde mij een Geestelijk uit het gebuurte.

Is het nu bij mij een gedacht? of er zijn in Vlaanderen toch óók zulke steenen aan kerken, waarop men 's zondags de messen en meest-nog de tongen kan wetten?

L.D.W.

[Becelaere]

Een *Becelaerenarige*
en een *Becelaersche!*

Dit 'n is op-verre-na 't zelfde niet.

't Eerste beduidt: vrouwmensch of vrouwename uit Becelaere; alzoo, zonder meer en zonder erg.

't Ander bediedt: tooveresse; en wordt ookal gezeid van een katte; dus eene uit den ouden tijd van de ‘tooveresseprochie’ [van Becelaere], en die altemets in een katte veranderde.

L.D.W.

‘Inderminne’

dit is: een nieuw
‘vlaamsch’
GILDEKE

met voor leuze:
Geen geweld
dan op eenszelven.

‘Inderminne’ is een hoopke vrienden: overtuigde vlaamsche menschen, die, waarheidlievend bovenal, tezamendoen om nu en dan malkaar te waarschuwen. Te waarschuwen waarvoor? Voor veel dat niet en deugt in meeninge of in strevinge, vanwege tal van liên welke, anders welgesteld maar dikmaals onbedacht, veel kwaad aleens berokkenen aan Vlaanderen's beste goed, zijn Godsdienst Aard en Taal.

De leden dier vereeniging begeren goed te stichten, eerst onder hen, ook buiten hunnen kring, bij àl die oogen heeft en ooren, en zien en hooren wil.

Daarom:
Geen loos bedil.
En dus bedoken zittingen.
Maar geen verveerdheid voor den dag, die schingen mag op alles wat ze doen. God weet of 't niemand baten mocht. En buitendien zij zelve, dolen ze, - daar men ze keuren kan - gaan best alzoo nog rieschen recht te komen. Hiertoe zal het volstaan dat ze 't verslag van

hunne zittingen entwaar in druk gekrijgen; ... maar mits onechte namen.

Gedrukt in welk een blad?

Ze zeiden dan: als *Biekorf* wil, in *Biekorf*: die immers schijnt, met hun gedacht met hen volkomen 's eens te zijn.

Zoo wel! *Biekorf* staal toe. Doch antwoordde daarbij: ‘Volkomen 's eens’ dat kan, maar niet daarom ‘volkomen 'tzelfde’... En dus: aansprakelijk? blijft elk voor eigen werk.

Was goed.

Hier volgt:

't *Verslag der Eerste Zittinge*

Na een gebed, als telkens vóór en achter ieder zitting zal gedaan worden, geschiedde de uitkiezing, en de aanvangrede van den Hoofdman.

Bondig hier hetgeen hij zei:

‘Geen verloren vlaamsch, zei hij. Dank. En welkom. En... aan gang.

Vlaming zijn wij: zoo geboren, zoo gebleven, God zij lof: dan, niets beters vragende als, benevens al wie trotsch is Vlaamsch te zijn, mee te werken aan 't gebeter en 't behoud van de deugendheid van Vlaanderen.

Echter we zijn beu, baloorde, worden nog daarbij wantrouwig, van het, eeuwig hol gewoel en gewauwel heele dagen, alsan meer en alsan erger, waarbij thans die kiesche zake wordt bedongen... en door wien? door lijk alsan-ook meer menschen die daartoe noch aangesteld noch ten anderen bekwaam zijn.

Voor die lieden, “Vlaamsch” is alles. “Vlaamsch” nochtans en is *niet* alles, Vlaamsch is enkel maar een tale... *waarin* alles mag gezeid mits het redelijk weze en deftig,... *waarmee* alles mag betracht mits het goed weze en gevoeglijk.

't Vlaamsch? 't Is een handeltuig, een werktuig voor ons ziele, in één woord uit. 't Is een bergtuig voor bevinding, 't is een leidsnoer door het leven. 't Is een waarborg dan van gaafheid; 't is een wezensrecht, een vrijdom; 't is een adel, 't is een schild; 't is een wapen, 't is een schat, aan ons volk door God gegeven, om *daarvan* gebruik te maken, als van 't beste gereedschap-mogelijk, tot beërf van deugd en grootheid, schoonheid, weelde en voortbestaan. 't Vlaamsch is dàt! Maar... 't en is niet mèèr dan dàt.

Boven hem staat al hetgene, *waartoe* dal het hoort te *dienen*. En men mag het willen redden, meer, men moet het; doch alleen ten inzichte van maar-dat waar 't toe moet helpen... zoo dit hebbelijk, goed, en recht is.

Rechten heeft het zelve niet; die heeft, eigenlijk gesproken, 't volk eer wiens behulp het is, en dat trouwens bij die rechten, vaak erboven, zelfs ja boven 't leven ook - als dit zijn moest -, plichten heeft.

Niet de eerste man de gereedste kan dit àl onthaspelen. En, nogmeer: waar het geldt van bovenplichten, waarheid, recht en grondbegrippen, schoonheid, wetenschap en kunst, is het zelfs nog niet genoeg boven velen uit te steken, “leider” of wat-zulks te zijn. Om het volk en dezes tale *op de goede baan* te houden, is vooral aansprake-

lijk en dus ook aansprekelijk eerst wie waken moet op 't Goede: het Gezag; tot hetwelk men spreken mag, maar dat ook aanhoord moet worden.

Spijt of geen, willen wij, met Vlaanderen mee, niet een keer in de alwar storten, in den ondergang, den dieperik, in 't verderf van een en al, hooge tijd is 't dat door heel den “vlaamschen strijd” eens beginne te geworden: helder doorzicht, onderscheiding, geestestucht, plichtgemaan, gril- en drift- en waanbedwang, stand- en roep- en kunde-aanzag, wil-gedril, achterlaat van groote woorden en tevredenheid met 't kleine, slavingslust van elk aan 't zijne elk aan 't dagelijksch gewerk, verbeschaving van den eenling, vlaamsche-*menschen*-maak vooral. Hooge tijd... daar de wandrang is zoo groot reeds, dat men niet gebergd meer schijnt zelfs nogmaar erop te wijzen. Wee reeds, wee, aan die zou durven uiten dat ons vlaamsche stroom op vloed loopt, dat ons dijk zou kunnen breken. Want we zijn lijk voortgesleurd omgeslingerd... en verkolkt vanlangs-te-zeerer. 't Wordt, geduizel. Green bedenk, geen tegenstand. Die wil mee, moet mee lamlendig en lijklutsig, als het natte wrak dat meemoet...

Maar we 'n zijn geen natte wrakken; en we 'n willen ook niet helpen 't vloedgevaar verergeren. En daarom, tot den dag van weerom stilte, en van koelere bezinning, gaan *wij* ons op kant wat houden, houden aan de fakskes gers die nog overzijn in Vlaanderen, en, - zoo 't kan - 't woest gevloed ver struwelen, stropping maken, en misschien... 't water stremmen... dat het overloope en leke, niet in wilde onstuimigheid, maar tot mild en vei bevloei van ons doodverdorde beemden.

Onder ons, zoo besloot de Hoofdman eindelijk, weze er sprake en tegensprake; geen geweld dan op onszelven!’

Inderminne's eerste zitting stopte dan met den lach op ieders wezen. Hertontlasting ‘in der minne’ stemt tot vrede en tot voldoening.

D. VYLDER, Boekhouder.

De H. Godelieve in 't Boonensche

't Jaar 1918 kwam er aldaar een treurspel uit op heuren naam en te heurer eer: ‘*Sainte Godeleine*, drame en cinq actes en vers par M. LORGNIER DU MESNIL. In-8°, 2 fr. 50. Chriaux, Grande-Rue, Boulogne-sur-Mer’. 'k En ken er de weerde niet van, maar 't gelde hier als een teeken dat onze heilige er voort nog bekend staat.

De vlaamsche vluchtelingen, omtrent denzelfden tijd derwaard gedoold, 'n hebben ook niet nagelaten heur daar, theurent thuis, een bezonder vereering te gunnen. Uit *Ons Vlaanderen* van 28^{n} in Herfstmaand 1919, knippen we 't volgende:

‘LONDEFORT (Pas de Calais).- *Het Vlaamsch gedenkstuk, met beeldhouwwerk van den heer H. Gros.* - Het staat eindelijk opgericht op den ronden heuvel in 't heilige boschje, waar de heilige Godelieve het

eerste daglicht zag. Het is gehouwen uit het zware marmer hetwelk getrokken is uit de steengroeven van de “Vallée heureuse” waar de Belgische vluchtelingen gedurende den oorlog, met hun zwaren arbeid hun dagelijksch brood verdiend hebben. Er zal op die wijze eene gedachte blijven leven, ten eeuwigen dage in dat levenlooze steen.

De beeltenis der Heilige uit Carrare-marmer gesneden is indrukwekkend. Het hoofd is licht gebogen; de oogen gaan zachtjes toe; de haren rillen onder den nachtwind; den wind die waaide in den heilvollen doch ijzingwekkenden nacht der marteldood te Ghistel, den nacht van 6 tot 7 Juli. Het laken, tot een touw gedraaid door Hakke on Lambrecht, is rond den hals geslagen; de gespannen lijnen van 't linnen getuigen van den haatvollen ruk der beulen; reeds is het Lijden gedaan voor de heilige Vrouw die zooveel leed in lichaam en ziel. Op den heiligen stond dat zij de oogen luikt, komt hemelvrede over 't smartvol gelaat; reeds schieten gloriestralen rondom 't minzaam gebogene hoofd. Wat al gedachten wellen op uit die beeltenis van Godelieve! Hoe steekt een volle geschiedenis in de lijnen van een enkel gelaat!

Het monument is gekeerd naar Vlaanderen, en deze woorden staan er in geprent: De West-Vlamingen aan de H. Godelieve van Ghistel. 1914-1918!’

T. RAEPAERT.

Hij vroeg ten tienen

Vele landsche menschen gelooven als een stervende de uur vraagt en eene latere uur opgeeft, dat hij op die uur zal sterven.

Onlangs nog heb ik dat kunnen vernemen van Fons X., maar ben niet te wete gekomen waarop die meening gesteund is. Wie weet het?

Fons, vader is dan overleden?

Ja, mijnheer de Pastor; God gedenke zijne ziel! G' en waart nog geen twee uren weg of hij vroeg ons hoe laat het was, en zegde: 't Is zekers al tiene?

‘Jongens, zegde ons moeder, vader en zal niet lang meer leven! Mijn broêr Petrus zaliger vroeg ook alzoo hoe laat het was en hij vroeg ten vieren, en inderdaad ten vieren was hij een lijk.’

Vader verslechtte zeer, alhoewel hij gemakkelijker ademde. Juist met den tienen is hij zachtjes gestorven... uitgegaan lijk een keerske. Hij had ten tienen gevraagd!

Gehoord te Blankenberghe - buiten.

[Nummer 6]

Magister Egidius de Braine

Stichter van Sparmaille, proost en zegelbewaarder van Vlaanderen.

Een bescheiden bijna vergeten boekje, *Onse Live Vrouwe van Troost in de abdie van Sparmaille*(1) bracht ons er toe kennis te maken niet een vooraanstaande figuur van Vlaanderen uit de XIIIe eeuw, een groot vriend en weldoener der Bernardijnen, Gillis, Egidius de Braine. Ziehier hoe deze door het boekje, geschreven volgens de traditie, de brieven en oorkonden van het klooster van Spermaille, wordt voorgesteld.

> ‘Int jaer 1141 meester Gillis de Brene, een Edelman en devoot priestere, proost van S. Salvator te Harlebeke, canoninc van St. Donaes in Brugghe ende cancellier van Vlaanderen fundeerde t'clooster Sparmailie bij Brugge in de prochie van Sieseele ende gaf dat den jonckvrauwen van de Ordre van Cisteaux woonende te Hun-

(1) door PH.F. TAISNE (Brugge 1666); een 2^{e} editie (Brugge 1762), gedeeltelijk overgenomen door SANDERUS, en BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Bragge en omstreken*, 43-62 (Gent 1907).

> kenvliet in Slipene ende quaemen van Hunkenvliet woonen te Sparmailie. Dit clooster van Sparmailie ghaf hij de naeme Nieuw Jerusalem. Deze meester Gillis de Brene woonde wel 29 of 30 jaren te Spaermailie, hij was vande edelen huyse van Brene in Henegauwe, zyn vader was mher Hendrik van Brene, ridder casselein van Bins in Henegauwe, dese waeren Leenhouders ende capiteinen van den edelen graeve Boudewyn, keysere van Constantinople, graeve van Vlaandren ende Henegauwe. Hij had, aenmerckende de onbequaemheyd der plaatse tot een clooster naementlijk van vrauwpersoonen overmits de steurheyt en ongesontheyt des gronds, alsoo hy van tijdelijke middelen maghtig was en niet minder van oprechte liefde tot synen naeste voor dese religieusen te Spermailie een ander klooster nieuw uyt den grond gesticht.'

Gillis de Braine behoorde dus tot een der voornaamste familiën van Henegouwen, genoeg bekend als weldoenster der Bernardijnen. Een Gillis, Antoine en Henri de Braine komen meermalen voor in de oorkonden van de abdij Cambron. Henricus, castelanus van Binz, waarschijnlijk de vader van den stichter van Sparmalie was getuige in een oorkonde dezer abdij 1184[1]. Een Antoon de Brena, erfelijk kastelijn van Binche, nam deel aan een begiftiging der Bernardijnerabdij Epinlieu bij Mons[2]. Nog andere familieleden van Braine schonken giften en bewezen diensten aan het Bernardijnerklooster van O.L. Vr., gesticht omstreeks 1235 te Wauthier-Braine, waar het stamhuis der familie gelegen was[3]. Gillis van Sparmalie had zijne genegenheid voor de Bernardijnen niet van vreemden geërfd.

(1) J.J. DE SMET, *Cartulaire de l'abbaye de Cambron* (Brux. 1869). Zie aldaar de bladwijzer.

(2) LEOP. DEVILLERS, *Description du Cartulaire de l'abbaye d'Epinlieu*, n° 22, 23, 30, 32, 61 en 63.

(3) Het klooster Wautier-Braine is weinig bekend, zelfs niet behandeld door SANDERUS. Een korte schets van het klooster vindt men in J. TARLIER, *Géogr. et Histoire des Communes Belges.* Canton Nivelles (Brux. 1869), waar men (116) ook eenige gegevens over de familie de Braine vindt. *Analectes Hist. Eccl. Belg.* X, 171-74 vermeldt een lijst der abdissen. Zie ook HAUTCOEUR, *Histoire de Flines* (Paris 1874), 161-163.
Na de Fransche revolutie (1827) begon de laatste kloosterzuster van W.B. Maximilienne Guillaume een nieuw klooster te Kerniel, gesteund door Nic. Minsart, Bernardijn van Boneffe, Namen. Het klooster bloeit er tot heden nog.

Behalve mét de abdij Sparmalie, zijne stichting, stond hij ook in nauwe betrekking met de abdijen Hemelsdaal, Duinen en Ter Doest.

In het stadsarchief te Brugge bewaart men nog een handschrift afkomstig van Ter Doest ‘Ex dono Egidii de Sparmaelgen prepositi sancti Petri Duacensis canonici beati Donatiani Brugensis’.

Ter Doest, ten blijke zijner dankbaarheid, teekent zijn naam op zijn sterfdag in het doodenboek der abdij ter jaarlijksche gedachtenis(1).

Om zijne genegenheid voor de Bernardijnen wenschten wij nader kennis te maken met Gillis de Braine. Na onderzoek in een beperkte kloosterbibliotheek kwamen wij tot bevinding, dat Gillis de Braine, Brene, Bredene, Brienne, ook geheeten de Brugis, van Brugge, en later de of van Sparmalie, Sparmaille, vele titels en beneficies verkreeg. Zijn hooge geboorte zal wel een der redenen geweest zijn, maar zijne bekwaamheid en werkzaamheid, en de gunst van de graven van Vlaanderen hadden voorzeker hiertoe bijgedragen. Wij leerden hem kennen als magister, klerk of notarius van den graaf van Vlaanderen, kanunnik van St. Donatiaan te Brugge, van St. Pieter te Rijssel, proost van St. Pieter te Douai, proost van St. Salvator in Harelbeke en deken van St. Pieter van Anderlecht. Sanderus noemt hem in de lijst der proosten van Anderlecht zegelbewaarder van Vlaanderen en kanselier, en telt hem ook onder de proosten van St. Donatiaan.

Meermalen komt Gillis voor met den titel van magister, waaruit men besluiten moet dat hij dien graad behaalde aan eene universiteit waarschijnlijk te Parijs door de studeerende jeugd der Nederlanden in dien tijd meestal bezocht. Wellicht kan het bekende werk van Jos. Denifle(2) hierin de noodige inlichtingen geven. Officieel in een oorkonde ontmoet men Gillis het eerst in 1227. Ferrant, graaf

(1) *Annales Soc. d'Émulation*, LXIV (1914), 14.
(2) *Chartularium universitatis Parisiensis* (1889-97) en *Auctarium chartularii* (1894-97).

van Vlaanderen en Johanna bevestigen aan Gillis de Brene, Bredene, kanunnik van Brugge, een rente hem geschonken door Jan, heer van Nesle[1]. In dat jaar was hij dus reeds kanunnik van St. Donatiaan. Het *Compendium* toegeschreven aan Foppens zegt, dat Aegidius de Brugis (1250) bezitter was der 3e prebende in St. Donatiaan[2] en tevens proost van St. Petri Duaci.

1241, 15 Febr. sloot het kapittel van St. Pieter te Rijssel een accoord met de stad over het bouwen van eenen muur nabij het huis van Gillis de Brugge[3]. Als kannunik van St. Pieter zal Gillis zich metterwoon te te Rijssel gevestigd hebben, waaraan ook zijne betrekkingen aan het grafelijk hof niet vreemd zullen geweest zijn. Duidelijk blijkt uit een oorkonde van 1238 dat Gillis èn kanunnik van Brugge èn van Rijssel was. Reeds lang bestond de gewoonte, dat de proost van St. Donatiaan te Brugge een prebende genoot van St. Pieter te Rijssel en de proost van St. Pieter te Rijssel wederkeerig een in St. Donatiaan te Brugge. Over deze gewoonte verwekte de kanunnik van Doornik meester Gerard Moraghe moeilijkheden en geschil. Van beide zijde besloot men een overeenkomst te sluiten en drie scheidsrechters aan te stellen. Deze waren Fulco van Gent, kanunnik van Rijssel; magister Wilhelmus, kanunnik van St. Donatiaan en heer AEgidius de Brugis, zoowel *kanunnik van Rijssel als van St. Donatiaan.* Zij schikken de zaak in der minne en de overeenkomst werd door de belanghebbenden goedgekeurd. 1238 Aug. en Sept.[4].

Het jaar te voren Sept. 1237 traden Egidius en magister Wilhelmus dictus Ghiselin, kanunniken van St. Donatiaan, op als scheidsrechters in een verschil over tienden tus-

(1) BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Jaerboeken vanden lande vanden Vryen*, III, 83. - SANDERUS, *Flandria Illustrata*, 2e ed.
(2) *Compendium chronolog. episcoporum Brugensium nec non praepositorum, decanoram et canonicorum ecclesiae cathedralis S. Donatiani Brugensis.* (Brug. 1731), 112.
(3) ROISIN, *Franchises, Lois et Coutumes de la Ville de Lille*, 232.
(4) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 101-103.

schen de abdij Nonnenbosch bij Yperen en het kapittel van St. Donatiaan[1].

In een oorkonde van 1239 spreekt de gravin van Vlaanderen over Egidius als van haar ‘clerici nostri dilecti et fidelis’. Hierdoor krijgen wij de verzekering dat Gillis werkzaam was in de kanselarij der graven van Vlaanderen. De clerici of notarissen van het grafelijk hof waren voornamelijk belast met het opstellen der oorkonden, met de werkzaamheden verbonden aan het beheer der goederen en de zorg voor de ontvangst der inkomsten en belastingen van den graaf, welke aan het oppertoezicht waren toevertrouwd van den kanselier, een waardigheid onafscheidelijk verbonden met het proostschap van St. Donatiaan. Tevens had deze het zegel van den graaf ter bewaring, en bezegelde al de grafelijke documenten. Hierom volgde hij steeds den graaf waar deze verbleef. Alle kanunniken van St. Donatiaan waren kapelaan van den graaf[2]. Gillis echter zal wel eerst zijn loopbaan begonnen hebben als kapelaan aan het grafelijk hof en vervolgens als notarius, kanunnik, enz. Hoog stond hij in aanzien en gunst bij de gravin Joanna, zooals blijkt uit de vermelde oorkonde. Toen de gravin Joanna moeilijkheden had met den proost over het bewaren van het zegel en over de te vorderen rechten, leidde dit tot een overeenkomst 1223 en weder 1233. De proost moest zoo hij afwezig was van het hof of het hof niet kon volgen, aan magister Philippus het grafelijk zegel toevertrouwen. Tevens werden de rechten en inkomsten van den zegelbewaarder vastgesteld[3]. Omstreeks dien tijd stond het kapittel van St. Donatiaan toe, dat de proost twee kanunniken te zijner beschikking mocht hebben (sine periculo foraneitatis); een om zijn zaken in zijn huis te Brugge te behandelen en een om het zegel te bewaren en te dragen aan het grafelijk hof. 1241, 1 Juni, maakten de graven van Vlaanderen be-

(1) L. VAN HOLLEBEKE, *L' Abbaye de Nonnenbossche* (Brug. 1865), 113. Magister Wilh. is de latere deken van St. Donaas.
(2) *Analectes Hist. Eccl. Belg.* XXVI (1896), 129 vv.
(3) *Ibid.* 116.

kend, dat zij een overeenkomst gesloten hadden met den nieuwen kanselier-proost van St. Donatiaan, Philips de Savoie (die nooit in Vlaanderen resideerde zooals wij verder zullen zien). Zij stonden toe, dat hij een vertrouwd persoon, die hun aangenaam was in zijn plaats kon stellen om het grafelijk zegel te bewaren, te dragen en er mede te zegelen en de rechten daarvoor te ontvangen. Deze vice-kanselier moest zijn een persoon, zooals zij eischten 'de consilio nostro juratus'[1]. Gillis de Brugis werd met het hooge ambt belast en trad voortaan als dusdanig op. Met dezen titel onderteekende hij eenige oorkonden[2]. Ongeveer ter zelfder tijd werd Gillis proost van St. Pieter te Douai en dezen titel voerde hij steeds. Dikwijls komt hij met dien titel voor tegelijk met den deken, cantor en andere dignitarissen van St. Donatiaan in de plaats van den proost van dat kapittel, zooals men zal zien bij en na het bespreken der stichting van Sparmaille en zijne betrekkingen met de Cisterciënserabdijen.

Uit een oorkonde van gravin Johanna van Vlaanderen, Juli 1239[3] vernemen wij het volgende over de stichting van Sparmalie door Gillis.

> 'Quia quod Ecclesiae Dei, cui Ordo Cisterciensis maxime invigilat, confertur, cedit ad honoris augmentum et animarum salutem; Nos attendentes pium desiderium dilecti et fidelis clerici nostri Domini AEgidii canonici Brugensis quod habet ad dictum ordinem ratam habemus et firmam donationem quam fecit Abbatissae et monialibus de Honkevliet Cisterciensis ordinis de domo et manso suo de Spermaelgen cum terris pratis et arboribus etc. presentium testimonio approbamus. Ita ut ad dictum locum se transferant et ut ibi sit caput abbatiae praedictis et quittamus et reditum quinque solidorum qui de dicta terra de Spermaelgen ad brevia Domini Boidini de Archebroeck[4] quittamus eidem, ad majorem notitium exprimen-

(1) *Analectes Hist. Eccl. Belg.* XXVI (1896), 118.
(2) GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes de la Prév. de Bruges.* II, 38.
(3) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 587.
(4) *Gallia Christ. V. Instrum.* 361-362, heeft Arsebroct. Een Baldewinus, ridder, heer van Aschebroek, getuigt 1248 met zijn vrouw Beatrix in tegenwoordigheid van *AEgidius praepositus Duacensis,* dat hij door Gravin Margaretha voldaan is voor het recht, dat hij bezat op de gronden geschonken aan de Dominikanen te Brugge. SANDERUS, *Flandr. Illustrata.* II, 197 (2e ed.).

> tes, quod dictus AEgidius coram nobis plane et aperte protestatur, tam ante donationem quam in dicta douatione facienda, quod in omnibus praedictis terris arboribus et pratis et in aquis usumfructum quamdiu vixerit, debeat retinere pro voluntate sua.'

Het klooster te Honkevliet was circa 1200 gesticht door een devote jonkvrouw Gela, die de kapel van Slipen had gebouwd met een woonst voor de kloosterzusters. Zij zelf werd er religieuse na het klooster begiftigd te hebben met zekere goederen en landen te Hunkevliet. Gravin Johanna van Vlaanderen nam het kloosterken met zijne bezittingen te Hunkevliet in Slijpene, later parochie St. Pieterskapelle, in hare bescherming en keurde goed, dat het klooster opnomen was in de orde van Cîteaux, Mei 1235. Zoo ten minste moet men de oorkonde verstaan, die zegt dat zij hare toestemming geeft om een Cisterciënserklooster op te richten met alle vrijdommen aan die orde verbonden, hetgeen reeds geschied was. Het klooster werd ingelijfd in de orde van Cîteaux op het generaal kapittel 1234.

De abt van Cambron, Balduinus de la Porte van Doornik 1234-1241 of 45[(1)] en Wilhelmus de Carmin, abt van Loos 1223-1251[(2)], begaven zich, op last van het generaal kapittel, ter plaatse om deze inlijving te voltrekken.

De abt van Duinen verzette zich tegen deze inlijving, omdat het klooster niet op den vereischten afstand gelegen was van zijn uithof den Hem, hetgeen strijdig was met de wetten der orde. In 't bijzijn der abten werd een overeenkomst gesloten en de wederzijdsche grenzen bepaald, Aug. 1235[(3)]. Wellicht was dit verschil met de abdij van Duinen ook een der redenen, waarom men het klooster wenschte te verplaatsen, ofschoon deze niet opgesomd wordt in de toestemming der gravin van 1239. Niettegenstaande deze toestemming duurde het nog twee jaar, eerdat de nonnen geheel vrij waren hare nieuwe verblijfplaats, geschonken

(1) Komt voor in het *Cart. de Dunis*, 353. Zie over hem BERLIÈRE, *Monasticon Belge*, 347.
(2) Zie over hem SPRIET, *Loos et ses abbés, ses seigneurs* (Lille 1889), 140; LIAGRE, *Annales de Loos* (Lille 1897), 21-26.
(3) *Gall. Christ.* V, 296. *Instrum.* 360.

door Gillis de Braine, te betrekken. Eerst moest de goedkeuring van het kapittel van Cîteaux verkregen worden. Hiervoor zal de abt van Duinen, die belang had bij de verplaatsing, wel gezorgd hebben. 1241 in de maand Augustus vereffende Egidius magister en W. filius Gisleni[1] en R. magister, kanunniken van St. Donatiaan en van O.L. Vrouw te Brugge, de laatste moeilijkheden, die de verplaatsing van het klooster naar Sparmalie in den weg stonden. Zij stelden de voorwaarden en sloten eene overeenkomst waarop het kapittel van O.L. Vrouw, dat het patronaat te Sysele bezat, de nonnen toestond hare nieuwe stichting te bewonen[2]. Weldra dan ook leidde Gillis haar in de nieuwe abdij, welke hij den officieelen naam gaf van Nieuw Jerusalem en waar hij zelf, voor zoover zijne bezigheden het hem veroorloofden, zijn verblijf hield. De naam van Sparmaille bleef behouden en die van Nieuw Jerusalem vond geen ingang. Ja van dien tijd werd de stichter veelal magister Gillis de Sparmaille genaamd.

Zien wij nu de nog karig overgebleven bewijzen van de betrekkingen van Gillis de Braine met de abdijen Duinen, Ter Doest en Hemelsdal. 1242 trok Egidius, de proost van Douai, op last der gravin Joanna, zich het lot aan der Cisterciënsernonnen van Hemelsdal te Essene. Vrouw Elisabeth, weduwe van Boudewijn van Steenvoorde had 1237 aldaar voor de nonnen van de abdij Marquette[3] een klooster gesticht en met inkomsten begiftigd[4]. De pastoor der

(1) Wilhelmus Gisleni was deken van St. Donatiaan 1253 tot zijn dood 1265. Meermalen komt hij voor in de hier aangehaalde oorkonden.
(2) MIREASUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 108.
(3) Marquette, een der bloeiendste abdijen der Cistercienserorde in Vlaanderen, was een stichting van gravin Johanna. Zij werd er begraven. C.S. SPRIET, *Marquette et l'abbaye de Reclinatoire* (Lille 1890).
(4) Hemelsdaal werd 1270 van Eesen bij Dixmuiden verplaatst naar Zillebeke bij Yperen en 1295 naar Wercken. Verwoest door de Calvinisten, vestigden de nonnen zich 1607 te Dixmuiden. 1671 moesten zij bij de uitbreiding der vestingwerken haar klooster ontruimen en trokken naar Brugge, waar de deken van St. Donaes, M. de Vicque, zich beijverde haar een nieuw kloostergebouw te bezorgen. De fransche revolutie verdreef opnieuw de zusters. De gebouwen gelegen in de S. Klarastraat, kwamen in bezit der zusters van Dorizeele; daarna verkocht, doen zij dienst als militaire bakkerij. Zie: *Chronique et Cartulaire de Hemelsdael* (Bruges 1888).

plaats, meester Theodoricus, die als patroon het kapittel van St. Donatiaan erkende, verzette zich tegen de vestiging van dat klooster in zijne parochie. Op aanhoudend verzoek der gravin Johanna besloot hij tot een overeenkomst. Egidius, proost St. Petri Duacensis en magister Jacobus Schotelaere, kanunik van St. Donatiaan, stelden de voorwaarden, welke met toestemming van het kapittel van St. Donatiaan 1242 zaterdags voor het feest van St. Jan-Baptist door beide partijen werden aangenomen(1).

Wanneer wij het Cartularium der machtige abdij Ter Duinen openslaan, dan vinden wij: De abten het konvent dier abdij verzoeken gravin Margaretha, pas aan het bestuur van Vlaanderen gekomen, om, na inzage van hunne privilegiën en oorkonden, de abdij te bevestigen in hare bezittingen, vrijheden en voorrechten. Om aan deze bede te voldoen koos de gravin *'duos viros discretos et litteratos AEgidium poepositum Sti Petri Duacensis et magistrum dictum Jacobum Futschelaar canonicos Sti Donatiani in Brugis,'* en gelastte hun zich naar Ter Duinen te begeven, alle voorrecht- en eigendomsbrieven na te zien, en zich te vergewissen over de bezittingen der abdij. Na uitvoerig verslag der beide kanunniken, bevestigde gravin Margaretha de abdij Ter Duinen in al haar voorrechten en bezit, Dec. 1245(2).

Eveneens onderzocht Egidius, proost van St. Pieter, kanunnik van St. Donatiaan, met zijn collega Jacobus Futchelaar, alle privilegiën en oorkonden van Ter Doest, waarop gravin Margaretha Dec. 1245 de abdij in hare bezittingen bevestigde(3).

(1) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 109.
(2) *Cronica et Cartularium Monasterii de Dunis* (Bruges 1864), 205-207; MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 110-111.
(3) *Ibid.* 201-202 en *ibid.* II, 1322. Het *Cartularium* noemt de kanunnik J. Futchelaar. *Op. Dipl.* Jacobus Schotelaere. De reeds aangehaalde oorkonde van Hemelsdaal ook Schotelaer. De origineele oorkonde, berustend op het Seminarie te Brugge, kan uitkomst geven, welke de juiste lezing is: Een kanunnik Jac. Scotelaare, proost van O.L.V. te Brugge, overl. 1354. *Compendium*, 159.

Aan Ter Doest schonk Egidius 5 bunder land in ambachte van Rodenburg (Aardenburg). Hij verbond er eene zware voorwaarde aan. De abdij moest hem gedurende zijn leven een zekere rente betalen en na zijn dood jaarlijks 30,000 turven aan de St. Donaaskerk leveren[1].

('t Vervolgt)
J. FRUYTIER, Bernardijn.

Aan Hilda Baekeland

teergeliefd dochtertje
van Heer D^{tor} H. BAEKELAND en Vrouw LOUISA DE BIE.
Aertrycke - Maandag 7-VI-1920.

Hilda zalig Godskind,
eerste spruit en eerste vreugd
van vader en van moeder,
o wat zijt ge
needrig in uw grootheid,
machtig in uw zwakheid,
gij, als wereldling, verhemeld,
en als mensche, lijk vergodlijkt,
deur het toedoen van dien God
die zelve Mensch geworden,
met zijn Godheid en zijn Menscheid
't lieve Godskind
plechtig heeft begiftigd. -
Onder 't Heilig Doopsel reeds,
gekerstend en herboren,
wierdt ge kind en erfgenaam des Hemels,
en g'ontvingt

(1) Arch. Sem. Brug. Medeeling van D. Deleersnyder, misschien de oorkonde vermeld in *Inventaire* n° 901, p. 44, 22 Nov. 1258.

de zalvinge en het zout
bedied van sterkte en wijsheid. -
Dààr, bij 't branden van het waslicht
drong het schemeren van Gods waarheid
deur de spleten van uw oogskes,
eerste schemeren.... en dat later
dag moest worden, bij het striemend
opengaan van Jesus' leering. -
't Blanke doekkleed
over lijf en hoofd gestreken
sprak van 't vlekkelooze
't *al*-omvattend
reinzijn van uw zieltje.
Hilda uwen name wierd
met vaste kloeke staven
- beeld van uw gezondheid -
op het heerlijk blad gevingerd
waar ge tot op heden nog
als kristenkind bekend staat(1).
't Doopsel was Gods eerste junste. -
Dan 't geluk van onderwezen
en gedrild te zijn, in eigen huis,
in eigen kerke en schole.
Zoodat 't zalig doopselteeken
dat g'onzichtbaar, ongenaakbaar,
binnen in uw zieltje droegt nu,
naderhand aan 't blinken ging, met
helderen deugdenglans, die
stillekes opkwam in uw oogen,
zoetjes spreidde op uw gelaat,
en blijzaam schong op al uw wegen.
Jesus mocht ge menigwerf onthalen,
ont hij wederkwam bij
kerkgetooi, bij stoet en wierookgeur,
bij klokgelui en orgelspel,

(1) Hilda wierd gedoopt den 25-XI-1908.

bij galmend lof- en dankgebed.
o Goddelijke liefde en
Goddelijke macht ook!
't voedsel dat ons krachten ophoudt,
wordt hier teenemaal ontbloot, be-
roofd van zijn zelfstandigheid
die overgaat, verandert in het
lichaam en in 't bloed van Hem
die bloedig eens voor ons geslacht wierd,
en onbloedig nu, den opdracht
van zijn liefde komt vernieuwen;
maar de schijn, de
loutere witte uitwendigheid
gedoet, om u dien God te laten nutten
in het grondloos diepzijn
van dat wonder boven wonder. -
Hilda, blijft zooals ge zijt op heden,
Godskind en gansch nuchter nog van
's werelds boosheid, die, arglistig,
bijt en kwetst en dooddoet;
aafsche macht, die sluw en slim ook,
met 't keeraafsche van de waarheid
d'oogen blinddoekt,
't hert verlamt, den geest verdooft,
den wille vastlegt, en die
godloos God bevecht, belastert,
in al d'onuitspreeklijkheid
van 't Godlijk weldoen.
Ja blijft Godskind, Hilda,
kind van 't Heilig Herte,
deftig kind van Vlaandren,
wakker, zorgzaam lijk *de bie*
Vlaamsch voor sprake, God voor *baeke, land*
en vorst voor stake. -
Bidt voor Vader en voor Moeder
die hun geest- en zielegaven
aan hun Hilda schonken.

Bidt voor al die nu of vroeger
u genegen waren.
Bidt voor Metje[1] ook
die bij 't woeden van den oorlogstorm, heur
allerliefste doopkind moest verlaten,
die heur liefde niet 'n minkte,
die heur liefde niet 'n dempte,
maar ze meênam, meêverhuisde,
gansch en g'heel, naar hooger weunste.
Ja, blijft Metje indachtig,
die na strijdgerucht
en dwingelandsch dwingen van den vijand,
vreedzaam uit Gods vredeland
de plechtigheid mocht gadeslaan
lijk iemand die er bij was.
Onze geest ontwaart ze nog,
begroet, verwillekomt ze,
geeft ze zeg en zate hier
in den straalkrans van heur liefde.
Hilda, Willy, Herman, blijft drij bloemen
schoonder als de schoonste
die daar buiten in den hof staan,
bloemen die nooit
uitgebloeid van hemelbloeisel,
zingen in de zomerzonne,
lachen bij elk jaargetijde,
bloemen voor uw leven;
vaste vreugde en troost
van ouders en van vrienden. -
Hilda, Willy, Herman, 'k ben er blijde om
dat ik ook nu onder al die vrienden telle,
'k drage uw namen *meê*, naar 't dierbaar Driecapelle[2].

A. MERVILLIE.
Nieuwcapelle 5-VI-1920.

(1) Vrouw Amelie Lemahieu, w^{e} van Heer Karel Baekeland, gestorven te Aertrycke, op Witten Donderdag, 5-IV-1917.

(2) Nieuwcapelle, Oudecapelle, St Jacobscapelle.

Het vierde aardkorstelijk Tijdvak

De bodem van ons land is niet altijd zoo geweest, als wij hem nu kunnen gadeslaan. In vier verschillende aard-korstolijke tijdvakken kwam hij tot stand, zoo wij hem nu te zien krijgen en 't is in het vierde tijdvak dat de bovenste lagen gevormd werden en 't is in de bovenste lagen dat wij de sporen vinden en de overblijfselen van 't leven der eerste menschen die in Belgenland gewoond hebben.

* * *

Waaruit bestaan die bovenste lagen die tot het vierde aardkorstelijk tijdvak behooren?

Die lagen bestaan uit eene opeenstapeling van leemlagen, grintlagen of bedden van keigerol en zandlagen die met elkander afwisselen en niet overal in dezelfde orde te voorschijn komen. De leem- en zandlagen kunnen rood, bruin, geel, grijs of blauw zijn, maar 't is gewoonlijk eene bruinroode laag van brijk- of steenovenaarde, die rood *diluvium* genoemd wordt en die van boven ligt. In de zandgroeven of zavelputten kan men die opeenstapeling gedeeltelijk gadeslaan, omdat ze daar van boven tot van onder doorsneden wordt, ook wel soms in holde straten, holde spoor- of buurtspoorwegen.

* * *

De boorden der groote stroomen, 't is te zeggen de bodem die zich uitbreidt tusschen den top der heuvelen of de hoogvlakte, van de eene zijde, en den kant van 't water van de andere zijde, zijn terrasvormig aangelegd.

Van den top van den Sinte-Pietersberg, die nevens het dorp Caster ligt, tot aan den boord van 't water, tot aan den linker oever van de Schelde, onderscheidt men zeer duidelijk de vier verschillende, trapsgewijs dalende dalvlakken van de Scheldevallei.

* * *

Onder den invloed van welke oorzaken zijn die lagenaanleg en die terrasvorming tot stand gekomen?

Hoe dat even gebeurd is, kunnen wij niet nauwkeurig beschrijven; wij zullen enkel de oorzaken doen kennen; elke oorzake heeft in zekere mate medegewerkt om de korst te vormen, in dewelke de overblijfselen der beschaving onzer oortijdsche, oudsteentijdsche voorzaten begraven liggen.

Die oorzaken zijn de volgende:

1° De beweging van het landijs. Viermaal en even driemaal in het vierde aardkorstelijk tijdvak werden de omstreken der Alpen met eene laag landijs bedekt, die rotsbonken van de bergen medesleepte. 't Landijs van Skandinavië kwam tot in Nederland en tot in 't Noorden van Duitschland en dit is wellicht ook meer dan eens gebeurd. 't Zijn nochtans geleerden die beweren dat de aarde maar eenmaal met ijs bedekt en wierd en dat er maar een ijstijd bestaan heeft.

2° De smelting van het landijs. Zij deed de groote stroomen zwellen.

3° De werking van de groote stroomen. Als zij geweldig waren, graafden zij hun bed door den grond en als ze zachter vloeiden, konden zij lagen aangespoeld zand en leem en keigerol vormen.

4° Het afstroomen van 't water van de hoogten naar de laagten. Dit afstroomen als 't geweldig was, kon grintlagen verwekken. Was 't minder geweldig, het kon de laag haspegouwsch leem vormen, die onder de steenovenaarde gevonden wordt.

5° De werking van de lucht. Zij kon den aard en 't uitzicht van de bovenste bodemlaag wijzigen, zoo dit vermoedelijk geschied is niet de bovenste laag steenovenaarde.

6° De werking van den wind. Hij kon 't leem op hoopen drijven en aldus leemlagen vormen. 't Is aan de werking van den wind dat vele geleerden de vorming van de leemlaag toeschrijven, die in onze leemstreken en in de valleien van den Rijn en den Donau gevonden wordt, leemlaag welke bij ons aan de werking van het afstroomen wordt toegeweten.

7° De zinking van den grond. De korst der aarde ligt niet vast. Zij scheurt en wankelt. In het vierde aardkorstelijk tijdvak kon zij begeven onder 't gewicht van het landijs. 't Schijnt dat ze bij ons gezonken is op de boorden van de Noordzee.

* * *

Men vindt dikwijls in onze gewesten, boven de laag diestersch ijzerzand van het derde aardkorstelijk tijdvak, eene laag oud leem, oude*löss* of haspegouwsch leem, daarboven eene grintlaag en boven die grintlaag het jongste leem, de jongste *löss* of steenovenaarde. Op den berg te Tieghem heeft men een deel grond afgedolven. Men heeft eenen hul laten staan om er eenen schouwtoren op te bouwen: in dien hul is deze opeenstapeling te zien.

* * *

Hoe kent men den betrekkelijken ouderdom van de laag welke men voorhanden heeft?

Door de overblijfselen van de dierenwereld welke men in die laag aantreft.

Daar zijn lagen met *Elephas antiquus, Rhinoceros Merckii* en *Hippopotamus major*, die in het vierde aardkorstelijk tijdvak in onze gewesten te vinden waren.

De olifant, *Elephas antiquus* genoemd, was omtrent 5 meters hoog. Zijne slagtanden, weinig gekromd, waren omtrent 5 meters lang en aan den wortel 25 centimeters dik. Hij is ook kennelijk aan 't bijzonder maaksel zijner kaaktanden.

De *Rhinoceros Merckii* had geen volkomen beenderig afsluitsel tusschen zijne neusgaten.

De *Hippopotamus major* was het grootste aller bekende vloedpeerden.

Daar zijn lagen die den *Mammouth* en *Rhinoceros tichorinus* bevatten.

Den Mammouth erkent men aan zijne groote gestalte van 4 meters hoog, aan de bijzonder gedaante zijner kaaktanden, aan de lengte zijner slagtanden die 4 meters bedraagt

en ook wel aan zijne behaarde huid, want in 't ijs van Siberië zitten nog gansche Mammouths sedert onheugelijke tijden vervrozen en bewaard.

De *Rhinoceros tichorinus* heeft een beenderig afsluitsel tusschen zijne neusgaten. Zulke uitgestorven neushorendieren, met lang haar om ze tegen de koude te beschutten, vond men ook in de eeuwenoude ijsvelden van Siberië.

Daar zijn lagen in dewelke men gewaar wordt dat sommige diersoorten aan 't verdwijnen zijn en in dewelke de beenderen en de horens van het rendier de bovenhand hebben.

Welnu de lagen met Elephas antiquus zijn de oudste, de mammouthlagen de middenste en de rendierlagen de jongste.

Men kan ook eene grondtijdrekening bouwen op de ijstijden.

J. CLAERHOUT.

Matrona

Met het oud en merkweerdig woord ‘matrona’ roert men aan de veelomvattende studie der *mat-* en ‘*mad*namen, die, zonder hunne vertakkingen, reeds een taalkundig gebied beslaan te wijduitloopend, om hier met sluize en schroo te behandelen.

Immers met ‘Matrona’ zijn verwant, de plaats en volkennamen zooals: Mattiaci, Mattium, Mattiacum, Mediomatrici, Metis, Metes, Neometes, zelfs Marsi en de zoo menigvuldige namen van stukken lands uit onze oude liggers en ommeloopers; neemt: de Matte, de groote en cleene Matte, den grooten en cleenen Matterijck, de Matterijcke (voor ten Matterijcke), de Mattewee = Matteweide, de Mete, Metterijck, Mettenhof, Meetkerke, de Maede, enz.

Daarbij de uitgang *ona* komt terecht op de zoo uitgebreide navorsching der ona-namen, die gedurende den

onzaligen oorlog, door de betrekkingen van vlaamsche en fransche taalkundigen een goeden uitslag bekomen heeft voor den uitleg van bijna al de oord en riviernamen van het oude Gallia te beginnen met de Seine, Sequana, maar ook Sigona geheeten.

Beperken wij ons diensvolgens bij deze vondsten op taalkundig gebied, en bij deze navorschingen die ons alleenlijk, ten strengste genomen, hier kunnen te stade komen.

In de merkweerdige bijdrage van A. Dassonville ‘Matrona’ en Toebehoor. *Biekorf*, 26^{e} jaar, T^{k} 4, blz. 84, lezen wij: wat bediedt matt-, mat-? Tot welke taal behoort dit woord? Daarmede begonnen.

De oorkondenkunde voorenaan, mitsgaders de vergelijkingskunde en de zielkunde der taal - te lang miskend - geven ons wellicht de beslissende oplossing.

De stam matt-, mat-, voor zoover wij hem ontmoeten in onze oudste gekende oorkonden, beteekent oorspronkelijk: *vocht, mador, humor*. Door uitbreiding: *water*, en *het natuurlijk gevolg ervan* door de omstandigheden van het gemeenzaam leven, zooals *landen* door het water beheerscht en vruchten voortbrengende in waterlanden geteeld, dus: *weilanden* eerst en vooral; en verders slijk, modder, enz.

Door overdracht wordt deze grondbeteekenis toegepast op de oorden en plaatsen en op de bewoners dier streken, volgens een algemeenen regel; (en wat door de taalkundigen averechts verstaan wierd) zelf op de waterloopen, stroomen en rivieren die deze landen bespoelen.

Over het algemeen dragen al de waterloopen van oud Belgenland tot aan de Seine en de Marne den naam der streke, om reden dat ze aldaar ter plaatse toebehooren, en als eene bezitting den naam van den bezitter dragen. Dat ze zouden hunnen naam aan de streek gegeven hebben, is een onzin, te verwerpen in de namenkunde, en strijdende met de zielkunde der taal, die voor de beteekenis der woorden, het laatste woord te zeggen heeft.

Het staat als een axioma onwrikbaar vast, dat de namen der landen, der streken, der menschen bewoners dier

streken der waterloopen, stroomen, beken, der stukken lands *over het algemeen*, hun naam verschuldigd zijn aan den *aard* dier streken. Zoo was het in den beginne. Natuurlijk, in den *l*oop der tijden door volksverhuizing bijzonderlijk, en door nieuwe benamingen, aan nieuwe omstandigheden toe te wijten, moeten de uitzonderingen talrijk zijn; doch men moet ze kunnen bewijzen en goed doen.

Voor zoo ver onze oorkonden dragen, wijst het wortelwoord matt, mat, door uitbreiding, op: *weide*, weiland, hooiland, weilandsbeke, weilandbewoners, weilandvloed, volgens den grond, de bewoners, of de waterloopen die het aanduidt. Het onderzoek van den aard der streke, van het stuk land, van de bewoners met de woonoorden erbij, van de waterloopen met de streek en de ligging, staan daar borge voor, tot heden toe. Onderzoeken wij ons ‘Matrona’.

De Matrona bespoelt eene streek die gelijk deze der Sequana der Mosa en Mosella zeer waterrijk is, en die van oudsher uitgestrekte weilanden bezit, tusschen den graad 48 en omtrent 50. De overstroomingen zijn er niet zeldzaam. De waternamen die wij er ontmoeten zijn vooreerst de genoemde stroomen en rivièren; dan de Sequan*i*, de Metes, de Mediomatrici en de Nemetes. De aard dier streek is wel bij uitmuntendheid deze eener vochtige waterstreek door verscheidene stroomen, rivieren, bijvloeden en beken besproeid, bij uitstek voordeelig voor weilanden.

Ontstukken en ontschachten wij nu het ‘naamgetuig’ van Matrona. Matr-ona, staat voor Matter-odena uit een vroeger: Matt-ar-odina.

De bijvoeg *ar* die later verliep tot *er*, en dan samensmolt tot *tr* in matr, is een echte suffix, op zijn eigen staande. Men komt hem tegen in istre- (v) ones- omkeering voor: ister- (v)ones, en hij is bewaard gebleven in ons westvl. (h) eest*er*. De oude landzate der Istre (v) ones is deze der volkeren die later optraden met den naam van Franken, inzonderheid Saalfranken. Alhoewel de uitgang bij sommige germaansche volkeren wordt aangetroffen, is hij: specifiek Saalfrankisch.

Blijft het woord *mat.* en het woord *ona.*

Aanschouwen wij nu de bekende mat- woorden, en bezien wij ze van op den keper.

Uit de Annalium. Lib. I. weten wij dat een Mattium, bij den Rhijn gelegen, bestond: Caesar incenso Mattio... vertit ad Rhenum. Plinius naamt de: Mattiacos fontes trans Rhenum L. XXXI. G. II. Ammianus Marcellinus lib. XXIX. de Valentiniano Imper. naamt deze bronnen Mattiacas aquas.

Grotius in zijn Respublica Hollandiae beweert dat: aquae istae Mattiacae proculdubio Sunt Badenses, in Marchionatu celebri. - de antiquitate. Reip. Batavicae, bl. 96. Sebastianus Munster in zijne Cosmographia Universalis, gedrukt te Basel 1550; de Germania Lib. III, bl. 391, geeft als hoofding: designatio urbis Badensis una cum oppidulo thermarum.

Dit daargesteld, gelijk wij weten uit Tacitus dat een deel der Catti, die ten Zuiden den zelfden volksstam uitmaakten met de Badenses, naar den Rhijn verhuisden, en het eiland. Batavia genaamd, bekleedden en als *medevolk* de Mattiaci - in 't Noorden van Zeeland - hadden, mogen wij daaruit besluiten dat de Mattiaci naar het Noorden verhuisd, ook eene weilandstreek moeten bewonen, volgens den algemeenen regel der volksverhuizing: dat een volk verhuist met al zijn gedoe, naar eene gelijkvormige streek. Zoo is het inderdaad: de Mattiaci van Zeeland bewonen eene weilandstreek waarvoor hun eerste en ook hun latere naam borge staat. In Zeeland woonden ook de Marsi, die gelijk wij zullen zien, eenen naam dragen tot den zelfden stam behoorende.

In de Capitularia. Reg. Franc. Ludovici Pii 't jaar 817, vinden wij: in Bavaria, Monasterium Mathasco; en 't jaar 806, Cap. Car. Magni... pagum Matisconensem, bekend als de stad Macon. Asco, bedied in 't frankisch: het eesche: de heidestreek. Matasco (hier verlatijnscht(beteekent de waterheide = moeras. Het saalfrankisch: *at, as*, beteekenen in onze oordnamen: *eet, ees.*

In de Lex Salica, Tit. XLI, hebben wij een: Matheleode en daarbij een: Mathleote, en laatst een matte leodi. De text wijst op die ‘Compositio’ of vergoeding, vereffening, waarborg mits boetebetaling, die geëischt wordt wanneer men iemand in 't water, in een put, moeras enz. geworpen heeft: wergeld.

Daar de geleerden de beteekenis niet kenden van het woord *m*att, *m*ath, hebben zij gedacht dat het woord misschreven was en moeste: *w*att, *w*ath enz. luiden. Doch het ware een vreemde zeldzaamheid dat dit woord in verscheidene Codices die van denzelfden tijd niet dagteekenen zoude tegelijk misschreven staan!

Matt, mathe, matte is hier terecht het oud woord dat vocht, water, moeras, slijk, modder beteekent.

Kern, in zijne Notes. TITT. XXXIX. XLI beweert hetzelve, het woord ware, volgens hem, slecht geschreven. - Lex Salica. Hessels en Kern. - Daarin is hij mis; matt. is goed geschreven, en wijst wel op den text: Si vero eos in puteo aut in aqua miserit; 't geen onze oude wetten *wapel*drinck noemen: wapel = moeras, poel. wampoel; dus *vuil* water, ofr. wapul; ags. wapul.

Munster, in zijne Cosmographia, de Germania, Lib. III, bl, 429, haalt eenen watervloed aan die wellicht deze mag zijn door E.H. Dassonville gevonden, bij Rol. Top. Nam.; Mater, a Neuwiler versus Hagenoiam fluens; dus wel in den Elzas.

('t Vervolgt)

J.V.

Mengelmaren

***Spelen van Cornelis Everaert*, vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden, *met inleiding en aanteekeningen*, uigegeven door Dr. J.W. Muller en Dr. L. Scharpé. Derde (Slot) aflevering. Boekhandel en Drukkerij, voorheen E.J. Brill. Leiden 1920.**

In 1893, in Commissie der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde; te Leiden, werd het voorstel gedaan de Spelen van Cornelis Everaert uit te geven, welk voorstel door de jaarvergadering 1896 aangenomen is. Dr. J.W. Muller had de hand aan het werk geslagen.

In België, was Dr. L. Scharpé intusschen met het zelfde werk bezig. De samenwerking tusschen beide geleerden werd dan ook gezocht en bewerkstelligd en het gevolg ervan was de uitgave van een volledigen tekst in twee afleveringen 1898 en 1900 verschenen. De Inleiding en Aanteekeningen in het prospectus van Maart 1898 beloofd en zoo zeer gewenscht om den tekst toe te lichten, zag eindelijk het licht - wanneer de voltooing der uitgave reeds lang of vergeten of opgegeven scheen - in het jaar O.H. 1920.

Niemand die niet inziet welk ongemeen wetenschappelijk belang die nieuwe aangeteekende uitgave der 35 spelen van den vermaarden rederijker Cornelis Everaert voor de veelzijdige vakken van taal- en geschiedkunde onder de taalkenners en geschiedschrijvers verwekt. Dat belang werd door de stellers in drie puntjes kernachtig saamgevat: '1° uit litterair-historisch (en toch ook wel aesthetisch) oogpunt, als de in hunne soort tot dusverre eenige, denkelijk "volledige dichtwerken" van één vlaamschen rederijker uit den aanvang der 16de eeuw; bovendien als bijdrage tot kennis der dramaturgie en theaterregie van dien tijd; 2° uit economisch-historisch oogpunt, als projectiebeeld van den indruk die de gebeurtenissen van dien tijd op een geletterden vlaamschen ambachtsman maakten; 3° uit taalkundig oogpunt, als schatkamer der Westvlaamsche rederijkerstaal.' Zou het vermetel zijn als 4° daar bij te voegen, uit godsdienstig oogpunt, voornamelijk om de zeven stichtelijk-godsdienstige spelen waar Everaert de zuiver katholieke leering van de Kerk bijtreedt of zijn christene tooneelstof en -bewerking rechtstreeks richt tegen de opschietende ketterij; alsook om andere stukken waar hij met middeleeuwsche vrijpostigheid de geestelijkheid laakt, doch ook de tegenstrevers van de kerk hevig gispt.

Op de tijdruimte tusschen 1509, datum van het oudst- en 1538, datum van het laatstgedagteekend spel van Cornelis Everaert, spanne tijds zoo rijk aan allerhande wederwaardigheden hier te lande, oorlog, beroerten, stoffelijk en zedelijk verval, wordt overvloedig licht en klaarte toegeworpen door die levende en rechtstreeksche uitbeelding op het verhoog opgevoerd en door een rechtzinnigen volksmond uitgesproken.

Do Inleiding bevat een uiterst beknopte en zakenrijke studie nopens de Brugsche Rederijkerskamers, den H. Geest en de drie Sanctinnen, algemeen overzicht van hare stichting, onderlinge betrekkingen, werkzaamheden en feestelijkheden, verval en verscheiden. Die bijdrage levert een nieuw bewijs op dat Dr. Scharpé een ingewijde is in al de geheimen van dat ingewikkeld tijdvak der 'Retrosijnen'. Daarop volgt de levensbeschrijving van Cornelis Everaert, zijn verhouding met beide kamers, zijn werkzaamheid en dood (1556), De gegevens zijn hier zeer beperkt en laten een veld open voor menigvuldige gissingen. Vele punten staan er nog met duisterheid omhuld, namelijk zijn tothiertoe onuitlegbaar stilzwijgen van 1512-27 en van 1538 tot aan zijn dood 1556. Verders wordt er gehandeld over Everaert's spelen en breedvoerig uitleg gegeven over handschrift, afschriften, on vroegere uitgaven van zijn gewrochten, om dan te sluiten met een woord rekenschap der tegenwoordige uitgave.

De namen van de uitgevers staan borge voor de zorg, de keurigheid en de wetenschappelijke degelijkheid der aanteekeningen op ieder der uitgegeven spelen. Oorsprong en omstandigheden, inhoud, verband met bestaande lettervruchten, gelegenheid der bewerking, uitleg van woord en taalvormen zullen al de lettervrienden en -kenners van uitnemende nut en voordeel wezen.

Zoo 'n grondig, gewetensvol werk, verhoogt het peil van de Nederlandsche en Vlaamsche Wetenschap; en deze moeilijke en lastige taak gretig opgenomen en met taaien moed voltrokken, luistert den naam op van de twee hooggeachte en geleerde stellers.

A.D.M.

***Uit Vreedzame Dagen*, door Dr. Alb. Van den Driessche (Berto van Kalderkerke). Vlaamsche Boekenhalle. Leuven 1920, bl. 127.**

Een onzer liefste ‘novellisten’; een prozadichter, een kunstenaar die tot hoogere roeping gewijd is.

Twee gaven, zelden ineensmeltend, verheffen hem boven de alledaagschheid van deze in de vlaamsche letteren te veel voortbrengende kunstnijverheid: Een minnaarskijk op de natuur, die onder de kleurige en vormenrijke uitwendigheid van 't geschapene de trillende schoonheid der dingen in hun levenden samenzang roeren en bewegen ziet. Een opene menschelijkheid, een ‘wasweeke ontvankelijkheid van gemoed’ die de lichtste uitademing der zielkunde opvangt om ze met wonderbare keurigheid uitwendig af te lijnen en uit te beelden.

Levert het waarnemen van eigen wezen, tot in de minste rimpeling van 't persoonlijk gevoelsleven, rijke stof tot kunstgewrocht op, daarnevens steekt ook weleens het doorngestruik wiens warrelnet schrijver niet altoos vermeden heeft, b.v. in *Zondag* - ons aandacht te verbijsteren door al te bijzonderen zelfheidszin, dewelke den schrijver misschien wel, maar den lezer veel minder aanbelangt.

Diepere kennis vergt - al dient er het ‘ken u zelven’ tot grondslag toe - het nederglijden van den zielkenner in het geheime slot van den evenmensch, en kunstenaar is hij alleen, die dat innerlijke gemoedsleven naar buiten door uitwendigheid van levenshandel, gebaar en woord weet om te schrijven on af te schotsen.

Dit vermogen vinden we bij Dr. Alb. Van den Driessche. Het uitgebreid verhaal ‘het Ongerepte’ geeft er bewijs van, alsmede van de keurigheid om deze uitgebeelde zielskunde in een passende omlijsting, die er wonderwel de eenheid van indruk volverkt, in te sluiten. En 't is voornamelijk om die hoogere uitwerking dat wij voor hem een breedere en invloedrijkere kunstwijding, tot dewelke hij geroepen schijnt, verwachten.

Het eerste verhaal ‘een ongeluksvogel’, hoe lief het ook van voorstelling zij, doet wat vreemd aan met zijn teleurstellende gebeurtenissen van het vogelleven, als inleiding der levensbrokken van menschheid uit die ‘vreedzame dagen’.

Het gansche werkje verwacht zijn tegenhanger ‘Uit oorlogsdagen’ waarin Dr. Van den Driessche, die binst den oorlog te Villefranche onder de teringlijders werkzaam was, zijn rijkopgedane ondervinding onze geprikkelde nieuwsgierigheid zal mededeelen.

Een verhaal ‘Rozen’ in ‘Vlaamsche Arbeid’ onlangs verschenen, geeft ons de verzekering van diepdoorvorschte, innig gevoelde en fijn afgeteekend zieleleven te midden pracht van zuidersch weeldrig bloemvertoon.

A.D.M.

Vlaamsche Zendelingen

Z.E.H. Aug. Brabant.

Wie kent in Westvlaanderen den naam van ‘Father Brabant’ niet? Hij werd te Rolleghem geboren, den 23 Oct, 1845, en stierf den 4 Juli 1912, te Vrctoria (Ver. Staten) E.H.J. Van der Heyden, zelf oudmissionnaris in Amerika, heeft het gelukkig gedacht opgevat het leven van ‘Father Brabant’ te beschrijven, en hij heeft zulks uitgevoerd in zijn werk: ‘*Life and Letters of Father Brabrnt, a Flemish missionrry here*’, 253 bladz. in 8°, bij Wouters-Ickx, Leuven, 1920. Het leven van F. Brabant was een beschrijving waard: vijf-en-dertig volle jaren heeft hij gewijd aan de bekeering zijner geliefde Indianen. Wie met Brabant nader kennis maken wil, leze dit boeiend boek, en hij zal overtuigd zijn dat de titel: ‘Een Vlaamsche Held’ ten volle op onzen zendeling mag toegepast worden.

Mocht E.H. Van der Heyden nog dikwijls onze zendelingen-litteratuur verrijken, met levensbeschrijvingen over andere Vlaamsche geloofsboden in Amerika. Hij is er de man voor.

J.B.

Onze Zendelingen

Den 27^{n} in Grasmaand II. overleed te Luik de westvlaamsche geloofsbode, de *Eerweerde Vader Goormachtigh*.

Hij werd geboren te *Dottenijs* in 1843 en trad in de orde der Predikheeren. Gedurende meer dan veertig jaren was hij als geloofsbode werkzaam in de Oostersche zendingen van Aziatisch Turkijen. Toen de oorlog uitbrak was hij zendeling te *Wan*, hoofdstad eener gouwe in *Armeniën*, op het meer van denzelfden naam gelegen. In 1915 was hij ooggetuige der heldhaftige verdediging dezer stad, en der wraakroepende wreedheden door de Turken aldaar bedreven.

Met het aftrekkend Russisch leger kwam hij naar Europa terug, na zijne bloeiende Christenheid te hebben zien uitroeien.

C. SCH.

[Nummer 7]

Magister Egidius de Braine
Stichter van Sparmaille, proost en zegelbewaarder van Vlaanderen.

(Vervolg van bladz. 130)

1252, 2 April, trad E. prepositus St. Petri Duacensis op voor de abdij van Duinen, als scheidsrechter, om met Reinerus Clemskerk, baljuw van Gent, te beslissen over de klachten en geschillen ontstaan tusschen de Bernardijnerabdij Ter Duinen en de Norbertijner-abdij Drongen. De wederzijdsche klachten betroffen den uithof en landen van Drongen te Hengstdijk en den aangrenzenden uithof Zande met de landen van Duinen te Hontenisse. Een bevredigenden uitslag leverde de tusschenkomst dezer beide scheidsrechters niet, want 10 jaren later was dit zaakje tusschen de abdijen nog niet in orde[1].

(1) Hengstdijk in Zeeuwsch-Vlaanderen was een parochie gesticht door Drongen. Na de inneming van Hulst 1645 kwam de kerk in bezit der protestanten en parochieerden de inwoners in het naburige Hontenisse, waar ook de kloosterkapel van Zando, een fraai 13 eeuwsch bouwwerk, in de handen der protestanten kwam en nog dient als kerk der protestantsche gemeente Hontenisse, terwijl 1796 Hengstdijk zijne kerk terug kreeg.

Slechts eenmaal ontmoeten wij den proost Egidius, Gillis, opkomend voor het belang van zijn kapittel van St. Pieter te Douai. Juli 1252 verkocht Egidius prepositus en Jacobus Decanus et totum capitulum S. Petri Duacensis de marktrechten, welke zij bezaten aan de stad Douai[1]. Gillis is waarschijnlijk proost van St. Pieter geworden op het einde van 1241 of begin 1242. In de reeds aangehaalde oorkonde van Sparmaille, Aug. 1241, wordt hij slechts magister Egidius kanunnik van St. Donatiaan getiteld. 1242 Juni, in de oorkonde van Hemelsdaal wordt Egidius reeds proost genoemd. De lijst der proosten van St. Pieter geeft op: 'AEgidius de Brugis canonicus ecclesiae S. Donatiani Brugis 1240-1252'[2]. Meermalen ook na dit laatste jaartal komt Gillis AEgidius nog voor als proost van S. Petri Duacensis nl. nog 1265 en bij zijn dood wordt hij zoo getiteld in het necroloog van het kapittel van St. Donatiaan.

In Januari 1240 of 41 getuigt Arnoldus Heer van Audenaarden en Gillis *kanunnik van Brugge*, dat graaf Thomas en gravin Joanna de belasting genaamd *balfard* hebben afgeschaft, welke de armen te veel drukte[3].

In een oorkonde van Mei 1241, waar Gillis met twee Doornijksche kanunniken optreedt als scheidsrechter in een geschil tusschen de gravin van Vlaanderen en den bisschop van Doornik over het rechtsgebied te Waasmunster, wordt hij ook nog alleen genoemd kanunnik van St. Donatiaan[4]. In de verschillende reeds vermelde oorkonden van het jaar 1242 wordt hij steeds proost van Douai genoemd. 1242 Aug. in een scheidsrechterlijke uitspraak over een wateringhe tusschen het bestuur van Damme en

(1) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 597.
(2) LE GLAY, *Cameracum Christianum* (Lille 1849), 112.
(3) VREDIUS, *Hist. Comitat. Flandriae*, I, 596.
(4) POTTER en BROEKAART, *Gesch. gem. Oost-Vlaanderen.* 4e reeks, III, Waasmunster 21.

Broucke, titelt hij zich Gillis de Brugge, proost van Douai[1]. 1242 [3] Febr. 14 was als scheidsrechter aangesteld over het betwistte rechtsgebied te Maldeghem Egidius praepositus et clericus domini comitis Flandriae[2].

Zien wij eerst nog eenige oorkonden, waarin Egidius in betrekking komt met de abdij St. Baafs en St. Bertin. 3 Apr. 1247 verklaart de bisschop van Doornik, dat hij met den abt van Duinen en met E. de Brugis prepositus Sti Petri Duacensis als scheidsrechter uitspraak zal doen over het eigendomsrecht van eenige gronden, welke de gravin Margaretha en de abdij van St. Baafs elkaar betwisten. De abdij St. Baafs en de gravin van Vlaanderen beweerden beiden te Waterlos het hooge recht, *la haute justice*, uit te oefenen. Januari 1247 verklaart de gravin Margaretha met haar zoon, dat zij met de abdij overeengekomen is en aan scheidsrechters de beslissing heeft overgelaten. Zij hadden daartoe gekozen na onderling overleg den deken en den baljuw van Rijssel en magister E. de Brugis prepositus St. Petri Duacensis. 18 of 19 Juni 1249 deden deze uitspraak ten voordeele van St. Baafs[3].

Febr. 1249 of 50 beëindigt Gillis de proost van Douai met ridder Hele en René den baljuw van Brugge een oneenigheid tusschen de abdij St. Bertin en de vrouw van ridder Walter Mols over tienden en een hof te Koudekerke[4].

1252 3 Juli verklaart Dirk van Beveren, dat hij zich zal houden aan de uitspraak der scheidsrechters, den abt van St. Andries bij Brugge en dominus Egidius, proost van Douai, in zake het geschil tusschen hem en de abdij St. Baafs over de tienden te Adendyk, Aandyk. 1253 21 April verklaart hij voldaan te zijn door de abdij volgens de uitspraak der scheidsrechters[5].

(1) WARNKÖNIG, *Flandrische Staats- und Rechts-Geschichte*, II II. 11.
(2) POTTER en BROEKAART, *Gesch. gem. Oost-Vlaanderen.* 2e reeks, II. Maldegem 42.
(3) *Cartulaire de St Bavon*, 240, 241, 251.
(4) D'HOOP, *Chartes du prieuré de St. Bertin à Poperinghe, 87*.
(5) *Cartul. de St. Bavon*, 261, 270. Aandijk bij Zaamslag Zeeuwsch-Vlaanderen.

Een oorkonde van 1252 en een quitantie van 1253 van Gillis Sparmalgen over tienden bevinden zich nog in het archief van 't Seminarie te Brugge[1].

Bij gebrek aan bronnen en wijl wij het weinige, dat over St. Salvators kapittel is uitgegeven niet konden inzien, kunnen wij over Gillis als proost van Harlebeke niets vermelden, dan dat hij voorkomt op de lijst der proosten bij Sanderus in *Flandria Illustrata*, en bij Caneel en dat alle schrijvers, die den stichter van Sparmaille vermelden, hem dien titel geven[2]. Oorkonden waarin Gillis als proost van Harlebeke of deken van Anderlecht voorkomt, vonden wij niet. Het *Obituarium* van St. Pieterskerk te Anderlecht vermeldt 2 Januari een jaargetij van zijn deken Egidii de Branea, waarvoor deze eene rente geschonken had op een huis en erf te Brussel, gelegen in de parochie la Chapelle. De uitgever van het *Obituarium* stelt zijn dekenschap van 1251-55[3]. De lijst der dekens bij van Gestel, in 1290.

Bijna alle geschiedschrijvers van Vlaanderen, die Gillis de Braine, de stichter van Sparmaille vermelden, titelen hem als proost van St. Donaas en kanselier van Vlaanderen. Sinds 1089 waren deze twee ambten onafscheidelijk vereenigd. In de lijst der proosten van St. Donatiaan, *Gall. Christiana* V, 244, komt Egidius de Brene, de Brugis of de Sparmaille niet voor, wel wordt hij opgenomen in de lijst bij Sanderus, om reden voegt deze er bij, dat Egidius de Brene kanselier van Vlaanderen was en dus rechtens ook proost van St. Donaas. Doch Egidius was noch het eene, noch het andere. De proosten van St. Donaas behoorden meestal tot de grafelijke familie en tot den hoogsten adel.

(1) *Inventaire des Chartes Sém. Bruges*, 42, n° 844. Magnum registrum archivii Dun. a D. Val Le Clercq.

(2) 1246 komt Walterus nog voor als proost van Harlebeek. MIRAEUS en FOPPENS, II. 995.

(3) *Bijdr. Hertogdom Brabant.* III, 1904.
Nog vindt men een Egidius Brainia of Brania als aartsdiaken van Kamerijk in Antwerpen en officialis foraneus van den bisschop van Kamerijk 1234. 1239 bekleedde Simon de Cantainy dit ambt. DE RAM, *Syn. Act, Eccl. Antv.* (Brux. 1856), 149.

Deze vereischte bezat Egidius. Doch Egidius kan geen proost geweest zijn dan de laatste jaren van zijn leven, omdat men steeds dit ambt bezet vindt door anderen. Egidius was evenals de lijst der proosten van Harlebeke bij Sanderus zegt slechts 'vicegerens' van den kanselierproost van Vlaanderen.

Ziehier de reden. 11 Juli 1240 overleed de proost van St. Donaas Franciscus de Malderen. Zijn opvolger was Philippus van Savoie, broeder van Thomas, echtgenoot van gravin Johanna van Vlaanderen. Zijn vader de graaf van Savoie, 'liberis onustus' bestemde hem en anderen tot den geestelijken stand. Wegens de misbruiken, toen reeds algemeen, kon hij voor zijne kinderen de rijkste beneficies en de hoogste kerkelijke waardigheden verwachten. Men behoeft slechts de bisdommen op te sommen, welke zij verkregen, om te zien hoe hij slaagde. Zijn zoon Willem werd bisschop van Valence en Luik; Amédée werd bisschop van Maurienne; Bonifacius bisschop van Belly en kreeg er later Valence bij; 1242 werd hij bevorderd tot aartsbisschop van Kantelberg. Philippus geb. 1207, primicerius(1) van Metz, werd 1240 of 41 proost van St. Donaas te Brugge. Hetzelfde jaar wendde hij alle pogingen aan om den bisschopszetel van Lausanne, door den Z. Bonifacius van Brussel verlaten(2), te bemachtigen met den steun zijner invloedrijke familie. De kanunniken van Lausanne, in twee partijen verdeeld, kozen elk een nieuwen bisschop, den proost van St. Donaas, Philip de Savoie, en Johannes den cantor van het kapittel. Met geweld van wapenen betwistten zij elkaar den zetel. Ofschoon de Paus ten gunste van Philip beschikte, wilde het volk niet van hem weten(3). Savoie moest den strijd opgeven. 1242 verkreeg Philippus

(1) Het kapittel van Metz had vijf waardigheidbekleeders. Primicerus, decanus, praecentor cancellarius et thesauriarius. De Primicerus nam bij afwezigheid van den bisschop overal de eerste plaats in.

(2) Over den Z. Bonifacius, zie *Nieuw Nederl. Biografisch Woordenboek*, II, 205. (Leiden 1912) en de aldaar aangeduide schrijvers.

(3) *Gall. Christian.* XV, 358-361.

het dekenschap van het kapittel van Vienne en hetzelfde jaar 17 Juli 1242 het bisdom Valence, open door de bevordering van zijn broeder tot aartsbisschop van Kantelberg. Wel schreef hij 1244 aan den Paus, dat hij de zorg voor het bisdom niet kon behouden 'adeo litterarum studio ac aliis negotiis occupatus' en werden stappen gedaan om hem een opvolger te bezorgen, maar ten slotte behield hij alles(1). Het is te begrijpen, dat een man met zulke ambten overladen niet in Vlaanderen kon verblijven om aldaar te werken als kanselier. Toen de graven van Vlaanderen, na moeilijkheden geopperd te hebben, moesten erkennen, dat de proost van St. Donaas recht had op het zegel te bewaren, verleenden zij hem oorlof 'commitendi sigillum alicui personae Comiti Flandriae juratae' en deze persoon was, zooals wij reeds zagen, de Proost van St. Pieter van Douai, Egidius. In de oorkonden van het kapittel van St. Donaas komt hij ook steeds op de tweede plaats voor b.v. 1245 zaterdags na O.L. Vr. Lichtmis wordt een Ordinatio capituli S. Donatiani pro capellanis St. Basilii uitgevaardigd. Er treden op R. decanus, AE. prepositus Duacensis, J. cantor, canonici B. Donatiani(2). Egidius is hier onder de dignitarissen van het kapittel de plaatsvervanger van den eigenlijken proost Philippus, die nog niet genoeg voorzien was van kerkelijke beneficies. Bij gelegenheid van het concilie van Lyon 1246 werd hij door Paus Innocentius IV tot aartsbisschop van Lyon verheven. Philippus en heel zijne familie stond hoog in aanzien bij den Paus. Hij voerde het bevel over de pauselijke troepen en was belast met de zorg voor de veiligheid van het concilie. De Paus schonk hem de noodige dispensatie om al de inkomsten van het bisdom Valence en van andere beneficies in Vlaanderen en Engeland enz. te behouden(3).

(1) *Gall. Christian.* XVI, instrum. 117,
(2) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 112.
(3) FLEURY, *Hist. Eccl.* (Paris 1714), XVII, 182, 314. Philippus was de oom van de Engelsche koningin Eleonor, dochter zijner zuster Beatrix. Zie over hem de bronnen aangeduid bij M. CHEVALIER, *Répertoire des sources hist. du moyen-âge Bio-Bibliographique* (Paris 1907), II, 3640; *Gall. Christ.* IV, 144-148, V, 244, XVI. 138; 314; CH. BLANCHARD, *Hist. de l'Abbaye de Hautecombe* (Chambery 1874), 121, 127, 157, 159, 162, 163, 167, 193.

Het lijdt geen twijfel of in Vlaanderen zag men met leede oogen aan, dat de eigenlijke proost-kanselier van St. Donaas zich zoo weinig aan zijn ambt gelegen liet, en luide klachten werden hierover geuit. Om die reden zeker liet Philippus 1249 door den Paus Innocentius IV de oorkonde van 1241 bekrachtigen van de graven van Vlaanderen, waarbij zijne rechten als proost-kanselier erkend en de voorwaarden voor zijn plaatsvervanger opgesteld waren[1]. Toen de broeder van Philippus, graaf Thomas[2], na den dood der gravin, Vlaanderen had verlaten, werden steeds meer en meer klachten geopperd over dezen ongeregelden toestand in Vlaanderen. Het gevolg hiervan was dat Paus Urbanus IV 28 Aug. 1263 aan Philippus toestond zijne beneficies te behouden behalve 'praepositura Brugensis et cancellaria Flandriae'[3]. Philippus maakte geen haast met de uitvoering van de pauselijke verordening, ten minste in de voorwaarden, waarop het kapittel van St. Donaas 1265 's maandags na Maria-Magdalena toestemde in de stichting van een Karmelietenklooster te Brugge, komt Egidius nog met zijn gewonen titel op de gewone plaats voor als plaatsvervanger onder de dignitarissen het geheel kapittel vertegenwoordigend. W. decanus, E. prepositus St. Petri Duacensis, J. Cantor, L. Culin et magister E. dictus Bonin, canonici St. Donatiani[4].

Eindelijk maakte Paus Clemens IV een einde aan den ongeregelden toestand, waarin Philippus zich bevond. Door

(1) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* I, 421.
(2) Thomas van Savoie, gehuwd met gravin Joanna 1237 verliet spoedig na den dood der gravin, 5 Dec. 1244, Vlaanderen. 1252 sloot gravin Margriet, na eenige moeilijkheden, een overeenkomst met Philippus over zijn rechten en plichten als proost-kanselier. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Op. cit.* II, 23. WARNKÖNING, *Hist. de Flandre*, II, 88.
(3) EUBEL. *Hierarchia Cath.* (1 ed.) I, 330. Hij citeert: Urb. IV a. 2, t. 26, ep. 211, of 78.
(4) MIRAEUS-FOPPENS, *Opera Diplom.* III, 417-418.

een breve van 11 Maart 1267 beval hij den gekozen bisschop van Valence en Lyon zich voor het eind van den Vasten tot subdiaken te doen wijden en indien hij onder het octaaf van Sinxen niet alle heilige ordens had ontvangen, zou hij van al zijne beneficies ontzet worden. In een anderen brief berispte hem de Paus wegens zijne nalatigheid, eischte opnieuw *sed vel praelatum impleas, vel Ecclesiae Lugdunensi amplius non illudas*[1]. Philippus, meer krijgsman dan geestelijke, had geen enkele wijding ontvangen; hij deed afstand van al zijne kerkelijke beneficies en huwde Aleidis van Burgondie. 1268 volgde hij zijn broeder op als graaf van Savoie.

Uit een brief van Paus Clemens IV aan den aartsbisschop van Kantelberg, Bonifacius en aan den kardinaal legaat Ottobonus, waarin hij zich alle beneficies in Engeland reserveerde waarvan Philippus afstand gedaan heeft, blijkt ook dat VII kal. Aug. 1267 het proostschap van St. Donaas zeker vrij was[2]. In de rij der proosten van St. Donaas volgt nu op Philippus Jan de Dampierre, doch de juiste datum van zijne instelling is niet bekend. Het zou mogelijk zijn dat Gillis, die zoolang het ambt van proost en kanselier

(1) EUBEL, *Hierach. Cath.* I, 330, citeert Clem. IV, a. 3, t. 32, ep. 3 cur. - MARTÈNE et DURAND, *Thesaurus Novus Anecdotorum*, II, 462, Epist. Clementis IV, n° 458, col. 462, gedateerd Viterbii III nonas Maii anno III, 1267. Nog is Phil. vermeld in een brief n° 385, col. 411. - SANDERUS en *Compendium* verwijzen verkeerd naar tom. III, col. 403.

(2) *Thes. Anec.* II, n° 509, col. 510, n° 511, col. 511.
Bonifacius, overl. 14 Juli 1270, werd in de Cisterciënserabdij Hautcombe begraven. Hij wordt als zalig met kerkelijk officie vereerd, goedgekeurd door den H. Stoel. De abdij Hautcombe, bij Aix-les-Bains, waar ook Philippus werd begraven, is in 1826 als begraafplaats der familie van Savoie gerestaureerd door Koning Charles-Felix en werd aan de sinds 30 jaren verdreven Cisterciënsers teruggegeven. 1861 toen Savoie aan Frankrijk kwam, deden de Trappisten alle pogingen om de plaats der Italiaansche Cisterciënsers in te nemen. Generaalabt Cesari wist ze te behouden voorde Cisterciënsers van Senanque. Een nieuwe poging omstreeks 1910 om in het bezit te komen door de Trappisten mislukte, evenals hun poging in 1894 om de Cisterciënsers der oude orde uit Santa Croce te Rome te verdrijven. Tijdens den oorlog hebben de Trappisten opnieuw beproefd om Hautcombe te naasten; met welken uitslag is niet bekend.

had waargenomen als plaatsvervanger, ook werkelijk proost geweest is in de laatste jaren van zijn leven en dus met recht den titel van proost van St. Donaas gevoerd heeft, die hem door zoovele schrijvers gegeven is. Slechts een drietal jaren overleefde Gillis het ontslag van den kanselier. Hij overleed na een werkzaam leven 4 of 5 December 1270. Plechtig was de uitvaart van den man, die een der hoogste ambten van Vlaanderen had bekleed. Wellicht was de abdijkerk van Sparmaille te klein om dien stoet van edelen, geestelijken en kloosterlingen te bevatten, die hem aldaar naar zijn graf begeleidden, bereid in het koor der kerk, de plaats aan den kloosterstichter toegestaan door de orde van Cîteaux. De nonnen van Sparmaille deden een schoone graftombe oprichten te zijner gedachtenis, waarop zijn beeltenis levensgroot rustte met een leeuw aan de voeten. Zijn overlijden werd in het doodboek opgeteekend.

De abdij Ter Doest vermeldde eveneens het overlijden van zijn weldoener in zijn necroloog en teekende 4 Dec. op. ‘Egidius prepositus Sancti Donatiani’. Uit dezen titel hem gegeven door zijne vrienden, zijne gunstelingen, die zoo nabij Brugge met het St. Donaaskapittel woonden, zou men moeten besluiten, dat hij werkelijk dien titel heeft bezeten, ten minste de laatste jaren zijns levens. Toch is het slechts een bewijs, dat hij om het verrichten der ambtsbezigheden van den proost ook algemeen als proost van St. Donaas werd genoemd, wijl de eigenlijken titularis slecht zelden in Vlaanderen verscheen. De kanunniken van St. Donaas daarentegen, zeker op de hoogte, teekenden op in hun necroloog 5 Dec. ‘Ob. Egidii prepositi Duacenis canonici’[1]. Het necroloog van Duinen is zoek, evenals dat van Sparmaille. Ter Doest vermeldt zijn overl. 4 Dec., St. Donaas 5 Dec. en evenzoo het grafschrift op zijn tombe, vermeld door de meeste schrijvers.

In Sparmaille bleef de gedachtenis van den stichter steeds in eer. De naam Nieuw Jerusalem, de officieele

(1) Het necroloog is in het stedelijk archief Brugge, in 3 deelen, deel 2 (b).

naam, waarop de nonnen geprofest werden, door Gillis gegeven had geen opgang. Toen de abdij door de Calvinisten in de XVIe eeuw werd verwoest, bouwden de nonnen volgens de kerkelijke raadgeving haar nieuw klooster binnen de stad en wel te Brugge in het refuge der abdij van Duinen, 1600. Het gebeente van haar stichter Gilles de Sparmaille werd met allen eerbied overgebracht naar de nieuwe abdij in Brugge. Toen de Fransche revolutie gewelddadig een einde maakte aan de eeuwenoude stichting van Gillis de Sparmaille en de Bernardienessen verjoeg uit haar eigendom, ging de gedachtenis van den stichter te loor. 1830 kwamen nieuwe zusters der H. Kindsheid het oude Spermaille doen herleven, maar van den stichter of van zijne grafstede is alle herinnering verdwenen. Doch een getuige uit het leven van Egidius of 'Gillis de Brene oprechten dienaer en priester Godts' heeft de stormen der hervormingen revolutie overleefd, het genadebeeld van O.L. Vr. van Sparmaille, de Troosteres der Bedrukten. De overlevering zegt, dat het beeldje door de Bernardienessen meegebracht werd van hare eerste woonplaats Hunkevliet naar Sparmaille en reeds door mirakelen was vermaard. Gillis de Proost deed een kapel bouwen, waar het beeldje ter vereering werd uitgesteld. Deze kapel kreeg alzoo den naam van proostkapel. Gered uit de handen der woeste beeldstormers, verkreeg het beeldje een eereplaats op het O.L. Vr. altaar in een zijbeuk der abdijkerk te Brugge. Vele geschenken werden aldaar geofferd voor de gunsten door Maria's voorspraak wondervol verkregen. De zusters wisten haar schat te onttrekken aan de heiligschennende Fransche overweldigers. De laatste Cisterciënsernonnen van Sparmaille schonken 1830, toen zij haar einde zagen naderen, haar schat, het eeuwenoude beeldje, aan de kerk van het begijnhof te Brugge, waar zij een verblijf hadden gevonden[(1)]. Daar troont het bij den ingang van het koor,

(1) De Bernardijn van Duinen Alex van Rissehem overleed als pastoor van het begijnhof te Brugge, 2 Juli 1830. Zuster M. Joanna (Cecilia Cath.) de Bruyne, laatste religieuse van Sparmaille, overleed op het begijnhof 10 Maart 1848.

maar vergeten, evenals den stichter van Sparmaille, misschien wel omdat het door herstelling en beschildering een heel modern aanzien heeft verkregen[1].

Moge deze weinige regels, gewijd aan de gedachtenis van Egidius de Braine, een der lezers aanzetten een onderzoek in te stellen in de rijke Vlaamsche archieven en bibliotheken, om zoo die opmerkenswaardige figuur van Vlaanderen beter te doen kennen en te waardeeren.

J. FRUYTIER, Bernardijn.

Matrona

(Vervolg van bladz. 141)

In de oude heldendichten komt de burg: *Matelane* voor, doch misschien verloopen uit een oude Matte*r*ane.

In den stam mat. matt. is de beteekenis van weide, weiland, hooiland doorgeslegen in onze oord- en waterloopnamen.

In den stam mos (Mosa, Mosella, Maas) die tot den morstam moet gebracht worden, is het nogmaals, de beteekenis van: moeras, vuil water, stilstaande drabbig water, die doordraagt.

Mos = moeras; Kiliaen geeft: mies, gelijk het hd. mies; ags. meos; on. myrr.

In de stammen: is, it (i) en samenstellingen: is-t-er, istre (metath.); it-er en nevensvormen: as, at, a, enz.; in de latere: hade, hadene-vormen komt de beteekenis vooruit van: onbedrichte grond, heide, eet, enz.

Met de hore, hoore, horel, hoorel-namen geraken wij geen streke. De stam: hore beteekent: slijk; doch geheel oude vormen vindt men niet. De Oder?

(1) Het beeldje was geschilderd 1815 en gerestaureerd 1903. Zie *Rond den Heerd*, VI, 249.

Er zijn in Vlaanderen veel hore, hoore, horen, hooren, horel, hoorelbeken, maar ze zijn niet geboekt, tenzij hier en daar in weinig afgelegen tijden. Die vorm hoort ongetwijfeld tot de Oostfranken en zal in latere tijden alhier zijn ingevoerd.

Behandelen wij nu den uitgang *ona*, die denzelfden weg gevolgd heeft van den uitgang *ana* en geen echte suffix is, op zijn eigen beschouwd, doch een naamwoord, die in den breeden zin: woonplaats, streek, en voortijds, bloote onbedrichte streek beduidde: terra vacua, waar het *at, ad* (het *eet*) groeit. *Ona* staat voor *odina*, gelijk *ana* voor *adina* reeds lang in den voortijd samengetrokken. *Odina* is gevormd met een aanvoeg *ina* bij *oda* - dat men tegenkomt in: jegen*ode*; *adina* met een aanvoeg *ina* bij *ada* - dat men tegenkomt in contr*ada*. De samentrekking moet plaats gehad hebben toen de uitgang *ina* reeds verdoofd *èna* luidde om geheel te verdwijnen.

Gelijkerwijze is carina, carene (enkelv.), en scarina, scarene (enkelv.) geworden, om reden dat juist te dien tijde, en bij die volkeren die ons het woord hebben overgezet, de stemzaat op de eerste lettergreep viel. Volgens dien regel wierd ook bij ons: ja-ik: *jaak* of *jijk.* Alzoo leverde bij verscheidene landspraken het woord scarina, latertijd *scarne* of *scrine* - bank, kist, écrin -.

Neemt nu dat er een stroom of watergang door eene weide-streek loopt die den uitgang *ona* noch *ana* niet aanneemt, maar den suffix *ina* of *ino* volgens men hem naamt, hij zal met den eersten aanvoeg *ar, er*, en met den tweeden *ino* of *ina, matrino* of *matrina* luiden, verlatijnscht: matrinus of matrina. E.H. Dassonville maakt ons bekend dat eene rivier Matrinus, in het landschap Picenum vermeld wordt bij Pomponius Mela. Dezelfde wordt aangehaald door Strabo: *ο Ματρῖνος ποταμος, ρεων απο της Ἀδριανῶν πόλεως εχων επίνειου της Αδριας επωνυμου ἑαυτοῦ*.

De zeehave droeg dus denzelfden naam, den naam der streek. ΣΤΓΑΒΩΝΟΣ. ΒΙΒΛ. Ε. ΚΕΨ. Δ. 201. (9).

Neemt nog dat een waterloop zijn naam verschuldigd is aan eene weide-streek waar de uitgang *ara* in gebruik was, de streek zoude den naam dragen van *Matara, Matra.* De uitgang *ara* heeft de verloopen beteekenis van *streek*, uit zijn eerste bediedenis van *eetstreek* gekomen; *ara* is verkort uit *atara*; at beteekent eet; ara = aanvoeg: ar.

Deze overgang door verzwakking der *t* heeft plaats gehad reeds lang vóór onze tijdrekening, gelijk ook sommige klankverschuivingen, aan de geleerden ontsnapt: zooals in den merkweerdigen naam der: *Usipetes* (die dezelfde beteekenis heeft van de: *Atrebates*).

Veel later, in de hooge middeleeuwen te beginnen, wierden vanlengerhand al de adene, hadene, edene, hedenenamen samengetrokken tot ane, hane, ene, hene, en met verdubbeling der *n* tot anne, hanne, enne, henne.

Uit honderden, een voorbeeld: *dhadene beke* wordt *dhaenebeke*, later *dhannebeke. Haden*kint wordt *Haene*kint, *Hannekint; Hedenkint, Henekint, Hennekint*, ook *Hinnekint.* De *Bruwhadenestrate* wordt de *Bruwaenestrate.* De taalverschijnsels zijn niet beperkt tot één tijdstip; maar worden door de bronnen en oorkonden van verscheidene tijdstippen best waargenomen, als echte daadzaken onwederlegbaar. Sommige hunner vormen beantwoorden door geheel hun tijdverloop aan de gekende taalregels, dat het een wonder is; andere blijven wederspannig tot dat een oudere taalvorm een geheel nieuw licht bijbrengt en ons ootmoediglijk dwingt te bekennen, dat onze taalregels in veel opzichten ontoereikend zijn. Gedurende den oorlog deden een tientaal taalgeleerden opzoekingen aangaande Vicogne (te Stuivekenskerke) en gaven er bladzijden taalkundigen uitleg over; toen in een enkelen stond na vier jaren, alles in duigen viel door het vinden van het eerste oorspronkelijk woord - door en door Saalfrankisch - ...

Tot welke taal behoort het woord: *matt, mat*?

De oude belgische streek, die strekte volgens de kaart van Strabo, van de mondingen der Liger (Loire) tot aan de grenzen van de Helvetii met eene rechtloopende lijn, moet

vóór onze tijdrekening, *ten minsten* van de mondingen der Sequana tot aan de grenzen, van Zwitserland door *westfrankische volkeren* bewoond zijn geweest.

Die westfrankische volkeren wierden door de grieksche schrijvers Celten genaamd, tot de verre Saalfranken toe (κ□λτικον □τνος).

Eratosthenos plaatst de 'Celtica' van aan de Loire tot ver over den Rhijn, met eenen zwaai komende van beneden de mondingen der Loire en strekkende tot in Westphaliën - ongeveer 200 jaren vóór Christus -. Al de oudste schrijvers rekenen de later genaamde 'Germanen' bij de Celten. Eens dat die *nieuwe* naam van Germanen doorgeslegen was en als een algemeene stamnaam, geheel ten onrechte, overgedregen op de volkeren voordien onbekend (al 't Noorden inzonderheid: terra nondum explorata!), wierd de keltische streek beperkt tot aan den Rhijn, of toch, tot weinig mijlen verders. Zoo teekent ze Strabo, die dan ook de Germanen reeds op den rechteroever van den Rhijn plaatst en daarboven geheel ten Noorden den overgeschreven gebakken vorm nog durft zetten van: nondum exploratae terrae!

De keltische groep is een echte stamgroep die één groot oorvolk uitbeeldt en ééne wijduitloopende, vaste, bepaalde windstreek beslaat: de *Westzeekust van Europa* en *de Noordzeekust* - Noord- en Oostzeekusten inbegrepen -.

Van aan de mondingen der Sequana en dan Noordwaarts op, geheel oud Belgie beslaande en het Noorden van Duitschland, woonden honderden jaren vóór Christus reeds de West- en Noordkelten beantwoordende later aan de West- en Noordfranken; die oud Westfrankisch en oud Noordfrankisch spraken.

Tot dit West-Keltisch, 't is te zeggen oud West-Frankisch behoort de naam *matt*, mat, gelijk bijna al de stroom- en riviernamen, en de oudste aardrijkskundige vormen over 't algemeen, van oud Belgenland. De Kelten die bezuiden oud Belgenland en bezuiden de frankische volkeren in Duitschland woonden waren Zuidkelten, die Gallen ge-

naamd wierden. Die Gallen hebben, weinig eeuwen vóór Christus, de Westkelten naar het hooger Noorden verdreven - waarvan de roomsche schrijvers getuigen dat een tijd de Gallen de bovenhand hadden: Gallorum res superiores fuisse. Intusschentijd eer de West-kelten weder hun recht konnen veroveren, wierden zij door het roomsche rijk zelve overwonnen; en hun oude rijk wierd al 't zuiden verroomscht. Alzoo wierden ook sommige namen van waterloopen en van nieuwe volksstammen waargenomen die niet West-frankisch zijn, maar te grooten deele Zuidkeltisch (Aremorisch-Bretoensch) en romaansch.

De Matrona is vast een oud westfrankischen naam gelijk de Somona (vroeger de Isomona); de Isara (nu de Oise); de Samber (vroeger Isamber) (Isambara) ook Sabis; Samarobriga (slecht: *briva*). Ptolemeus schrijft: Σαμαροβριγα, van een oud westfr. Isamarobriga; en menige andere. Een fransche taalkundige, hoogbefaamd, die meer dan vijftig jaren de Bretoensche taalkunde doorgrond had, schreef dat hij onze zienswijze ten volle zoude goedkeuren indien wij een doorslaand bewijs konden geven dat de oude zuidkeltische taal een tamelijk groot getal oude woorden in de Nederlandsche taal zou nagelaten hebben, die als een ‘argumentum’ zouden optreden dat eens de Armorici langen tijd de scheidgrens der Westfranken van den voortijd zouden bewoond hebben. Woorden zooals *ja* (gemeen goed) en *breûr, brér, breûdeûr*, uit een oudere bron voortkomende, konnen niet gelden. Wij zouden hem een honderdtal woorden in den bretoenschen woordenschat van ‘Le Gonîdec’ (1850) te vinden en goed bewaard in de oude taal van West- en Fransch-Vlaanderen en eindigden de lijst met twee naamgestellen die volgens zijn gezegde: hem hadden doen hutsen van lachen: grac'h = oud wijf; in 't westvl. krake, oude krake; en skubelen, ook skoberen, in 't westvl. schobber = bezem.

Aanhang betreffende het woord Matrona.

A. Niet zonder belang zijn de *mat-namen* tusschen Leie

en Zee gelegen, in onze liggers, ommeloopers, terriers na te gaan. Vóór den oorlog hadden wij aangeteekend: ‘de matte; de mattewee, de mattewide, den grooten en cleenen Matterijck (deze te Dadizeele), de mattebeke, de Matterijcke (voor: ten Matterycke, eertijds), Madkerke, Meetkerke, maddecom, metecom, mat, a*ch*termaat ook a*f*termat gelijk in 't engelsch; de Matare, de Maetere, 't maeterstick, zelve Maternia nevens Bevernia en Fleternia gesteld als beeknamen gevonden en opgeschreven met aanhaling van oorkonden enz.’ Wie zal ze ons, het oorkondschap misschien voor goed verloren, wedergeven?

B. De zielkunde der taal doet ons navorschen hoe de eerste beteekenis van matt, mat, haar ontwikkeld heeft. Daarbij of in de stammen van gelijke bediedenis die oorbeteekenis nog te vinden is, en hoe de latere beteekenissen op dezelfde zaken en personen worden toegepast. Het is opmerkensweerdig dat, de eerste beteekenis van *mat* in onze streken ter zijde geschoven wordt en dat de afgeleide voorenkomt en tot heden blijft. Nochtans moet de eerste beteekenis, die bij de gelijk beduidende stammen heden nog bestaat, voortijds in gebruik geweest zijn.

Die eerste beteekenis van vocht, vuil water, zelfs aqua eliminata, vinden wij een enkele maal bij den stam *mat* doch niet in de namen van streken noch rivieren, maar in de aangehaalde plaats der Lex Salica codd. 7. 8. 9 *mathalio* ook *mathaleo.* Het woord is niet noodzakelijk samengesteld maar waarschijnlijk staan er twee woorden op hun eigen: *matt* = vuil water, *alio, aleo* = ale (tot heden toe alië) die oorbeteekenis is te vinden en bewaard bij den stam sik, sec; bij den stam mod; mor; mutra (oi), mud (idg.); de algemeene wortel *mu*; bij den stam mos - mozegat - mazegat.

Het oorgedacht van ons volk in den voortijd, bij het eerste noemen der landen, stroomen, waterloopen, was dus, zonder tegenspraak: *den aard der streek zelve*, en daaruit vloeit alles. Die streek was vochtig; met stilstaande waters, moeren en moerassen, met heiden en heidegewas,

met, in den beginne, morsige waterloopen met een overgroot getal onontginde plaatsen, bosschen en far-isten = for-eesten, waarvan de taalkunde moet rekenschap houden.

J.V.

Berouw

Miserere mei, Deus...

Jezus, 'k heb misdaan.
Smeekend kom ik om genade:
Heere, zie mijn schande en schade
En mijn zwakheid aan.

Jezus, 'k heb misdaan.
Zie, ik werp mij voor uw voeten!
Heere, ik wil mijn boosheid boeten
Door mijn rouwgetraan.

Jezus, 'k heb misdaan.
Heere, ik wil de schande dragen,
Mag ik maar mijn nood u klagen
En uw straf ontgaan.

Jezus, 'k heb misdaan....
'Jezus', balsem op mijn wonden!...
- 'k Heb mijn Heiland weergevonden
En zijn vrede ontvaên.

Jezus, 'k heb misdaan:
Doch bij U is medelijden,
Is vertroosting en verblijden!
- 'k Wil altijd tot Jezus gaan!

LEO BITTREMIEUX,

Nieuw-Antwerpen,
Belgisch Kongo.

Baren lijk bergen... 300 hooge

Hoe hooge slaan de baren als ze in hun dulste zijn?

Het is al lang dat 't menschdom daarachter vischt, daarover twist, daarmee... niet streke en geraakt.

Maar 't eene en 't ander weet men al, en langzaam meer.

Zoo: weze 't wel verstaan dat baren toch geen bergen zijn, geen bergen, niet alleen van hoogte maar ook van maaksel niet. Een bare is geen gebuil, geen hoop, geen heffing almedeens... geen wipping als van eerde die door een mol - een zeemol hier! - ‘gewipt’ zou zijn. Een bare een golf, oorbeeldig-weg, is een deel oploopinge van immers uit een golving. Herdenkt hierbij wat Heer Huysman in BIEK. (1902, bd. XIII, op bl. 99-100) eens uiteendeed. Een golving is een storinge, die ringde-alom beur uitwijdt om weerom vlak te worden. Een golving werkt bekrings. Van éérst een ingeduw entwaar, gewordt ze rings-en-rings al uitzettend een zwelling, een bolden kring; herwordt daarna, om dezen heen, een velewijder kring van weerom ingeduw, een holden nu, omzwollen op een nieuw;... zoo voort. Hetgeen men heet de golvingslengte dan of lengte van 't gegolf: is 't straal van dezen holden kring. De golvingswijdte nog: de doorsneê van dienzelfden kring, gemeten af zijn buitenrand van boven op den top van 't hergezwel erom. En de hoogte hier-of-daar van ieverhands een golf, d.i. van ergens 't opgegolf, is 'tgene strekt vanuit en -af de holte ervóór (niet vanaf 't watervlak) tot aan dien golf zijn ‘kop’... Maar meet dat allegaar eens: vooral doorheen 't dooreengegolf, en 't trekken nog en 't stroomen, en 't speerzen 't speieren van al dat wild geklots.

En toch heeft men gemeten; en men begint alreeds in al dat werk entwatschen zin te krijgen.

Altonzent zou de golvenhoogte, ten hoogsten uit, een 3 tot 4, en zelden eens 5 meter zijn. Dan verder op de groote zeeën? Men zoekt... en zegt: de eene (Raffi) 20 meter; een ander (Vaughan Cornish) beweert maar 13 meter; een ander (Rouch) - al sprekend zelfs van zeeën vanuit het

Zuiden die doorgaan voor de woeligste, met immers harden wind standvastig voort uit 't Westen - alleenmaar 10,5. De golvingswijdte telkens: wordt daar-of-daar-eenstemmiglijk geschat als zijnde, door den band, voor alle golvingen een twaalf maal hunne hoogte.

Doch, hoe geschiedt die metinge?

Der wijdte?

Met een touwe die vastligt aan een vlot.

Der hoogte dan?

Bij 't zicht, van bovenop een mast: al scheeroogend vandaar langsover tal van koppen; 't was Raffi die dat deed, door snorre en snakkinge, geslinger en gestamp van 't schip, gestijg en inzakking, in vol geweld en vliegend ongeweêrte. Men denke hoe dit... verzettig..., vooral hoe... vast het gong.

Een ander weer - was Rouch - beging het riescheloozer, en tevens rechtscher ook. Hij nam een tuig ertoe: een stijgwijs-wage namelijk, waar immers mee b.v. de luchtinvaarders nawegen de wijze van hun stijgen, of 't opgaan is of dalen of hangen dat ze doen. Dit is, als tuig, een weêrwage en niets anders, ten blootsten en ten enkelsten, een-in-gesmijd alverre: een bakje, week en wippende van wanden, waarvan 't gewip een wijzerken verroert; dit vòòr een teekenblad. Die 't werk gebruiken wil, neemt 't bakje en doet het toe, ten oorde dààr vanwaar hij gaat vertrekken: zoodat aldus erin zit opgepakt en afgesloten een gulpe lucht; die lucht zit er met enkel heur gedogenschap en drukkinge van buiten, te weten van dààr-buiten, dààr, waar men het bakje sluit. Alsdan: bij stijginge, vermits alom de lucht heur drukkinge verlicht, wordt des te grooter die der lucht van binnen 't bakje, en, 't bakje dikt; bij daling, is 't het tegendeel. Maar telkens aanstonds ook verschuift het wijzerke, en teekent het verschil. En 't duidt het nauwe, want 't verspringt 2 meterduizendste voor elken meter op-of-neer, 't zij rijzing of 't zij zakkinge, dien men in 't ‘varen’ doet. Alzoo bij vlieging, zeiden wij, en alzoo ook te schepe.

Vaneigen hier, staat alles-dit schetsmatig-maar uiteengedaan, en (slacht van nog) veel eer en vlugger-weg gezeid dan werkelijk aangevat, begaan, doordacht en onderleerd.

Maar 't geeft ons een gedacht van wat het is een zee, ook onze zee, het oudste en 't bestbewaarde deel van ons zoo schoone Vlaanderen.

...Ze hoefde ons nauw aan 't hert te zijn, die zee, doch ja (lijk veel) o wach! we laten ze over aan de vreemden...

W. VANDEWAETER.

Mengelmaren

Intronisatio SS. Cordis Jesu

M'is alsan doende thans van dat godvruchtig werk; met reden ongetwijfeld. Maar (dit en is niet wel) waarom noemt men het, over uit het fransch: ‘de introning van 't H. Hert in onze heerdsteden’?

De ‘introning’!... en dan ‘in onze heerdsteden’! Een ‘*troon* in onze heerdsteden’? En 't H. Hert gaan-steken ‘*in* dien troon’? Waarop voegt dat? Hoe kan dat in een vlaamsch gemoed?

't Jaar '17, door toedoen van Weledelvrouwe Jos. Gravinne van Bergeyck, met goedkeuring van Hgw. Heer De Brouwer, kwam uit bij drukker Sansen (van Poperinghe) op Watou, een bladje over 'tzelfde werk, en waar dit beter heette.

Het heette er namelijk:

> ‘AANSTELLING
> *van 't H. Hert van Jesus in en over de Heerdsteden*
> ‘te weten door een toewijding des huiskrings’; om (zooals er ook dààr voorgegeven wordt) ‘de geslachten’ ‘welbestaakt, huis- en levensmatig, nietmeer enkel in den geest en met den mond, te doen voldoen aan het Verzoek van Onzen Heer; waarom dan, aan deze woonsteên is verzekerd overvloed van allerhande begenadiging’.
> Nu, de rechtveerdiging van 't woord komt verderaan in bijschuif, alonder aan het blad. Alzoo: ‘'t Woord “Aanstelling” spreekt wezenlijk 't gedacht uit van Eerherstel aan 't alommiskende Oppergezag van Onzen Lieven Heer. 't En zegt niet-hoegenaamd hetzelfde als 't woord “bekroning” [noch 'tzelfde ook als “betroning” en “introning”]; een zulkdanig eerbetoon voor Onzen-Heeren-beelden is door de Kerk verboden: Ons Heer is Koning immers uit eigen goddelijk recht. 't Bedied van “aanstelling” is “plechtige bezitgeving”.
> “Een voorbeeld: de “aanstelling” eens Bisschops is niet zijn “inwijding”, die eerder en noodzakelijk erdoor wordt ondersteld. De “aanstelling van 't Heilig Hert” bedoelt diensvolgens anders niets

als dat de huiskring, Hem bij deze toegeheiligd, zoo Onzen Heer met plechtige hulde ontvangt, erkennende daardoor zijn goddelijke Koningschap. 't Is niet hem koning maken: in 't geheele niet; 't is Hem als koning toejuichen door 't liefde-hosannah, binnenin het heiligdom van 't huisgezin...'
En inderdaad ziethier hoe weer op 'tzelfde blad, na aanwijzing van 's werks 'gegrondheid', nog dezes gang besproken wordt, ten minste de inhuldiging: 'Het inwijden der oefening bestaat in 't plechtig aanstellen, op de eereplaats der woonstee, of van een beeld of van welk andere beeltenis van 't Heilig Hert. Dit wordt omtooid met bloemen. Het hoofd des huisgezins zij daar, omringd van eigenvolk en uitgenoodigden, verwanten of gevrienden. De priester is gevraagd tot deze plichtpleging; zit voor, en wijdt de beeltenis, en zegt een woordeken met zin op de omstandigheid. Dan leest men 't Symbolum van het Geloof, waarna nog een gebed, daarbij herdenkende al die afwezig zijn 't zij levenden 't zij dooden. Ten laatste doet de vader, met hem ook heel het huisgezin, welke 's morgens allen Ons Heer hebben ontvangen, luidop de Toewijding'.
.....

Voortaan dus *Aanstelling* gezeid en nietmeer 't andere... 't en ware van nog beter's.
T. RAEPAERT.

Een vraagske vij'-zesse op Oostkerke's bidsteê

Mag het zijn?
E.H. Opdedrinck, boven (op bl. 105, opm. 1), haalt eenige reken aan, uit J. JENNYN'S *Status --- ecclesiarum ---.* Die spreken op den deerlijken toestand van Oostkerke's bidsteê ten jare 1639. Men wille ze eens herbekijken.
Erin wordt gewezen op drie tijden: 'diu', 'postea' en 'jam'. *Diu* zal zijn vanaf de verwoesting door de Geuzen (meent E.H. OPD. *ald.* bl. 104) te weten binnen den loop der XVIe e., tot den dage van *postea*, toen men te langen einde entwat ermeegedaan heeft; en *jam* komt op het laatste, d.i. in 1639 zelve, dit blijkt.
Maar wat beteekent daar:
1. Diu templum *jacuit dirutum*? Gaan we J. WEALE (*Bruges Envir.* 1864 bl. 178) te rade over den ouderdom der huidige bouwdeelen: er bleven algelijk recht, en voort totheden over, ten minste een stuk van den toren, mitsgaders binnen zuidwaard heel den tusschenbeuk's zuil- en bogenreke.
2. *Postea*? Was dit niet soms in 1612? Wat zegt - 'k bedoele woordelijk - het brokske oorkonde waaraf gewaagd wordt evendaar (in BIEK. bl. 105, opm. 2) en waarin spraak is van een werk geweest 't jaar 1612?
3. *Sacellum*? = kapel, veronderstelt Heer Opd. Doch verder staat dit woord heel blijkbaar met den zin van beuk. En bovendien: het wordt erop gesteund dat 't iets bezonders was, iets strijdigs met de

bouwgebruiken: *Sacellum unicum* = ‘één beuk insteê van drie’, zou 't niet?

4. *A parte meridionali*? Ten zuidenwaard. Is deze beuk *'en* nieuwe beuk aan 't zuiden aangezet, ofwel *de* zuidbeuk zelf (waarvan er immers 't eene en 't andere overwas) heropgericht?

5. *Integrè confectum*? Is dit: volledig nieuwgemaakt? Allichte niet.

- Of *integrè... cum appendice misera* = met van-ends-end-ends een schamel onderlat?

- Of *integrè... intra navim* = met onderlat en al, vanbinnen in den timmer van voordien?

- Of *integrè confectum... asseribus* = met balken opgeschikt voluit-volop?

- Of *integrè* = dat allegaar alzoo... *ad turrim usque* = tot aan den toren toe?

Hoe of het was, dat is geweest het werk van ‘postea’; doch ‘jam’, 't jaar 1639, wat vond de Steller toen?

6. Hij vond; ‘hujus sarelli tectum omnino fractum *in finem novae ecclesiae*’. Is dit op 't westereinde van dien verbeidelijken beuk? Doch wat doet dan *a turri ad chorum usque*? En wat bediedt daarbij *cum medio et duobus collateralibus sacellis* (tezamen met den tusschenbeuk en met de beide zijbeuken)?... Of was 't gebouw alreeds hermaakt op zijn geheel - wanneer? vóór 1639? - en hier alweer hervallen? Alevenwel waar stond dan dat ‘sacellum’ [te weten dààr-die beuk, almeê zijn onderlat] van immers ‘intra navim’?

L. DE WOLF

Dr. Eug. De Lepeleer, *Het Boek der Psalmen*, naar 't Hebreeuwsch in 't Nederlandsch overgedicht en letterkundig opgehelderd. - L. Scheerder, Hoogpoort, 31, Gent.

Een verheugende verschijning.

Al meer on meer neemt de Liturgische beweging vaster voet onder de geloovigen en wenschen de ontwikkelde Christenen nader en dieper in voeling te komen met de zielezangen der Hebreeuwsche dichters die in de kerkgetijden en -geplogenheden zulke ruime plaats innemen.

Als hoofddoel komt het er op aan bij den hooggeachten vertaler, door deze overdichting in 't Nederlandsch van het *Boek der Psalmen*, ‘de menschelijke, dichterlijke waarde der Psalmen te doen gelden.’ Het gevoelen van de godgewijde zangers wil hij overdragen door het uitwendig beweeg van mate en slag, van klank en rijm in het hert van den lezer om er de innigste en sterkste trillingen des gemoeds te verwekken waardoor het zijn bidden en danken, zijn hopen en vreezen, zijn treuren en jubelen, bij de immer wisselende wendingen des levens, uitspreken kan.

De zware last van den benedictijner arbeid, dien Kan. Lepeleer met onvermoeiden durf en iever heeft getorscht, ligt verdoken en wordt omzeggens verbloemd onder de sierlijke duidelijkheid en de

weerspiegelende klaarheid van zijn onvervalschte en geijkte vlaamsche bewoording. Geleerde aanteekeningen helderen de gelegenheid, omstandigheden, aard en gemoedsstemming van elken zang op en bereiden hert en geest tot de zakenrijke en genoegensvolle opvatting van diens inhoud. Het eenige dat de oningewijde mocht wenschen ware uitleg en bepaling van een reeks plaats- of eigennamen die hier en daar den tekst vermoeilijken.

Zeer hoog staat de letterkundige weerde van de verdichting. De vertaler van *Dertienlinden* vinden wij er in terug met die zelfde kerngezonde taal zoo spierig van leest en vorm, die vaste zwierige smete van vers en rhythmus, met gansch die vrome mannelijkheid van gang en trant.

Hoort; bonkig en sterk dreunt Jahweh's machtlied; Psalm 93:

Jahweh is koning, één glorie, zijn dracht!
Jahweh omkleedde zijn schouders met macht
En Hij omgordde zijn middel met kracht;

De aarde Hij vestte op onwrikbare gronden!
Vast ook uw Troon staat in de eeuwige ronden
Jahweh, Ge zijt, eer de tijden ontstonden.

Jahweh, eens hieven de golven hun kop,
Hieven de golven hun reuzenstem op,
Hieven de golven hun schuimenden top!

Hoe ook de stemmen der wateren grollen.
Hoe ook de zee blijve barnen en rollen
Rustig omhoog daar, ziet Jahweh ze hollen.

Het lichten en schitteren, het laaien en brallen van vurige beeldspraak wordt er volmondig omgewerkt.

Ziet Hem komen, Jahweh, den Wreker:

Getorscht op Kerubs rug
Reed ààn hij, snel en vlug,
Op windenwiek gewiegd en veder;
Toen schoof en school in donker zwerk
Hij weg; als in een tentewerk
Bleef Hij in neveldamp verholen,
In wolken zonder glans.
De wolken warrelden in dollen dans
En 't hagelde ijs en sissend vuurge kolen.

En die verzenslag zoo stevig op stafrijm en klankenval gesteund, kan ook op tijd en stond galmend en spelend huppelen en springen.

Zangers en dansers voorop,
Dan, wie spelen op fluiten en snaren,
Midden de maagd'lijke scharen
Met haar rinkelend paukengeklop.

Onnoodig verdere aanhalingen over te drukken. Neemt, leest en geniet. Dit prachtig werk is voedsel voorgezonde geesten, voor zuivere herten en voor zielen die luisteren naar de zingende golvingen van hoogere kunst.

Met den middeleeuwschen dichter der Souter-liedekens, mocht E.H. Lepeleer beweren: ‘so syn deze Souter-liedekens met groten arbeyt ende neersticheyt vergadert.... om die jonghe juecht een oorsake te gheven, om, in die plaetse van sotte vleeschelike liedekens, wat goeds te moghen singhen, waer God doer gheeert, ende si doer gesticht moghen worden.’

A.D.M.

[‘De Thiende’ van Simon Stevin]

Het volgend boekje ontsnapte aan den brand der Leuvensche Boekerij:

De Thiende, leerende door ongheoorde lichticheyt allen rekeningen onder den Menschen noodig vallende, afveerdighen door heele ghetalen sonder ghebrokenen. Beschreven door Simon Stevin van Brugghe. Tot Leyden by Christoffen Plantijn. MDLXXXV.

Pater Bosmans had het in leening en aldus werd het gered.

Hij heeft er den inhoud van beschreven en besproken in de *Revue des Questions scientifiques*, aflev. van 20 Januari 1920.

't En zijn maar twee afdruksels bekend: dit van Leuven en een in 't Plantijnsch Muzeum tot Antwerpen.

Zou er soms geen te vinden zijn in de boekerij van het Groot Seminarie te Brugge?

J. CL.

De Klok van Lampernisse

De oudste klok van West-Vlaanderen werd gedurende den oorlog vernield. Zij hong in den stompen toren van Lampernisse.

In 1352 door Herman Coene gegoten, volgens een opschrift vermeldt, was zij tot nu toe gespaard gebleven.

In November 1914, alswanneer een bataljon fransche alpijnsche jagers in de kerk werd ingekwartierd, viel een vijandelijke obus op den middenbeuk. Een gedeelte van het koor stortte in en ongeveer 40 soldaten werden gedood of erg gekwetst.

Van dan af werd de kerk regelmatig beschoten, tot dat ze in een hoop puinen verviel. De klok zal zeker het zelfde lot ondergaan hebben, en de stukken ervan zullen waarschijnlijk gediend hebben voor het vervaardigen van ‘oorlogssouvenirs’.

De klok droeg een der oudste, zoo niet het oudste der vlaamsche opschriften:

Gode si bequame
Maria es mine name
Herman Coene makede mi.
MCCCLII

Wie weet er meer over deze klok?

P. DE GRAVE.

[Nummer 8]

De kaboutertjes

door den Ierschen schrijver SEUMAS MAC MANUS.

Zooals ge wel weet of althans stellig zoudt moeten weten, is er in de groene dellingen van Ierland schier geen voetje grond, dat zijn toovernestje niet heeft. In den tijd van uw grootvader waren er, zonder overdrijven, vijf tegen nu één.

Maar eilaas! gelijk er het aantal flinke jongens en gemoedsteere meisjes meer en meer afneemt, zoo zijn er ook met den dag al minder geesten in het smaragdgroene eiland. Ten minste zij vertoonen zich minder - om het huidig geslacht te bestraffen, dat te veel weet. Uw grootvader en zelfs uw vader nog, konden bijna nooit op een zomeravond of bij volle maan op weg zijn zonder dat zij er heele benden ontmoetten. Nu moogt ge wel op een harddraver rondrijden van den valavond tot de morgenschemering en u zelf gelukkig heeten als ge er één te zien krijgt. En even dikwijls zoudt ge er niet één, niet één hespeuren. Maar gijzelf, en de tijd waarin ge leeft, verdienen die eer

haast niet meer. En zelfs het paar of de enkele, die ge zoo gelukkig zoudt zijn te ontwaren, zijn lang niet meer zoo jolig en niet het honderdste deel zoo goedhartig als de kaboutertjes, waar uw grootvader zoo vertrouwd mee was. Uw stokoude grootvaders, die nog zijn blijven leven (en die tot het besluit komen dat de dood wellicht verstrooid moet geworden zijn) zien er meer, als zij een mijl ver gaan dan gij allen, die er een maand lang zoudt naar zoeken. En wanneer uw grootvaders, die nog leven, bij een nachtwaak vergaderd zijn en voor de duizend en zooveelste maal bewijzen en besluiten dat de wereld achteruitgaat, zijn allen van meening dat de kaboutertjes, die altijd de vrienden van de menschen geweest zijn, op het punt zijn het hopeloos op te geven in een wereld, die onwaardig geworden is en onder een volk, dat hun aanwezigheid nog minder verdient. En wanneer gij en uw gezellen naar hen zit te luisteren, dan moet gij u, ten minste als gij goed inziet wat ge maar zijt, zoo klein gevoelen dat gij in een mollengat zoudt kunnen kruipen.

Betrekkelijk tot de meer begenadigde tijden van vroeger, zijn er nu maar weinig kaboutertjes meer. Ge weet toch wel dat er lang niet meer zooveel zijn als weleer, wanneer zij, zooals de oude Conal Mac Callig u vertelt, zoo dicht in de lucht hingen als bessen aan een doornstruik - onzichtbaar weliswaar, behalve voor enkele zeldzame, begunstigde menschen. Maar zooals ge zelf ook weet, en zooals honderden van uw kennissen, die tusschen de heuvelen wonen, het ook weten, toch zijn er nog heel wat in Ierland. Zeker, zij zijn niet zoo dikwijls te zien; en Conal Mac Callig verzekert u dat het, een straf en een verlies is voor de ongeloovige lui van thans. Conal - en deze moet het weten, want er was in zijn tijd geen man meer op de hoogte van de kabouter-wetenschap - verzekert u dat er in het smaragdgroene eiland nog kaboutertjes genoeg zijn om er heel de wereld mee te bevolken. En daar zijt ge ook heel zeker van. Want ge leeft wel onder een ongeloovig geslacht, maar ge zijt er niet van.

Te gaan besluiten dat de kabouterjes uitsterven, als Hughie Haughie - die denkt dat hij de wijsheid in pacht heeft, omdat hij het *Dublin Weeldy News* leest - klinkt bepaald gek, behalve voor hem wiens hoofd van stuur is geraakt door het lezen van kranten. De geesten kunnen, zelfs als zij het wenschten, zoomin sterven als de duivels - of de engels. Want, net als deze, zijn het geesten van den hemel, en eens waren zij hun medegezellen. Toen ge zestien jaar oud waart en op zekeren dag Eamonn Mac Daid van het groote bosch hielpt om zijn koren af te maaien, deed hij u menig toovertoertje ondergaan, en deed hij u van het eene eind van het korenstuk naar het andere schuiven, zonder dat ge ooit geweten hebt hoe gij en uw sikkel er over heen vloog, en zoo deed Eamonn u dubbel werk verrichten op een dag. (Die Eamonn was ook een slimme vos!) Maar geen enkel van Eamonn's sprookjes was half zoo vreemd als toen hij u vertelde hoe de kaboutertjes eerst in de wereld gekomen zijn:

Toen de groote strijd in den hemel begon - toen Lucifer in zijn hoogmoed in alles evenveel wou te zeggen hebben als God en tegen God in opstand kwam, omdat Hij hem niet wou laten begaan, en toen de aartsengel Michaël zich aan Gods zijde schaarde - verdeelden de engelen zich in drie gelederen. Een vleugel streed met Lucifer, een met Michaël en de derde hield zich buiten het gevecht en koos geen partij, tot hij zien zou welke wending de oorlog zou nemen. Nadat Michaël den zege behaald en Lucifer overwonnen had, wijdde hij zijn aandacht aan degenen, die noch mossel noch visch geweest waren. ‘Daar gij eigenlijk tegen God de hand niet verheven hebt, verdient gij de hel niet, als het kliekje dat ik er heen heb gestuurd. Maar daar gij uw plicht, niet gedaan hebt, en het niet voor God hebt opgenomen, tegen wien deze opstand uitbrak, komt de hemel u evenmin langer toe. Zoo moet gij uit den hemel’ sprak hij. Zij waren zeer neerslachtig bij het vernemen van dit harde vonnis.

‘En waarheen wilt gij ons dan verbannen?’ vroegen zij.

‘Uit medelijden met u’ zei Michaël, die, precies gelijk alle Ieren, een goed hart had, ‘laat ik u kiezen tusschen alle plaatsen in de wereld, buiten den hemel en de hel.’

‘Als wij dan absoluut uit den hemel moeten’ antwoordden zij eenparig zonder dubben of aarzelen ‘kiezen wij in de wereld de liefelijkste plaats, die tevens de naaste bij den hemel is: stuur ons naar Ierland.’

Vreemd is het dan ook niet dat gij en heel ons volk immer goed en vriendelijk zijt jegens hen. Gij kunt ook niet anders zijn, als ge menschelijk wilt handelen, dewijl die ongelukkigen toch zooveel verloren hebben. En nooit ook hebt gij of iemand van ons volk willen en nooit ook zult ge willen leed of kwaad toebrengen aan de kleine bannelingen uit den hemel, die Erin's eiland vereerd hebben met als hun verblijf te kiezen: zijn ravijnen en groene hellingen, zijn brembegroeide venen, zijn bestruikte dellingen en beboschte valleien, die u altijd moeten herinneren aan het hemelsch thuis, dat zij zoolang reeds verloren hebben. Gij en het iersche volk zoudt hun hart nooit willen bezeeren met - als zij het hooren kunnen - hun den naam te geven van ‘geesten’, een naam dien zij natuurlijk niet graag lusten. ‘De goede wezentjes’ noemt gij ze, diepzinnig.

En wij beloonen er u om. Want zij zijn lief en vrolijk met u. Maar snaaksch zijn zij ook in hooge mate, want hun geestigheid zijn zij niet kwijtgeraakt, sinds zij uit den hemel moesten. En menigmaal hebben de schepseltjes een toer - die hun graag vergeven wordt - gespeeld en menigmaal hebben zij er zoo hartelijk pret aan beleefd, ten koste van menschen, die ge zelf kent. Ge weet nog wel, van toen ge nog een jongen waart, hoe zij op een Meiavond met Robin Porter van Edrim Glibe door de wijde wereld voeren, Rodin's wondere avonturen kunnen onmogelijk betwijfeld worden, want gij hebt ze van zijn eigen lippen afgeluisterd zoo dikwijls als ge vingers en teenen aan uw lijf hebt. En nog geen twaalf jaar is Rody dood.

Dien avond keerde Rodin terug van de jaarmarkt van Donegal, met vijf pond op zak, de waarde van een vaars,

die hij verkocht had. En toen hij ten einde de dreef kwam, dicht bij de tooverspelonk, die ge wel kent, precies nog een geweerschot van zijn huis tegen de helling van den heuvel, schrok hij opeens op bij het zien van een groep kleine mannetjes al te zamen zoowat de lengte van een lijkstoet, die in het Rowan Park bedrijvig heen en weer liepen, allemaal riepen: ‘Haal mij een paard!’ en er op hun bevel ieder dadelijk een kregen. Rodin dacht bij zichzelf: ‘Waarachtig, een paard zou voor mij ook net een geschikt ding zijn’ en daarop riep hij insgelijks: ‘Haal mij ook een paard!’ En op hetzelfde oogenblik zat hij op het flinkste ros, dat van hier tot daar te vinden is. En toen ieder van zijn kleine kameraadjes een roode muts, die op de punt van het zadel hing, opzetten, en riepen: ‘Ik wou in Parijs zijn!’, dan wierp Rodin ook zijn eigen oude pet af, drukte het roode kapje op zijn hoofd en riep: ‘Ik ook, ik wou in Parijs zijn!’ Hop! weg vloog hij door de lucht, op zijn ros, honderd mijlen per minuut. En in minder tijd dan ge zoudt noodig hebben om over de brug van Brackey te gaan, daalde hij met zijn gezellen neer te Parijs, de meest verblindende stad, zoo hij zei, die hij ooit gezien had of waarvan hij ooit had hooien spreken. Zij trokken door de straten en namen er al de mooie kasteelen in oogenschouw (want te Parijs woont natuurlijk iedereen noch minder noch meer dan in een kasteel) en waren verstomd over zooveel wonderbaars. En toen zij naar hartelust gegeten en gedronken hadden in een kasteel, dat stellig dat van den koning moest zijn - zoo heerlijk was het immers, de mortel zelfs tusschen de muursteenen was een mengsel van goud en zilver - sprong iedereen weer te paard, drukte zijn kapje vast en riep uit: ‘Ik wou te Jee-cago zijn!’ Robin zette ook zijn kapje weer op en riep eveneens: ‘Ik wou te Jee-cago zijn!’ En, poef! door de lucht ging het, over landen en zeeën, totdat zij, in minder tijd dan ik noodig heb om te vertellen, neerkwamen in de straten van een stad, die nog veel wonderbaarder was dan Parijs - een stad waarvan de huizen met de eene verdieping boven de

andere rechtop ten hemel rezen, waar de treinen ratelend door elkaar in de lucht boven hun hoofd reden (God beware en zegene ons!), en waar zij den President van Amerika zelf zagen, en den zoon van Con Mac Guire van Meen-a-hurn, en veel andere Ieren uit hun streek, die daar in de straten wandelden net om gezien te worden. En de President drukte Robin hartelijk de hand en sprak zijn beste iersche *cead mile failte* (honderd duizend verwelkomingen) tot Robin en zijn land, en bekeef er hem om dat hij niet eens meer afkwam en vroeg hem hoe het nu ging met Lanty Mac Cann, die vóór vijf jaar met een macht van amerikaansch geld naar Ierland teruggekeerd was, en een boerderij in Farromore had aangekocht. En hij verzocht hem aan Lanty te zeggen hoezeer Amerika hem miste. En Robin was buitengewoon ingenomen met den Amerikaanschen President, die zoo gewoon een man en zoo gemakkelijk was om mee te spreken als Wimpje de bedelaar. En, toen de kaboutertjes het werk gedaan hadden waarom zij naar Chicago getrokken waren, en Robin van die buitengewone stad genoeg gezien had, om heel zijn leven lang benauwd te zijn van Amerika, sprong ieder weer op zijn paard, zette zijn kapje op en riep: ‘Ik wou te Rome zijn!’ En Robin zette insgelijks zijn kapje op en sprak eveneens: ‘Ik ook, ik wou te Rome zijn!’ en vijf minuten daarna stonden zij in de straten van Rome, schier verblind door den glans van het paleis van den Paus. Toen hij het zag, herinnerde Robin zich dat hij pastoor Peter, dien beminden oude pastoor van zijn dorpje, dikwijls had hooren klagen dat zijn eenig genot in de wereld, de pijp, hem door bisschoppelijk verbod ontzegd was op straat. De goede Rodin vertrouwde zijn paard toe aan de zorgen van een van zijn kameraden, stapte de trappen gezwind op, klopte op de deur, vroeg om zijne Heiligheid te mogen spreken, meldde zichzelf zoo maar aan en verzocht van den Heiligen Vader de gunst pastoor Peter in de kwestie van zijn pijp te willen dispenseeren. En de Paus antwoordde: ‘Wel, mijn goeie man, daar ge toch den langen weg van Donegal

naar hier hebt afgelegd, zou het mij slecht bekomen, indien ik u met gebroken hart en leege handen moest laten vertrekken. Zeg pastoor Peter van mijnentwege dat hij van nu af aan, de toelating heeft zich om dat verbod niet langer te bekommeren en te rooken als het hem belieft. Wat meer is' voegde de Paus hieraan toe 'ik heb altijd veel goeds gehoord van hem - hij is een vriend van de armen en een vader voor zijn kudde, en de gebeden vóór de Mis zegt hij op zonder haperen. Geef hem deze tabaksdoos en deze pijp af' zei hij nog 'zij kunnen hem dienen tot bewijs, dat hij het recht en den titel heeft om het verbod van zijn bisschop zoo maar te laten. Moge de eerste nooit uit en de andere nooit leeg worden. En ik schenk er mijn zegen aan, evenals aan hem en aan u. ' Robin stak de doos en de pijp in zijn zak en hoe blij en fier was hij niet, toen hij het paleis van den Paus verliet! Al zijn vrienden stonden op hem te wachten en iedereen sprong nu weer op zijn paard, zette zijn kapje op en riep: 'Ik wou terug te Edrim Glibe zijn!' En zoef! daar vlogen zij door de lucht, paarden en mannen, vlugger dan een bruiloftsstoet, en nergens onderweg hielden zij stil of vertraagden zij tot zij weer te Edrim Glibe aankwamen. En heusch, iedereen in de wereld weet dat Thomas Managhan van de hoogte en Larry Friel van de kust, die bij het krieken van een Meimorgen van de nachtwaak bij Neill Durneen terugkeerden, Rodin daar troffen, schrijlings gezeten op de overkruiste stokken, die als ingangspoortje tot zijn eigen dreefje dienden, even maar zoover van de tooverspelonk als een hen kan vliegen. Zij zullen u zweren dat Rodin's ouwe hoed op den grond lag, precies op dezelfde plaats, waar hij hem den nacht tevoren had geworpen om het roode kapje op te zetten. Wat het kapje betreft, dat was verdwenen. De pijp en de tabaksdoos waren eilaas! onder het uitstapje zoekgeraakt. De kabouterrjes, die deugnietjes, hadden zijn zak heelemaal leeggemaakt, alvorens van daar te vertrekken, want zij vermoedden wel dat de Paus goeden tabak bezat en dat zijn oordeel in zake

pijpen ook niet onderschat diende te worden. Het speet Rodin ontzettend voor pastoor Peter; en tot bewijs hiervan, is het een welgekend feit dat de goede man, die de bewijsstukken miste om het verbod van zijn bisschop zoo te mogen laten, tot den dag van zijn afsterven nooit met een pijp in 't openbaar werd gezien.

Dat kan een toer zijn, dien zij Rodin gespeeld hebben; maar droeviger was het wat zij met het kleine Roosje Devlin uitmaten, dat zij om zijn aanminnige onschuld benijdden. En dikwijls, dikwijls, hebt gij zelf en menig ander kind van de heuvelen geschreid als gij voor de duizendste maal hoordet vertellen wat met Roosje gebeurde.

Roosje was een kind van tien jaar oud en zoo lief als een sleutelbloem. Iederen morgen stuurden haar ouders haar naar den heuvel om de schapen te hoeden. Twee of driemaal gebeurde het dat zij thuis kwam, met haar oogen zoo groot als appelen, en vertelde hun van de lieve kindertjes, die zij op den heuvel gezien had en die met haar gespeeld, gedanst en gezongen hadden. Haar ouders lachten met het gekke kind, wiens hoofd, naar zij zeiden, vol dwaze inbeeldingen stak. Maar op een avond kwam zij weer schreiend thuis en vertelde hun hoe de lieve kindertjes, die met haar gespeeld hadden, haar gezegd hadden dat zij haar voor goed bij zich zouden houden, de eerste maal dat zij nog naar den heuvel zou komen. Haar ouders antwoordden hierop boos: ‘Houd uw babbeltong en vertel ons niet meer zoo dwaze geschiedenissen.’ Maar zij schreide toen zij haar den volgenden morgen weer naar den heuvel deden gaan, en, eerst haar moeder en dan haar vader te voet vallend, smeekte zij: ‘Oh, moedertje! oh, vadertje! stuur me niet naar den heuvel, anders zie ik u nooit meer terug!’ Maar in hun gramschap namen zij nu een roede, sloegen ermee op haar bloote beentjes en joegen haar buiten. Veel menschen ontmoetten dien morgen Roosje, die bitter weende en alle twee, drie minuten verlangend omzag, wanneer zij den heuvel besteeg; maar niemand heeft haar ooit zien terugkeeren. Want nooit is zij weergekomen. En

geen spoor was ooit van haar te vinden. Maar ieder jongske en meisje tusschen de heuvelen schreit nog om haar.

Maar onschuldige grappen als deze met Robin uitgesloten, en daargelaten dat zij een liefelijk menschenkindje begeerden en wilden houden om het tot koningin van de feeën te maken, zijn ‘de goede wezentjes’, zooals ge weet, vrolijk en goed en uzelf en uw familie en uw geburen zijn zij wel honderd maal van dienst geweest. Zij hebben ook dubbele redenen om de menschen te helpen. Niet alleen zijn zij goed en goedhartig door hun engelachtige natuur, maar zij weten daarbij dat zij er belang bij hebben u aan hun zijde te voelen en u aan te moedigen om nog meer voor hen bij God ten beste te spreken. Want zij denken, als gij zelf, dat Gods hart zal geraakt worden door uw gebeden en door de gebeden van al uw sterfelijke medemenschen, en dat Hij, op den grooten dag van het laatst oordeel, misschien zal meenen dat zij, na hun lange, lange verbanning uit het heerlijk hemelland, genoeg gestraft zijn geworden om eindelijk weer met Hem te mogen ten hemel varen.

Gij weet allen nog goed, toen gij met uw bloote teenen in de doode asch van honderden haarden in zoovele huisjes tusschen de bergen zat, dat gij wel tienduizend maal gehoord hebt wat de oude pastoor Phil hierover eens tot, de geesten zei. Pastoor Phil leefde natuurlijk lang vóór uw tijd, maar de oude mannen en vrouwen, die het u vertelden, hebben hem goed gekend en hielden zooveel van hem. Met ontelbare duizenden hielden zij hem eens tegen op een eenzamen bergweg, midden een mooien, helderen Novembernacht. De goede man keerde terug van Mac Clune's van Croaghan, waar hij er een, die het op honderdjarigen leeftijd in 't hoofd stak te willen sterven, van de laatste HH. Sacramenten had bediend. Pastoor Phil zat op zijn oud, grijze merrie, en reed zoo langs den blanken bergweg naar huis, en bad onder 't rijden zijn Rozenkrans - want dien dag had hij het druk gehad met menschen te verwelkomen in de wereld en andere er uit te helpen. Opeens

werd hij gewaar dat de oude merrie plots met één slag stilhield en zie! tot ver vóór hem uit op den maanbeglansden weg, zoover als zijn blik kon dragen, waren duizenden en duizenden kaboutertjes te zien, die te paard zaten. En wanneer hij tot bezinning was gekomen, vroeg hun de oude man in Gods naam wie zij waren, en waarom zij altijd zoo onrustig waren, want wel wist hij dat zij niet tot deze aarde behoorden. Een woordvoerder kwam uit de eerste rij naderbij en sprak: ‘Goede priester, wij zijn “de goede wezentjes” en wij zijn hier van nacht uit alle hoeken van Ierland met duizenden en duizenden vergaderd om u een vraag te stellen.’

‘Wat voor vraag is dat?’ vroeg pastoor Phil.

‘Wij moeten eindelijk en eens voor goed van u weten’ sprak de woordvoerder, ‘of er kans bestaat dat wij ook zalig worden.’

Toen pastoor Phil dit hoorde, wuifde hij even afwerend met de hand en antwoordde met schrik in zijn stem: ‘Gaat heen, goede wezentjes, en stelt mij geen vragen.’

Maar oogenblikkelijk steeg dan uit al de rangen van die duizenden en duizenden een dreunend: ‘neen!’, dat tegen hem aanloeide en hem als een orkaan op zijn paard schudde. ‘Neen!’ sprak ook de woordvoerder tot hem. ‘Wij gaan niet heen en gij zult ook niet heengaan van deze plaats voór dat gij onze vraag hebt beantwoord.’ Toen boog de oude man het hoofd om te bidden en bad in stilte een heele poos en geen geluid was er in die menigte en geen klank steeg er uit het veen, behalve de schreeuw van een kievit, die opgeschrokken was en eenzaam klagend in dien nacht boven het hoofd van den priester kringvlerkte. Toen hief pastoor Phil het hoofd weer op en sprak: ‘Goede wezentjes, gij hebt mij een vraag gesteld en gij wilt er een antwoord op. Hoort dus mijn antwoord: Indien er in de aderen van de duizenden en duizenden, die ik van nacht hier voór mij zie, ook maar zoo 'n dropje bloed is als er in de punt van een speld zou kunnen, dan bestaat er wel kans voor.’

En op hetzelfde oogenblik dat hij dit zei, steeg uit de rangen van al die duizenden en duizenden het hartverscheurendste gezucht, dat hij ooit had gehoord en een windstorm loeide even rond hem, en de weg, die zoopas met duizenden en duizenden van die goede wezentjes was bedekt geweest, lag, zoover als zijn oog reiken kon, weer blank en verlaten.

En om 't even welke oude man u deze geschiedenis ooit vertelde, steeds voegde hij er ter verklaring zorgvuldig aan toe, dat de goddelijke Zaligmaker gestorven was voor menschelijke wezens - menschen met bloed in hun aderen - en indien er in de aderen van die duizenden het minste spoor van bloed ware geweest, dan was Hij ook voor hen gestorven, en voor hen ook bestond kans op verlossing. Maar zij wisten dat zij geesten waren en geen bloed bezaten. Moge Onze Lieve Heer met hen medelijden hebben! En amen, amen!

Menigeen schudde meewarig het hoofd en menig hart verteederde meelijvol, wanneer in den breeden kring rond den haard deze droeve geschiedenis werd verhaald. En menig oud vrouwtje voegde dien avond een smeekgebed voor hen bij de bijvoegsels aan het Rozenhoedje. Wel was pastoor Phil de heiligste man, die ooit heeft, geleefd - niemand onder u kan daaraan twijfelen - maar hij was toch ook een mensch en in zijn uitspraak kon hij zich ook vergist hebben. Gij hooptet allen dat hij ten minste eens in zijn leven, ongelijk mocht gehad hebben. En in elk geval, Gods barmhartigheid is zonder palen! Hem zij dank!

('t Vervolgt)

ARTH. COUSSENS.

O wilde woestheid van de puinen

O wilde woestheid van de puinen.
waar geknakt wierd en versmacht wierd
't rustig leven van ons landvolk,

waar, met zijn gezelligheid,
den oude vlaamschen heerdsteen
doodligt en begraven;
dood, en met tot grafzuil
hier en daar ne staande gevel,
eenig naakt bij al 't gekleedsel
dat beneên hem wast en opschiet;
eenig naakt, en lijk verwonderd
dààr nog recht te blijven
tusschen al dat kreunde en kraakte,
tusschen al dat borst en lossprong,
scheurde schouderde en uitéénstoof,
zakte plofte en bij den val
verbrokkeld en vergruisd wierd.
Wilde woestheid van de puinen!
stomme stilte na 't geschot dat
uit zijn stalen wangedrochten
op ons streke moord en vier spoog.
Nare stilte
na den droeven doodzang
die al zoeven of al snorren
die al knarzen of al lispen
wreed benauwlijk
deur de bange lucht vloog.
Wilde puinen,
waar het bloed liep; 't bloed van
knappe krijgers, koene strijders,
die hardnekkig, vast, ontembaar,
tegen vreemd geweld en snooden inval,
tegen roekeloos dwanggebod, en
tegen smaad en onrecht,
hunnen dam leîn aan den YZER.
Puinen, ook met bloed bevlekt van
weerloos volk, en waar de
laatste zucht kloeg
van 't gekwetste
't lamgedonderd stervend leven. -

Na die stilte
schoot er langzaam langzaam aan nu
nieuwe leefkracht
uit den diepomwoelden erfgrond
van de wilde gistende aarde.
Netelstammen - donkergroen
met zwaren zaadlast -
die lijk jeugdige dennestruiken
taai en dicht, vol woekerweelde,
met hun hullen 't al bezetten,
al bekleên en al beheerschen.
Dulle distelstalen,
- breedgeschaarde, scherpgevinde -
'k zie z' ook allerwege,
met hun lichtgeverruwd kopke
loeren lachen
tusschen geluw goudgemengsel,
tusschen blaaiend blauw- en witzijn,
tusschen 't gloeiend roodzijn
van de wiegende kolleblomme.
Wilde wasdom! o wie is 't die
al die pracht gezet gezaaid heeft?
en wie kweekt ze, wie bezorgt ze?
't Eerste kiemken,
hoe en waar lag *dat* verdoken?
't Is alsof nen hemelgeest hier,
over al ons treurigheid, die
schuchtere schoonheid nu,
op goê geschiê, geweisterd
en gevest had! - tooisel op e lijkbed! -
Wilde woestheid van de puinen!
waar den uil bij nachte *dood* roept,
waar de zwarte rave nestelt,
waar den akster lijk ne stouthals
op- en neêrloopt, en zijn
gekkende stemme uitschettert. -
Grond waarover met val-avond

ranke reigervogels
met hun beenen uitgestrekt, en
lijk op mate hun
slappe zeilen zwaaien.
Steengrond, waar de musschen,
schalk en schuw,
hun aas afspieden,
waar ze vreedzaam kokkerullen,
of medééns ook, boos en schurde
kijvend aan den slag gaan.
Puinen waar de wind in moorelt,
waar de regen gispt en zabbert
bij het weenen van de wanden.
Doodgrond waar de mensch herleeft toch,
waar de knechtjes veugels zoeken,
waar de meiskes blommen trekken,
waar de lieden, 't heimwee voelend,
uit het sluwerend ballingschap
't verlangen van hun herte volgden,
en geduldig,
andermaal hun zate zochten; -
maar den blijden heerdsteen
maar den oude lochtiug
have en land
't was al *veroorlogd*. -
Nu, op God betrouwend,
onder opgeslegen huisdak
beiden z' hier tot aldertijd,
gewerig in den tegenspoed,
gesnarig werkend met de veerkracht
van hun ingeduwde ziele;
God bedankend om den schat die
boven geld en goed gaat,
om den schat van hun gezondheid.
God ook lovend om de gunste
dat hun kinders
- troost en blijdschap van hun hert -

op eigen grond weêr,
lijk voorheen, geleerd zijn en gewezen.
En ze zien ook, gansch ontroerd, hoe
't Godshof beter aanschijn kreeg, waar
bloedverwanten lang verscheiden,
wachtend in hun ruste lagen,
wreed gestoord, als
menig lijk wierd uit zijn graf gebliksemd,
en 't gebeente, op gers en wegel,
't lief gebeente in klove en kuil
gestrieveld en verdoold lag.
Goede menschen, hunnen Schepper
diep vereerend in zijn bidsteê,
schamelen optrek,
maar toch nog zoo schamel niet als
Jesus' dak te Bethlehem;
èn heiligdomtje dat hun toeroept:
't Heerlijk Godsgebouw,
den oude roem van Nieuwcapelle,
't zal na schrik en rampe,
't zal na druk en droefheid
weêr ons volk verheugen,
't zal weêr opstaan. -
Vrome menschen
hunnen Schepper smeekend
in dat heiligdom waar 't eeuwig licht de
stille vastheid toogt en
't wakkerblijven van hun herte.
Bidsteê, waar de bronme spruit van
hun geloove, van hun hope en
van hun liefde. -
Liefdetale is 't, liefdelaai,
die 't al verwarmen moet,
die 't al verteert dat in den weg staat. -
Sterke menschen
die niet raadloos, niet onttodderd,
nooit verwanhoopt,

heerd en land en lochting
zien herworden zien herbloeien
in het limmend licht
van blijder toekomst. -
Niemand toch, bij oud of jong,
die ooit vergeten zal
de wilde woestheid van de puinen.

A. MERVILLIE.

Een Tegen-'Belydenisse' aangaande den Eed in 1797

Vgl. BIEK. 1014-'19, hd. XXV, bl. 325-334, 352-356.

't Is[1] de: BELYDENISSE / *van eenen onbeëedigden* / PASTOR, / *Die geweygert hadde den Eed te doen verzogt door de / Wet van den 19 Frurtidor 5de jaer* [5^{n} in Herfstmaand 1797]. / Aen penen achtbaeren Persoon van / BRUSSEL, / *om hem ten voordeele van de Religie en christelyke Liefde / bekent*[2] *te maeken.* / *- Novi Pastores eorum in pace leones, in proelio cervos*[3]. / *Tertull. de corona militis. Cap. I. -* / *Men vind-ze te koop tot Gend, by de Weduwe Michiel* / *de Goesin, recht over den ouden Raet.* / [Gedrukt in den voorhelft van 1799[4]?]

Of dit boekske bekend staat[5], nog ievers bewaard

(1) Een boekske in-8^{n}, van 20 bladzijden. Zonder watergemerk. Goed in stand, maar nogal bevuild, beduimeld, en met gekarnakkelde randen. 'k Heb het te danken aan de goedjonstigheid van Heer A. Opsomer G^{r} te Oost-Roosebeke. Hijzelf vond het, zegt hij, 'eenige jaren geleên onder oude papieren bij een stokoud vrouwken'.

(2) Wil zeggen, meen ik: '*om hem* dit mijn geval *bekent te maeken* wat ik ten anderen doe *ten voordeele van de Religie*' enz. Voor een opziens toch, deze schijnt lijk de gemakkelijkste zin.

(3) Zoo ik wel begrijp, dit beteekent: 'ik ken hunne Herders, bij vrede lijk leeuwen, ten strijde lijk herten': m.a.w. 'ik weet wat er is van hun Herders, 't zijn hazen!' ... Op wien hij het heeft, zal verder uitkomen.

(4) Verder de reden dezer gissing.

(5) E.H.P. ALLOSSERY'S *Boekenschouw* en heb ik aan de hand niet, noch eenig ander onderzoekingsgerief.

bleef, 'n kan ik niet zeggen; evenmin of het ooit werd ontkleed, ontleed en ontdanigd. Van waar[1] of door wien en waartoe het ontstond, 'n weet ik niet beter. Al wat ik zou denken, is dat 't komt van *een Geestelijk*: een die den Eed heeft gedaan en die voort aan 't herderen bleef. Hij zegt het van zijnzelven te dikwijls dan dat ik hem niet zou gelooven; daar trouwens medeen ook zijn tale, zijn thuisheid in godsleer, zijn trant heelemaal, doen om zijn zeggen te staven. Wat hij dan voortnog wil hebben geweten, is dit hij eerst onbeëed en dan is beëedigd geworden. Hij zou zijn, zegt hij, een oprechte bekeerling, boosaardig voordien, toen deugdzaam bedegen. 't Kan zijn. Waarom niet? Doch we gaan wel bevinden dat dit nochtans niet zoo blijkbaar en tòògt. En, 't scheen me waarschijnlijker-haast dat hij *van-een-eersten* is *beëedigd* geweest, *doch dat hij hem hier* alzoo *uitgeeft*, te weten *als een onbeëedigde-voormaals* nu spijtig om 't kwaad dat hij stichtte daarmee, om te kunnen te bet en met meerder gezag op het kwaad-zoo-gezeid der onbeëedigden uitvallen. Kwamen dezen misschien hem tenaar eens? Mogelijks de ‘achtbaere Persoon’ dien hij noemt? En ware zijn werkje: uitvoudig een ‘tract’, invoudig en oprecht eer een ‘trek’? 'k Zou 't denken... eenvoudig-maar deuken. Weet het een ander nu anders?

Tot een tegenstelling met Vynaegie's en Geeraert's gezegden[2], boek ik 't werk over; maar enkel verbondigd: op zijn geheel, ware het te lang hier, ingezien zijn mindere weerde.

Wat is 't? Een ‘belijdenis’, neen eigenlijk niet. Maar: *belijdenisgewijze*, schijnvroom, *een aanzet om den eed te doen-doen*.

Mij staar het zoo voor. Om de volgende redenen.

1. Die *machtspreuke* reeds, op het voorblad, ‘Novi Pastores... ’ is een beetje wat-vinnig, en doet-ze? Van iemand

(1) De taal ervan is het algemeen westvlaamschaardige vlaamsch uit dien tijd.
(2) Uitgegeven in BIEK. bovenvermeld.

die over zijnzelven komt biechten, en over zijn meemaats medeen, en verwacht men niet te hooren: ‘We zijn alzoo de leeuwen geweest... al hazen tegare!’ 't En is-lijk niet stichtend medunkt: Capelaen Geeraert[1], die nochtans nooit aan de brokken en barstte, biechtte heel anders.

2. En werkelijk voort, aldoor heel het boekje, luidt de *tale* te menschelijk, te weinig godzalig; ze is te weinig de-die van een rouwmoedig man die wàlgt van zijn menschheid; te weinig de-die van een man die, geveld en gebroken verbrijzeld door 's Heeren genade, meer zucht en zijn zonden verafschuwt, dan dat hij daar waar hij ligt die zonden met moete een keer opneemt, de eene na de andere op de hand houdt, bekijkt, en daarachter weer weglegt al weigerlijk zeggende aan 't volk eromtrent: ‘menschen toch! foeit u hieraf, ge mocht er u erg aan bezoedelen’. Zijnzelven beschuldigt hij wel, en genoeg; maar hij doet 't haast tevele om, als hij hem oprecht zoo plichtig gevoelt, schijnbaar zoo letter-verslegen te toogen. Een berouw dat ‘volmaakt’ is, kan het uitsluitelijk ‘onvolmaakt’, redenen? En nochtans hoort een keer: ‘Ik hebbe my laeten verleyden’ zegt hij (bl. 3), ‘ben onbedagt geweest’ (bl.4); ‘tot myn leedwezen ik wiste genoeg’ toch (bl. 6); ‘ik bekenne my pligtig’ (bl. 6) ‘by foute van myne onderrichtingen’ (bl.7); hebbe ‘door ongeoorlofde middels’ (bl.7), ‘door myne ongegronde, discoursen’ (bl. 11), ‘de buytenspoorigheyd zoo verre gebragt’ (bl.9), ‘aengedreven door den geest van partydigheyd’ (bl. 11), ‘tot mynder confusie’ (bl. 13). Eenmaal slechts klaagt hij: ‘hoe zal ik het eens voor Godt konnen verantwoorden’ (bl.7); anders luidt de leidslag van heel zijnen zong: ‘ik bekenne myne uyterste confusie’ (bl. 14). ‘Confusie’! meer niet. Daarop wakkert hij de onbeëdigden aan, ‘de gezellen’ te zijn van zijne ‘belydenisse en leetwezen’ (bl. 14), en zegt op het einde: ‘ik zal niet naelaeten volgens myne pligt geduerige gebeden te storten op dal den Heere uw mag geven

(1) BIEK. *ald.* bl. 351-355.

zynen Geest van verligtinge, van vrede, eendragtigheyd en liefde tot elkanderen, die uw mag verzaemelen onder het gezag van uwe wettige Herders in eenen en den zelven schaepstal, nu en in der eeuwigheyd. Amen' (bl. 20).

3. Ja, 't gezag van de wettige Herders! Omdat hij dit noemt nu! Rechts dat gezag, 't is te weten de goedkeuring der rechtgeldende Overheid en vind ik hier nievers. Ennochtans ze betaamde er: want we zien dat heel 't opstel in den grond niet'-ander's en doet als twistredenen over waarheid en wet van geloof en van godsdienst. Deze *inhoud* van 't werk is zelfs weer een reden, de derde, waarom ik mij schoor bij de meening dat deze 'belydenis' niet als biecht 'n moet gelden, integendeel is een hardnekkig vertoog. 'Religie en christelyke Liefde': Steller beroept hem daarop; trekt daaruit, eenigszins ook een bedeeling. Echter het eerste, medunkt, de 'Religie' is alleenmaar 's mans opzicht, twijl het tweede de 'christelyke Liefde' is zijn inzicht; 't eerste is zijn toevlucht en uitvlucht, 't nàaste is zijn doel. De 'christelyke Liefde' beoogt hij vooral,... hetgeen in zijn gedacht hier 'christelyke Liefde' moet heeten. 'Christelyke Liefde' 't is te zeggen en geene! Een gedoogzaamheid eerder vanwege de... onbeëedigden..., waarmee zij zachter behandelen zouden hem in 't bezonder, en de beëedigden al 't Eerste deel, of wat we zoo noemen, 't deel der 'Religie' (tot op bl. 14), bestaat uit bekentenissen, waarin hij betoogt hoe hijzelf, toen hij onbeëedigde was zoogezeid, en met en na hem alle onheëedigden mee hen ongodsdienstig gedroegen - voel'-je 't? een reden voor de onbeëedigden dus om voortaan hen ookwat te zwichten -. 't Tweede is daarna wat hij inleidt als volgt:

> 'ik dunke myne belydenisse niet beter nog voordeeliger voor de Religie te konnen eyndigen, als met eene aenspraeke zoo tot de onbeëedigde Priesters, als tot die de welke hunne aenhangers zyn, om zoo de eene als de andere tot hunne wezendlyke plichten te brengen' (bl. 14);

en deze laatstgenoemde 'wezendlyke plichten' zijn er, zoo een zoo al, van 'christelyke Liefde' voor 't beëedigde

Geestelijk. 't Eerste deel dus is het kwaad dat de onbeëedigden deden, 't tweede is het goed dat er hun beter te doen stond. Een vermaan zie'-je wel!... Dan de vooraanbedoelde ‘Persoon’ aan wien opdracht geschiedde, de ‘achtbaere’ Man die zoo stijf noodig had tot ‘de Religie en christelyke Liefde’ te worden overgehaald, zal daar rechts een van dèzen geweest zijn op wie hij het meest-van-al had... zoo niet dèze voor wien hij hoofdzakelijk sprak. Die ‘Persoon’ was een onbeëedigde, wis, en geen der geringste of der stilste. Een vreeselijke kamphaan wellicht. Doorheen heel het werk, over hem verder geen woord meer: maar de ‘belydenis’ welke Steller hem gunde, 'n bedoelde niet te zijn (op een toe-mare of zoo) wat inlichtinge slechts of slechts wat aanzoekinge in vriendschepe, voor hem; ze was integendeel (lijk op een openmare) een ware tegenzeg, een woord verweer en aanwekking voor de beëedigden, een werverij aldus; en onderwijls, den Man-daar zou ze treffen èn in zijn iemandschap èn tevens in zijn leering, ging overzulks hem aan in zijn gelijken eerst dan in zijn ‘aenhangers’.

4. Men ziet tewel dat heel het werk een strevingmatig stuk is: dat immers het *ontsprong*, niet eigenlijk uit rouwlust, maar hoegezeid uit... kauwlust, herknagingswijsde. Men voelt dat. In 't bezonder men ziet het aan de wevinge, 'k wil zeggen 't weg- en weergetrek van heel den redehandel: met redenen voor de eenen-nu voor de onbeëedigden, daarna voor de anderen voor de beëedigden... met geene haast voor den Steller zelf. Al ongelijkigheid: hier sprekende aan den geest, daar roerende aan 't gevoel; àl ongeschikt en àl dooreen; zoodanig dat geen Lezer tot-tenden-toe er helder dóór kan zien; en... dat de Steller hopen mag altijd entwaar entwien òf overtuigd òfwel ontroerd te hebben. 't Is leer- en stichtinge (naar hèm zijn zin), al gispend-weg en loos.

Op wien men minst-lijk acht geeft, die meest nochtans in een ‘belydenis’ of eer in een bekentenis en zelfbeschuldiging, een biecht alzoo, zijnzelven te uiten had, is

rechts de Steller zelf. Wens spreekt hij door, en duchtig, en van hooge, als uit een leeraarstoel - zij 't altoos met zijn doel omdoken -, en 't is misschien omdat hij het zoo doet, dat niemand naar hem op en ziet, noch zoekt waar dat hij zit. Maar, zoo ik zei, zoo is 't dat heel zijn opstel, hoe ook - vanbuitenop gezien - oniemandschappelijk, oprecht toch blijkt ontstaan te zijn uit ware nijdigheid, en in den grond te wezen een heftige aanplichting van 't dulden van den Eed, zooniet, van die hem deden.

Wat een verschil bij, boven, Vynaegie's redenen(1) ook om den Eed te doen - want deze's waren wel eenvoudiglijk de zijne -, en bij dat hertetreffend leed dat hij en dat ook Geeraert zoo in-gemoediglijk verhaalden erom doorstaan te hebben, de eene vóór en de andere na het zweren.

('t Vervolgt)

L. DE WOLF.

Mengelmaren

M. Jos. Mansion, hoogleeraar te Luik, zoon van den diepbetreurden en wereldberoemden heer P. Mansion, schrijft in de *Revue des Questions scientifiques* (3e reeks. D. XIX, 20 Jan. 1911) in eene bijdrage over de Indo-Europeanen:

> ‘Bij den oorsprong der Indo-Europeanen hebben wij reeds ver achter ons den zondvloed en de uitwijking der afstammelingen van Japhet na die groote overstrooming. De gelijkheid: Indo-Europeanen = Japhetiden is ten andere niet zeker, aangezien men maar twee volkeren heeft kunnen vaststellen, die Indo-Europeanen zijn en met zekerheid van Japhet afstammen, namelijk de Meden en de Grieken. Ten andere de eenheid van taal kan niet leiden tot, de eenheid van afstamming.’

Wij vragen ons af waar al die twijfels op gesteund gaan.

Indien de Meden en de Grieken met zekerheid Japhetiden zijn - zoo de Bijbel hel ons duidelijk leert voor de Grieken, - waarom zouden de andere Indo-Europeanen die zekerlijk met hen verwant zijn, ook geene Japhetiden zijn?

Dat men zocht in die richting men zou nog wel andere Indo-Europeaansche volkeren vinden, die men in de stamtafel der kinderen van Japhet (Gen. X) zou kunnen aanpassen.

(1) BIEK. *ald.* bl. 328-334.

Wij zeggen dat de Indo-Europeanen zekerlijk stamverwant zijn. Wat men er ook van zeggen moge, 't is klaar bewezen dat de Indo-Eeuropeanen hoofdzakelijk dezelfde menschenkundige kenteekens vertoonen en in groot getal blonde langhoofden zijn met blauwe oogen.

't En is door de gelijkenisse der Indo-Europeaansche spraken alleen niet dat die volkeren verwant zijn en op elkander trekken.

Ten andere niemand kan met zekerheid zeggen sedert wanneer de Indo-Europeanen in de landen wonen in dewelke zij verspreid zijn.

Is het sedert den jongen steentijd? Is het sedert den bronstijd? Is het sedert later? Niemand weet het en de meeningen verschillen zeer daarover.

J. CL.

't Is eindelijk gelukt

Onder den oorloge was 't welzittelijk geworden te spreken van een *vague d'assaut*, eenvoudiglijk: een smete volks ten aanval, een stormloop.

Heer Clemenceau in Frankrijk miek van die beeldspraak, achteraan ten tijde van de vrede, in nog veel-stouter beeldspraak, zijn *vague de paresse*, de welke was eenvoudiglijk in 't vlaamsch: een plage van vervaaktheid en van lamlendigheid.

Heel Frankrijk stond vergaapt daarop, het sloeg zijn handen thoope,... en sedertdien 't en stopte er niet van allerhande ‘vagues’; er heerschen daar oprechte ‘vague’-bonten, in 't fransch gezeid *une vague de vagues*, eenvoudigweg: een vlage zulks, een echte vlage, of liever-ja een zage.

De laatste ‘vague’, alweer alzoo een snak, een rande, is thans de *vague de baisse*, eenvoudig-nog: de botte van den afslag.

Misschien is 't nu daarmee gedaan, en zal 't voortaan de *baisse des vagues* zijn!

Zoo wel! Maar 'k was allang aan 't zeggen: och! Zoeten Hemel toch! waar blijven dan de ‘Vlamingen’? 'k Had 's wonder of ze niet algauw die ‘vague’ en gingen geren, thans dat ze allichte is afgezaagd in Frankrijk! 'k En wist niet hoe 't uiteengedaan dat 't lijk zoo lang aansleepte. 'k Wist iets: het zou gebeuren. 't Zou! 't Was onvermijdelijk. Maar hoe? Ten onverstandigste-uit; dit wist ik ook. 't Was even onvermijdelijk. Maar wat?... 't En kwam lijk niet. Als eindelijk toch, het kwam. En 't is gelukt! Ik las het - weest gerust, 't was in een ‘degelijk’ blad, met heel ‘voorname’ taal -; het was ... beginnende met 't laatste, de *vague de baisse...* het was

‘een golf van afslag’!

Toch dom, niet waar, een ‘vlaming’!

Hoe dom! Hoe dom! o driemaal domme Vlaming!

D. DIETS.

Durft een keer zeggen: ‘Mijn Overal’ insteê van: ‘Mijn Parde'su"’!

Wa'! Ge gaat ze hooren, de Vlamingen, gekkende en scherende, 't haar van uw hoofd, omdat ge zoo belachelijk kunt, zijn van ‘*Parde'su"* leelijk, en ‘*Overal*’ ten-minste-zoo-schoone te heeten.

Maar laat diezelfde Vlamingen, bij eenige jaren eens gehoord hebben, dat er in America thans reeds, thans en allange, thans vooral met de duurte der kleêren, effenop wordt gekakeld alzoo van een ‘*Overall*’-hier en een ‘*Overall*’-daar! Dan ja, dan eindelijk, gaan ze ook hunnen ‘*Parde'su"* aanzien als gemeene, en zeere luidop durven achterzwatelen.., wat?

- ‘*Overal*’?

- Neen!... Of liever nog toch: ‘*Overal*’. Echter 't zal zijn ‘*Overall*’ op zijn engelsch': 'tzelfde als in 't vlaamsch, maar met vanachter ‘*-ll*’, twee ‘lu's’. Nu, 't is te begrijpen dat dit meer zal bevallen. Met twee ‘lu's’ insteê van met één, 't is toch seffens veel ‘lustiger’ ook. De Vlaming heeft nog geren entwat dat hem lust!

Ik en ben noch voor ‘*Parde'su"* noch voor ‘*Overal’*, omdat we beter hebben dan dat. Maar ik spreek op... och ja! 't Werde een zage.

‘Ten attandange’ doen we nog een tijd voort met den ‘*parde'su"*! ‘Voor 't moment’ 't is vele ‘zantielder’... ge moogt ookal zeggen meer-‘nice’!

O. VLAMING.

De Tote van de Helle

Voordezen verbeeldde men de Hel door een ‘tote’, een groote leelijke tote. Alzoo op tooneel en in de schilderkunst. Iedereen weet dat.

Naar dat oud gedacht opgevat, was er alzoo vóór den oorloge een hedendaagsche ‘Tote van de Helle’ in den hof op het goed der Capelle'n te Moorsleê. In den hof, langs de bane, stond er een Huizeke van Nazareth: waarlijk een huizeke, bestrooidakt, met in ieder ruim een stichtende voorstelling uit het kinderleven des Heeren - hedendaagsch ook - mannengrootte al in beelden. De menschen die 't geerden mochten dat bezoeken somwijlen, en staken dan ook aleens door tot aan de ‘Tote’ langsbachten aan 't Heerhuis: een grijnzende gapaard in uitwerk, groot ongeveer-een-meter in 't vierkant.

Thans is de ‘Tote’ veroorlogd: vaneigen.

Ze zal wis de laatste ‘Tote van de Helle’ geweest zijn in Vlaanderen.

L.D.W.

[In de maand van Mei]

In de maand van Mei

legt ieder vogel een ei.

(Becelaere).

[Cachebeurre]

- ‘Monsieur *Cachebeurre*? Où donc habite Mr CACHEBEURRE?’

We waren toen nog in den oorloge... en we zaten ‘bachten de kuipe’. *Cachebeurre?* We vielen dapper aan 't zoeken, zoeken was zoeken... 't Kwam uit:

De Heer die dat vroeg was van... Yper.

En ‘Monsieur Cachebeurre’ was een geildige weeldige vlaamsche boer, maar de ongeleerde menschen van 't dorp noemden hem... ‘Quaghebeur’!

W.I. D'OORE.

[Jan Vandervelde]

't Was toen nog winter en koud. Het sneeuwde.

- ‘Jan’, zei er een van Wytschaete, al lachende tegen allemaal werkvolk, menschen van te boere: ‘'t is nu goed zi' om te werken bij *Jan Vandervelde*’!

T.R.

[Bijgeloof aan de kust]

Ze wilde niet branden.

Sprekende met eene oude, brave vrouw over haren zoon die bij nachtelijken storm in zee verdronken was, zegde ze: ‘De storm kwam 's avonds al met eens op; we gingen 't roozenhoedje bidden en Marie (hare dochter) wilde eene keers ontsteken, maar zij kreeg ze in brande niet: ze moest ze vijfmaal herontsteken. 'k Hadde het voorgevoelen dat een ongeluk ging gebeuren. Wij hebben Neesje nooit meer weergezien!’

De grootmoeder van mijnen man zaliger had een broêr die gebleven is in den storm van '36 (1836); zij ging met andere vrouwen naar de kerke bidden en licht ontsteken ter eere van den H. Petrus. Hare keers en vlamde noch en wilde branden. 14 visschers zijn dien dag gebleven!

Ze brandt klaar.

Hewel, Thomas, hoe gaat het met den jongen?

Goed, Mr de Pastor, Goddank! Wij hebben veel hoop: de ziekte is gelijk gekeerd. Mijne vrouw heeft van den uchtend in 't kapelletje eene keers ontsteken voor 't H. Kruis en ze brandde klaar.

Hoe? Ze brandde klaar!

Ja! w'hebben eeuwig hooren zeggen dat wanneer men licht offert en de keerse klaar brandt als ze ontstoken werd, dat ze met godvrvchtigheid is aangeboden en dat ons gebed zal verhoord zijn.

Uit de wijze van branden der koersen, heb ik reeds menigmaal vernomen, trekken velen die bijgeloovige gevolgen!

Opgeteekend te Blankenberghe.

[Nummer 9]

De kaboutertjes

door den Ierschen schrijver SEUMAS MAC MANUS

(Vervolg van bladz. 179)

Duidelijk is het echter dat de kaboutertjes niet lang bleven wanhopen. De verschrikking, waarmee pastoor Phil's antwoord hen geslagen had, duurde niet lang. En eerlang waren zij alweer net zoo grappig en snaaksch als vroeger. Brian O'Hart, de vrolijkste kerel van over de bergen en tevens als zanger de trots van zijn parochie, keerde in de kleine uurtjes terug van het bruiloftsfeest van Jantje Ward uit Carrig-a-cleava en stapte net door de weide achter zijn eigen huis, en zie! al op eens was hij omringd van een heele groep kleine wezentjes, die elkaar de hand gaven en rond hem zingend een reiedans uitvoerden, en midden in stond Brian daar verbluft te kijken als een gek. En terwijl zij dansten en hartelijk lachten met den armen Brian, die niet wist waar hij het had, vertelden zij hem dat zijn zangersroem tot in de geestenwereld was

doorgedrongen, en dat zij hem hier hadden afgewacht om hem zijn mooiste lied te hooren zingen. ‘Geef ons’ zoo spraken zij ‘*An cailin deas cruidhte na mbo* (Het mooie meisje, dat de koe melkt). En, omringd van de kabouter tjes, daar midden in de weide, te twee uren 's morgens, zong de goede Brian hun het wondere, oude, Iersche lied - en veel schooner en zoeter zong hij het, dan hij het ooit in zijn leven had gezongen vóór het meest verrukte gehoor, dat hij vóór zich had gezien. Zij overlaadden hem met lofprijzingen en zeiden hem dat hij maar spreken moest, als zij hem ooit van dienst konden zijn en lieten hem toen gaan, en Brian was blij en gelukkig. Zoo dikwijls hebt gij Brian - die in uw jonge dagen al een man was met grijs haar - zelf die geschiedenis hooren vertellen. En telkens Brian het bij bruiloftsfeest of nachtwaak vertelde, hebt gij gehoord hoe een of ander oude man, die naast hem zat, ook een deeltje van den roem voor zich wou opeischen, het bevestigde en er op pochte dat hij dien avond ook op het bruiloftsfeest van Jantje Ward was geweest en Brian daar had gezien.

Maar ouder de jolige kaboutertjes was er ook een droevig, de *banshee*. De banshee was het treurigste uit heel het geestengeslacht en tevens ook het teerhartigste. Evenals al de echte, oude Iersche familiën had ook de familie van uw moeder, haar trouw-verkleefde banshee, die te middernacht voór den dag, waarop iemand uit het gezin zou sterven, op den twijg van een boom dicht bij het huis neerstreek, haar lange, zwarte lokken daar zat te kammen en drie hartverscheurende zuchten slaakte, die een doodsche rilling joegen over het hart van al de menschen binnen in huis, en aldus te kennen gaven dat de dood opnieuw een tol zou komen opeischen. Niet eens, maar vijf maal heeft uw eigen moeder de banshee gehoord. Weinigen hebben ooit een banshee gezien, maar eens genoot uw moeder dat voorrecht; meer dan een glimp zag zij er echter niet van, daar de banshee even uit den boom verdween. Schrikaanjagend zag zij eruit, als een gebocheld vrouwtje

in 't wit, met lange, zwarte golvende lokken. En menigen avond, toen gij van 't vertellers-groepje bij Padraig O'Hegarty alleen naar huis spoeddet, hebt gij onderweg wel duizendmaal gedacht dat gij den schijn ontwaardet of het gerucht hoordet van het kleine, witte vrouwtje in de sycomoor boven uw hoofd, bij de brug van Brackey, waar de weg dubbel duister is. En toen zijt gij met kloppend hart over de rest van den weg als een zwaluw naar huis gevlogen.

Doch niet altijd was het de banshee - alleen maar af en toe een nachtvogel. Maar dat deed er niets toe: bij nacht was het altijd zoo geheimzinnig bij die brug.

En hoe voer Denis Gastha niet? Eens, in den nacht vóór 14^{n} November, waren Denis en zijn zoon Nealis aan 't visschen buiten Loughross. Niet slechts wilden zij zich de weelde gunnen van een beter maal op dien feestdag, maar zij hoopten er nog eenige schellingen bij te verdienen. Zij waren aan 't visschen met hun lange lijnen; en de ‘bijt’ was oprecht goed. Maar, alhoewel de lucht helder en effen en de zee evenzoo was geweest, begon plots een mist van het land aan te schuiven, en toen de mist erover streek, werd ook de zee woelig. Het bootje was aldra met een dikken mist omgeven en begon te wiegelen en te huppelen zoodat Nealis zeer verschrikt werd. Op den bodem van het bootje wierp hij zich op handen en voeten neer en bad vurig en stil.

Ook Denis Gastha werd bij dit vreemd gebeuren ongerust en ontstelde zeer. Toen herinnerde hij zich dat den avond te voren, toen hij naar huis toe keerde, - slechtgeluimd, want hij had maar drie botten gevangen, die hij in een teenen mandje op zijn rug droeg - een jong vreemd mannetje hem op den weg ontmoet had en een van de visschen had gevraagd, en den zonderlingen vreemdeling had hij een norsch antwoord gegeven en was zoo doorgestapt. Denis herinnerde zich dit nu en vroeg aan Nealis of hij zijn knipmes op zak had.

‘Ja’ antwoordde Nealis.

‘Neem het en trek het open’ zei Denis Gastha.

Nealis deed het.

‘Welnu’ sprak Denis ‘gij zijt jong en sterk, sta op en bied het hoofd aan den mist en steek met al de kracht van uw hart het mes, met de punt vooruit, in den mist.’

Nealis stond op, schoorde zich op beide beenen vast in het bootje, gaarde al zijn kracht bijeen en plofte het mes in den mist. Een luide gil deed Nealis' hart beven.

‘Goddank! Het is wel! ’ sprak Denis Gastha, en na eenige minuten was er heelemaal geen mist meer en de zee werd zoo kalm als zij geweest was.

Den volgenden dag, den veertiende, die ook de dag is van de groote kermis te Ardara, was Thaddeus Brennan van Altcor al heel vroeg op weg naar de kermis, en te Garran Ban haalde hij een jong mannetje in, dat op zijn eentje liep te kermen.

‘God beware u, jonge vreemdeling’ sprak Thaddeus, ‘waarom kermt gij zoo?’

Het jong mannetje antwoordde niet met een: ‘God beware u’, maar zag Thaddeus bedrukt aan en hief zijn rechterhand op, waar een groot knipmes dwars doorheen gestoken zat, en vroeg: ‘Wilt ge dit knipmes uit mijn hand trekken?’

‘God bescherme u, arme, jonge vreemdeling,’ sprak Thaddeus. ‘Dat zal ik doen.’ En hij trok het mes eruit. En Thaddeus was verwonderd te zien dat geen bloed uit de wonde vloeide.

‘Altijd zal ik u dankbaar zijn’ sprak het jonge mannetje dan. ‘Moget gij altijd voorspoedig zijn in alles waar gij de hand aan legt. Ik bid u om verontschuldiging dat ik u dit gevraagd heb’ en hij wreef met zijn hand over Thaddeus' oogen en verdween dan.

Thaddeus blikte nu om zich heen en kom hem niet meer zien; verwonderd stapte hij dus door en besloot in zichzelt dat hij een kabouter had ontmoet.

Maar zie! eer Thaddeus te Ardara aankwam, zag hij opeens heele zwermen en kudden van de kleine wezentjes,

alleen of met zijn tweëen, sommigen te paard en andere te voet; sommigen dreven vee op en anderen weer niet; zij kwamen van de heuvelen en de venen, langs grintwegen, dreven en zijpaden naar de groote baan en zwermden eveneens naar de jaarmarkt toe. Alle waren netjes en lief gekleed. De mannetjes hadden zuivere, blanke overhemden en zwarte dichtgeknoopte dassen met fladderende tippen aan, en droegen zwartglimmende kleeren van de beste inheemsche snit, en hun laarsjes blonken zoo dat zij er zich zelf in spiegelen konden. Sommige van de vrouwtjes zaten op zadelkussens achter hun man (met een arm geslagen om hun man, om vast te kunnen zitten) en andere gingen te voet; en alle waren zij nog mooier gekleed dan de mannen. Veel linten met al de kleuren van den regenboog waren in hun lange haarvlechten, die laag neervielen, gestrikt en nog veel andere linten sierden verschillende deelen van hun kleedij, die gemaakt was uit fijne wol en er rijk uitzag of zij van zijde was.

Allen waren luchthartig, zooals kermisgangers zijn: zij babbelden en schertsten en lachten recht hartelijk, zoodat Thaddeus het welluidend gebeier van hun lach kon hooren heenklingelen over de valleien. Zij die te paard zaten, glimlachten en wuifden met zoenhandjes naar de voetgangers, die zij voorbijreden, en degenen, die te voet gingen, lachten naar hen op en trippelden dansend voort net of het prettiger was te gaan dan te rijden. De koeien en stieren, die zij vooruitdreven, waren zeer klein, glanzig mooi, en vorderden met waggelstapjes; af en toe hapten zij een stukje van het malsche groene gras, wierpen hun kopjes op en kwispelden plezierig met hun staarten, net of zij er ook veel genot in vonden naar de jaarmarkt te mogen gaan. Thaddeus zag ook nog verscheidene kleine kaboutervrouwtjes, die de guitigst uitziende zwijntjes, die een sterfelijk oog ooit heeft aanschouwd, naar de jaarmarkt opleidden, zeer verstandig-lijkende kleine kereltjes, veel kleiner nog dan speenvarkens. De vrouwtjes leidden de varkentjes met een touwtje aan den achterpoot, om ze

onder bedwang te houden, of liever om te trachten dit te doen, want koddiger varkentjes dan deze had Thaddeus nog nooit gezien. Iederen weg, dien zij stellig wisten de verkeerde te zijn, wilden zij absoluut, zoo maar bij vergissing, inslaan, alsof dat de rechte was; en zij waren stugkoppig en schreeuwden ontzettend, toen de vrouwtjes uit alle kracht aan het touwtje trokken om ze zoetjes terug op het rechte pad te krijgen. Dat wekte groot plezier bij degenen, die zelf geen varkentjes moesten opdrijven, en het werd een wilde vreugde, wanneer een varken, dat met geweld overtuigd was geworden dat het den verkeerden weg had ingeslagen en op den rechten weg terug was getrokken, zoo maar kalmpjes weer naar huis toe wou en, onder veel gerucht en tegenworstelen, met zijn opdrijfster hierover aan het twisten sloeg. Toen geraakten het varkentje en het vrouwtje wel eens in de touw verward en, toen deze weer in orde was, sprong het oolijk diertje in allerhaast weg met de onwillige bazin, die het achter zich meetrok en die - hoe belachelijk zij haar toestand ook vond - niets beters meende te kunnen dan zich bij dit tegenvallertje goed te houden en te doen of zij het zelf ook heel leuk vond.

Thaddeus kwam op de jaarmarkt en op de marktplaats zag hij tien maal meer kleine wezentjes dan christen menschen. Zij kochten en verkochten er, dongen en ‘braken den stok in twee’, precies als de menschen; sommigen gingen met zijn tweetjes rond, met een stok onder den arm, monsterden met kenners-oogen het velerhande vee, grepen toen den stok in de hand, raakten er af en toe een beest mee aan, om het te doen vooruitgaan en het op zijn nieuwe standplaats beter te kunnen zien, boden er een prijs voor of stapten gewoon door, als zij geen lust gevoelden om het te koopen. Thaddeus zag beesten koopen en hij zag prijzen uitbetalen in kleine goudstukjes, niet grooter dan vischschubjes, en gewoonlijk spuwde de verkooper op het laatste goudstukje en schonk het terug als ‘gelukspenning’; en toen trokken allen naar een tent, waar ge-

dronken werd op de gezondheid en den voorspoed van kooper en verkooper en op die van het beest.

Thaddeus hoorde veel luid gelach opklinken van de varkensmarkt en spoedde er heen om te zien wat er gebeuren mocht. Daar merkte hij hoe een buitengewoon onhandelbaar varkentje, dat op zijn weg naar de jaarmarkt ook reeds veel plezier had verwekt, opnieuw zijn streken uithaalde. Het behoorde toe aan een klein vet vrouwtje, dat erg zweette en hoogrood was in zijn wezen; want het varkentje (dat, naar Thaddeus merkte, zeer fijne kijkers had, en even goed achter als voór zich scheen te zien), wou aldoor maar in een of andere richting wegspringen, terwijl de eigenares absoluut wou hebben dat het zich stil hield. Vlug wipte het over het touw van een ander varken, maar sloeg straks aan 't gillen als vijf varkens te zamen, omdat het er met eén poot niet over kwam en weer gevangen en gesnoerd werd; en toen de bazin het had opgelicht, trachtte het weg te glippen tusschen de wielen van een tooverkarretje, waar speenvarkens van de kabouters op te koop stonden, maar zijn kop geraakte in de knel en nu begon het te schreeuwen als elf varkens. Dan sprong het holderdebolder door een hoop dasspelden en kermisdingetjes, die daar ten verkoop uitgestald waren, en de eigenares van dat spul werd hierom zeer boos, hield het diertje uit alle macht vast en gaf er hem met haar vlakke hand duchtig van langs; maar de bazin was hiervoor zeer geërgerd, koos de partij van haar varkentje, al verdiende 't ook niet, en schold nu het kermiswijfje uit, dat, op zijn beurt, heel interessant terugschold. Had het varkentje nu geen nieuwen weg van vernieling willen opgaan en had het zoo zijn hijgende eigenares niet meegesleurd, dan zou het tusschen hen vast van woorden tot levendige daden zijn gekomen.

De helft van de marktende kaboutertjes stonden in leutig genot bijeen rond dit lustig tooneeltje, en wat het plezier nog verhoogde was, niet alleen dat de eigenares van het varkentje in een opgehitste, slechte luim verkeerde, maar

al degenen, die in de buurt zwijn of kar of ook maar eenige koopwaar hadden, waren ook in slecht humeur, omdat het vrouwtje en het onredelijk varken hun geweldig tegengingen. Zij verweten het vrouwtje, sloegen het varkentje geducht, maar dit werd er des te wreveliger om. En de eigenares van het varkentje schold naar best vermogen terug omdat dat rampzalig beest haar zoo deed loopen, trekken, hijgen en toornig worden als om te stikken. Ten laatste liep het varkentje onder de beenen van een scheldend wijfje door, dat met een appelkraam stond, draaide er om heen en kreeg het been van het vrouwtje in het touw vast. Het wijfje deed niets om het touw te ontwarren, maar sloeg al dadelijk toe op de eigenares van het varken, en deze sloeg terug, zoo dat zij beide aldra volop handgemeen waren. Gillend en schreeuwend liep het varkentje rond en zoo geraakten de twee vechtsters heelemaal in het touw verward; beide vielen om op het appelkraam, dat ook met hen naar den grond ging, zoodat de appelen naar alle richtingen heenbolden en boven op de dooreengegooide opeenhooping van wijven, appelen en appelkraam, stond het varkentje nu te schreeuwen zoo luid het maar kon. De luidjes, die door de pret niet heelemaal overmand waren, begonnen nu wild achter het fruit te grabbelen en in eén minuut lagen een aantal omstaanders hals over kop op het boeltje neergeworpen, en niets was meer te onderscheiden dan het vervaarlijk geschreeuw van het varkentje van onder den koddigen hoop!

Lang kon Thaddeus Brennan zich niet bedwingen en hij barstte in een groote, luide, hartelijke lachbui. Onmiddellijk zwegen al de kaboutertjes en richtten naar Thaddeus verraste en vertoornde blikken.

Op hetzelfde oogenblik trad hetzelfde jonge mannetje op hem toe, uit wiens hand hij dien morgen het mes had getrokken, en Thaddeus knikte en sprak hem vertrouwelijk toe. De vertoornde blikken van de bent wendden zich nu oogenblikkelijk van Thaddeus naar het jonge mannetje. ‘Hebt gij dat gedaan?’ vroegen zij.

Een echt, levend varken kwam op dit oogenblik tegen Thaddeus aangeloopen en deed hem omslaan met zijn touw. Hij kapseisde en een klein, oud, grijs kaboutertje sprong toe, wreef met zijn hand op Thaddeus' oogen en zie! op eens verzwonden al de kaboutertjes met hun varkentjes en vee en appelen en appel kramen, en alles wat daarbij hoorde, - en Thaddeus Brennan was voor altijd zijn zienersgave kwijt!

Maar in alles, waar Thaddeus later de hand aan legde, was hij voorspoedig, zooals de geest hem beloofd had. En dat mocht ook wel.

En ondanks al hun grappige streken, houden de ‘goede wezentjes’ zooveel van het Iersche volk en van Ierland zelf. Wanneer gij op een Meiedag over den heuvel van Mallinashee naar den kleigrond gingt, hebt gij dikwijls gedacht aan de spelonk onder uw voeten tegen de groene helling aan, waar de geesten Rossen Hugh, den onverschrokken krijgsman, die zoo lang voor Ierlands rechten streed, in tooverslaap houden - hem en zijn duizend volgelingen, die daar ieder, met de hand aan het zwaard, naast hun ros liggen, en het uur afwachten waarop zij, op Erin's roep, stout vandaar zullen uitrijden en het leger zullen aanvoeren in den heerlijken eindstrijd voor Ierlands vrijheid. En dikwijls hebt gij er met een rilling aan gedacht hoe vreemd, nagenoeg honderd jaar geleden nu, een man uit Bally-ma-Cahill voer, die terugkeerde van de kermis van Donegal, en zijn paard moest verkoopen aan een grooten, zwarten man, die er uitzag als een soldaat, en hem verzocht het dier binnen te brengen in een krocht langs de helling van den heuvel van Mullinashee. Diep en ver kwamen zij eindelijk aan de groote poort van een mooi kasteel, en op het binnenhof lagen duizend mannen ingesluimerd naast duizend ingesluimerde paarden. En wanneer de man uit Bally-ma-Cahill toevallig met zijn teen tegen een groote bel stiet, zat ieder van die duizend ingesluimerde mannen op hetzelfde oogenblik recht op een knie, met de eene hand aan zijn zwaard en de andere aan de maan van zijn paard,

en een van de mannen vroeg: ‘Is de tijd gekomen?’ En de groote vreemdeling maakte een afwijzend gebaar met de hand en antwoordde: ‘Nog niet. Slaapt maar door!’ En weer zonk ieder van die soldaten in slaap naast zijn paard. Inderhaast werd de man uit Bally-ma-Cahill buiten de krocht gebracht, en noch hij noch een ander sterveling heeft ooit den ingang kunnen terug vinden, en niemand heeft dien vroeger ooit gekend. Want de kaboutértjes (de Hemel zegene er hen om!) houden die mannen verborgen, maar gereed tot DE TIJD daar is! Moge God hem bespoedigen!

Vertaald door ARTH. COUSSENS.

Een Tegen-‘Belydenisse’ aangaande den Eed in 1797

(Vervolg van bladz. 189)

Hier volgen nu, genomen uit het lijf van 't stuk, 't geraamte ervan met hier en daar 't bekleedsel.

Eerst 't vóórblad, voor- en aarkant([1].

[Bl 1-2][bl.3] ‘[Aanvang.] Ik bekenne in de bitterheyd myns herte, dat ik my zoo verre hebbe laeten verleyden van aen de Opper-Regeringe onder de welke my de Godelyke voorzienigheyd hadde gebragt, tegen het uytdrukkelyk gebod van aen Caesar te geven het gene aen Caesar toekomt, uyt menschelyk opzigt, uyt verkeerde en berispelyke inzigten, onder den dekmantel van aen myne conscientie te voldoen, geweygerd hebbe aen de Fransche Republieke het borgerlyk *garant*[2] te geven, gevraegt van alle dienaers van den Godsdienst door de Wet van den 19 Fructidor 5de jaer [5^{n} in Herfstmaand 1797]’.

‘Ik bekenne dat myne weygeringe zoo veel te berispe-

(1) Ten voorkante staat de hoofdinge (als vernield reeds hierboven op bl. 184), ten aarkante staat niets.

(2) Vgl. BIEK. bd. XXV, bl. 329.

lyker is, dat ik in de maend Germinal 5de jaer[1], aen den Agent van myne Prochie geraeden hadde den zelven Eed met vrye conscientie te doen: en dat dezen my daer naer opgeworpen hebbende waerom ik zelfs den Eed niet dede? Ik hem tegen de getuygenisse van myne conscientie hebbe geantwoord, dat de Geestelyke eenen anderen Eed moeten doen als de Weireldlyke, dat zy den Paus moeten afzweiren, om zoo den haet van de onwetende menschen tegen de beëedigde Priesters op-te-wekken. Ik zegge de onwetende menschen, want de valschheyd van myn gezeg was zoo tastelyk, dat zy maer de Wet van den 19 Fructidor moesten lezen, daer den Eed aen de Geestelyke geboden word, / of de Registers van het Canton daer hunnen Eed op geschreven staet, om zonne-klaer te zien, dat 'er noyt questie is geweest van den Paus af-te-zweiren, 't en waere men zoude willen zeggen, dat de beëedigde dien Eed tegen den Paus zouden gedaen hebben vrywillig, zonder daer toe aenzogt te zyn; het gene te absurd is om te gelooven'.

Nog belijdt hij 't verzuimen van zijn gewisse 'herderlyke plichten', om door 'het wygeren[2] van den Eed' een ongewisse 'opinie te volgen, die ten hoogsten genomen onzeker was, betwist zynde door vele godvruchtige en geleerde Mannen'.

'Ik belyde [zegt hij voort] de schandaelen die ik door myne ongehoorzaemheyd hebbe gegeven aen het volk... '.

'Al is 't ik met zekerheyd wiste dat de Priesters den Eed gedaen hadden in eenen goeden, katholyken en wettigen

(1) 'In de maend Germinal 5de jaer' was vanaan den 20^{n} in Lentemaand 1797 tot den 19^{n} in Grasmaand 'daer naer'.
De gebeurtenis hierboven aangehaald is het eenig geschiedkundig voorval dat in heel het werk eenigszins-omstaakt wordt voorgesteld. Is 't waar geschied? Of hebben we hier, bij wijze van verhaal, veroorbeeld dus, een voorstelling van weerom iets dat mèèr is voorgevallen? 't Kan 't eene en 't ander zijn.

(2) 'W*y*geren', niet 'w*ey*geren'. Was 't een vergis in 't drukken? Ik vind er anders geen of toch zooveel-als-geen, een enkel groot ('zinnelyk' voor 'zienelyk' op bl. 17). Was 't een in 't opstellen?... zoodat alsdan men denken zou dat Steller niet en was vanuit West-Vlaanderen? 'k Zou eer dit laatste aannemen.

zin, en dat zy door den Eed geene andere verbintenisse genomen hadden, als niet te werken ofte mede-werken directelyk ofte indirectelyk om het Koningdom ofte de Regeringsloosheyd in Vrankryk te erstellen, ofte om de Republieke ofte de Constitutie van het jaer 3 te vernietigen[1]; ik belyde dat ik door myne uytzendelingen het volk hebbe doen gelooven dat zy eenen inwendigen en verdoemelyken haet gezwooren hebben tegen de persoonen der Koningen en de Koninglyke weirdigheyd; niet tegenstaende het my genoeg bekent was dat de inwendige affectien[2] van den mensch, van haet ofte van liefde, onder de magt niet zyn noch van den / menschelyken Wetgever die gebied, noch van den onderzaet die moet gehoorzaemen'.

Belijdt dan in 't bezonder, onbeëedigde als hij was - of zoogezeid -, te hebben kleingemaakt de goê gesteltenis der mindere Besturen; en te hebben kraafs uiteengedaan, met laster weer tegen 't Bestuur, de kwalijkvaringen des Aartsherders van Mechelen.

Voort zegt hij in 't bezonder: 'Ik belyde dat ik hebbe voor zeker houden staen dat zyne Heyligheyd den Paus den Eed gedoemd hadde, alhoewel ik wel konde bespeuren uyt alle die brieven, die onder de verscheyde naemen van zyne Eminentie den Cardinael van *Mechelen*, van *Brancadoro, Ciamberlani* en andere rondgedraegen wierden, zoo om dat zy verschillende zyn in hunnen inhoud, als om dat zy niet overeenkomen in hunnen *datum*, dat alles vol onzekerheyd was, en dat ik genoegzaeme reden hadde om aen hunne echtigheyd en wettigheyd te twyffelen, uyt den hoofde alleen, dat de waerheyd in stuk van Religie ons niet moet toekomen door bedekte en particuliere brieven, maer door den wettigen weg der Bisschoppen en Vicariaeten'.

'Eyndelyk tot myn leedwezen, ik wiste genoeg, al hadde den Paus den Eed gedoemd, hy alleenelyk gedoemd moest

(1) Vgl. (BIEK. *ald.* op bl. 331) de woorden van den 'Eed'.
(2) Vgl. *ald.* bl. 329.

zyn in den zin van haet tegen de Koningen en hunne Koninglyke weirdigheyd, maer geenzins in den goeden en wettigen zin der beëedigde Priesters'.

Daarachter komt het kwaad dat, door zijn schuld van onbeëedigde, is ringsom hem ontstaan, te weten op zijn Herdnisse: de godsdienst is 'gestaekt', en God zijn eer ontnomen; het Heilwerkwezen werd gestoord, de Doopsels òf verzuimd òf / onwetmatig toegediend, de Nuttingen verwaarloosd, ook de Heilige Gerechten; zoodat voor jong en oud noch onderrichting was noch geestelijke troost... daar hij, als onbeëdigde(1) met vreeze wezen moest(2) voor immers 'de Gendarmes'... daar hij daarbij, nog 't volk aftrok van al de geestelijke diensten bezorgd door de beëedigden. Vaneigen dat dit laatste, en wegens deze laatsten, ook niet geschied en is èn zonder stoffelijk nadeel / èn zonder weerom laster.

Hoe dikmaals heeft hij niet nog 'Paesch-Communien uytgedeyld - - in de Prochien der beëedigde Pastors, in schueren en peird-stallen tegen de weirdigheyd van het H. Sacrament, en het Gebod van de H. Kerke, dat vereyscht volgens den Catechismus, dat een ider zynen Paesschen houd in zyne Prochie-Kerke(3),.

Betreffende in 't bezonder den eereroof op de beëedigden? Hij noemde de beëedigden: 'intru' en 'ingedrongen', zij, die integendeel, zegt hij 'om den katholyken Godsdienst te behouden, en uyt liefde tot hunnen even mensch, de verlaetene Prochien der onbeëedigde gaen bedienen, en hun bloot stellen aen alderhande vervolgingen, [en] eene Kanonike en wettige zendinge hebben, aengestelt zynde door de wettige Vicariaeten'. Hun werk heette hij ongeldig; verbood met hen gemeenschap, 'alhoewel de

(1) ... en dus met hem àl de onbeëedigden?

(2) 'Novi' zei hij op het voorblad '[nos] in praelio [d.i. wellicht, zoo zien we hier, waar 't ons te weren viel tegen 't geweld van Uitjagers en Landsknechten]... cervos'!
Toch 'cervos' ja! Maar was 't uit hun zoowezendheid van onbeëedigden, of was 't omdat 't hun soms een beetje lijk-in 't bloed zat?

(3) Is 't schoon als zin- en hoofdverdraaierij?

beëedigde Priesters in de gemeynschap der heylige met ons zyn en blyven, -- dat tegen hun geenen geestelyken Ban uytgesproken is', en niettegenstaande dat vele fransche Stiftherders 'geboden hebben aen hunne Diocesaenen van de geestelyke Gemeenzaemheyd niet te breken met de Priesters die den Eed van den 19 Fructidor gedaen hebben, en van hunne diensten by te woonen'. Hij heeft ze verder vergeleken 'by die den Eed op de borgerlyke Constitutie van de Geestelykheyd in Vrankryk gedaen hebben in het jaer 1791[1], welken Eed door den H. Stoel gedoemd is geweest', gedoemd, daar immers deze laatste Eed veel 'dolingen behelsde' waarvan er / vier hier worden aangestipt[2].

En om 't rechtzinnige gemoed van 't volk nogmeer op hol te brengen had hij dan 'doen gelooven dat al haest alle de Kruyssen uyt de Kerken zouden moeten verdwynen: dat op het Misse-brood en Kasuffels eene Goddinne zoude gestelt worden: alhoewel ik in myne ziele overtuygd was, dat door de Constitutie de vryheyd[3] van Godsdienst toegestaen zynde, de beëedigde Priesters in het inwendig van hunne Kerken alles mogten doen het gene zy te vooren deden, zoo het nu sedert langen[4] tyd heeft gebleken'.

'Ik hebbe voorgegeven dat het verbieden der publieke Processien en Berechtingen, het afnemen der Kruyssen van de Torens, en het ophouden van het geluyd, eene wezentlyke veranderinge bragte in de Religie, daer het nogtans zeker is dat zonder dit alles de katholyke Religie bestaet, zoo gebleken heeft in de eerste eeuwen van de H. Kerke, / en nog hedendags te zien is onder de katholyke in de gereformeerde Landen'.

(1) M'herdenke hier dat wij voorgoed aan Frankrijk waren alleenlijk vanaf '97.
(2) En in den Eed van '97? Geen 't minste woord van dezes zin of dracht. Hoevelemeer-rechtuit 'n sprak daarover niet Vynaigie, vlakaf ervoren zijnde.
(3) Vgl. BIEK. *ald.* bl. 329.
(4) 'Sedert langen tijd'. Ons boekje dus is niet van '97, of zelfs van dicht erna. Vgl. *alh.* bl. 207, opm. 1.

't Gevolg van al zijn aantijgingen was dan geweest een stoornis omendom in godsdienst en in zeden, oneenigheid en scheuring in maag- en maatschappen.

Nochtans, acht hij, hoe 'n was het niet gemakkelijk, een eed van ‘aengekleventheyd’ te doen aenzien niet als een werk van goedkeuring / maar van ‘gedraegzaemheyd’... dewelke toch te wenschen is, naar 't woord van Bossuet, ‘om dat Godt eenen Godt van vrede is, die de ruste wilt hebben onder de menschelyke zaeken’. Waarom de menschen opgehitst ‘dezen om zyne ongodsdienstigheyd te bedekken, de andere / om hunnen vuylen interest te voldoen’? Waarom gezeid ‘dat de beëedigde geëxcommuniceert zyn’, ‘dat zy publieke zondaers zyn’, wel wetende ten anderen hoedat de Overheid ten bate van de zielen èn toom èn tuchtiginge legt op dergelijk loos gelaster?

‘Ik bekenne [is zijn besluit] myne uyterste confusie op alle die voorgaende pointen: ik ben nu teenemael overtuygd dat de beëdigde Priesters den waeren en wettelyken zin van den Eed van in het beginne hebben opgenomen, zoo veel te meer ik nu wete dat den Wetgever den 4 Thermidor laetstleden[(1)] en volgende dagen met gezag den Eed heeft uytgeleyd, beknooptelyk zeggende: dat den Eed van haet aen het Koningdom niet anders behelsde, als de

(1) ‘Den 4 Thermidor *laetstleden’*... (Vgl. bl. 206, opm. 4).
Ons boekske dus werd opgesteld, gedrukt en uitbediend wanneer? tusschen twee Thermidors: den-dien die volgen zou, en ‘Thermidor laetstleden’. De eerstkomende-tewege zou niet van 1800, maar van een jaar ervóór zijn, ten laatste in '99. In 1800 immers ging Steller-hier wel weten dat er toen spraak al was van kerkvrede te stichten, hij ging gewis uit bate voor zijn stelling dit nieuws niet laten liggen. Toch, aan een ander kant, als hij *dies werkzaam* was *vóór Thermidor van '99* (19^{n} in Hooimaand tot 18^{n} in Koornmaand), hij was het *niet vóór Schrikkelmaand*, vermits, zes reken verder-hier, hij ‘Breven’ noemt gedagteekend van 16^{n} en 30^{n} in Nieuwjaarmaand dat jaar.
Zijn ‘Thermidor laetstleden’? kwam bijgevolg waarschijnlijk in 1798 (de 4^{e} ervan viel toen in Hooimaand op den 22^{n}). Maar 't beste nog om dit en 't jaar hier-van-ons boek beslist een keer te weten zal zijn, te zoeken in een zameling van wetten en geboden naar bovenstaande aanhaling, in ievers een stuk schikkingen, bevelen, toelichtingen, gesteld op zulken dag en maand 't zij bin 't zij na 't jaar '98. Doch 'k heb hier zulk geen zameling.

schuldige getrouwigheyd aen de Oppermagt. Ik moet vervolgens hier gebruyken de woorden van Zyne Heyligheyd in de twee Breven van den 16 en 30 January 1799, toegezonden aen den Prelaet Boni, en zeggen dat de beeedigde Priesters hebben weten te vereenigen de getrouwigheyd die zy aen de tegenwoordige regeerende Magistraeten schuldig waeren, niet de onderhoudinge van de Wet van Godt: dat zy de beloften van gehoorzaemheyd en getrouwigheyd aen het Gouvernement, hebben weten te doen over een komen met de onveranderlyke pligten der Katholyke Religie[1]'.

Hetgeen we boven[2] noemden alverre-lijk-een eerste deel stopt hier, met immers 't eindeke overgang dat we daareven meldden. Dat deel, in een belijdenis zou heeten: het verleden, verhaal... of zoogezeid, en vonnis van 't gebeurde bij monde van 't Geloove. Invoudiglijk nochtans, bedekt, naar ons bescheiden denken, was 't alzoowel was 't meer aanhoudend-weg een stekinge, daadmatiglijk een sluw vermaan aan de onbeëedigden om nietmeer zòò te handelen, te weten zoo onredelijk en zoo booshertiglijk. Waarna nu 't tweede deel, betreffende: het toekomende; in alle zinnen, openlijk een opwekking om de beëedigden met 'Liefde' te behandelen, te aanhooren zelfs en na te doen.

Ditzelfde tweede deel, gewis docht voor den Steller 't voornaamste van de twee, 't doeltreffendste. Voor ons, 't zal 't minste zijn. Want, blijkt het eerste in opzicht van geschiedenis al weinig duidelijk, 't is niettemin als algemeene schets van tijd en geest en leven daadzakelijk belangrijk. Integendeel het tweede niet: dit is maar loos geblaas.

Bekennen wij, wij de onbeëedigden zegt Steller, na neerstig onderzoek van ons geweten elk, dat wij / bedrogen werden.

(1) Hiervan vaneigen (aleer entwat eruit te gaan besluiten) ware eerst eens na te zien 't oorspronkelijk gezeg, en 't meêgezeg ervan, en ook de omstantenissen.

(2) Bl. 187.

Doen we 't met moed, en rekenen we op de beëedigden: ‘zy zyn vol liefde tot ons: zy zullen ons met alle genegentheyd ontfangen; zy weenen over ons ongeluk, zy bidden dagelyks voor ons: zy spreken van ons niet als met woorden van vrede: zy stillen de gemoederen die tegen ons verbittert zyn: zy bekennen met oodmoedigheyd, indien zy meer verligt geweest zyn als wy, dat zy het aen hun zelven niet mogen toeschryven, maer aen het licht der godelyke Gratie: met een woord zy wagten maer naer den oogenblik op den welken zy ons hunne liefde, hunne genegentheyd en bescherminge zullen betoonen’. Houden wij dus op diezelven te bevuiltongen.

‘En gy [zegt hij dan voort] eenvoudige Schaepen, die niet weet wat den Eed is, waer in hy bestaet, die gevolgt hebt de eerste indrukkingen die men op uw gemoed heeft weten te doen, - - / - - keert wederom tot den schaepstal die gy noyt zoud moeten verlaeten hebben: luystert meer naer de gebiedende stemme van de H. Kerke, als naer de menschen die aengedreven worden door passie en intrest’. Blijft gehecht aan ‘uwe Prochie kerke’ en heure diensten en gedenkenissen. En ziet gij ‘geene uytwendige Processien, geene Kruyssen op de Torens, geene publieke Begravenisse nogte Berechtingen: geene beelden meer op de Straeten: dat zyn maer ornamenten, uytwendige verçiersels van onze Religie’. ‘Luystert niet naer die de welke uw de boeken verbieden te lezen der beëedigde Priesters[1], zy verbieden hunne Prochiaenen niet die te lezen der onbeëdigde[2]: 't is den eenigen middel om uw te onderrichten en de waerheyd te kennen’.

‘- - Gylieden allegaer’ / geen ‘haet’ meer en geen ‘scheuringen’; want zooals blijkt uit menige uitsprake gedaan door tal / van Heiligen, ‘de scheuringe is het grootste - - quaed’. ‘De scheurmaekers’ zijn wij, ‘niet

(1) Zal 't hierom zijn dat op zijn werksken een goedkeuringe ontbreekt?
(2) En hierom soms dat hij zelf den gewezen-onbeëedigde speelde: om gelezen te geraken?

de beëedigde', vermits zij blijven 'in de gemeynschap der H. Kerke'. Op ons dus tewege gaan vallen alle slag 'vermaledydingen en ongelukken, die de HH. Vaders hier boven-gemelt uytspreken tegen die welke zig plichtig maeken van scheuringe. Myn bloed word styf in myne aderen, myne penne staet stil als ik het overdenke'.

Daarna het slot, als boven[1] aangewezen.

M'herleze nu Vynaegie's klacht[2]: te weten over 'tgene hij, als beëedigde, heeft af te zien gehad van zoogezeide lasteraars en scheurmakers. Die klacht luidt als een samenvang van heel ons boeksken-hier; zoodat oprecht dit laatste, daaruitgeweerd zijn dwalingen, vergrijpen, zijn drogredens en ander wangedoensel, mag doorgaan lijk als uitleg van die klacht, als algemeene schets van 't eendelijk geweld waarmee beëedigden en onbeëedigden om Vlaanderen's volksziel vochten.

Vaneigen is dit àl nog geen geschiedenis. Maar 't leidt ertoe, en 't is des hoogstbelangrijk.

Belangrijk ooknog eenigzins voor 't Vlaamsche Boekstafwezen mag dan ons werkje heeten, daar het wellicht is een der laatste stalen van tal van handelingen of handelingskes zelfs, zoo menig in den tijd, nadien zoo schaarsch geworden, op namelijk verheven leer en niettemin in 't vlaamsch ... in volksvlaamsch bovendien. De dag brak aan tewege dat tonzent zulke druksels veel-liever in een ander taalmaar gingen uitkomen, alsof de taal van 't 'volk', dit is die wordt *verstaan* bij minbegoede en minbegaafde liên, - *omdàt ze er wordt verstaan* - 'gemeene' of 'plat' of onvermogen scheen. De menschen-toen integendeel (ze praatten of ze boekten), 't was al uit één gemoed en eender in bewoording de grooten lijk de kleinen. Wat van hun herte moest, ze 'n zochten 't uit geen woordenboek, ze zeiden 't hertelijk, toch kreksch, maar hertelijk; en wie hen hoorde of las, daar hij een weerga-hert bezat meelui-

(1) Bl. 186-187: 'Ik zal niet naelaeten...' enz.
(2) BIEK., bd. XXV, bl. 333.

dende en meelijdende, - geleerd of ongeleerd - hij vatte en geerde hen. Gesteld alzoo is even 't boekje boven; en, leest het smakelijk tot-heden-toe, 't is dààrom. Wat volksch is, is ook blijfzaam. Een aanwijs voor ons allen.

L. DE WOLF.

Oostkerke en de Abdij van Sint-Quintens-ten-Eilande.

De volksoverlevering, gesteund door den plaatsnaam en de opgaven der geschiedenisbronnen, vermeldt dat, in de nabijheid van Monikkenreede eertijds kloosterlingen aankwamen uit de Benedictijnerabdij van Sint-Quintens-ten-Eilande in 't Vermandeesche herkomstig. We lezen in de *Acta Sanctorum* de volgende aanteekeningen die wij uit den latijnschen tekst vertalen:

Onder de parochie van Oostkerke lag een stadje, Monikkenreede bij name, om reden van de nabijwonende monikken, waarvan niets meer overblijft. Die kloosterlingen, ik weet niet waarom en wanneer, trokken van hier weg en verblijven nu in 't klooster van St-Quintinus, in 't Vermandeesche; doch tot heden bezitten zij de tienden en het patroonschap van deze en omliggende parochiën(1).

Hoe de aankomst der Benediktijnermonikken in deze streek uitleggen? Hebben wij ze aan St Elooi, bisschop van Doornijk en Noyoen misschien te danken? De H. Bisschop, luidens eene gegronde overlevering, bezocht Brugge, wellicht ook Oostburg en Aardenburg(2). Voltrok hij die reis,

(1) 'Suberat huic ecclesiae parochiali (Oostkercanae) oppidulum dictum Munikrede (à vicinis monachis) cujus modo nec umbra quidem superest. Praedicti vero monachi, nescio quo casu vel quo tempore, hinc discesserunt, habitantque jam in fano S. Quintini in Veromanduis, sed etiamnum decimas et patronatum hujus et plurium circumjacentium ecclesiarum possident.' *Acta Sanctorum*, Julii, tom. I, p. 668.

(2) *Acta Sanctorum Belgii*, t. III, p. 198-309. - AD. DUCLOS, *Tillo de Saks*, 3^{e} uitgave. J. De Meester, Rousselare, 1900, bl. 14-17 et 187 met nota. - Chan. CALLEWAERT, Compte rendu: Paul Parsy, St Eloi (collection 'Les Saints'). *Annales Emulation Bruges*, 1908, 2^{e} fascicule, p. 202.

niet langs het Zwin dat destijds die steden in verband bracht? De Benedictijnerabdij die in de stad St Quintin, tijdens de 7^{e}eeuw, tot stand kwam, was hem niet onbekend, dewijl zij in 't bisdom van Noyoen lag. In die stad had hij in 638 het lichaam van Sint Quintin, door den Roomschen veldheer Rictius Varus ten jare 296 ter dood gebracht, weergevonden(1). Heeft hij de monikken niet uitgenoodigd om het ambt van geloofsbode aan te vatten en de heidensche volksplantingen die de Kerkvoogd langs de boorden van het Zwin ontdekt had, tot het christendom te bekeeren?

De Benedictijnen vestigden zich niet aan den oever van de Zwene. Om zich tegen de overstroomingen te beveiligen, zochten zij eene hooggelegene zate. Ze vonden die ten Noordoosten van de wijk Eyenbrouck. Daar kwam hunne woonstede tot stand omgeven van omtrent tien gemeten gronds die ze als eigendom in bezit hielden(2); eene aan-

(1) De abdij van St Quintins werd tijdens de 7^{e} eeuw gebouwd ter plaats waar het lichaam van St Quintin door den roomschen veldheer Ricticus Varus, op 31 oct. 296 onthoofd, in de rivier de Somme geworpen werd. Op die plaats vormde de Somme een eiland: van daar den naam S^{t}Quintin en l'Isle (in insula, in insula Suburbii). Het lichaam werd ten jare 351 uit den rivierschoot getogen en ter plaats der onthoofding begraven. De grafsteê van den martelaar was in vergetelheid gerocht toen St Elooi, ten jare 638, nogmaals het lijk ontdekte. Bij 't beleg van St Quintin werd het klooster, in 1557, ten geheele vernield. Later in de stad overgebracht en behoudende haar vorigen naam, de abdij verbond zich in 1667 aan de Congregatie van St Maur. Zoo COLLIETTE, *Mémoires pour servir à l'Histoire Ecclésiastique, Civile et Militaire de la province de Vermandois.* Cambrai 1771, 3 tomes in-4°.

(2) 'Une pièce de terre contenant en grandeur dix mesures deux lines et quarante verges gisantes au mestier et à la paroiche dOoostkercke, noordt de l'église et noordoost près Eyenbrouck, entre le vieil Zwin du costé de zuudtoost, le grand chemin qui tire d'Eyenbrouck vers Westcappelle au costé de noordwest... laquelle pièce appartient seule à ladicte Abbaye, et c'est la court feudale dont tous les liefs tant dismes que terres gisantes audict terroir du Francq sont tenus et mouvrns.' (Registre nouveau de tous les fiefs tant dismes que terres tenuz de Messrs les Révérendissime abbé et couvent de St Quintin en Isle... 1648. Staatsarchief Brugge. 3758).

- ''t Clooster van Ste Quintins in Vermandois aende oostsyde ende aen tnoordteinde daer aen *een hooghen bilc* van diversche sticx al d'een aen d'anderen met een hofstede byden middele daer up staende cum zuutoostsyde buyckende aen t'oude zwyn en cum noortwestsyde aenden heerwech streckende cum noortoostsyde aen Jan de Voer lant. x g. IL. LX r.'

(Ommelooper kerkwaterynghe Oostkerke. 1672. 32^{e} begin, n° 2. Archives de l'Etat. Bruges. Accroissements n° 3541.)

teekening meldt ‘zoe plochten upt tzelve landt schoone huizen ende boomen ende een groote schuere te staene omme de tienden inne te doene, die over langhe jaeren byde oorloghe al verbrandt ende te nieten ghedaen waren’[1].

Een weg, in de oorkonden alle stappe vermeld, ging van het leenhof uit en doorliep het Oostkerksche grondgebied; hij voert den naam van Sabsweg, Sabs van St Quintins weg, Sabs wegh van St Quintin in Vermandoys. Daar hij niet rechtlijnig doorloopt, schijnt hij tusschen poelen en moerassen gebaand te zijn geweest; nog kan men hem volgen tot aan de grensscheiding van Westcappelle en Houcke. Het bestaan van dien weg dagteekent van verre, dewijl hij in de oudere oorkonden als scheidspaal der nevensliggende grondparceelen gedurig aangewezen staat, ja zelfs, hij zou, ons dunkt, de kavelverdeeling der eigendommen voorgegaan zijn[2].

(1) Stuk van Leenboek der abdij van St Quintins. Arch. de Bruges. Fonds du Franc. Carton 16, pièce 22. Sans date.

(2) ‘Sabts van Sinte Quintins wech (bl. 1° v^{o})’. - ‘41. 28 r. landts metten husen dnde boomen diere up staen.... streckende metten noorthende an tSabts wech van Sinte Quintins in Fermandoeys (bl. 4° r^{o})’. (Dit es den Bouc vander prochiepapen van Oostkerke enz. den x dach in laumaent 1449. Staatsarchief Brugge.) - ‘landt oost van Eyenbrouc tusschen Sabts wech jeghens thoude Zwin’ n° LXXIII - ‘landt ligghende in Sheer Baselishouck wateringhe binden ambochte ende prochie van Oostkercke in t XV beghin.... streckende van Sabtsweghe totten heerwech’ n^{o} CXI. - ‘2 1. 12 r. vrylandt binden den ambochte ende prochie van Oostkercke, tusschen Sabts wech ande noortzyde, tgescheet vander wateringhe ander zuudtzyde’ n^{o} CXXXIII. - ‘Sabtswech’ n^{os} CXXXIV, CXXXV, en 3 volgende. - ‘1 g. 8 r. vrylandt ligghende binden ambochte enz.... noordt vander kercke ende noordoost van Eyenbrouck.... streckende metten zuudthende an Sabs van Ste Quintins wech in Vermandoys’ u^{o} CXL. - ‘65 roeden vrylandt ligghende binden ambochte enz.... verre west vander kercke.... streckende metten zuudthende anden Sabtswech’ II^{c} IC. - ‘32 r. vrylandt ligghende binden ambochte enz.... zuudwaert over Sabtwech in 't CXXIX^{e} beghin vande voornoemde wateringhe.... streckende metten zuudthende anden dyck vanden ouden Zwene ende metten noordthende an Sabswech’ n° II^{c} XIII. - (De nieuwe belegherthede toebehoorende de kercke van Oostkercke, by Brugghe, anno 1554. Kerkarchief Oostkerke). - ‘Sabswech ligghende andt houde Zwin.’ - ‘Sabtswech die an tZwin licht’ n°s LXXXIIII en LXXXVI. (Renten der kercke van Oostkercke. Kerkarchief Oostkerke). - ‘5 lynen lands noordt vander kercke, streckende metten zuudthende an een hadere ende metten noordthende an tSaps van Ste Quintins wech’. (Register renten disch Oostkerke-kerkarchief.)

Wijduitgebreid was de werkkring die voor de aankomende monikken openlag: hij besloeg gansch de streek waar alle de parochiën die op beide zijden van de Zwene lagen, later tot stand zouden komen. Doch, is het arbeidsveld ons bekend, de werking der eerste kloosterlingen die te Oostkerke verbleven, ligt ten meerderen deele in het duister. Hebben zij den grootschen arbeid aangevat, door de schrijvers zoo hoog geprezen, de indijking der scorren en heernessen, de ontginning der woestijnen en heidegronden(1)? Misschien wel, dewijl nog in 1089, Graaf Robrecht II aan St Quintinsabdij alle de tienden schonk van een deel nieuw land op de parochie van Oostkerke gelegen, dat hij met den naam van Wastina, woestijne, bestempelt(2). Vooraleer de wellicht uitgestrekte wastina tienden kon opbrengen, behoorde ze tot vruchtbaar akkerland herschapen te zijn geworden. Onder menigvuldige wateringen die in 't noorderdeel van 't Brugsche Vrije tot stand kwamen, komt er eene voor die

(1) DE GERLACHE, *OEuvres complètes*, VI, 2. - A. PAILLARD DE St AIGLAN, *Mémoires couronnées par l'Académie Royale de Belgique,* t. XVI. - VICTOR BRANDTS, *Essai historique sur la condition des classes rurales en Belgique, jusqu'à la fin du XVIIe siècle*. Louvain, p. 107 et suiv. - H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*. Bruxelles, 1900. Chap. V. La vie économique, p. 126; p. 274 et suiv. - C. VANDE PUTTE, *Esquisse sur la mise en culture de la Flandre Occidentale. Annales Emulation Bruges*, t. III. p. 225.

(2) 'Omnem decimationem nove terre quae vulgo wastina vocatur, que ad parrochiam Oskirke pertinet, usque ad terram Frumoldi Musce.' CH^{s} DUVIVIER, *Actes et documents anciens intéressant la Belgique,* 1re série. Bruxelles, Hayez, 1908. Saarter van Robrecht II, 18 oct. 1089. - In *Gallia Christiana*, t. IX, p. 1087, lezen wij: Abbas (Gerardus II) Quintinianae veteris celloe seu abbas S^{ti} Quintini in insula, anno 1088 Robertum Elandriae marchionem convenit, a quo totam novae terrae wastinianae seu decimam apud Oskercam et alia pagi Brugensis loca reportavit.

den naam draagt van Wateringe der kerk van Oostkerke, wier grondgebied zich langs den linkeroever der Zwene over Oostkerke uitstrekte. Hebben wij die voor den landbouw zoo nuttige en onmisbare instelling aan de monikken niet te danken?[1]

Wat meer kenmerkend voorkomt, 't is het ambt van geloofsbode door de kloosterlingen uitgeoefend. Uit de geschiedenisbronnen vernemen we dat ze de streek doorliepen om de misschien nog heidensche bewoners tot het christendom te bekeeren, de volksplantingen bezochten om er voor de bekeerlingen de godsdienstbronnen te openen.

Ten jare 1110 bevestigde Baldrik, bisschop van Noyoen en Doornijk, de bezittingen der St Quintinsabdij. Onder meer noemt hij: in Vlaanderen, ter zee, het altaar van Oskerke met de kerk en vier kapellen: van Wulps(Wulpen) in een eiland aan zee gelegen, - van Lapscures, - van Murkerka, - van Was (cappelle)[2].

In 1168 somt de bisschop van Doornijk, Gerard, nogmaals die zelfde bezittingen op en voegt er eene vijfde christenheid bij, Lesitteruse, onbekend gebleven, mogelijks door eene zeeoverstrooming verzwolgen[3]. Die kapellen zullen parochiekerken worden met een eigen grondgebied, van het grondgebied der moederparochie afgescheiden. Later komen bij die vier christene gemeenten Damme, Ste Catherine bij Damme, Houcke en Ste-Anne-ter-Muyden.

(1) 'De wateringe bestrekte zich over 502 gem. 96 roeden lands, in 14 beginnen verdeeld.' (Ommelooper van de waterynghe vande kercke van Oostkerko 1517, in april naer Paesschen. - Archief Mestdagh, Brugge).

(2) 'In Flandris, super mare, altare de Oskerke, cum ecclesia et quatuor capellis, prima de Vulps, quae sita est in maris insula, secunda de Lapscures, tertia de Murkerka, quarta de Was.' Saarter van Balderik, aangehaald bij CH^{S} DUVIVIER, *op cit.*, ten jare 1110 geschonken.

(3) 'Personnatum quem Doninus et sui praedecessores olim tenuerunt, nihilominus etiam ipsum altare de Oskerca cum suis appendiciis, videlicet Wolpes, Lappescure, Morkerke, Wacres, Lesiteruse.' Saarter van Gerard, aangehaald bij CH^{S} DUVIVIER, *op. Cit.*, ten jare 1168 geschonken.

Alle die parochiën zijn hun ontstaan aan de Benedictijnermonikken van St Quintins verschuldigd.

(*'t Vervolgt*)

J. OPDEDRINCK.

Mengelmaren

Doodsberichten

Eerweerde Pater *Maurits De Meester*. der Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria, van Scheut, geboren te *Brugge* den 28 October 1885, deed zijne studiën aan het St Lodewijkscollege zijner geboortestad, trad in het groot Seminarie en ging binnen in het missiehuis te Scheut, den 8 September 1908. Hij vertrok naar Oost-Mongolië den 10 September en overleed er te Makiaze, op den feestdag van het Allerheiligste Hert, den 11 Juni 1920.

Onder de oorlogsjaren zijn op het missieveld gevallen de volgende paters uit de Congregatie van den Allerheiligsten Verlosser (Redemptoristen):

Eerweerde Pater *Boels Hendrik*, geboren te *Leffinghe* den 10 October 1882. Hij deed zijn eerste jaar latijn in het O.L.V. college te Oostende en vervolgens studeerde hij te St Truiden in het juvenaat der PP. Redemptoristen. Hij sprak zijn H. Professie uit den 29 September 1901, ontving de Priesterwijding den 7 Juli 1907. Hij werd naar de Rutheensche missie gezonden in Westelijk Kanada waar hij als een onverdroten apostel arbeidde. Hij overleed aan de spaansche ziekte te Hubbard, op een ver afgelegen hoeve, waar hij zelf de laatste HH. Sakramenten aan zieken kwam toedienen, den 24 November 1918.

Eerw. Pater *De Lobbelle Frans*, geboren te *Iseghem* den 15 September 1857. Studeerde te Rousselare, sprak zijne beloften uit den 15 October 1880. Hij vertrok naar de zending van Kongo den 29 Mei 1902 en deed er dienst langs den ijzerweg. In 1906 stond hij als aalmoezenier van het gasthuis van *Kinkanda*. Den 18 April 1907 was zijn verblijf te Tumba. Hij kwam terug naar *Kinkanda* waar hij den 2 September 1919 overleed.

Eerw. Pater *Borgonie Florent*, geboren te Eggewaertscapelle den 12 December 1868. Studeerde aan het kollege te Veurne, trad het noviciaat binnen te St Truiden en deed er zijne professie den 5 October 1890. Priester gewijd den 30 April 1895, vertrok hij in 1900 naar Noord West Amerika. Te *Brandon* en te *Yorkton* was hij belast met het zielenheil der Polakken. Wegens ziekte kwam hij naar Belgie terug en overleed te Brussel den 8 Maart 1914.

C. SCH.

[Nummer 10]

Oostkerke en de Abdij van Sint-Quintens-ten-Eilande.

(Vervolg van bladz. 216)

De leenboeken der abdij bevatten daarover het tweevoudig bewijs. De abdij bezat, tot aan de Fransche Omwenteling, het patroonschap van alle de kerken en benoemde er de pastoors en andere beneficianten, - zij was in bezit van alle de tienden der eigendommen, wie ook hun eigenaar was, die onder het gebied der bovenvermelde parochiën lagen(1). Het patroonschapsrecht en het tiendenbezit zijn. de kenmerken die den parochiestichter aanduiden(2). De monniken richtten of bouwden te Oostkerke de eerste kerk

(1) 'Statuta-dioecesis Brugensis per R.D. Guillelmum Basery, ejusdem dioecesis episcopum.' Brugis, Greg. Clouwet, 1693. Titulo VIII, p. 43. Zie bijvoegsel.

(2) R. DE SCHEPPER, *Les paroisses rurales primitives et les anciennes divisions territoriales du Franc de Bruges*, p. 8, note 2. - IMBART DE LA TOUR, *Les paroisses rurales du IVe au XIe siècle.* Paris, 1900, p. 148 et suiv., p. 153 et suiv. - Zie bijvoegsel II.

op. Stond zij in de gebuurte van hunne woonstede bij Eyenbrouck of werd ze ter plaatse waar nu de parochiekerk staat opgericht? Op welk tijdstip kwam dit eerste heiligdom tot stand? Op beide vragen blijven wij de oplossing schuldig. Ten jare 961 staat Oostkerke als parochie aangeduid in den stichtingsakt van 't kapittel van St Donaaskerk, door Graaf Aarnout de Oude geschonken(1). Toen waren alle de laten die het grondgebied bewoonden, waaruit later de nieuwingerichte parochiën zullen gevormd worden, parochianen der moederkerk van Oostkerke. Dewijl de omtrek der parochie zich zoo wijd en breed uitstrekte, bezochten de monniken de verstafgelegene wijken en bouwden er de vier reeds vermelde hulpkapellen op te Wulpen, Moerkerke, Lapscheure en Westcapelle. Zij waren het ook, denken wij, die aan die christene volksplantingen hunnen oorspronkelijken naam schonken, zoo niet aan Wulpen en Lapscheure, toch aan Moerkerke, de kerke ten moere of ten moerasse, ook aan Was (capelle) ten waze(2).

Wanneer Oostkerke door den bisschop van Doornijk tot parochie verheven werd, kunnen wij niet achterhalen. Enkel vermelden de leenboeken en de oude rekeningen der Dekenij van Brugge dat de Abt van St Quintins telken jare aan den bisschop van Doornijk en later aan den bisschop van Brugge eene erkentenishulde van x solidos parisis schuldig stond om reden van de pastorij van Oostkerke(3).

(1) AUB. MIRAEUS. *Opera Diplomatica*, t. I, p. 43, XXXIV. - L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la Prévôté de Bruges.* Tome deuxième, p. 3 en volg., waar ook de geleerde Schrijver de echtheid van dien akt bewijst.

(2) Waes, bij KILIAEN = limus, coenum, lutum, slijk, modder, in 't fransch vase. - De slijk boorden van het Zwin, bij Sluis, droegen den naam van waze. '... du droit de wazegelt en leau à lescluse que Laurens Pierre souloit tenir à ferme pour XLII lb. par an. (Compte des Domaines de 1555/56. Archief Sluus. - Over Waescappelle, zie J.Q. JANSEN, IIIe deel, bl. 110 van *Bijdragen tot de Oudheidskunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen.* Middelburg, J.C. en W. Altorffer.

(3) 'Ab Abbate Sancti Quintini in Insula pro cura de Oostkercke, x s.p.' (Computus Martini de Raet, decani Christianitatis brugensis anno 1551-1552. Staatsarchief Brugge). - 'A Monseigneur levesque de Tournay, x s.p.' (Leenboek der abdij 1648, bl. 134 v°. Staatsarchief Brugge, n° 3758).

De naam Oostkerke, gezien de ligging der kerk, komt vreemd voor. Ook de oorspronkelijke naam zal wel Os-kerke of Oos-kerke geweest zijn, later tot Oostkerke verwandeld. Wij vinden Oskerca apud Budanflit en Ooskerca in 961, - Oskirke in 1089, - Oskerke en Oskerka in 1110, - Oskerca in 1163, - Oskerke in 1178 en 1201 en eerstmalen Ostkerka, nog niet Oostkerka in 1203(1).

De uitgang kerke wijst op den christen oorsprong der parochie. Voegen wij hierbij dat de christenheden die den naam van kerke of kapelle dragen, in de 9e of 10e eeuw tot stand kwamen en meestal in het noordergedeelte van Vlaanderen langs de zeekusten te vinden zijn. Wij hebben hebben hier de streek voorhanden die uit de zee gewonnen is, waar de schorren en moeren door indijking en wateringen tot polders moesten herschapen worden, vooraleer de bewoners er eene vaste zate konden kiezen.

Het eerste lid Os, Oos is, ons dunkt, niet zoo gemakkelijk uit te leggen. Hebben wij hier Os, Oos, Oze voorhanden met de beteekenis van water, modder of slijk, en zouden de monniken aan hunne moederkerk eenen naam gegeven hebben op dezelfde wijze als Moerkerke en Was-Cappelle gevormd, dus de kerke ten oze(2)? Is Os, Oos hier gebruikt, zooals heden nog in andere vlaamsche streken, met

(1) In den stichtingsakt van 't kapittel van St Donaas (961) waarvan hooger, komen de volgende naamvormen voor: Oskerca apud Budanflit, - - Ooskerc, - Ooskerca. - Oskirke: Saarter van Graaf Robrecht (1089). - Oskerke: Saarter van bisschop Baldrik (1110). - Oskerca: Saarter van bisschop Gerard (1163). - Oskerke: Akt van Mattheus, abt van St Quintinsabdij geschreven te Brugge in 1178, en Saarter van Baudwin, graaf van Vlaanderen (27 Juli 1201) bij Chs Duvivier, *op. cit.* 2e série. - Ostkerca: Saarter van Maria, gravin van Vlaanderen en Henegauwen (April 1203), ibidem.

(2) 'Oise is bloote verbastering van het algemeen duitsche en keltische oos of oze, 't geen nog overig is in ons hoos voor wolkbreuk, hoozen of behoozen dat is bewateren; en inzonderheid te Amsterdam nog in de kostumiere rechtstaal bestaat in de woorden van cosdrop (stillicidium) en oosdicht (waterdicht)'. (Zoo Bilderdijk, Muis- en Kikvorschkrijg-aanteekening op het woord oise).

de beteekenis van ons? Zoo zou Os-, Ooskerke, onze-kerk beduiden. Aan anderen het nader te beslissen[1].

De Benedictijnen stelden hunne eerste kerk en parochie onder de bescherming van St Quintin, martelaar, dien zij reeds als beschermheilige hunner abdij verkozen hadden. Tijdens de 12^{e} eeuw, zal nevens St Quintin een tweede patroon optreden, Sint Guthago die, wellicht binst de 8^{e} eeuw te Oostkerke stierf, er begraven werd en ten jare 1159 heilig verklaard. Bezaten de kloosterlingen het patroonschapsrecht over Oostkerke en de parochiën uit Oostkerke ontstaan, niet altoos hebben zij het recht genoten tot de offeranden die de geloovigen uit vrijen wil aan de kerken schonken, welk recht den naam van personaat draagt[2]. Onder die offeranden rekenden brood, wijn en keersen bij het plechtig misoffer geschonken ook, was, dieren, boter, enz. die de bedevaarders aanbrachten vooral op de ommegankdagen of de feesten ter eere van de beschermheiligen der kerk gevierd.

Heden bestaat nog in eenige parochien de gewoonte van op die dagen dusdanige giften ter eere van den heilige die men komt dienen, te schenken. Hoewel Baldrik, bisschop van Doornijk, in 1110, onder de bezittingen der abdij het altaar en de kerk van Oostkerke, in andere woorden: het personaat en patronaat der kerk, aanhaalt, we vernemen uit een saarter van Gerard, dezes opvolger, dat het personaat in de handen van Dodin en zijne voorzaten, mogelijks heeren van Oostkerke, overgegaan was[3]. Zij hadden het wellicht op eene onwettige wijze bemachtigd. Ook ontneemt

(1) CORNELISSEN en VERVLIET, *Idioticon van het Antwerpsch Dialect*. Os = ons - Westvl. oes (Do Bo) - Fri, uus, ûs. - Zweed, on Isl. osz. - Deen. en Noorw.: os; voorbeelden: os moeder, os kind.

(2) WARNKOENIG-GHELDOLF, *Histoire de la Flandre*. Bruxelles, Hayez, 1836. Tome II, p. 392. - IMBART DE LA TOUR, *op. cit.* Ch. II, p. 153. - Chan. P. CLAESSENS, *Des Paroisses et du Clergé paroissial*. Revue Catholique de Louvain, Octobre 1879. - Du CANGE. Tom. III, col 405 ad verbum: persona.

(3) Dodinus de Oskirca staat vermeld onder de getuigen in den Saarter van Graaf Robrecht (18 oct. 1089) hooger aangestipt.

hun de kerkvoogd dit recht en zet het aan de abdij van St Quintin over. Doch Dodin zocht er zich niet van te ontmaken, weshalve de abt hem bij den graaf van Vlaanderen, Philips van Elsaten, aankloeg. Door tusschenkomst van den graaf, willigden Dodin en zijne broeders en zusters de eischen van den abt in(1).

De zending onzer benedictijnermonniken als geloofsboden, als stichters der christenheden was, dunkt ons, binst den loop der 12^{e} eeuw, ten grooten deele voltrokken. Hoelang behielden zij het bestuur hunner moederparochie en der bijgestichte kapellen? Wanneer werden die hulpkapellen op hunne beurt parochiën met een eigen grondgebied en een eigen pastor? Wanneer ontstonden op het gebied der moederparochie de nieuwe christenheden van Damme, Ste Catherine, Houcke en St Anne ter Muyden? Tot nu vermissen wij de voldoende inlichtingen om die belangrijke vragen op te lossen.

Eene uitgebreide aanteekening verhaalt ons op welke wijze en op welke voorwaarden Houcke uit de moeder-parochie geboren werd, doch het tijdstip der vorming dier christenheid staat niet aangewezen. De wijl zij in 1449 herinnerd wordt, zal die parochie, ons dunkens, de laatste geweest zijn die op het grondgebied van Oostkerke, ontstond(2). Haar oudste naam 'de Houck' wijst op hare ligging. Ten jare 1330 waren alle de kerken die we reeds meer dan eens vermelden, parochiekerken geworden van een eigen pastor voorzien: ze staan aangestipt met het

(1) 'Balduinus II, anno 1169, consequutus est personatum Dodini de Oskerca cum subjecta plebe, beneficio Gerardi Tornacensis Episcopi'. *Gallia Christiania.* Tom. nono, pag. 1088. Parisiis, MDCCLI. - L.P. COLLIETTE. *Mémoires pour servir à l'Histoire Ecclésiastique, Civile et Militaire de la province de Vermandois*, Cambrai, 1771. 3 tomes in-4°.

(2) In de overgeblevene kerkrekeningen der 17e en 18e eeuw staat het patroonschapsrecht aangeduid, 'Men ghelt den pastor van Oostkercke sjaers XI SC. VIII gr. over het patronaet.' (Kerkrek. Houcke, 1674-76, bl. 22 r) - 'Alvooren gheld de kercke aen den heer pastor van Oostkercke eene rente van elf schellingen ende acht grooten tjaers'. (Kerkrek. 1776 en volgende). - Zie Bijvoegsel III.

getal hunner pastors en kapelanen in een belangrijke oorkonde op bovenvermeld jaar[1]. Toen telde de kerk van Oostkerke twee pastors en een kapelaan. Ze blijft die twee herders behouden tot omtrent het jaar 1600. In 1455 staan vier kapelanen opgegeven. Na 1600 worden in de kerk- en parochierekeningen enkel een pastor en een kapelaan of onderpastor aangestipt. Zoo blijft het tot aan den Beloken Tijd, op het einde der 18e eeuw[2].

Wegens het getal zielen der parochie in de voortijden, ontdekten wij geen bescheiden. In de *Acta Sanctorum* lezen we eene duistere inlichting die we overschrijven:

'De Oostkerksche pagus (parochie) in het Vrije, tusschen Brugge en Sluus, drie mijlen van beiden steden afgelegen, was eertijds heel belangrijk, dewijl zij vijf duizend communicanten telde en door twee pastors en drie kapelanen bestuurd was. Niet te verwonderen dewijl het stadje Munikrede, ten tijde dat Brugge's handel bloeide, er deel van miek...'

Die inlichting werd aan den opsteller der *Acta* overgemaakt door Ridder Lodewijk De Corte, Heere van Oostkerke, in 1718. Hij voegt er bij dat de parochie, te dien jare, geen vier honderd communicanten telde[3]. Toen ook bleef enkel een beneveld aandenken over van de Benedic-

(1) Registrum decime biennalis domino regi Francorum concesse pro anno 1330 et 1331. *Annales de l'Émulation Bruges*. T. XXII de la collection, p. 184. Duo curati de Ostkerke, c lib. - Capellanus ibidem, XLV lib. p. 207.

(2) *État bénéficial de la Flandre et du Tournaisis au temps de Philippe le Bon* (1455), par JOSEPH WARICHEZ. *Analectes pour servir à l'Histoire Ecclésiastique*, 1912, tome 38, p. 5-47. Het zijn de bedienaars der 4 kapelaniën van Boneem, het H. Kruis, Uutenhemme en Lembeke.

(3) Pagus Oostkercanus situs est in agro Franconatensi inter Brugas et Slusam distans ab utraque urbe sesqui milliarii; fuitque olim percelebris, nempe ubi quinque mille communicantes numerabantur, duoque pastores et tres sacellani erant. Nec mirum: suberat enim huic ecclesiae parochiali (dum Brugensium res florebant) oppidulum dictum Munikrede (a vicinis monachis). *Acta Sanctorum*, mense Julii, tomo I, De Sancto Guthagone confessore. Monnikenreede had geen kerk. De inwoners waren parochianen van Oostkerke. 'Jam non quadringentos communicantes inveniri possunt'.

tijnermonniken die het Oostkerksche grondgebied met den ploeg tot vruchtbaar akkerland herschiepen en door het kruis tot Christus bekeerden, *Cruce et aratro*. Ons opstel beware de nagedachtenis der vromen die het Christendom in onze streken stichtten!

J. OPDEDRINCK.

Bijdrage I.

Dat zyn de beneficien die staen ter presentatie vanden abt vander vorseide abdie van Sinte Quintins binden lande van Vlaendren.

Eerst in den dam tonser Vrouwen kerke twee curen.

Inde vorseide kerke IX capelrien die behoren inde distributie vanden chore, - v capelrien die niet behoren in de distributien, - item de costerie aldaer metter scole.

In Sinte Niclaeus capelle inden dam II capelrien.

In Sinte Kateline kerke biden Damme de cure ende de costerie.

Inde kerke van Oostkerko II curen, II capelrien, II costerien metter scole.

Inde kerko van Waescapelle, eene cure, eene capelrie ende costerie metter scole.

Inde kerke vander Mude, eene cure, eene capelrie ende costerie metter scole.

Inde kerke van Laepscuere, eene cure, eene capelrie ende costerie metter scole.

Inde kerke van Moerkerke, eene cure, eene capelrie ende costerie metter scole.

Inde kerke vanden Houke, eene cure, eene capelrie ende costerie metter scole.

Inde kerke vanden Briele, in Wulpen over zee, eene cure ende dese es met allen onder zee.

Document: Dit zyn de tienden, land, renten ende revenuen toebehorende den abt ende convente van der kerke van Sinte Quintins en Ille in Vermandois, gheleghen binden lande van Vlaendren ± 1395. (Staatsarchief Brugge. *Fonds: Archives Ecclésiastiques*, n° 416.)

Bijdrage II.

Tienden, leenen ende incomsten der abdy van St-Quintins.

Naar den inhoud van de Leenboeken der abdij van St Quintins, bevatte het leenberek:

A/ 114 tiendeleenen, over 46 houcken verspreid, wier naam, uitgestrektheid en ligging wij verder aanduiden.

B/ 7 grondleenen, in het Ambacht- en de Parochie van Moerkerke gelegen, zich over 21 gemeten, 2 lijnen en 92 roeden kinds bestrekkende

De leenhouders stonden aan den Abt leen verheffing, kamerlingschuld en dienstbaarheid schuldig.

Wanneer het leen verkocht werd, genoot de Abdij den 10^{n} penning van den verkoopprijs; - ging het leen over in andere handen door de dood van den leenman of om andere wettige redenen, dan had zij recht tot 10 ponden parisis van elk leen; stond het leen ter bester vrome (à la meilleuro dépouille), als weerde der beste vrome werd de pacht-prijs van een jaar gerekend.

Leenhoucken:

Oostleet, 466 gem. 1 lijn. 10 r., in Oostk. Westc. en Houcke.
Westleet, 677-0-17 in Oostk. en Westc.
Vardenaerspolre, 281-0-0 in Westc.
Poelhouck, 310 gem. in Westc.
Paddenaerthouck, 410-2-61 in Westc.
Waescapelhouck, 485-0-57 in Westc.
Cuevelhouck, 440 g. in Westc.
Commershouck, 363-2-32 in Westc.
Uphuuse, 646-1-41 in Oostk.
Romboutswerve, 990-1-0 in Oostk.
Booostenmunster, 1250 g. in Oostk., Houcke en Monnikenr.
Coopmanspoldre, 180 g. in Oostk. Schependom Damme en Monnikenr.
Dycken en Houcxschen polre, 110 g. in Houcke en Monnik.
Cordewwaghentiende en Greveninghe, 200 g. Schependom Houcke en St Anne t. M.
Ouden Oostdyck, 485-2-81 in Westcap.
Nieuwen Oostdyck, 460 g. Westc. en St Anne-t.-M.
Boudin Buls polre, 10 g. in Westc.
Tants polre, 18-2-85 S^{t}Anne-t.-M.
Beoostenweghe, 28 g. in St Anne-t.-M.
Maenschyn Polre en deel Brixis polre, 24-1-05 in St-Anne-t.-M.
Robbe en Moreel polre. 230 g. in St Anne-t.-M.
Bruchsche polre, Zoutte panne polre en nieu we Bruchsche polre, 50 g., - 43-018, - 186-2-82 in St Anne-t.-M.
Cordewaghen tiende van Boneem, 530 g. in 't Vrye, Graafschap Middelburg, Schependom Damme, Ste Catherine by Damme, Moerkerke.
Coebrugghe, 565 g. Oostk., St Cath., Schependom Damme.
Pelhouck, 1200 g. in Moerk.
Everboudsthiende, onbepaald, gering, in 't berek der tienden van Marquette besloten.
Amelis poldre, 120 g. St Cather. bij D. Daarbij rekenen de weide Galghebilck en 10 gem. van den Robrechtspoldre.
Caudrons poldre, 120 gem. in Ste Cath.
Veldam, 243 g. in St Cath. en Lapscheure,
Groote nieuwe poldre, 430 g. in St Cath. en Laps.
Nieuwe poldre, 168 g. in Laps.

Lucie thiende, 160 g. in Laps.
Shamershouck, dictum tpark, 126 g. 1 l. 9, in St Jacobspolder gelegen, in Laps.

Groote meulen thiende, 400 g. in Laps.
Poorters Polre of Brugschen Polre, 222-2-51 in Laps.
Geerolfs polre, 80 g. in Laps.
Cleenen quaden Reub, 58 g. in Moerk.
Oost en West Insete, besloten in de Groote meulen thiende, in Laps.
Grooten quaden Reub, 400 g. in Moerk.
Kerke thiende van Moerkerke, 207-0-22 in Moerk.
Stryck thiende, 560 g. in Moerk.
Marquette thiende, 493 g. in Laps.
Oostende thiende, 119 g. in Laps.
Maldeghemsche polre, 508 g. in Laps.

Twee tienden in 't Ambacht van Wulpen, verdeeld tusschen de Abdij, den Pastoor en de Leenmannen, sedert lang door zeeoverstrooming te kwiste. Daarbij kwamen nog de tienden van 's Graven van Namen Polre, van Willem van Thielt polre en Mynheeren Sucx polre, sedert lang overstroomd en in den vaart van Brugge naar Sluus afgedolven. Nog bij te voegen de tienden der door de zee aangespoelde gronden.

De Leenboeken maken melding van vier soorten van tienden: De koorntienden, - de vleeschtienden (van veulens, lammeren, kalveren, verkens), - Smalle tienden (van meede, wilgen en ajuinen), - vlastienden.

De Abdij genoot vlastienden op Oostkerke, op St Catherine bij Damme, langs den Oost- en Westkant van Spieghelswech en op den Coebrugghe houck (Ste Cath. en Schependom Damme) op beide kanten van het Zwin.

Nog had de Abdij recht tot de offeranden die op O.L.V. Lichtmisse, in de kerken van Oostkerke, Damme en St Catherine opgedragen waren.

De volgende beneficianten en kerken waren verplicht jaarlijks (op Kerstdag, Paschen en Sinxen) de patronaatschuld te betalen:

De pastor der I^{e} portie Damme	4 p. par.
De pastor der 2^{e} portie Damme	4 p.p.
De pastor van Ste Catherine	25 sol. p.
De pastor der I^{e} portie Oostkerke	4 p.p.
De pastor der 2^{e} portie Oostkerke	4 p.p.
Elkeen der kosters van Oostkerke	3 s. 11 d.p. en 2 ½ pond was.
De pastor van Houcke	36 s.p.
De koster van Lapscheure	7 s. 11 d. par.
De kerk van St Anne-ter-Muyden	3 s.p.
De kerk van Westcappelle	33 s. 3 d.p.
De kerk van Moerkerke	34 s.p.

Oorkonden: Dit zyn de tienden, land, renten ende revenuen toebehorende den abt ende convente vander kercke van Sinte Quintins en Ille in Vermandois, gheleghen binden lande van Vlaendren, in diversche steden ende prochien, omtrent 1395.

(Staatsarchief. Brugge. *Archives ecclésiastiques*, n° 416. Idem. Registers van 1617 en 1648. Ibidem.

Taalmatig achternaatje

Bij, namelijk hierboven[1], de
Belydenisse van eenen onbeëedigden Pastor.

Ten dienste van de taalvorschers, ziethier het aantal woorden, gebezigd in dat boekje[2], ook bij Vynaegie[3] en Geeraert[4], en die meen ik nog dagelijks gebruikt of bruikbaar mogen heeten, doch niet, althans met hun beteekenis van hier, verwoordenboekt en zijn:

ALHAEST (BP. bl. 10; V. bl. 2 vk.) = weldra. (Vgl. boven, bl. 206).

BEËEDE en BEËEDIGE = beëedigde. Dit woord, door G. gesteld (Biek. bd. XXV, bl. 355) stond best geboekt *beëedde* (of beëedigde).

GEDRAEGZAEMHEYD, v. (BP. 12) = gedoogzaamheid. (Boven, bl. 207). Vgl. 't groot *Wdb. Ndl. Taal*, o. 't w. 'gedraagzaam'.

HERTSTOGT, m. (V. 1 vk.) = passio, 'lijdendheid' zegt G. Gez. (*Godd. Beschouw.* bl. 64); maar in den zin, niet enkel van den drift, het aanjagen, doch van de lijdenschap, de lijdinge, 't gejaag. (Vgl. Biek. bd. XXV, bl. 328).

OPLEG, m. (BP. 9) = last, verplichting. 'De Eed [zegt BP.] is gedoemd geweest met opleg aen alle die beëedigde van den zelven te erroepen'.

PARTYDIGHEYD, v. (BP. 14) = partijschap. 'Laet ons alle partydigheyd van kant stellen'. Het beste van de twee (partijschap of partijdigheid), om 'meening' te bedieden, zal liefst... *gezindte...* zijn (vgl. DBo o. 't w. 'gezindte').

REDENSCHAP, v. (V. 1 vk.) = redengeving, rechtveerdiging. (Vgl. BIEK. *ald.* bl. 328).

TASTELYK (BP. 3) = tastbaar. Niet enkel dus als bijwoord doch ook als 'hoedanigheidswoord'. (Vgl. boven, bl. 203).

TEGENZEG, m. (BP. 5) = niet alleenlijk tegenspraak

(1) BIEK. 1920, bd. XXVI, bl. 184-189, 202-211.
(2) We gaan 't noemen BP.
(3) We gaan zeggen: V. (Vgl. BIEK. 1914-'19, bd. XXV, bl. 328-334).
(4) Laten we zeggen: G. (Vgl. BIEK. *ald.* bl. 354-355).

(vgl. DBo op ‘tegenzeg’), ook tegenstand, wederstand. ‘Het was bekent dat de Administratien --- onder de oogen van den Wetgever, zonder tegenzeg den Eed uytgeleyt hadden in den goeden en katholyken zin’.

‘Tegenzeg inbrengen’ of ‘verzet’ ware wat beter medunkt dan 't onhebbelijk ‘protest aanteekenen’ waarmee men heeledagen onze ooren afzaagt.

TOEVALLENDE DIENSTEN (BP. 7) = te verwachten diensten, echter gerekend naarmate ze toevallen, verschaffende ten anderen een toegevoegd inkomen: 't ‘Casuale’ te weten. Hebbe hun ‘onttrokken den onderstand des levens, die zy plagten te genieten uyt de toevallende Diensten’. 't ‘Kasueel’ zou dus mogen heeten de ‘toe-val’[(1)]:

1. met den zin die staat in de Wdbb., te weten van ‘onvaste en *ongewisse inkomsten*’; dewelke zin eigenlijk maar een ontkennend begrip is, ongemeend en onverlangd bij de rechthebbers;
2. ook met den zin van waarschijnlijke inkomsten, (inderdaad zoo 't al gaat) waarop men werkelijk rekent, echter te schatten en te verwachten in *ongewisse mate* en op *ongewisse stonden*;
3. eindelijk met den zin van inkomsten die gelden als *toegevoegd* gewin.

Van de drie, de voornaamste zijn de twee laatste zinnen en ze staan bondig en best in 't woord ‘toeval’ begrepen.

‘Toeval’ bestaat insgelijks met nog andere zinnen. Doch, dit is geen belet dat ‘toeval’ ook gelde voor 't nw. ‘casuel’. Nogtemeer dat ‘toevallig’, als ‘hoedanigheidswoord’, reeds ‘casuel’ vertolkt waar dit woord een hoedanigheid aanduidt.

(1) Toe-val, vaneigen met den stemduw op ‘toe’. Wegens den uitbouw van 't woordeke toeval? Deze is dezelfde als in 't weergawoord ‘toèleg’: toeleg, bezet, staat in Loq. (o. 't w. ‘toeleg’) aangeteekend uit Brugge, maar 'k heb het menigeens elders nog gehoord, b.v. te Becelaere, telkens uitdrukkelijk met een gedacht van een toè-maat; zijnde, als een schenking ontstaan uit een goedheid; bij verwacht hoven het loon, bijverhoopt alleszins, nochtans uitteraard onverplicht. Maar een toeleg... wordt toegeleid; daar anders de toeval... toevalt.

‘Casuel’ (‘hoedanigheidswoord’) in den zin van gebeurlijk, ‘waarschijnlijk’ (niet van alleen ‘ongewis’), heb ik meermaals vernomen onder noormansche franschmans. - Gaat 't regenen? vroeg de eene. En de andere als hij 't min of meer verwachtende was, 'n antwoordde nooit of' met ‘c'est casuel’. - Derschen met 't stoomtuig te winter zoo men thunnent al doet, en in de opene lucht, is mèèr nog dan rieschelijk, is vast-aan gevaarlijk; en de boer die 't me zei sprak zijn vrees uit met even een ‘c'est casuel’ (niet ‘c'est trop casuel’, maar ‘c'est casuel’). Deze zin bijgevolg van ‘vast te verwachten al blijft het onwis’, is ver van wat-nieuws; en dat, rechts nog bij dezen van wie wij het woord hebben overgevlaamscht.

Zoo, voortaan: waar de franschman, met het woord ‘casuel’, indermeening bedoelt niet enkel 't, onwisse maar ook het haast-wisse van het toevallend inkomen, laat ons zoovele bedurven als hij... vermits wij het kunnen; en nietmeer gezeid *de onzekere inkomsten*, maar liever *den toeval*. Destemeer aangezien we, daarmee nog, hebben voren bij hem den zin van een toegevoegd inkomen.

'k En twijfele niet dat - geldschappelijk gesproken -, waar er te kiezen zou zijn, al die er bate bij heelt, met mij meer zal houden van ‘toeval’ dan van... ‘onzekere inkomsten’. En is 't zoo met de zake, 't zij het ook met het woord.

UYTWERKENDE MAGT (BP. 5) = uitvoerende Macht. De ‘Commissaris van de uytwerkende Magt’.

VERDOEMELYK (BP. 4, en verder; vgl. boven, bl. 204. Ook bij G.; vgl. BIEK. bd. XXV, bl. 355) = doemweerdig. 't Woord, zie-jewel, 'n was nog niet ontstichtend.

VERVULDAG, m. (V. 3 vk.) = ‘Jour complémentaire’. (Vgl. BIEK. *ald.* bl. 332).

Wis was het beter ‘aanvuldag’.

Doch Vynaegie en de anderen - bedenken we dit wel - 'n wrochten toen niet als woordscheppers of taallouteraars; en de woorden welke ze bezigden, smeten zij uit, lijk het volk ringsom-hen, als woorden gebruikt of gebruikelijk

toch. Wij, alvorens die woorden nu te versteken (zoowel als om die te aanveerden) dienden eerst dezer gewezen bestaansrecht vannader te kennen.

VOORDAGT, (v.?) (BP. 14) = vooroordeel, vóóropgevatte meening. ‘Laet ons alle voordagten van kante stellen’. Heel iets anders nog als: overleg en vooruitzicht.

VOORGEVEN (BP. 10) = voorstellen, voorhouden, ingeven, inblazen. (Vgl. boven, bl. 206). Te Brugge, nogheden, zegt men van een waanzinnig man: ‘hij geeft hem vanalles voor’ ttz. ‘hij beeldt hem vanalles in, en geelt hem alles toe’.

* * *

Uitleg dan, ware welgekomen over de volgende uitdrukkingen:

ONTLUYCKEN, EEN EED - (V. 2, ak.; vgl. BIEK. bd. XXV, bl. 331. Ook *ald*. 3, ak.; *evend*. bl. 333) = een eed afleggen, doen.

VERGUNNEN = bekomen. Te vinden bij G. (*evend*. bl. 355).

WELDAED, HET -, o. = (BP. 13). ‘Beroovende de Geloovige van het weldaed der H. Absolutie’.

Deze twee laatste, ‘vergunnen’ en ‘’t weldaed’, kunnen zijn een vergissing; maar de vóórste, ‘ontluycken’?

L. DE WOLF.

Nauwelijks aangekomen

Wat hieronder in mijn voetreken herdacht wordt, gebeurde op eenige stappen van mijn huis, in den koelkelder van Brouwer Mr CAMIEL MATSAERT-MORLION, te NIEUW-CAPELLE, den vrijdag 13-XI-1914. 't Waren fransche legermannen van 't 93ste en 't 94ste voetvolk, als hulpe bijgesprongen, waaronder reeds bejaarde menschen, klein-gebruikers of geringe grondeigenaars. Ze stonden hier onder bevel van kolonel BARTHELEMY, ROSE DES ORDONS, kolonel DEVAUX en kolonel BERNEL, die t' mijnent thuis

lagen, nadat den Belgische Staf met kolonel (naderhand generaal) MEISER, en kolonel (naderhand generaal) JACQUES, mijn dak verlaten hadden om in den omtrek van Dixmuide den vijand te gaan bevechten. Nieuwcapelle bleef altijd op Belgisch *onbezet* grondgebied, daar de Duitschers 4 jaar lang aan den Yzer, tusschen *Nieuwpoort-Dixmuide*, en ook aan de *Drie Grachten*, hun aanvallen zagen mislukken. - Nieuwcapelle wierd dik wijls deur den vijand beschoten, en ligt - met zooveel ander dorpen - ontwricht en verwoest.

A.M.

Nauwelijks aangekomen
trokken de stukken Noord-Oostwaarts,
duwde 't geschut op de lastige bane,
gingen en keerden de mannen. -
Snorrende vogels met
staal bekleed, deurreisden de lucht, en
speurden de streke af.
't Dommelde, 't bom melde,
't woelde aan den Yzer. -
Nu viel het stille. - Wat ruste, -
geestige ontspanninge,
deugdlijk gevoel van ontwakende zielen
midden de treurige vlakte
't land van de Dood. -
O genoeglijke speeltijd,
leutige lachtijd onder de daken
die geschommeld, geschud en gescheurd, toch
hier en daar nog zate verleenen,
rustzate, water- en winddicht. -
Dààr vergeten de mannen hun moezijn,
drijven ze weg uit hun oogen
't beeld van den oorlog,
't zwoegen en 't zweeten, den
zwaren gevaarlijken strijdlast,
't schrikkelijk gedoe, 't on-
stuimig geweld van den Yzer. -

Dààr, na titsen en prullen,
- zoo 't onder makkers al meêgaat -
zingen ze samen e lied, of
smooren nen trek om hun zinnen te breken.
Hoe zou'n ze 't anders!
Buiten, geen zonne, geen levende ziele,
grijnzende winter bij 't kranken van 't najaar,
overal plassen en waze op de wegen,
mist in de lucht en smokel die toeneemt; -
binnen is 't vroolijk, wat schilt hun dat weêre!
't Valt naar den zin van den vijand:
‘Laat z'ons zoeken,’ - zoo spreekt hij -
‘Laat z'ons treffen waar hier waar daar, bij
vreeze en vreugd, in
't binnenruim van de gebouwen’. -
Eerste plof!... en alleman zwijgt; nen
tweeden en derden en vierde schok! 't Is
smijten[(1)],... en 't davert en 't waggelt
onder en boven hun dakwerk. -
Nog een!
Alleman op nu!... Alleman buiten!...
't Is vertijkelen hoop over hoop, en
weg naar ne kelder
die wat beter beschut scheen.
En ze zitten of staan daar
met meer plekke en met half zoo veel leute. -
't Zoekend beschieten verdappert,
rakkelt de moer- en de scheergebinten,
drukt op kepers en balken. -
Rechts en links nu
hooren ze wanden begeven,
pannewerk ruttelen, glasruiten klinken,
maar 't zal lichte voorbij zijn;
lichte voorbij, met wat? met wien? - de
schamele bloeden 'n denken op hun niet;

(1) *Smijten*: volks- en oorlogswoord voor *beschieten, bombardeeren.*

't leven trekt aan voor entwie die gezond is,
en die gezondheid, dat leven,
vroomt en verheugt hun gemoed; - voor hoelang nog?
Horkt!... hun
doodsbode vaart deur de smoorlucht,
zoeft met den draaienden stift, die
't vonnis gaat teekenen:
ijslijke slag!... en medéén nen
brakende vuurmond - open en toe - met
moordend gespeit van
gloeiende brokken en snijdende scherven.
't Kelderruim rookt en dompt!... en
uit dat rooken en dompen
stijgt er e vreeslijk geluid op,
hertscheurend jammeren,
roepen en klagen van hulplooze menschen.
Aaklig vertoog daar!
Slachtinge in slachtmaand![1].
En de mannen die hoopten
liggen verwanhoopt ten gronde,
deerlijk verminkt, met hun
vleesch en hun kleeren in flenten,
liggen gestrekt daar, tusschen de lijken,
die met bloed en met hersens besmeurd zijn, -
lijken nog die onthoofd zijn,
of die rustig en stil ook, met hun
oogen halfopen, en ongeschonden,
dood op de slag, verdonderd, verketterd, hun
huilende makkers aanschouwen. -
Zij die ontsnapten
vliegen verwilderd het dorp in
verre van 't schromelijk moordhol. -
Eenen die 't niet 'n zal uitzien,
daar de Dood hem al vastheeft,
schuilend in 't bloedend gerampt zijn

(1) 13n November 1914.

van zijnen schedel.
't Is de Dood die hem voortstuikt
onder benauwlijk geplof nog
dat met ontzettende delfkracht
aarde en slijk over 't land gooit. -
Buiten schote, zoo springt hij
binnen in 't huis waar
goede bermhertige lieden[1]
vlugs zijnen dorst komen laven,
dorst die brandt in zijn kele en zijn longers.
Maar de schok en de weêrbots
Sloeg zijn verstand, zijn gestel, uit den haak, en
tierend, hall-zinloos,
moet hij vooruit, vooruit, en de bane op,
veldewaarts ruimte zoekend,
ruimte en asem en redding.
Woest en wankelend weert hij hem voort, en
loopt... vertraagt... vernestelt lijk in zijn voeten,
houdt hem vast aan nen boombul,
raast... zinkt neêr op den gerszoom,
huivert... rochelt... en sterft.

In de verpleegzale[2]
waar deur ramen en spleten
waaiende luchtregen indringt,
worden ons arme gekwetsten,
onder d'heilige sterkende zalving[3],
zorgvol vermaakt, bij stoorende wasem,
geur van ontsmettend goed, dat
windsel en wonde bevochtigt. -
‘O mijn vrouwe, mijn kinders,
moete ik hier lijden, bezwijken,
verre van u, en op vreemden grond, op

(1) Bij Emiel Decan-Devinck.
(2) In 't reeds getroffen gebouw van de knechtjes-schole.
(3) 'k Was ter plekke met d'Heilige Olie.

't galgeveld van de verwoesting!
Hier in koude benevelde lucht, die
weegt lijk èn doodkleed!
o is 't uit met vrouwe en met kinders!
uit met mijn zonne en mijn druiven!
is 't hier 't drukkelijk afscheid
dat ik moet toeroepen
aan mijn
streke mijn vrienden mijn Heerdsteê!

Later bij 't zieltogen,
buigen twee herten, en
spreken den stervenden moed in;[1]
Plots verzwakt zijnen asem... hij staalt zijn oogen:
Jesus! Maria!
't was het laatste gewelddoen
van die bloedende tonge,
't laatste bewegen en vezelen
van die gezwollen en zwartblauwe lippen.

's Anderdaags, treurig, omtrent den avond,
staan de makkers en legerhoofden
trappelend, deefelend in het slijknat
op den grond van ne lochting,
waar, na 't onheil, de
dooden hun ruste gaan vinden.
Stillekes zinkt de zonne in èn bloedbad
onder 't gruwen van wolkgestalten
die met schrik ook
bloed op den zoom van hun kleed zien. -
Negen-en-twintig graven gapen
in de plakkende eerde
negen-en-twintig lijken komen
één voor één hun graf bezetten.

(1) Kolonel *Baron De Vaux*, vader en makker onder zijn mannen, deed, als voorbeeldige kristen, zijn uiterste beste ook, om met èn troostgevend woord, die stervende menschen tot de dood te bereiden.

't Vaandel nijgt, en
laat zijn tranen druppen,
krijgs-eer komt van verre toe, bij
't donderen van den Yzer. -
Met den regen daalt en sprenkelt
't wijwater van zijnen looftak,
met den westwind lispelt aanhoudend
't heilig gebed tot heul van de zielen. -

Lente, zomertijd, herfst en winter,
zullen met bloemen en zaadteelt,
zullen met loovers en jachtsneeuw,
heengaan over die graven
waar Gods zaligend teeken
- 't bloed van den Schepper op 't bloed van het schepsel -
spreekt van genade, van troost en verzoening.
Magen en huisvolk, zullen, als 't vrede is,
al die dierbare vrienden
weêr in hun zonnige streke ontvangen,
waar ze, levend, voor goed moesten doodgaan,
waar ze, dood, in 't leven gaan blijven,
Zij die hier den Yzer bewakend,
en verbroederend met de Belgen,
stierven ook voor
eigen Land en Heerd, voor
't Goddelijk Recht voor d'heilige Vrijheid.

A. MERVILLIE.

Handmaarkunde bij 't volk

Nooit en heeft ons volk meer gehandmaard dan tijdens den oorlog. Het ware een verdienstelijk werk veel van dat handgemaar eens samen te krijgen, en dan daarin de ziele en den zeg van ons volk te ondergronden.

Trouwens. Handmaren, meenens ons volk, is een kunste: immers dat geldt, in zijn gedacht, voor een *uiting* van

't herte, welke behoort te gaan naar een *trant* dien het schoon acht.

1. 't Eerste, de UITINGE, geschiedt almaarop, doorheen heel het lijf van zijn opstel: tamelijk los, inborstelijk-weg, gevoelig, begeest, geloovig en lief, alverre lijk in een gesprek, wakker en welig. 't Is ‘uiten’ oprecht hetgene men inheeft.

Slechts de overgangen schijnen bezwaarlijk. Overgangen in een gesprek vallen vanzelfs, te weten... van den os op den ezel... en dank aan den tegen man die, onder 't gesprek, altijd aantijden zijn ‘bladje’, 'k wil zeggen zijn tonge, erin meêroert. Hier echter staat de Steller alleen met *zijn* blad, een ander ‘blad’ nu, 'k wil zeggen een stelblad, een roerloos, een wit; en, hoe witter dit blad is, hoe min hij het zelve ‘wit heeft’, gemakkelijk heeft, om daarop zijn zinnen zoodanig te vesten dat ze eerbaar aaneenhouden. Ook, omdat 't zoo moeilijk voorkomt, doen dit de menschen een beetjen éénwijsde. Nogalveel met een ‘nu’. Zoo zal er een stellen, b.v. een moeder naar een ander vrouwe:

> ...‘*Nu*, beste Tijle, me' doet wat men kan. *Nu*, beste Tijle, ik en mijn Baas we 'n hebben geen klagen: en de jongens slaan meê. We staan allen gezond, God zij geloofd. 't Is vele als 't alzoo is. *Nu*, beste Tijle, we zijn gelijk gemonteerd ik en gij in de kinders, en 'k en moet u niet zeggen hoe zulk een huishouden draait. *Nu*, beste Tijle, 'k zal u nog zeggen de koe is gekalfd,... enz. enz.’

2. 't Ander bestanddeel, den TRANT, de verkunstelijking, bezorgen de lieden vooral in hun aanvang en ook in hun slot. Voor aanvang en slot, eens en anders, hebben ze hun ‘woorden’, waaraf men mag zeggen: ‘me' zegt dat alzoo’. Om te weten hoe begost, en te weten hoe geëindigd, hebben de menschen hun zegwijzen die ge moet kennen. *Usus, penes quem et ius et norma loquendi.*

Voor een begin, zoo b.v.? Alleman kent er een, het meeste-gebezigd: ‘God zij gedankt, we zijn snel en gezond, dikkevet, uitgeweerd 't kleintje dat stillekens doodgaat, en *we verhopen van u allen hetzelfde*’. 'k Heb dikwijls

gedacht: deze wending is vastewel scherts; goed om in 't leger; kluchtspeltale. 't En doet. Ze wordt schrikkelijk vele gebruikt; en altijd met ernst. Ten anderen 't volk is luimig te woorde, spottig, al wat ge wilt; evenwel handmaren-stellen 'n doet 't nooitmaar uit nood, niet om te gekken, niet, nooit.

Evennog een aanvang, maar van hoogeren aanleg, vond ik luidende als volgt:

> '*Van uit verre streken*
> *komt men een briefje in uw handen steken.*
> *Wij achten ons gelukkig dit te doen*
> *peizende dat dit u zal voldoen*'.

Dit kwam van een bejaarde Leerzuster, welke overigens heur daartoe heeft laten 'ingeven' door sluitingswoorden in den aard van deze-hierna.

Immers aangaande dan 't slot. Dit is veel minder geweten, maar de 'woorden' bestaan. Ik heb er vele gelezen als hier-deze of omtrent:

> '*En nu mijn brief gaat weg van hier*
> *door water en wind*
> *tot dat gij mijn liefsten vader vindt*'.

't Kind dat dit stelde was veertien jaar oud, was van Woesten, en zat toen in Zwitserland!

> '*Brief, brief, vertrekt van hier*
> *door regen en wind*
> *totdat gij u bevindt*
> *in de handen van mijne*
> *teergeliefde Meter*'.

Zoo maarde er een Becelaersch meisje liggende aan de kuste al Rowanen.

> '*Adieu papier*
> *vertrekt van hier*
> *door bosch en zand*
> *tot dat gij komt in L.'s hand*
> *die ik nooit zal vergeten*'.

Dit zei er een Ypersch hopperke, van diepe uit een hoeksken in Frankrijk.

‘*Wij hopen dat deze kaart*
u zal gezond vinden
gedijk zij ons verlaat’.

Was een meer gedaagd woord van Gheluveltsche menschen op den dool in het Boonensche....

* * *

- Maar wie leert u dat allemaal alzoo ‘draaien’ zoo schoone? vroeg ik eens aan een kind.

- 't Is de Zuster, mijnheere!

En 'k moet hier bekennen dat toen ik dit hoorde, ik dien dag een Weest-gegroetje temeer in den blok heb gesteken, namelijk voor die eerbiedweerdige Zuster, en voor al heur gelijken, welke zoo engelachtig eenvoudig, overal waar ze eraan konden, onze verlaten vluchtelingskes voort zijn blijven doorkneden met den ouden heuschen hertelijken geest van ‘ten onzent’.

En 'k dacht: er bestaan dus ‘vlaamsche’ Zusters nog ook? Spijts..., en spijts..., en spijts..., en spijts...? Had ik toen mogen eerevestels uitdeelen, 'k ging er hun een bijgeven zeere, omdat ze dóór al hun ellende, verre van huis, van alle hulpe, verdoold op een vreemde, meer hebben gedaan jarenlang voor 't behoud van ons Volk en zijn Zelfzijn, dan velen die Voren en Achter zijn bestriept en vereermerkt geworden omdat ze ter eere van Belgen... al hun eigen grillekens hebben kunnen voldoen.

'k En hebbe nochtans mijn arme Buitenzusterkens aan niemand vernoemd; waarom?... om ze niet te verklappen. Want ik lag met de vreeze dat - zooals zij deden - het Volk en zijn kinders opbrengen in den zin hunner streke, b.v. met zegsels en zangskes, en spelen gebedekens enz. uit hun eigene tale, ging worden aanzien als ‘onwaaardig van de waaare Methode’!

Vlaamsche Zusters van Vlaanderen! Kleine onbekende Zusterkes alom, diepe te lande, thuis op onze ‘Hoeken’ ‘in 't Bosch’ ‘bachten de Molens’ ‘aan 't Veld’... lieve tijloozekens tusschen de bramen... wistet gij toch hoevele

gij helpt om Vlaanderen immer Vlaamscher en vlijtiger te maken... en dat zonder Wetten of Dwang of wat weet ik. Als een zoet warm regentje gezonden van God, zijt gij een zegen op ons en ons Volk. Houdt lange voort vei dezes aarde, of beter zijn aard... zijn zeden zijn godsdienst, zijn tale, zijn leven. 'k Meen niet dat er zijn die, meer nog dan gij, Vlaanderen doen vlaamsch en vlekkeloos blijven. 'n Laat u toch nimmer - voor den uitsteek of anders - verstadschen en... zelf-veronvlaamschen.

God eere U.

T. RAPAERT.

Mengelmaren

Meetkerke?

1. Heer J.V. (BIEK. 1920, XXVI, 137) zegt: *is* een name die afkomt van een stuk lands [de Matte, de Mete... METE-KERKE].

2. De Bo (*Wvl. Idiot.* o. 'Meeuwen') zegt: 'Het *moet* MEEUWKERKE zijn, d.i. de kerk van Meeuwen, of misschien de kerk van den h. Bartholomeus'.

- Echter, weten we, Onze Lieve Vrouw en niet de h. Bartholomeus is daar Schutsname van!

't Volk, meldt De Bo (*evend.*) zegt MEETKERKE met scherplange 'ee' welke in 't Brugsche altijd voortkomt als 'ee-u' 'eeuw'.

- Doch, is dit niet averechts geredend? Wel zou dan een 'Meeuwkerke' ontstaan zijn uit Meekerke, niet 'Meekerke' uit Meeuwkerke. Daarbij nog entwat: te Brugge, en in 't Brugsche, wordt die scherplange 'ee' toch ook enkel gebezigd, b.v. in 'beê' (= beide), 'ollebee'. Dit heb ik honderden malen uit oudeliêns monden gehoord. 'Ee' en 'eeu' 'n zijn er dus niet onvermijdelijk 'tzelfde.

3. En wat ik ook heb gehoord van Houttavenaars, was verder dan: MEERKERKE; de menschen, bevestigden zij, zeggen 't daar altijd alzoo!

4. Wat zegt nu de Taalkunde ervan: de oorkondschap eerst, en de klankwetten dan?

L.D.W.

Dit... en dat... en gunte...
en duist en vijfbonderd!

Die *duist en vijfhonderd* wordt nogalvele gezeid in het Westland, bediedende een reeks zonder einde.

Is deze wending niet nog over, uit den tijd der Rederijkers? Toen, trouwens, bestond er een zede, de jaartallen somtemets averechts op te tellen, b.v. in een uithangspreuke, om den wille van 't voegen: ‘duist, en gelijk-welke-honderd’ voegde altoos gemakkelijk; beter dan ‘twintig’, ‘dertig’ en verdere tienheden die anders dienden op 't laatste te staan. Evenwel aan een anderen kant die wendinge dan zal ook meer de menschen's oogen en ooren hebben getroffen, zijnde immers een zeer vloeiend zeggen, on komende dikwijls, on telkens eensluidend gelijk, op 't einde van een langzagig gesleep en van een altijdveranderend jaartal. En daarvandaan ware die zegging nog over .... slacht daarin eenigszins ‘Perdomini’ (vgl. *Wvl. Idiot* en *Loq.* o. 't w.) en ‘Metjes-in 't ende’ (*Biek.* boven bl. 70), vaneigen elk met zijn zin? 'n Ware 't niet zoo? 'k En wete 't niet. 'k Vraag het.

Dergelijk uithanggestel staat er nog heden op een klokke te Spycker. Th. Sevens (*In Fransch Vlaanderen.* Yper, Callewaert, 1909, op bl. 115) boekte 't af als hier volg!:

‘Gegoten is deze klock goet van Soone Hydoone,
Ter eeren tsinte Lenaert patrone Schoone
Van Spycker, tot een memorie bequaeme
Lienaert
Is deze clocke excellente naeme
int jaer
Acht ende negentig, *duyst en vijfhondert*
Men sal se luyden alst bliksemt oft dondert’.

L.D W.

Een kinderdeuntje

(Wijlen te Becelaere).

.....
.....
Met een *viole*
rond de schole,
met een *viatse*
rond de Plaatse,
met een *viee*
rond de steê;
al de groote menschen lachen dermeê.

Boven aan dit stuksken ontbreekt er ‘een’, zeiden ze mij, een schokske wilden ze zeggen.

Is ‘viee’ = 't fr. vielle? of enkel een woordspelinge, samen met ‘viatse’, op ‘viole’?

L.

[Nummer 11]

Oproep om hulpe

Vrienden van Biekorf

Langs alle kanten hooren we vragen: ‘En Biekorf? zal Biekorf nog voortkunnen’?

Drukken en uitgeven en is inderdaad door geen mensch meer betaalbaar.

Negen bladen op tien in Vlaanderen zijn gevallen: nieuwsbladen. En aangaande volkskunde- en kunst- en geschiedenisbladen, daarvan staat altonzent enkel Biekorf nog rechte. Biekorf, in zijn aard altijd zoo eigen geweest heel Vlaanderen door, is thans ook eenig geworden. In de andere gouwen benijdt men hem ons.

Biekorf, de westvlaamsche tolk onzer westvlaamsche volksziel, 't laatstlevende woord van den geest van Gezelle, Biekorf, getuige nog altijd, en verzamelaar en zifter, ook richter alsoms van alles wat heeten mag ‘'t onze’, Biekorf staat rechte, immer rechte. Biekorf, die de tale nog spreekt en het herte nog inheeft onzer liên allemale, onzer

Menschen-uit-stad, onzer Noordersche en Zuidersche Boeren, onzer Houtlanders, Blootenaars, Visschers en Franschmans, meer dan ooit is als 't beeld al dier nederige neerstige en hardnekkige Vlamingen: samen met hen, hoe ookal lijk zij verdeegd in de ellende, doet immer om voort. Samen met hen staat gekant aan den Yzer... onzen westvlaamschen ‘Dijzer’...; en hij staat er, met hen, niet in de eer maar in 't hoor; verkeerende aldaar, niet om liederen te zingen en oude helden uit de grachten te halen, maar om 't Land, dat die helden herwonnen, zoo schoon mogelijk een ooge te hergeven. 't Was daar... koppig geschoord in den poel van de schande en de opwellende wanhoop, lijk voorheen aan de Groeningerbeke, daar, daar alleen in heel 't Land, dat ons volk onzen vijand in den modder versmacht kreeg. En nog heden is 't daar... in den boel van al 't wanwerk van nieuwlooptige vreemden, daar, daar vooral wederom, dat het koppig-aan toont te willen en te zullen ‘oud Vlaanderen’ herworden. 't Was de eerste maal niet dat West-Vlaanderen 't Vaderland redde, en alles legt er naar aan opdat 't ook niet de laatste maal werde. Dienaangaande: zulks schijnt haast West-Vlaanderen's zending. Mocht Biekorf, West-Vlaanderen's tolk, West-Vlaanderen daar immer behulpzaam toe wezen. De Yzer scheen klein, maar 't Land bleef er groot om: ook ons werk hier van Biekorf, in de oogen van velen toogt klein, maar 't is 't werk van een Man die, in nederigheid en al bukkende-weg, heel zijn Volk heeft omhoogegesteken. En we zijn overtuigd dat na jaren, na veel jaar misschien, men bejammeren zal in al de andere gouwen, niet den westvlaamschen strijd en zijn westvlaamschen Biekorf er ook, even standvastig, te hebben achtergedaan; alleszins meer dan opheden zal men er gelukkig om wezen dat hiertoch die strijd en zijn Biekorf gebloeid heeft.

... Maar, en we vergeten de ‘duurte van 't leven’!... en dat 't zoo uitnemende lastig wordt voort te bestaan.

- Aai! kermen er vrienden, ge 'n gaat nu toch Biekorf niet laten te niet gaan?

- Neen! Ha neen! God helpe ons, duizendmaal neen! Om die duurte van alles maakt men ons 't leven onleefbaar. Maar we zullen het trekken zoolang als we kunnen... zoolang als de vrienden, de oude en jonge vrienden van Biekorf, ons steunen.

Uitgeweerd op ons Vrienden, 'n hoeven we op niemand te rekenen. We weten 't. En nochtans onze kosten stijgen, stijgen altijd-maar hooger. Schrikkelijk is 't.

- Doet al wat ge kunt, zegt men ons. Volherdt,... al was 't maar een jaar nog of twee. Intusschen, de tijden gààn beteren... ofwel àlles moet springen.

Wel.

Volherden, dit gaan we... twee jaar en nog langer als 't God belieft.

Ten anderen, meer dan een dezer vrienden lei er reeds, uit zijn eigenzelfswille, een milddadige gifte bij neer... dit om ons moed in het herte en steegheid in de handen te geven. Honderd frank, sommigen.

Dank aan die Vrienden...

En wat gaan we dus doen?

De inteekeninge verhoogen? Dit niet. Want veel onzer Lezers 'n hebben 't maar schrap. Niemand 'n moet zijn armoede boeten.

Zoo, wat? Zeggen we aldus:

Vooralsnu.

Eerst vragen we, van de inteekenaars, dat er niemand achter en blijve, nl. tewege met 't vernieuwen van 't jaar; integendeel nieuwe inteekenaars aanwijze of aanwerve. En, is er naar de meening van iemand iets aan Biekorf te veel of te letter, hij 'n trekke niet tegen daarom; hij zegge 't openhertig - niet aan zijn gebuurs - maar aan ons; en best dan, helpe 't gebeteren.

Tweeds, ondertusschen gaan we vragen naar bijstand van Hoogerhand ook.

Later dan.

In den loop van het volgende jaar, als immers de nood aan den man deed, kunnen we zien of we verder nog

hebben iets voren te stellen waardoor we tijdelijk vermochten in al dit gekonkel hand boven water te houden. 't Ware te hopen van neen, dat we geen ander behulp en behoefden. Alleszins zijn we stellig besloten de algemeenheid der inteekenaars niet in 't minste lastig te vallen.

Bij alleman dus: een beetje geduld, een beetje gedoogzaamheid; en, waar het kan zijn, bedurven we een duw, in raad, in daad, in gelde ot wat ook. Werken we saam om elkaar bij te staan. Stellen we 't daar, als een trotschheid van ons, eens te willen bevinden of we niet bekwaam en zou'n zijn, al was 't maar in de eerste twee jaar, spijts alles Biekorf staande te houden. Dan zal wis het moeilijkste weg zijn.

Biekorf moet blijven in stand, bovendien moet verbeteren; en, God wille 't, dit zal.

't BEREK.

Herist... en meer andere saalfranksche woorden.

Hoe dikwijls hebben wij er op gesteund, dat taalkundige wetten, wepel, op hun eigen genomen, dies onbeholpen d.i. ontbloot van alle hulpwetenschap, een gevaarlijke, een blinde werkkracht waren, vooral waar het er op aankwam den oorsprong en tevens de eerste bediedenis der oudtijdsche woorden te verklaren.

De geleerde Mone ontdekte in de stadsboekerij van Trier twee bladen, uit de 9de eeuw, van eene vertaling der Lex Salica, die naderhand, omtrent 1850, in de uitgaaf van Merkel, en nog later, in den text van Pertz uitkwamen.

Op de eerste bladzijde leest men: Incipit liber legis Salicae. I Herist fon meni.

De tekst zal wel van het begin der 9de eeuw dagteekenen daar hij niet vrij is van samenstellingen uit verscheidene woorden bestaande en die de afschrijver niet wist of niet zocht te ontschachten. Immers, de oudste frankische schrij-

vers voegden al de letters van een en zelfde reek aan malkander. Geraakt daaruit!

Aldus vinden wij bl. 2, reek 3: ibuernicuimit; bl. 3, reek 5: (erdo) inmetalostun. Dit eerste moet gesteld worden: ibu er ni cuimit. Het tweede: in metalostun (stigu).

Beginnen wij met *Herist Fon Meni.*

Pertz denkt te moeten lezen: *Textus. R.* = (rubrica). Doch gaan wij eenvoudiglijk de hulpwetenschappen der taalkunde te rade. De Lex Salica is de Zaal-wet, het Zalenrecht, der Saal-Franken, die gehouden werd in hun zalen (later leenhoven). Die zalen vindt men bij uitstek in Westen Fransch-Vlaanderen; en wat meer is, de zaalwet van een der oudste zalen was bewaard gebleven tot vóór den oorlog: de Wetten der Zale van Yper. Die zaalwet was zelfs volledíger dan de latijnsche Lex Salica, die maar een kort begrip is uit verscheidene zaalwetten samengebracht. Zulke bronnen zijn meer weerd dan deze buiten de streek der eerste Saalfranken gevonden. Wij lezen er: *Eerst van manen.*

't Doet er niets aan dat *herist* met een *h* geschreven is, integendeel 't is een bewijs te meer voor de bewering dat de Oostfranken dikwijls de *h* als aanvangletter hadden waar de West- en Saalfranken ze niet kenden.

Bemerken wij hier terloops dat bijna al onze woorden die een drietal medeklinkers vergaren, oudtijds een tusschenklinker hadden, naderhand eruit gevallen, zooals *hengst*, vroeger: *chengisto* (Lex Salic. cod. 10, Tit XLI); metalost: middelst. Die klinker zeer afwisselend volgens vroegere of latere eeuwen en volgens de landspraken, zal naar alle waarschijnlijkheid in de eerste eeuw onzer tijdrekening de i-klank geweest zijn, die niettegenstaande alle klankverwisselingen hier en daar nog is bijgebleven in oord- en geslachtnamen.

Van *herist* is nooit maar deze vorm gevonden met den i-klank. Andere woorden zooals *chengisto*, hebben ook *a*,

of *o*: *changasto, changosto.* Insgelijks hebben wij hier ook zoo *metalostun* met den o-klank.

Is Merkels lezing nu echt, en moet men inderdaad *herist* stellen, dan hebben wij een werkweerdig woord voor oogen dat ons met zekerheid den ouden vorm van den overtreffenden trap aanbiedt: *herist, her-ist*.

Herist ware dus een superlativum primarium van *her, er* nu *eer*, dat beantwoordt aan ons 'e*e*rst'. Metal*o*stun, met den o-klank, beantwoordt aan ons huidig: 'middelst-(e)'.

Nog hebben wij *chengisto -asto -osto* hierbij genomen omdat inderdaad Franck een ouden vorm van overtreffenden trap in dien uitgang ziet. Doch de toepassing op het hengstdier: de sterkste, de vlugste, schijnt gewaagd; toch is mogelijk daar de grondbeteekenis, gewoonlijk in de andere woorden die den hengst beduiden aangeraakt, kan gevonden worden in verwante woorden van dezelfde basis zooals *scankùs* vlug, *scankínti*, laten springen.

Wat *inmetalostun* aangaat, een taalliefhebber en zeer belezen geleerde, wijlen Th. Ganthier, van Berlin, die wat overdreven in zijne 'methode' al de taalkundige regels over het hoofd zag, en nochtans veel nuttig en verdienstig werk verricht heeft, dacht dat dit samengesteld woord eene glossa was, en geen vertaling van tekst.

Zonder ooit den tekst toe te naderen, verwaarloosde hij de vergelijkingstudie, sloeg hand aan 't werk, ontschachtte het woord: in-metal-los-tun, en bekwam den zonderlingen uitslag: solvere in metallo! dat is: met klinkende munt betalen! Als men hem wilde terecht wijzen, voldeed hij met *niet* te antwoorden... zooals vele zijner volgelingen het van hem achterleerden.

De frankische vertaling was gemaakt op de 4de reek van Tit II, Cod. 10. De drie voorgaande reken gaven:

II. (1) Fon diubiu suino, sohper
(2) so suganti farah forstilit,
(3) fonderu furistun stigu;
(4) erdo *inmetalostun.*

De latijnsche tekst:

II. (1) De furtis Porcorum.
(2) Si quis porcellum lactantem furaverit
(3) de rhanne prima (4) aut *de mediana.*

De afsluiting der verkens had bij de Franken drie verdeelingen volgens den ouderdom der dieren. Die afsluiting naamde rhanne (renne, tot heden) stigu (steege, steige - houten afsluiting stijgende met den mest der dieren, en hoogst in de derde verdeeling nabij het verkenskot). Hoe nader het verkenskot, hoe zwaarder de boeten vielen voor den dief, die er plichtig bevonden wierd; daarom die onderscheiding. De verdeeling van het midden noemde men natuurlijk *in metalostun*, in de middelste steeg (of renne).

Wat *ibuernicuimit* betreft, deze bewoording is te brengen bij den tekst (Cod. 6-5), *si non venerit*. Ontstukt: *ibu, er, ni cuimit* = zoo, indien (eng. if); hij, hijzelf; niet; kwame.

De frankische teksten, tot ons gekomen, zijn slecht gescheiden; maar wij mogen nog tevreden zijn dat zij, gelijk hoe, toch gescheiden zijn in een tijdstip waar men nog frankisch sprak. Wat zouden wij aardig staan kijken, moesten wij de reek-teksten voor ons liggen hebben met eene lijn dichtgesloten en in slagorde geschaard zooals: huutchardoschuisarachrogino. Wie ter wereld zou daar nog uitgeraken?

(*'t Slot volgt*)
J.V.

Vlaamsch uit de Slagstreek

Wat ze in 't Ypersche noemen *putten vullen*, noemen ze te Nieuwpoort *platteeren.*

En grond, die nog niet geëffend en is, heet men her en der 't *front.* Zoo: ‘steekt men de geit op het front’, ‘de kat is om muizen naar 't front’, ‘een boer heeft zijn land en zijn gers en heel vaak nog wat front’. Doch dit wordt enkel gehoord onder liên die daar wonen.

En hoe heet dan, bij die menschen, de streke, het verwoeste gewette? Het gebied van het ‘front’? Neen. Enkel met den naam der

gemeenten als voormaals, en met dien van hun hoeken en stukken: ‘Zillebeke’ ‘’t Hooge’ ‘de Zandberg’... da's 't oude; en nu ook hier en daar ‘au Repos des Touristes’... dit is 't nieuwe. Van 't oude of van 't nieuwe, wie gaat het doorhalen? Het oude!... of we 'n kennen den Vlaming niet meer.

Aan onze Helden

Ik zag u, heldenschaar aan 't wijken
toen 't duitsche grouw stiet, drom na drom,
zijn golven volk bij bronsgebrom
om Antwerp over lijken.
Geen menschenmoed kon de overmacht bedijken,
uw laatste man zou nutteloos bezwijken
en 't vaderland kwam om.

Ik zag uw havelooze rangen
bemoord, bescheurd, maar 't oog in gloed
van woede en ongetemden moed
van 't hooploos strijdverlangen
dat deed 't geweer in vaste vuisten prangen
en dreunen nog de vaderlandsche zangen
na zooveel nood en bloed.

Ach, 't bloedend Belgie lag te beven
en 't ondier naderde uit den oost.
Waarheen, mijn schuts, mijn laatste troost?
Laat gij uw moeder sneven?
Wordt 't heilig recht aan woestaards prijs gegeven?
Dan liever dood dan in de schand te leven.
Vaarwel mijn duurbaar kroost.

Neen moeder, hoort een stemme schallen
uit 't Moerland tot de drommen: ‘stand!
‘Hier zij ons graf in 't heilig zand
of hier moet Duitschland vallen!’
En somber grootsch op Yzer's laatste wallen
rees boven helden, grootste held van allen,
de Koning van het land.

‘Gij Vlamen denkt aan Sporenzege
gij Walen denkt aan Franchimont.
Een David Goliath weerstond
en heeft den reus verslegen.
Weest Davids der beschaving onverlegen
en slingert koen uw recht den woestaard tegen.
Dat redt den moedergrond.’

Zoo sprak hij. Plots komt aangedonderd
de Duitsche furie, onweerswolk
grauwdreigend uit der luchten kolk
dat 't aardrijk beeft en schondert.
Een bui van lood die bouw en boomen plondert
en vaagt de vlakte leeg, niets uitgezonderd
noch vee noch volk.

Vlucht, vlucht nu, redt uw lijf, soldaten.
Uw wil is goed, uw eer in pracht,
maar staan is boven menschenkracht!
'k Sta! - Denkt op maag en maten.
'k Sta! - Groote landen hebben u verlaten.
'k Sta! - Handelsschurken laflijk u vergaten.
'k Sta! - 't Is voor mijn gedacht!

En in het slijk der Yzergrachten
verhongerd, hulp- en hooploos bood
de koene Jass zijn borst den stoot
van Duitschland's helsche machten.
o Wee, de bres wierd wijder dag en nachten.
In tranen zag de Vorst zijn leger slachten,
want geen der Belgen vlood.

Dat voelde de Yzerstroom, de roode,
geverfd van 't eigenkinders' bloed,
gevuld van lijken, tranenvloed,
een Styx erbarmlijk, oode...
Plots stuit zijn Stroom, verbolgen. Wee den snoode!
en brieschend als een leeuw, verwoed ten doode
schiet trotschaards te gemoet.

Hoort 't vreeslijk doodsgehuil in 't donker
daar de Yzer schrokt zijn prooi, en voort
holt, grolt en grijpt en bijt en moordt
bij bomslag, lichtgeflonker.
Vergeefs nu vloekend vlieden mof en jonker.
Lijk Pharao het duitsch geweld verzonk er
in schande en slijk versmoord.

Is 't redding? neen, nog bloed en strijden;
maar als een verre dageraad
een glans van martelkronen, laat
de hoop zien nieuwer tijden.
De wereld nu ontwaakt, ziet ramp en lijden,
en spoedt ter hulp het heldenvolk bevrijden
dat bloedend nog weerstaat.

Triomf! En 't kletst uit duizend monden
kanongejouw op 't duitsche heer
dat vlucht nu naar zijn roofhol weer
besmeurd met schande en zonden.
En alle talen jubelend verkonden
dat Belgenland bedekt met puin en wonden
daarom wierd 't land van eer.

Hoezee! daar zijn nu de Yzerleeuwen!
Het vlaggevlamt aan huis en hand,
het bloemenregent t'allen kant
in storm van jubelschreeuwen...
Stoer ernstig stapt het koenste heir der eeuwen
nog denkend aan de vele weezen, weeûwen,
en aan het doodenland.

Het doodenland, o kerkhof ongemeten,
waar regenweent de grauwe lucht,
waar treurig kille zeewind zucht,
en zwarte raven vreten.
Zijn doode helden dan zoo gauw vergeten
in feest en dans en wilde jubelkreten?
Nu is 't gevaar gevlucht?

Neen, dappren die in oorlogsvelden
waar wete u, ver van vrienden ligt,
geen moeder sloot uw oogen dicht,
geen troost kwam nood vergelden
dan 't vroom gedacht van martelaars en helden
in 't menschenhart geleid, er bloeiend zelden:
niets boven eer en plicht.

Wij die nu van uw offer leven,
bewondrend dankbaar knielen neer.
Helpt 't arme puinenland nog meer,
en vraagt bij God verheven
ons uwen moed in vredezon te geven
om 't vaderland in bloei te doen herleven
Hem en ook U tot eer.

THEO BRAKELS

't Volk maakt er altijd entwat van.

Te Brugge, al den omtrek van de haven, in 't eerste dat de Duitschen daar lagen, meende 't kleinvolk te moeten verstaan dat de *Kommandantur* eigenlijk was de ‘kommandant Arthur’. En ze zeiden 't alzoo. En menigeen onder hen, die b.v. derwaards te gaan had, en dus op zijn werk niet kon zijn, knees erom bij zijn baas, al zeggende: ‘Baas, 't steekt me tegen, genoeg, maar 'k ben weere ‘moeten gaan naar Mijnheer Arthur's’!

De kerk van Oostkerke[1]

Eene welsprekende herinnering aan 't heilstichtende beschavingswerk dat de kloosterlingen van St Quintinsabdij te Oostkerke volvoerd hadden, is wel de grootsche kerk die ze er, omtrent 1200, opbouwden.

Ten gevolge van menigvuldige herstellingen die het

(1) Deze aanteekeningen nopens de kerk zijn gesteund: op de aangehaalde oorkonden, - op eigen onderzoek van 't gebouw, - op James Weale *Notes conservées à la Bibliothèque de Bruges*. - Ad. Duclos *Bruges, Histoire et Souvenirs*, bl. 316, 317, 328. - Id. *Trouve-t-on des traces d'influence rhénane dans l'architecture romane de Bruges*, bl. 3 en 5.

voorheen zoo prachtig heiligdom ondergaan heeft, is het niet zonder moeite dat in het huidige kerkgebouw de eerste vorm en de afmetingen der oude kerk op te sporen zijn. Van die kerk bleven enkel over de toren, de reeks pilaren die den zuidbeuk van den middenbeuk afscheiden en de grondzuil, nu op 't kerkhof liggende, van 't gewezen hoogaltaar. (Vgl. boven bl. 165).

De kerk was volgens spitsbogigeu trant met Doornijkschen stijlinvloed opgevat. Het binnengedeelte van den toren vertoont eenige deelen naar franschen vorm bewrocht: vergeten we niet dat de St Quintinsabdij eene fransche abdij was.

De vierkante toren meet eene hoogte van 37^{m}46, eene lengte en breedte van 7^{m}92; omlaag zijn de muren twee meter dik, in 't bovengedeelte 1^{m}85. Bekroning en spits, wier vormen ons onbekend bleven, zijn, tijdens de 17^{e} eeuw, mogelijks bij de kerkherstellingen van 1612 en 1639, verdwenen. Langs binnen is de toren uit groote roode steenen opgemaakt; langs buiten met bouwstoffen van verschilligen aard bekleed: immers met zwart en bruin veltsteen in stukken van grooten omvang, eenige klompen geel of grijs zandsteen, ook Doornijksch orduin; de omlijstingen der vensters zijn uit deze laatstgenoemde stof verveerdigd.

Binst de jaren 1650 en 1651 herbouwde de meester metser Joost Brocket het bovengedeelte van den toren tot op een einde van 8^{m}25. Dertig jaar daarna dreigde deze in te storten. Meester Jan Hallevoet, deken van het timmermansambacht, en Pauwel Feyts, meester metser, beiden Bruggelingen, onderzochten hem tot twee reizen. Over de toen uitgevoerde werken bezitten we geen bescheiden. Wellicht verdween alsdan het gewelf der tweede verdieping en werden de muren door ankerverbindingen versterkt. Later kapte men, langs de west- en oostzijde de muren schuins af en belegde ze met schaliën, om ze tegen vochtigheid te vrijwaren; langs noord- en zuidzijde kapte men insgelijks de muren af en bedekte ze met een schaliedak dat tot in 't midden van den toren neêrkomt: daar

ligt eene goot die het water langs de vensters van den klokstoel afleidt. De benedenverdieping van den toren binnen boeit de aandacht door zijne grootsche afmetingen en eigenaardige bouwvormen: langs drie kanten een rij van drie volgemetste spitsbogen, naar doornijkschen vorm opgevat, - kapiteelen met vierkante dekplaten, pilaarkens met ringen die de afgehoekte ribben van 't gewelf onderschragen, - langs den westkant eene boog met hoekige bekroning in wier midden de ogivale venster van den westgevel ingelijst zit. Op het gewelf staat het jaartal 1661 in zwarte verf geschilderd (thans overwit): het herinnert wellicht aan een tijdstip van gedeeltelijke aan den toren uitgevoerde herstelling.

Treden wij de kerk binnen. Het oostgedeelte werd in 1639 gesloopt. De overblijvende bouwstoffen dienden om de ontworpene herstelling te bewerken. Bij de afbraak verdwenen de mooie graftomben en zerken die in de voorkerk lagen. Daar de grondzuil van 't hoogaltaar, ter plaatse waar het stond, bewaard gebleven is, kunnen wij vaststellen dat de middenbeuk van af den voet van den toren tot aan de hoofdinge der oude kerk eene lengte had van 72 meter. De spitsboog die den middenbeuk van het priesterkoor afscheidde bleef in stand, werd toegemetst, en omkranst heden den oostgevel der huidige kerk. In den noordbeuk, langs buiten, steekt eene mooie, nu toegemetste, rondvormige boog: bevond zich daar de ingangdeur eener sacristij nevens het kerkkoor aangemaakt? Enkel door opdelvingen zouden wij in staat zijn ons in te lichten nopens de volledige uitgestrektheid der oude zijbeuken. De drie beuken hebben heden eene lengte van $28^{m}30$, de middenbeuk meet in breedte $9^{m}44$, de noordbeuk $5^{m}22$, de zuidbeuk $5^{m}05$. Zeven spitsbogen scheiden de zijbeuken van den middenbeuk af. Langs beide zijden was het middendeel door zeven hooge ogivale vensters verlicht wier doorsnede $3^{m}64$ breed was; overblijfsels van de voetingen ontwaart men heden nog in de bovenin uren der kerk, de spitsbogen zitten tusschen het kerkdak en de heden-

bestaande middenkoorboog verborgen. In de oude kerk was dus het dak van het middendeel merkelijk boven de daken der zijdeelen verheven.

De ronde pijlers der zuidbeuk, hoewel sinds meer dan zeven eeuwen opgebouwd, staan steeds onaangeroerd en wekken ons op om met treurnis op de vernielde prachtvormen der oude kerk terug te staren. Zij meten eene hoogte van $3^{m}65$; hunne kapiteelen zijn met eene enkele rij knollen omzet. De have pijler die in den muur van den toren vastzit, draagt twee rijen knollen en heeft, hij alleen, zijne basis bewaard; de grondzuilen der zeven andere pijlers zijn afgekapt. De reeks pijlers van den noordbeuk verdween bij de kerkherstelling van 1639 en is door eene rij moderne ronde pilaren vervangen die zoo hoog als de spits der bogen van den zuidbeuk opklimmen; zij meten eene hoogte van $7^{m}40$. De halve pijler die den beuk aan den toren verbindt, bleef recht; doch, boven het afgeknotte kapiteel met twee rijen krullen plaatste men een modern dekhoofd, wellicht om den pilaar ter gepaste hoogte te brengen. De pijlers der noordbeuk zijn door platronde bogen verbonden; rondvormig zijn de bimnengewelven uit steen opgemetst. De buitenmuren der kerk, waarin moderne vensters steken, zijn herbouwd. De drie daken werden gesloopt; en nu omvat een enkel dak het gansche kerkgebouw.

De kunstmatige beschrijving der huidige kerk die we zoo juist mogelijk trachtten op te maken, bewijst dat de herstelling ten jare 1639 op eene niet degelijke wijze opgevat was, dewijl de herstellers van de oorspronkelijke bouwtrantvormen geen rekening hielden. Eigenaardig, hoewel niet aanstootend, schijnt heden het inwendig kerkgebouw; terwijl anderzijds het uitwendig kerkgevaarte, tegenover den reusachtigen toren. iets dwergachtigs aanbiedt. Ook de minst nadenkende aanschouwer vermoedt zoohaast dat aan den voet van dien reus eens een heiligdom tot stand kwam wiens grootsche afmetingen kenmerkend waren.

(*'t Vervolgt*)

J. OPDEDRINCK.

Het ‘Monument’ voor de gesneuvelden in onze kerken

Veel kerkbesturen en pastoors zijn er die zich de vraag hebben gesteld: hoe gaan we de zaak aanvatten? In der waarheid het oprichten van een monument is niet zoo gemakkelijk, en daar het bedoeld is als ‘oere perennius’ doet men best ernstig er over na te denken, anders wordt de gedenksteen - of wat het zij - een blijvende herinnering aan den heldenmoed der soldaten en ook... aan de onkunde der oprichters.

Veel valsche voorstellingen komen hieruit voort dat men 1°/ het op te richten gedenkteeken te veel als iets absoluuts - iets op zichzelf staande - beoordeelt zonder rekening te houden van het gebouw dat als het kader ervoor vormt; 2°/ dat men in onzen tijd van grootdoenerij en luxevertoon het monument opvat als noodzakelijk ongeschikt voor practische doeleinden, als iets dat anders niet doen kan dan ‘schoon zijn’, een ‘article de fantaisie’ op reuzenschaal. Heel wat gezonder was de opvatting der voorgeslachten: meestal zijn hunne monumenten in wondervolle harmonie met het gebouw waarbij ze zijn opgericht, al is het *stijl*verschil soms groot. Want archeologisch gingen ze niet te werk en modern waren ze steeds, sprekende elk de kunsttaal van zijn tijd. Daarbij achtten ze het niet minderwaardig voor de kunst of voor hun monument, dit laatste als een voorwerp van practisch nut op te vatten; de marmeren zijpoortjes in het koor der Salvatorskerk te Brugge zijn anders niet dan grafmonumenten met opschrift en wapenschilden, en dank zij hunne practische bestemming bleven ze bewaard, waar menig grafmonument ‘oere perennius’ voor anderenden tijdsmaak en iconoclastenijver heeft moeten wijken.

Men heeft een oogenblik gedacht St Michielstoren te Gent te voltooien als eene gedachtenis aan de gesneuvelden, met aan den voet van den reuzenbouw een opschrift. Als opvatting is zooiets uitstekend, maar in onze tijden

van schaarschheid aan bouwmateriaal en van hooge loonen meen ik zoo 'n plan een plan... in de wolken.

Op mindere schaal kan zoo 'n gedachtenrichting goede uitslagen opleveren. Waarom zou een monument voor gesneuvelden niet een eenvoudig opschrift kunnen zijn *in* een religieus kunstwerk? Zijn er geen kerken waar de traditioneele 'Calvarieberg' bij den ingang of tegen den koormuur nog ontbreekt of door waardelooze beelden is voorgesteld? Of kan men tegen den kerkmuur geen H. Graf of lijdenden Christus meer opstellen zooals vroeger(1). Zooiels lijkt me meer in den aard van een 'kerkelijk' monument dat niet slechts aan de doeden doet denken maar nog voor de dooden doel bidden. Door het innig samenhangen met het kerkgebouw krijgt zoo 'n monument, ook zonder buitengewone kosten, een echt monumentaal voorkomen.

Binnen de kerk wordt de oplossing van het vraagstuk niet gemakkelijker, maar daar nog kunnen de zelfde principen als leiddraad dienen. Waarom zou men hel H. Graf, dat in onze oude kerken zoo dikwijls voorkwam(2), niet als motief kunnen gebruiken en tegelijk als eindstatie van den kruisweg? Aanbevelingswaardig is nog het plan opgevat door Z.E. Kan. Iserbyt, voor S. Salvators te Brugge: onder de ramen der zuidbeuk in de kathedraal ziet men eentonige, kale muurvakken, waar onder het pleisterwerk nog overblijfsels bewaard zitten van sierlijke arcatures.

(1) Zooals b.v. de Ecce Homo bij den Z.W. ingang van S. Salvators te Brugge. Iedereen weet hoe schilderachtig zoo 'n monument zijn kan; typische voorbeelden zijn nog talrijk voorhanden meestal te lande. Denkt nog aan den onvergetelijken Calvarieberg bij het Vleeschhuis te Antwerpen.

(2) Ik verwijs naar de prachtige beeldengroep der graflegging in 't Hospitaal te Kortrijk (waarvan plaat in het Bulletijn van den Geschied-en Oudheidkundigen kring te Kortrijk, XI, bl. 18 en 28) en naar andere als te Veurne in Ste Walburga, en te Ramscappel bij Nieupoort. De graflegging is vrij algemeen in de kerken van het Veurnsche, soms is enkel de Christusfiguur snijwerk on worden de overige personages op een schilderij voorgesteld, zooals in de Jeruzalemkerk to Brugge. De monumentale groepen zijn overtalrijk in Frankrijk en Duitschland.

Die boogrijen zou men herstellen, de slanke wandpijlertjes, die als de voortzetting zijn van het maaswerk der ramen, weerom tot op den grond doen doorloopen; zoo bekomt men een vijfledige muurindeeling: het eerste vak zou de voorstelling dragen van een patroonheilige, de vier andere loof- en versieringswerk alsmede de namenreeks der gesneuvelden, in steen gebeiteld en met kleur- en goud-beschildering opgeluisterd.

Ongetwijfeld is dit een gezonde opvatting van het ‘monument’. Wij wenschen van harte dat het worde verwezenlijkt... en uitgebreid; want onder de twee overige vensters is er nog plaats voor gelijksoortige gedachtenissen. Ware het niet dààr de geschikte plaats voor twee monumenten die nog ontbreken, het monument der pastoors, zooiets past in elke parochiekerk; - het monument der priesters van het bisdom die in den oorlog sneuvelden - zooiets past in eene kathedraal. Zoo ware de gansche zuidbeuk herschapen. Volgens oude traditie stelle men op iedere gedenkenis een beschermheilige: bij het pastoorsmonument S. Eligius, de stichter der kerk wiens eeredienst - helaas - vergeten raakt; bij dit der gesneuvelde priesters S. Donatiaan, patroon van 't bisdom; bij dit der soldaten, de zalige Karel de Goede, dien wij als kind nog leerden aanroepen als ‘martelaar voor rechten waarheid’. Nu bemerk ik dat juist van de drie opgegeven beschermheiligen de ‘reliquiae insignes’ in de hoofdkerk worden bewaard.

M. ENGLISH.

Ze zeggen...

Ze zeggen dat er te Brugge, aan de vestingen-binnen, tusschen den ‘Hongersnoodsmeulen’ en 't Minnewater een huis, en een groot, opgebouwd is geweest in 't jaar 1914, met inzicht oudewetschachtig gemaakt, al is het nieuw uit den grond: koopziende en eigenaardig genoeg, maar - vanverre - uitgewoond moe'-je denken, wak en versleten wellicht, enja oud... want het is overwitseld van onder tot boven. En, tot aanwijs of zelfs een bewijs, dat dezes... oudewetsch-achtigheid... echt is, heeft men er 't jaar opgezet, immers met hulpe

van de ijzeren trekkers of ankers zulkdanigerwijze gevest dat de trekker, welke 9 verbeeldt, schijnt te zijn overgeklaaid, en dat alzoo ‘1914’ geworden is ‘1614’!

't Is een keer entwat nieuws! of neen, entwat ouds! of neen, noch wat nieuws noch wat ouds! kunst dus, en geene!

En ze zeggen ook dat er menschen zijn, menschen met eerbied voor 't oude, twee drie, die dit reeds hebben achtergedaan op andere woningen ookal!

't Komt alzoo. Door ‘authentiek’ altijd uit te spreken als ‘oudantiek’, zijn ze te Brugge gaan denken dat 't 'tzelfste is.

Ende'n zonder einde

Ende...

In den zomer van 1919 ontdekte men hoog in den toren van S. Salvators te Brugge en prachtig 15d-eeuwsch beeld dat onkennelijk geworden was door verf en onsierlijke bijvoegsels. Die bijvoegsels maakten er een H. Catharina van. 't Staat nu zorgvuldig gekuischt in 't museum der kerk.

Ende...

De fijne oudheidkenner Z.E.H. Duclos heeft de afgehouwen handen van het beeld niet laten herstellen, maar aan den Brugschen beeldhouwer M. Dhont de opdracht gegeven een afschets ofte copie te maken met bijvoeging van de ontbrekende deelen. Opperbest.

Ende...

Zoo krijgt S. Salvators een kunstig beeld van S. Catharina; misschien herleeft de oude devotie van vroeger dagen. De aangewezen plaats voor 't beeld is de oude S. Catharinakapelle der wagenmakers waarvan de kunstige afsluiting, met het *wiel* als versiering, nog bestaat. En 't zal een gelegenheid zijn om het venster der kapel - dat al jaren met planken is dichtgemaakt - te herstellen, en beter dan het was.

Ende...

Een kunstig St Jozefsbeeld in Renaissancestijl, voortkomende uit een klooster te Brugge en door de Duitschers ‘in zekerheid gebracht’, staat bij een Brugsch *antiquaire*(1) te koop. Toen er een kunstminnend priester daar opmerkzaam werd op gemaakt, en gevraagd of hij 't beeld niet als eigendom door 't klooster zou doen opeischen, schudde hij mistroostig 't hoofd en zei: ‘En waarom? ze zouden 't zelf bij den *antiquaire* terugbrengen’.

Ende...

Diezelfde zusterkens hebben nog van die zonden op haar geweten.

Ende...

Nog die zusterkens hadden oude liturgische boeken waarvan de perkamenten bladen werden uitgetrokken om te dienen als ‘custode’

(1) Te Brugge voordezen, soms ook nog heden, genoemd *prondelaars prongelaars*, en *prongeletten* in 't vrouwelijk.

voor haar Zondagsche wijle. En toen een hooggeplaatst geestelijke haar daarover berispte en zei dat de perkamenten *kostbaar* waren, werden alle custoden door de Overste opgeëischt... en een paar maanden later kwamen ze in de boekenveiling bij Dumoulin-Claeys.

Ende...

Nog de Overste dier zusterkes belooft bij hare aanstelling: ‘Possessiones vero ad monasterium pertinentes non vendam.....’

Ende...

De groote koperen elevatiekandelaars der Discalsen te Brugge, een gedachtenis van de groote of geschoeide Carmers, nog gezeid O.L.V. broers, zijn ook bij een *antiquaire* terecht gekomen, en vervangen door twee afstootelijke kroonkandelaars met een overvloed van electrische bougies - lo facevano risplendere come un cielo d'innumerabili stelle - tot troost der *verlichte* zielen.

En het tegenwoordig bestuur van 't klooster is niet verantwoordelijk voor die... verbetering.

ET RELIQUA.

Luistert e' kee'

't Lagen toen nog Duitschen in 't Land. 't Was te Brugge. En er was daar een Huisvrouwe die ook met een Duitschman geplaagd zat, een kerel die thuislag bij heur. Ze deed al wat ze kost alledage om hem in de lange avonden buiten te hebben. En op een keer - om een veranderinge ei! - ze had hem geren naar den schouwburg gekregen waar, of waarbij, dat er entwat ging te doen zijn: voor zijn verzet zoogezeid, vaneigen inderdaad om er weer van ontslegen te zijn.

- Naar den theater, zoo zei ze!... Hoe heet dat in 't duitsch een theater?

De andere daarop ruttelde entwat dat ze niet en verstond.

- Een theater? hervroeg ze. In 't duitsch hoe is dat?

Ze meende: hij en vat het lijk niet. En, om het hem beter te laten begrijpen, dan voegde ze erbij hoe men het zegt in het fransch en hoe in het vlaamsch.

- Horkt een keer, zei ze. In 't fransch, zei ze, zegt men ‘theater’, en in 't vlaamsch... ‘den teioatere’!

... Hoe het verder afliep 'n weet ik niet goed.

Doch nu! 't En is niet van 't eene of van 't andere, maar 't en is maar dat ik zeggen wil: zi'! Veel woorden alzoo gaan door onder 't volk als ‘vlaamsch’, 't is te zeggen als ‘dagelijks gebruikt’. ‘Vlaamsch’ nochtans 'n zijn ze eigenlijk niet: 't zijn fransche volop, maar vergroeid in den mond van ons onbeleerd volk. Het zijn er daaronder: die den oorspronkelijken zin uit het fransch overhielden; andere die dezen verwrongen; andere nog die zelfs op 't verkeerde ervan uitkwamen. Allen, ge 'n moet het niet vragen, mits een aangevlaamscht uitzicht erbij. En, omdat dit alles gewierd binnen een- of anderen tijd, ja liever eens hier dan eens daar, maar altijd nochtans onder den duw van toen-heerschende volks- en taalkunstige wetten, is er uit die woorden altemets nog entwat te bevinden.

Daarom, aan ons zanters een vrage: laten we eens die woorden vergâren.

Me 'n ‘zant’ nietmeer, zegt men te boere! 't Is waar; ook bij ons op 't gebied onzer taal. Maar te boere... ze ‘rakelen’ nu. Gauw! als 't daarmee verstaan is, jong en oud, mannen van Biekorf, gauw! weere ‘gerakeld’!

L.D.W.

Duinen bij navende
De oude ‘Zale’

In levend zomergroen en doode boomenkruinen
zinkt langzaam de avondzonne en gaat ten onder.
Ze zegent met een milden zoen de schaamle puinen
en geeft heur laatste goud. Geen mensch bekijkt dit wonder.
De flinke boerenknaap ment paard en ploeg ten hove.
Vier uren reeds is 't volk, het werkvolk heengestoven,
op 't rijwiel dat te vroeg hen kwam ter heerdstêe voeren.
En door de streek - een lijk in avondlicht -, komt loeren
zoo treurig in 't verschiet der grondelooze gronden,
waar tusschen boomgewelf eens huizen, hoven stonden,

de roode maan. Ze rijst in 't oorlogsveld zijn voren
en verft het puingedrocht der kunst voor goed verloren.
Ze slentert langs de wilgen en de boomendreven
en zit in doode takken aan het schaduwweven
waar blad noch bloesem wast. Daar staan versmacht te droomen
met eeuwenouden stam, een twaalftal reuzenboomen
die ringsom de oude mote in de eenzaamheid nu wachten
ont men van 't doode bul ontlijve hun lange schachten.
Hun kruin is bladerloos, hun schors is afgereten,
hun spillen zijn verhakt, gesplinterd en gespleten.
Daar hangen halve boomen aan hun bloote rebben,
verward in 't wijde net dier houten spinnewebben,
met ladderwerk bestaan, waarop de duitsche robben
bespiedden hunne prooi, zoo doen de booze kobben.
Dit reuzig raamgetuig, door 't manelicht beschongen,
wordt ijlings van omhoog door duistre macht besprongen;
het schemert weg met 't maanlicht half en half beloken.
Alonder op de moot staan half verlichte spoken
van boomen, grijs en grauw, rondom de bleeke wallen.
Heel 't landschap, aarde en locht, zie 'k krimpen en versmallen;
en licht en schaduw smelt... Gij mote, aloude zate
van 't eerste Frankenland, hoe lang ligt gij verlaten
beroofd van Zaal en Hof! Mij dunkt, de roode schimmen
van uw geschiedenis zie 'k op uw pandhof glimmen.
Uw prachtig ringbeluik bedolven vrije Franken,
bewierpen uwen wal, bezetteden uw lanken
met eiken zaalgebouw, met hoog en nederhoven,
beschansden heel het werk met hageberd erboven.
Daar plogen zij hun recht, de zale-wet in handen
en boetten, straften streng, verkochtten en verpandden.
Daar hielden zij hun maal bij ieder jaargetijde
en riepen er hij storm hun legerschaar ten strijde.
Geweerd wierd d'houten zaal, tot steenen burg herschapen,
een machtig leenhof, groot in landen en in wapens.
Nu ligt gij onbewoond, wiens leenboek eens vermeldde

dat ge in uw wijd beluik, acht duizend pachters teldet.
Ge deelt het lot van 's werelds onbestendigheden;
van al uw grootheid blijft een schemerglans op heden
die als een licht verdoofd, beschouwen doet en dinken...
De mane zijgt en komt in 't nachtlijk duister zinken
en lijk de maan, verdwijnt niet al haar eeuwgenooden
nu ook de mote en zinkt weer in het rijk der dooden.

HORAND.

Schildlooze Schildpadden

Bestaat dat?

In Oost-Afrika ja 't[1].

Wat is 't voor een dier?

't Is een landschildpadde. Geen bolde nochtans; een effene liever, effen zooveel als, ja meer dan de zeeschildpadden. Wat er heur kenmerkt vooral is dat ze noch onder noch boven een schale aan en heeft, oftenis 't doet, nagelhoornen geschub dat ge zoudt snij'en met de schare.

Edoch ze 'n schijnt niet alsan gelijk uitgerust.

Al den tijd dat ze klein is, beneên het jaar oud, aardt ze stijf op de grieksche, de temme schildpadde die we altonzent laten-dremmelen in de hovingen, en die 's winters onder de eerde gaat kuilen. Ook als deze, heeft ze een ruggebeen, ribben, en een bultachtig schild dat al hard is. Maar 't verandert dan zeere. Met groeien trekt al heur gebeenderte weg, àl, uitgeweerd echter de ruggrate: heur ribben verzwinden, en heur schild wordt allengerhand lutse.

Ge zoudt zeggen: heur schild? 't Is nochtans heur verweer. Hoe toch, waarom toch lost die schildpad heur schild? Is 't om alzoo een last van heur schouders te

(1) Die ze alhier heeft doen kennen is Heer Loveridge, uit het tooghuis van Nairobi. Zoo zei Heer Boulauger onlangs te Parijs in de Vroedschap voor Wetenis.

schudden? Het zijn er ja die dat doen, min of meer, en daaròm; immers diè welke leven in loopende wateren. Of is 't omdat ze acht dat ze, daar in heur land, volkomenlijk vrijloopt van vijanden? Slacht eenigszins die uit de Galapagos-eilanden?... Maar, van deze-hier en gene, de schale 'n verdwijnt niet, verdunnen is 't eer, danig verdunnen al niettemin hard-zijnde voort; van de onze verdwijnt ze.

Ten anderen deze, onze schildlooze schildpadde, uit Oost-Afrika-daar, 'n leeft nièt in de natte, noch ook nièt in de gerustheid; ze leeft er op droogen en veltsteenen grond, en omringd van gebroed welk het op heur heeft gezien... Doch even de reden die we zoeken zal dààr zijn: trouwens, als de hagedissen en ook als de slangen, houdt die schildpad heur geren gescholen, namelijk tusschen of onder de steenen; door dan heur longers op of ledig te blazen, 't is dank aan heur weeke bekleedsel, dat ze zoo kan zwellen en krimpen, en kruipen naar beliefte in spleten en holten waar men ze moeilijk nog uitkrijgt.

Voor een '*schild*padde' toch!

Nu, ze is-zij de beste.

De slechtsten daarmee, 't zijn wij met heur name, met dat *schild* in heur name: want zulke 'slakke ziele' 'n kunnen we nietmeer heeten een schildpadde. Gaan we nu zeggen een 'schildpad-en-geene'?

... Of gaan we er maar-liever van zwijgen?

L.O. DIERSSONE.

Mengelmaren

Tijdens den oorlog werd er veel van zeep gesproken, en een oud wijveke zei:

- Wij zullen nog moeten met *ippenasschen* wasschen.

Wij en wisten niet wat het was en wij gingen eenen ouderling te rade die in de kennis van allerhande oude geplogentheden en oude zeisen zeer ervaren was.

- Dat is doodeenvoudig, zeide hij. Dat is asschen van ijpenboomen. Ze verkochten dat vroeger in tonnekens en men kookte daarin het garen om het vet te maken.

In het *Berliner Tageblatt* van 17 Januari 1917 lazen wij:
‘*Man kann Birkenasche zùr Wäsche verwenden*’.

J. CL.

Doodsberichten

De volgende westvlaamsche toekomstige-zendelingen, allen uit het Gezelschap van O.L.V. van Afrika (Witte Paters), sneuvelden voor het vaderland:

De Maeght Ovidius, geboren te Wynghene den 14^{n} in Bloeimaand 1892, viel aan den Yzer te Allerheiligentijde 1914. Hij was oud-leerling van 't College te Yper.

De Boninge Lodewijk, te Antwerpen geboren, leerde te Rousselare en te Kortrijk, sneuvelde den 7^{n} in Bloeimaand 1918, bij Nieuwpoort.

Van Laere Emilius, geboren te Kortrijk, was leerende in 't eerst aan 's H. Amands College in zijn geboortestad, sneuvelde bij Nieuwpoort den 9^{n} van Grasmaand 1918.

De Maeght Jozef, uit Wynghene, gewezen leerling aan het College te Yper, gedood te Moorslede den 14^{n} van Zaaimaand 1918.

C. SCHERPEREEL

St Truiden, 12/12/19.
Krijgsaalmoezenier.

[Weervoorspelling uit de katten]

Als de katten met de klauwen der voorpooten aan boom of stake trekken, dan vertrekken ze den wind, zegt men, en er is slecht weer op handen.
(Blankenberghe).

Van ons huishouden

- Nog dit jaar, in den loop der aanstaande Wintermaand, gaan we de rekeningskes uitzenden voor 't toekomende jaar 1921. Believe 't, niemand achter te blijven.
- Die weet van entwien bij wien mocht aangedrongen worden opdat hij ook op Biekorf zou inteekenen, melde 't ons, en, waar het kan zijn, helpe mee om dien vriend te bewilligen. Vooral tot U wordt deze bede gericht, Leeraars. Onderwijzers, Hoog- en Wijleerlingen, gewezen en huidige mannen ‘van Leuven’, Zielenherders, dan allen die vantusschen de levensbeslommeringen nog geren altemets opziet en hoort van Vlaanderen

en zijn goèn oudentijd, en zijn volkstaal en zijn ingodsdienstige zeden. Gaat, en zegt en doet entwat, ringsom u, ten bate van Biekorf. Dank op voorhand.

[Nummer 12]

Vlaamsche of Fransche Grafsteenen

Daar de Vlamingen aleens spreken van de meer stambewuste Dietschheid hunner voorouders, woedt er bij sommige vooringenomen, hoewel zeer geleerde, geschiedstellers als een looze neiging om die bewering door kleine noesche handelingen in twijfel te brengen. Die geschiedstellers staan hierin heel gedwee ten dienste der Belgsche leer eener zoogenaamde aloude tweetaligheid van 't Vlaamsche Volk.

Om dit leerstelsel steun te geven, haalt b.v.G. Kurth enkele uittreksels aan uit middeneeuwsche rekeningen of uit stukken van maatschappelijken aard in 't Fransch opgesteld, en waarop de namen van Vlaamsche burgers in 't Fransch onderteekend staan. 't Ware eerst nog te zien of het wel ieder dier burgers zelf, ofwel de boekhouder alleen was die hun naam, dannog slecht verfranscht en heel verknoeid, neergeboekt heeft! Maar alleszins, 'k vraag het, omdat het Fransch voor een kleinen tijd, onder Fransch vorstenbeheer, het Latijn in openbare stukken vervangen

zou hebben, mag men daaruit zoo maar-seffens besluiten dat heel het huiselijk, of althans het betrekkingsleven, der hoogere Vlaamsche standen Fransch was? 't Gezond verstand vooraf, dan achterwaard-aan nog een en ander gewijs uit 't verleden, doen hierop antwoorden: neen.

't Is even over iets in dezen aard, een aanduiding ook, dat we hier willen handelen. Nognooit werd deze totheden besproken.

Benevens tal van andere aanduidingen over het vroeger openbaar leven in Vlaanderen, kan echter deze welke we bedoelen, heel wat beter dan Kurth's ambtelijke oorkonden de zaak van dat leven komen helpen toelichten.

Hoort hier.

Als we in onze dagen de doodenakkers onzer steden en groote dorpen doorwandelen, staan we versteld over de eendelijke macht Fransche grafspreuken der min of meer welstellende burgergezinnen. Dit is immers de snof thans, er alzoo Fransch toe te bezigen; het wordt zelfs gaande gepleegd tot onder menschen die met moeite wat slecht Fransch kunnen uitbrengen, en ten dienste van zulken die het ook in hun leven haast niet of maar weinig gebruikten. Hierdoor is 't gekomen dat niemand van ons zal durven beweren, van menschen uit den huidigen tijd, omwille van een Franschen gedenksteen opgericht na hun dood, dat zij in hun leven bij den verfranschten stand onbetwijfelbaar hebben behoord. Niettemin is die snof, en wel rechts nog als snof, een teeken van den geest die thans heerscht, een teeken dat de menschen *thans* droomen van Fransch; ja is 't menigmaal meer dan een trant van ambtmatige handvesten, die ten hoogste enkel snof en geest van wat ambtenaars aanduidt.

Laten we nu voor de verledene eeuwen insgelijks eens de verhouding tusschen Fransche en Vlaamsche grafspreuken nagaan, en we zullen nog niet aardig staan zien hoe de Vlaamsche merkelijk talrijker waren dan hedendaags onze Fransche; bovendien niet enkel bij eenvoudige burgers, maar zelfs bij de rijken de grooten de edelen...

wier grafsteenen overigens baast de eenige zijn die ons uit 't verleden bewaard bleven.

Maar, indien de hoogere standen toenmaals werkelijk zoo verfranscht waren, als (op 't zeggen van Kurth) hunne bondige handteekening scheen te bewijzen, waarom wenschten dan die standen niet mèèr op hun grafsteen lange Fransche levensberichten? Dat deze berichten meestal Vlaamsch zijn geweest, is medunkt onloochenbaar een uiting van openlijk Vlaamsch leven in de vroegere eeuwen, allerminst ook een teeken van snof toen-geweest of een teeken van tijdgeest van *toen*, en ten bate van 't Vlaamsch! Deze uiting gewis behoort niet onderschat, evenmin als die andere welke immers geschiedde bij monde van ons Zingers en Zeggers van eertijds: want op zeer weinig na, hebben die niet allemaal, onder grooten en kleinen, allemaal ook gezongen en gesproken in 't Dietsch?

Het nalezen onzer oudere grafberichten zal dus, onder veel ander, een deugdelijk werk zijn om door vergelijking ons verleden te onderleeren. Een duidelijken en ondoofbaren lichtstraal op den maatschappelijken toestand van Vlaanderen voorheen, mogen we verwachten eruit te zien ontschieten. Een bewijsvoering is dit alles teweeg, welke ten minste zoo afdoende zal wezen als het aanhalen van hier of daar een Fransch ambtelijk stuk, komende van wie-weet welken verfranschten boekhouder ten dienste van voordezen onze Fransche Gezagvoerders.

Hier, bestaakt, dus mijn voorstel.

't Heeft me getroffen zei ik bij 't bezoeken onzer oude bidsteên, hoe dikwijls men er komt voor een grafsteen van een groot man van voordezen en toch met 't bescheid heel in 't Dietsch... Ongelukkiglijk nog zooveel ongeboekt, al zijn er reeds zooveel (of ten vloere of ten wande) die staan om onleesbaar te worden!

Hoe wenschelijk ware het niet, zonder verder uitstel *alle* onze oudere grafberichten toch eindelijk *over* te *boeken*. En dan zou ik zeggen: ‘zakelijk en onbevooroordeeld, telt ‘nu de Fransche de Latijnsche en de Vlaamsche; wikt de

‘getallen, *stelt de verhoudingen vast*, en deelt ze ons mee’.

Dat ieder Geestelijke, ieder taalliefhebber in Vlaanderen, ieder voor zijn eigen kerk of kapel, hem die kleine moeite wilde opleggen, 't ware voor elk van hen een onbeduidend klein iets, dat nochtans van zeer beduidend belang voor de geschiedenis van 't verleden kon worden; 't werd bovenal een voldingend antwoord op lichtzinnige beweringen van eenderwelke tweetaligheidsmannen.

Men zou zelfs nog niet behoeven hiertoe gansch het stuk van-woorde-te-woorde op te nemen. Of teekende men enkel maar aan: de *taal* van het opstel, den *naam* en het *sterftejaar* van den doode, 't *gebouw* waar de steen is te vinden!

Meermaals zou een kind dit reeds kunnen. Tijd kan ontbreken daartoe, gadinge, ja; men steke dus een leerknaap eraan. Ten verloftijde, een dag dat het regent b.v., in een halven stond tijds zou deze al een deftige namenreeks hebben, waarvan Biekorf's berek òf den inhoud òf ten minste de bekomen verhouding overdrukken zou kunnen, tot meerdere eer en kennis van ons duurbaar oud-Vlaanderen.

Zal 't zijn?

J. VERSTAMME.

NAMAAT: Waarom niet? Onzerzijds heel geren gedaan.

De zake schijnt 't weerd. We bevinden 't alreeds aan de volgende voorstelling.

In een eerste nieuwsgierigheid om te zien indedaad tot hoeverre dit nieuwe gedacht ons zou brengen, hebben we samengesteld de Vlaamsche Fransche en Latijnsche grafmaren uit de gewezen en uit de huidige bidsteê van S.-Walburga te Brugge: namelijk zoo die verkondingen staan in J. GAILLIARD'S *Inscriptions funéraires et monumentales... Bruges*, [*ancienne*] *Eglise Ste Walburge* [*et*] *ancienne Eglise des PP. Jésuites actuellement paroissiale de Ste Walburge* (Bruges, 1867).

S. Walburga, nietwaar, was altoos het ‘rijkste geweste van stad’, dus nog dàt wat het meest hier zal rieschen te zijn-genegen-geweest om zijn afgestorvenen in de zoover-

meende rijkeliênstaal (ten nadeel van 't Vlaamsch) te vermonden. De uitslag onzer opstellingen heeft er dus een bezondere beteekenis om.

De bedragen hieronder (de rechte voor oud-S.-Walburga, de schuinsche voor nieuw-S.-Walburga of ‘de Jezuieten’ voordezen) beduiden 't getal doodenberichten in zulkeene of zulkandere taal als erboven vermeldt wordt, en binnenin den tijd die ervoren vernoemd staat. 't Gebeurde wel eens dat één steen, al dezelfde, meer dan één overledene herdacht uit verschillende tijden en in verschillende taal; en we telden daarom het berichtengetal op, niet 't steenengetal.

Eeuw	**Vlaamsche**	**Fransche**	**Latijnsche**
XIV	16	0	0
XV	90	0	2
XVI	101	3	13
XVII	125 - *8*	1 - *1*	15 - *16*
XVIII	88 - *8*	0 - *4*	4 - *2*
XIX	4	2	

Meestal van den eêldom; en, beacht het maar eens, nog meest uit den tijd der Burgonders en andere vreemden!

Op 503 meldingen: maar 11, of 't 45^{e} deel, in het Fransch; en 6/7 op al in het Vlaamsch.

M. o. De Latijnsche berichten zijn dannog, voor meer dan den helft, die van Geestelijken; en 't grootste deel van den anderen helft zijn van menschen uit 't vreemde die immers hier leefden ten dienste van 't Hof, ook een keer (op bl. 87) van een zonderling man, een ‘facetus’ in den aard van den Pastor van Lapscheure of een Van Haecke of meer andere dergelijke.

De Lezer besluite hier zelf, en zie of vriend Verstamme met recht heeft gesproken. Elk op zijn beurt bekeure 't nu voort in zijn eigene bidsteê.

BIEKORF.

Heimwee naar Mayombe[1]

Super flumina Babylonis..
dum recordaremar...

MAYOMBE, O land van mijn verlangen!
Hoe dikwijls zuchtte ik, als een balling
op vreemde strand, en riep uw beelden,
de liefgekoosde, voor mijne oogen...
- Waar zijn uw bergen en uw dalen
met breede groen-bewassen glooiing,
en blakke grasland, als een boomgaard,
waarover kleine wegels kronkelen?
Uwe einders, aan den rand der bosschen,
met roode en gele en witte bloemen?
Waar zijn uw fier beboschte toppen?
daar eeuwenoude reuzen pal staan
die reiken naar de blauwe luchten,
of saamgeschoold, lijk onweerswolken,
in logge lijnen opwaarts golven
om aarde en hemel te verbinden...
Waar zijn uw frissche lommerwegen,
met tintelende zonnevlekken
die spelen door het hoog geblaarte?
Waar zijn de diepten uwer wouden?...
heimzinnig als een drudentempel,
daar schimmen, goden, geesten wonen,
en tooveraars soms hoogtij vieren;
daar hunkerende slingerranken
naar 't verre licht der zonne zoeken...
En waar uw koele klare wateren?

(1) E.V. Bittremieux, in 1907 naar Kongo vertrokken, heeft de eerste jaren van zijn verblijf aldaar in Mayombe overgebracht. Onder den oorlog aalmoezenier ofte krijgsherder in den Cameroun-veldtocht staat hij thans aan 't hoofd van het Seminarie van inlandsche priesters, te Nieuw-Antwerpen. Daar heeft hij verschillende leerlingen, die hij eertijds in Lager-Kongo gekend heeft. Weldra zal hij zijn Seminarie naar Mayombe zelf verhuizen, waar hem een 20-30 aanvragers verwachten.
(Opm. v.d. Opstelr.)

die stoeien over rots en kiezel,
of bodemlooze kolken graven,
of tusschen riet en waterplanten,
de lange veie delling drenken...
En waar? o waar uw grijze nevelen?
die alles met een floers omhullen,
vervagend heel den schijn dor dingen,
... den mensch tot overweging stemmend.
Waar zijn, vooral, uw menschenkinderen?
hun dorpen, waar ik ook eens t'huis was,
hun hutten, die ik ook bewoond heb,
hun velden en bananengaarden,
hun werk, hun trachten, gansch hun doening,
hun zielen .....
O lieve, groote en kleine kinderen,
u ben ik toch geen onbekende:
of spreekt uw taal niet tot mijn harte?
... Hoe dikwijls heb ik u beluisterd,
toen gij verteldet, vol vertrouwen,
van àl wat de Ouden u vertelden!...
En leerde ik u in uwe taal niet
‘de zaken Gods’, den weg des Hemels?
... O lang vervlogen zijn die tijden!
Doch sedert ik, om Godes wille,
uw grond verliet en uw gezelschap,
was alles, wat ik zag en hoorde,
een droom,... een schaduw van uw schoonheid,
en alles sprak mij van Mayombe.
'k Heb veel gezien, en veel geleden...
'k Heb wel en wee Hem opgedragen
van Wien ons alle goed moet komen,
voor 't heil van Vlaanderen en Mayombe.
- Erbarming, Heer, voor mijne zonden! -
... Mijne ouders beide zijn gestorven:
Gij kent de liefde van een ouder,
Gij eert de ware kinderliefde...
Uw streek bemin ik als mijn moeder,

Uw kinderen werden mijne kinderen!
En - God heeft mij dien troost gegeven -
de besten heb ik weergevonden:
... hoe gaarne breng ik U die weder! -
En nieuwe kinderen naar de ziele
zult Gij mij geven, o BAYOMBE!
.....
O moge God dien dag verhaasten
en mij die laatste vreugde schenken:
bij u te leven, en te sterven.

LEO BITTREMIEUX.
Nieuw-Antwerpen, 1920.

[Ex Libris P.D., Een grafbericht]

Zaliger P.D. van Veurne was in zijn leven een eenvoudig stil man geweest, maar een beetje groot in de wapens.

En hij had altemets nog een boek gezien, met daarop den naam van den eigenaar, vorengegaan door een tweetal woorden latijn. Wat die woorden beteekenden wist hij niet, maar onderstelde met reden dat die 't recht van den eigendom aanwezen.

Zoo, daar hij kwam zijn graf te doen maken, een met een opgaanden steen, groot en rijke en buitengewoon, liet hij kappen erop, bondig en treffend, ook alzoo in 't latijn:

Ex libris Petri D.....

't Heeft er jaren gestaan. En 'k heb het gezien.
Misschien staat 't er nog. 't Ware 't weerd.
T.R.

[O Hooverdij... mij!]

O Hooveerdij,
hoe geert ge mij!

en ze ging naar de Kerstmisse over de sneeuw met witte katoenen kousjes en leege schoen.

(Gehoord te Blankenberghe).

O.L.V. van den Thuyn in S. Walburga te Brugge en andere Mariavereeringen in de kerken

Met October 1920 kwam het aloude mirakelbeeld van *O.L.V. van den Thuyn*, hersteld en herschilderd, in

S. Walburga terug: 't staat op zijn vroegere plaats, in de marmeren nis boven de altaartafel in het noordkoor. De herstelling mag gelukkig heeten; het snijwerk is van Heer Michiel Dhont, het schilderen van Heer J. Pierens. 't Is E.H.A. Vuylsteke die de gedachte van herstelling heeft opgevat en doorgedreven, en hiermede het herleven bevordert van een oude devotie die, jammer genoeg, bij parochianen en Brug gelingen vergeten raakt[1].

BEELD VAN O.L.V. VAN DEN THUYN, IN S. WALBURGAKERK TE BRUGGE.

Het valt te betreuren dat in onze oude kerken de traditioneele devoties soms verdrongen worden door allerhande nieuverwefsche. Wel kunnen die jongere devoties in haar eigen uitstekend zijn, maar ze zijn ook wel eens een onnutte dubbelganger van de oudere die ze verdringen[2], ze zijn niet zooals de devoties die eeuwen lang den troost en het genoegen van 't geloovige volk uitmaakten, een stuk familiegeschiedenis voor de parochie. Dit blijkt bezonder waar voor zekere moderne Lieve Vrouwe-

(1) GUIDO GEZELLE, in *Rond den Heerd*, II, 171, spreekt nog over *O.L.V. van den Thuyn*, maar E.H.A. DIERYCK zaliger, die in zijn *Jubelboekske* van O.L.V. Presentatie op S. Jacobs, een aanhangsel geeft over *alle* Brugsche Mariabeelden en devoties, weet er niet meer over te spreken.

(2) Zoo in een onzer groote kerken de devotie tot O.L.V. van *Bijstand*, waar een traditioneele godsvracht tol O.L.V. onder de aanroeping: *Hulp* der christenen, stilaan uitsterft.

devoties. Wel is er van kerkelijke zijde geen verbod in één en zelfde kerk verscheidene Mariabeeleen *onder verschillende aanroepingen* uit te stellen, maar we moeten ze niet buiten mate vermenigvuldigen. Voor eenvoudige lieden kan zooiets tot weinig orthodoxe besluiten leiden[1]; het aankoopen van *talrijke* beelden door onze financieel onvermogende kerkfabrieken zal meestal dit kwade gevolg hebben dat die vele beelden goedkoope fabriekwerken zijn zonder kunstwaarde. Laten we nog daarbij voegen dat de allernieuwste devotie noodzakelijk een voorbijgaanden bijval moet beleven; dan krijgen wij den rommel koperen kandelaars, papieren bloemen, onooglijke vazen, marmeren exvoto-plaatjes die met hun gouden letters op witten grond te veel herinneren aan muurbekloedingen van grootsteedsche vleeschhouwerijen, kortom al het afzichtelijke, het schreeuwerig kleurige dat de meest stemmige hoekjes onzer kerken ontsiert.

Hiermede wil ik geenszins beweren dat de nieuwe devoties, in vergelijking met de oude, minderwaardig zijn, heelemaal niet. Maar ingezien te veel verschillende Mariadevoties niet in een zelfde midden leefbaar blijken, doen we best in onze oude kerken vast te houden aan de traditioneele aanroepingen van O.L.V. die met de plaats als vergroeid zijn. De nieuwe kunnen we gerust overlaten aan

(1) Ter gelegenheid van hot jubelfeest van O.L.V. Onbevlekt, werd in een onzer Brugsche kerken een versiering opgesteld bij het ‘doxale’. Het marmeren prachtbeeld van O.L.V. dat het middenpunt vormt van het doxaal stond gedoken door een waardeloos beeld van O.L.V. van Lourdes. Toen men deed opmerken dat het oude beeld heel wat kunstiger was, klonk het antwoord: ‘die O.L.V. is niet onbevlekt!’ Het werk van Mgr Malou en de type van het Lourdesbeeld heeft bij velen die verkeerde meening doen opkomen dat Maria met het Jesuskind op den arm niet meer als een voorstelling der Onbevlekte Ontvangenis kan doorgaan. Niet zoo uitsluitend oordeelde de middeleeuwsche kunst en godsvrucht, en het jubelbeeld van zaliger deken Loys te Roeselare is iconografisch even gemakkelijk te verdedigen als de Lourdestype. Moderne alleenstaande Mariabeelden zijn meestal waardeloos als kunstwerk. Een uitzondering is wel het wit marmeren beeld, van de Beule meen ik, in het zuider transept van S. Baafs te Gent.

de nieuw opgerichte parochies waar een traditie nog niet bestaat. Was het geen schikking der Voorzienigheid ook voor de jongst geborenen een *eigen* stukje erfdeel te bewaren? Moeten de werklieden der elfde uur ook niet *hun* denier ontvangen?

Daarom deed E.H. Bruloot b.v. een deugdelijk werk wanneer hij in de nieuwe St Jan te Kortrijk de devotie tot O.L.V. van Lourdes inrichtte: Kortrijk is het uitgangspunt van de jaarlijksche bedevaart van Vlaanderen naar het verre Lourdes en E.H. Bruloot blijft de geestdriftige en ijverige leider der pelgrims. Dat was iets in de lijn der gezonde traditie: wij vinden broederschappen van O.L.V. van Alsenberg, van Scherpenheuvel, van Hal, enz., ja ook van Lorette in de kerken die het uitgangspunt waren van beêtochten naar die vermaarde heiligdommen. Maar dat men toch daarom niet overal de devotie invoere (niet te vitten hierop a. 't u b.) tot O.L.V. van Lourdes, tot O.L.V. van Goeden Raad, of wat voor 't oogenblik alles dreigt te overschaduwen, tot O.L.V. van Bijstand.

Een veel gezondere richting is men dus opgegaan in S. Walburga met het in eere brengen van het mirakelbeeld, een der zeldzame gedachtenissen van de oude, sinds lang verdwenen parochiekerk. Enkele geschiedkundige aanteekeningen van *O.L.V. van den Thuyn* houd ik voor later; maar het feit der herstelling mocht niet voorbijgaan zonder een woord van dank aan de geestelijkheid van S. Walburga die, wat betreft gehechtheid aan traditie en het in eer houden der kerkelijke kunstvoorwerpen niet meer bij haar proefstuk is[(1)].

M. ENGLISH.

(1) Z.E.H. Bernolet redde een zeer kunstig S. Annabeeld dat het kerkbestuur van Alveringhem voor klein geld aan een ‘antiquaire’, had verkocht. Het staat nu in O.L.V. koor van S. Walburga.

Brugge Mariastad
Mariavereeringen buiten de kerken en 't O. Vrouwtje uit de Moerstrate

Als we Pater ANDRIES S.J. in zijn boekje *Brugge Mariastad* (1634) mogen gelooven, zou die glorierijke titel ons komen van Eneas Sylvius Piccolomini, anders gezeid Pius II († 1464). Dat Brugge dien naam verdient, of beter *verdiende*, zien we duidelijk in 't boek van Kan. DUCLOS: *Bruges, histoire et souvenirs*, bl. 286 v.

Nergens vond men zoo talrijke en zoo kunstige Mariabeelden, nergens werden ze zoo vereerd. Dat wij Bruggelingen nu dien naam en dat voorrecht van Mariastad niet meer kunnen opeischen, is een treurige waarheid, maar ook ons eigen schuld. Men moet maar een enkelen keer 's avonds te Antwerpen rondwandelen, en de vele lichtjes zien die overal voor de Lieve Vrouwenbeelden branden om daarvan overtuigd te worden. Moest Paus Pius II nogmaals ons Noorden doorreizen, dan zou hij zeker in zijn dagboek mogen schrijven: Niet slechts handel en voorspoed verhuisden van Brugge naar Antwerpen, maar nog de Mariadevotie.

Wel heeft men in de laatste jaren hier en daar nieuwe Lieve Vrouwenbeelden gesteld, en goede zijn er zeker bij, maar daar is ook onkruid onder de tarwe. Het soort grafmonument bij St Jacobs is daar een bewijs voor. En nu (1920) komt men aan een gevel op het Statieplein een plaasteren beeld te stellen van N.D. des Victoires te Parijs alsof men hier ter stede, op de straathoeken, in openbare on private verzamelingen geen kunstige modellen zou kunnen vinden om iemand te gerieven die geen oorspronkelijk werk bij den kunstenaar kan bestellen. En dat zal misschien ook al een gevolg zijn van de beruchte Alliance Franco-Belge.

Evenwel dat men, daargelaten die vele waardelooze beelden volgens den nieuwe smaak - of wansmaak - nog zorg droeg voor onze oude kunstige Lieve Vrouwenbeeldekens! Maar in de laatste jaren zijn hier en daar, op tien plaatsen of meer - en we gaan ze op tijd en stond aanduiden - die kunstwerken verdwenen. Want kunstwerken zijn er zeker bij. Kan. Duclos, t.a.p. zegt ons dat de beeldhouwers te Brugge, als proeve voor hun meesterschap in 't gild, of een kruisbeeld moesten maken, of een beeld van *O.L.V.* of van een apostel. Denkelijk zal menig O.L Vrouwken op de straathoeken daaraan zijn te verdanken. Het feit dat ze verdwijnen om in verzamelingen of in antiquairswinkels terecht te komen is nog al een bewijs dat ze kunstwaarde hebben.

Een huiseigenaar is - in de meeste gevallen - ook eigenaar van het beeld aan den huisgevel. Maar ze moesten 't volgende indachtig blijven: 1°/ als zij 't beeld van zijn traditioneele plaats wegnemen om 't in hun ‘salet’ te stellen[(1)] dan zullen ze daarom aan dat

(1) ... tot een gemoderniseerde soort Onze-Vrouw van Salette?

kunstwerk geen grooter kunstgenot beleven; in vele gevallen is nis en beeld een geheel dat niet mag gescheiden worden; 2°/ een beeld als 't jaren, ja eeuwen daar langs den straatweg stond behoort ook eenigermate toe aan de buurt en de gemeenschap(1). Zooals 't gezag mag ingrijpen om een ouden gevel te bewaren, al is die gevel privaat-eigendom, zoo moest het ook voor 't behoud onzer beelden die onze straatzichten zoo schilderachtig maken.

E.H.A. DIERICK zaliger in zijn *Jubelboekske* van O.L.V. Presentatie op St Jacobs (1898), bl. 61, spreekt van de talrijke '*Confrerietjes*' die buiten de kerken, buiten de geestelijkheid, onder 't volk van de verschillige stadswijken bestaan, om de Lieve Vrouwebeelden te versieren.

Zoo 'n bloeiende confrerie bestond in de Moerstrate. 't Beeld - een allerkunstigste beeld - *stond* op den hoek der Moerstrate en Ontvangerstrate, aan de herberg ''t Onze Vrouwke'. De Confrerie, die zeer oud is, zorgde voor de 'Zaterdagsche keerse' en de versiering. Over een veertig jaar, zag men, op de groote dagen, een prachtigen krans van geslegen zilveren bloemen rond het beeld. De Confrerie bezit nog twee ovale [schilden met kunstige zilveren belegsels, die in de begravingen te voorschijn kwamen. Daar waren vóór den oorlog een 70 leden, de diensten waren eerst in 't Begijnhof, later in de Redemptoristinen en in St Jacobs.

De hoofdman, Charles Pintelon, overleed onder den oorlog. De nieuwe eigenaar van 't huis, Mr Jan Delameilleure, waarschijnlijk onbekend met die bizonderheden, heeft het beeld doen wegnemen. *Daardoor is het heropleven van de confrerie onmogelijk geworden*.

Wij wijzen erop, omdat we zeker zijn dat de huiseigenaar eraan zal houden die eigenaardige instelling van het oude, godsdienstige Brugge te doen herleven. Wel staan, volgens E.H. DIERICK o.c., de *Confrerietjes* buiten de geestelijkheid, maar in die buitengewone omstandigheden zal de geestelijkheid van S. Salvators en S. Jacobs wel willen medewerken.

Moest het toch gebeuren dat het 'Lieve Vrouwke' niet terugkeert en de Confrerie onderblijft, dan zouden de Confrerieschilden best in de verzameling van Gruuthuuse overgaan als een blijvende gedachtenis van de godsvrucht der vroegere Bruggelingen, en van de... onverschilligheid der tegenwoordige.

MEMORARE.

(1) We weten alzoo een geval-geweest te Antwerpen. Vóor een 14-15 jaar, toen men op een hoek der S. Jacobsmarkt - indien ik me niet 'n vergis - de Bedrukte Lievevrouw der gewezen Zusters Minimen (een geknield houten beeld, menschengrootte, aangedaan en in 't bruin als een Zuster uit dit klooster) aan den kant wilde maken, eischte en bekwam het als parochie-eigendom de Pastor van S. Jacob's aldaar, wijlen E.H. Van Eemergem: en deze stelde 't in den hof van een Geestelijk Huis van Inkeer voor Meisjes, ter Hobokenstraat, waar het tot heden nog aanzien wordt als goed van S. Jacob's.
L.D.W.

De kerk van Oostkerke

(Vervolg van bladz. 254)

Na het rampvolle tijdstip der Godsdienstberoerten, in 't ingaan der 17e eeuw, ontbraken de middelen om de gansch bouwvallige kerk te herstellen. Die taak kwam vooral aan de tiendeheffers der parochie toe. Ook namen de Pastor, Hoofdmannen, kerk- en dischmeesters tot dezen hunnen toevlucht. Vruchteloos zullen hunne pogingen gebleven zijn. Op 3 December 1611 zond Zijne Hoogw. de Bisschop een rekwest tot de erfgenamen van Fernando de Salinas die met het oplichten der tienden van St Quintinsabdij belast geweest waren. De aanvraag bleef onbeantwoord(1). Ook op 11 Januari 1612 veroordeelde Zijne Hoogw. den Abt en de tiendenontvangers om gedurende zes naeenvolgende jaren, telken jare twee honderd gulden tot herstelling der kerk te storten; het eerste jaar was reeds in Oogstmaand 1611 vervallen(2).

In 1612.

Vooralsnu zagen de Pastor, Meester Jan Lantsocht, en de kerkmeesters er van af tot volledige herstellingswerken over te gaan, en namen het besluit enkel de zuidbeuk ‘een onderlat’ genoemd, in goeden staat te stellen.

Wegens die gedeeltelijke herstelling liggen eenige inlichtingen in 't kerkarchief bewaard.

Het in orde stellen van de zuidbeuk wordt, op 13 Spor-

(1) Acte de bail des dismes, terres, prés, fiefs, rentes, reliefs, situés au Doyenné de Brug es, fait par Sgr Francoys Monsieur de Luxembourg. vicomte de Machault, etc., abbé commandataire de l'esglise et abbaye de Sainct Quentin en l'Isle, en la ville de Sainct Quentin, diocèse de Noyon à, de Salynes, docteur es droits, bourgeois de Bruges et demoiselle Eugenie de Steeland, sa femme. 1570, dimanche 20 d'aout. (Archives de Bruges. Fonds du Franc, carton 16.)

(2) Acta Episcopalia. Revmi Dni de Rodoan. 2 dec. en 11 jan. 1612. ‘Revmus Dnus Condemnavit Abbatem et Conductores proedictos per modum provisionis ad solvendum dictis supplicantibus pro reparatione praedictae ecclesiae, per sex annos continuos, singulis annis, ducentos florenos, quorum annorum primus cessit in augusto praeterito anni 1611’. Registrum 1569-1637.

kel 1612, voor 30 pond grooten vlaamsch aangenomen door Jacob de Wyntere en Pieter Aernoudts, metsers te Brugge; - op 10 Sporkel ontvangt Pieter Aernouts 9 schellingen grooten voor het ruimen der kerk; - op laatsten Sporkel neemt Renier Bruugadien het dekken met schaliën aan, ten prijze van 3 p. 11 sch. gr. per vierkante roe; - voor levering van kalk krijgt Clemens de Donck 14 gr. 11 stuivers op 17 Maart; - het leveren van eene looden goot wordt op 1 April 1612 aanbesteed aan Philips Luda, loodgieter te Brugge, voor 16 p. gr.[1].

Toen de werken voltrokken waren, kwam Zijne Hoogw. Mons^{gnor} de Rodoan, de herstelde zuidbeuk wijden op 15 Sept. 1613.

In 1639-'41.

Intusschen bleven de overige deelen der kerk in erbarmlijken toestand. Laten we het uitgebreid verslag raadplegen dat meester Jan Jennyn, deken der Christenheid van Damme, na het kerkbezoek in 1639 opmiek[2]. Het diene om de inlichtingen die wij hooger (op bl. 105) neêrschreven, te volledigen en te bevestigen.

'Prachtig was eertijds dit grootsch heiligdom. De toren, tamelijk hoog, staat aan den westgevel; heden is hij van naald en dak beroofd, zoodat de klok er bloot in hangt.

Langen tijd lag de tempel gansch bouwvallig. Eene enkele kapel werd langs den zuidkant opgemaakt waarbij eene armoedige beuk die zich tot aan den toren uitstrekte, te klein om de geloovigen te bevatten.

In de kerk bestonden er eertijds drie autaren: het gewijde hoogaltaar, - een ongewijd altaar van O.L.V. dat in de noordbeuk stond, - het ongewijd altaar van St Quintinus dat in 't midden der bovenvermelde kapel geplaatst is.

Het dak der zuidbeuk waar men nu den kerkdienst

(1) Oorkonden in 't kerkarchief te Oostkerke.

(2) Status omnium respectivarum ecclesiarum seu aliorum locorum piorum, sub Districtu Dammensi sitorum, collectus abs R.D. Joanne Jennyn (1639-42). Oostkerke, p. 17 v° et seq.

verricht, alsmede de daken van de midden- en noordbeuk, lagen open.

Men is tot het besluit gekomen de drie beuken te herbouwen, de oude daken af te breken en de gansche kerk met een enkel dak te overdekken. Kostelijk zal dit werk wezen doch het draagt de bewondering der meest ervaren vakmannen weg. De kapel aan O.L.V. toegewijd zal prachtig zijn, deze van den zuidkoor zal in pracht de voorgaande niet evenaren, vooral voor wat het binnengedeelte aangaat.

Vurig drongen de parochianen tot de herstelling hunner kerk aan, toen eindelijk Philips de Corte, Heer van Oostkerke, hunne bede inwilligde en ook nu alle zijne krachten aan de heropbouwing besteedt'.

Verders bespreekt de deken de kosten der uitvoering: 'De dakbalken met de verbindingen worden op 871 pond grooten geschat, - steenen en moortel noodig tot het opmaken der muren zullen 900 p. gr. kosten, - pilaren met bijwerk 600 p. gr., - het ijzerwerk wordt op 1000 gulden geschat, - voor dekplanken en timmerlieden worden 300 p. gr. gerekend'.

De ontworpene herstelling moest met het jaar 1639 volledig uitgevoerd zijn, doch de werken sleepten tot in 1641 aan, omdat de werklieden aan hunne verbintenissen niet volkwamen.

Ten jare 1640, zoo bemerkt de deken, was de kerk nog zonder dak en om reden van den wind die langs alle kanten inspeelde, kon het volk nauwelijks eene gelezene mis zonder sermoen bijwonen.

De drie hoogervermelde altaren wierden gesloopt; een houten autaar stond in de nieuwopgemaakte sacristij welke op den oostkant van St Quintinuskapel aangebouwd was. Bij het kerkbezoek van den deken ontbrak nog aan de sacristij de ingangdeur die door een versleten tapijt vervangen was. Zoo liepen de relikwien en kerksieraden, hoewel in een kas ingesloten, gevaar van gestolen te worden.

Tot hier de gegevens van den deken.

Voor een laatst putten we nu nopens de kerkherstelling van 1639-41, eenige inlichtingen uit de geringe oorkonden van 't kerkarchief. Men weet dat de huidige kerk dagteekent van deze hiergenoemde herstelling.

Lodewijk Schokaert, van Brugge, miek de schetsen der uit te voeren werken op, ten prijze van 50 pond grooten; - de voorwaarden, bij het uitvoeren der kerkherstelling te vervullen, werden op 2 Januari 1639 afgekondigd in 't bijwezen van den pastor Jan van Hesch, de hoofdmannen Pauwels Lucx, jongste, en Adriaan Wulfaert, de kerkmeesters Cornelis de Wilde, Cornelis Lambrecht, Adriaan Lauwereins, den ontvanger Lieven de Wilde en verscheidene voorname parochianen; - op 1 Februari daarna werden de volgende werken aanbesteed: het metselwerk aan Pieter Bultinck en Jan van Troostenberghe voor 820 pond grooten vlaamsch, - 't opmaken van 't kerkdak aan Clement de Prince, 't leveren van 't orduin aan Laurens Boly voor 600 p. gr., - op 21 Maart het schaliedak aan Simon Goetaert voor 245 p. gr., - op 23 April, 't ijzerwerk aan Joost van Troostenberghe, ten prijze van 2 p. 15 schell. grooten voor elk honderd pond gewichte[1].

Onder de kerkarchieven liggen drie afschriften van den verlofbrief, te Sluis door den veldmaarschalk Willem van Nassauwen geteekend, aan de meesters en werklieden die van Brugge naar Oostkerke kwamen werken, toegestaan[2]. Onder dezen komen twee bekende meesters, Jooris Aerts en Jeroom Stalpaert. De laatste bezorgde ook drie autaar steenen, van graven en deksels voorzien[3].

J. OPDEDRINCK.

(1) Oorkonden in 't kerkarchief te Oostkerke.
(2) Copies collationnées par N. Audeians, notaire à Bruges. 1639. (Kerkarchief Oostkerke).
(3) ‘Betaelt over het maeken van drye houtaersteenen niet het leveren ende maeken vande graven ende het dexel dar op, 4 p. 10 sch. gr.’. (Kwijtschrift J. Stalpaert. Kerkarchief.)

Duinen bij navende
De oude ‘Tempel’

De navend valt op 't land der putten en der puinen,
omzoomd nog hier end daar met sombre wilgenkruinen,
waardoor de maan aan 't rijzen roode schelfers zicht
en tusschen 't wilgental een kerk... haar romp verlicht.
Als spoken staan de drummers zwart en geluw rood.
Daar schieten vonken uit den donkren tempelschoot.
Daar roert iets op den berm der halve koorpilaren.
De mane komt het wrak der vensters bingevaren,
en voor de bloote schijf dier bleekgeworden maan
zie 'k vogels langgelijfd met ronde koppen staan.
De mane duikelt weg in 't zwart der wilgenkruinen;
'k en zie geen drummers meer geen bouwval noch geen puinen.
Mij dunkt dat in de verte een avondklokke lood.
Doch eensslags in die stilte roept een nachtuil: dood.

HORAND.

[Drie procureurs]

Drie procureurs kwaad van rade,
Drie baljuws zonder genade,
Drie boeren vrek en rijk.
zijn negen duivels op het aarderijk.

(... riekt een beetje naar een oud boek).
(Gehoord te Blankenbergke).

['t Fransch in Vlaamsche monden]

Een *lai'-passer* (= laissez passer)
een *permi-zour* (= permis de séjour)
een *fotogra* (= photographe)
de *pollemilitei* (= Comiteit [voor Vluchtelingen])
en den *indippendens* (= de engelsche ‘Intelligence Office’)!
Allemaal woorden gebezigd onder 't volk, ten tijde dat 't genepen zat, ‘bachten de kuipe’ tusschen den Duitsch en den Engelschman met bovenop hem nog de belgsche *Surtei's* (agents de la Sûreté).
Woorden alzoo zijn er nog.
Forsan et haec olim meminisse juvabit.

Van den Oorlog en al zijn gesleep verlost O.D.

‘Ieder Militair die zich een sikkepitje respecteert heeft tegenwoordig een *marraine* ofte in 't nederlandsch een *oorlogsmeter...*’ en zoo voort, met nog veel ander gegaai.

Vijf jaar lang hebben we zulk franschachtig gebrabbel, over zulk een franschachtige doening, in allerhande ‘vlaamsche’ opstellen te lezen gekregen.

En nooit niet één ‘vlaamsch’ blad dat inzag hoe er daar voor onze taal en zeden *something rotten* achter zat.

't WOORD ‘oorlogsmeter’! nederlandsch?

Misschien ja ‘oorlog-meter’: een meter *om ten* oorloge.

Maar ‘oorlog-s-meter’! nederlandsch? Een meter *van* of *uit den* oorlog? Toch neen, niet waar, niet eens en is het redelijk.

En dan 't BEGRIP ‘een meter om ten oorloge’?

Het volk dooreengenomen, de liên van effendoor, zijn dezen die het meest, en trouwens onbewust, den taalzin inhebben; welaan in 's volks gemoed, voor menschen dus die ‘voelen’ wat de taal is, wat moest die *meter* nu, dat woordje ‘meter’ wel bedieden? Gewis geen doopmoeder! Neen, 't kon maar zijn een *mate*. 't Zou zijn een mate, dus een meter, om oorlog mee te meten! Bevroedt me dat! Ofwel een mate, een meter weer (een voetje kleiner lichtewel dan een van uit den vredentijd) om te oorlogstijde elk 't zijne toe te meten! Al weerom kinderpraat. Niet vattelijk. Niet vlaamsch.

Wie vond die ‘meter’ uit? Wie dat? Een van de duizend Vlamingen, of alle-duitst-gelijk, die met hun lijf en ziele, met heel hun hert, tot aan hun keel, tot boven aan hun hersenen verdeegd zitten in 't fransch; die immers 't ‘vlaamsch’ waarrediglijk aanzien als overzeg-uit-'t fransch; en die 't onfransche vlaamsch met hun verbranden mond niet meer gesmaken kunnen, waarom ze 't dan doen doorgaan voor smakeloos en slecht. Zij zijn 't geweest die

deden zooals altijd: ze mieken met hun ‘meter’ eenvoudig onbezonnen-weg een overzetting uit het fransch, alweder slaafs en dwaas, niet enkel van het bloote woord, maar nu erbij van zijnen nieuwen zin,... een zin welke in ons vlaamsch gedacht is eigenlijk een onbetamelijk gebruik van 'n woord dat zeggen wil een mensch die voor de moeder staat om deze heur kind, den doopeling, in alle deftigheid en deuging recht te houden. 't En was niet stichtend dus. Ten anderen we konden 't gauw-al raden, en hebben 't ook bevonden wat heel die meterij zou zijn en meestendeel geweest is: geen zake (integendeel, en stijf integendeel) van deugd en goed geleê. En onze ‘vlaamsche’ bladen en zagen het dus niet? Ons ‘vlaamsche’ bladen gaan ze dan, maar immer en in alles, lijk verschgekipt gebroedsel zijn, lijk kiekengoed-van-gisteren, dat altijd moet gaan pikken in anderman's gevaag?

Dan, zegt een keer, ons Jongens ja, te weten die van aan den Slag, toen ze immers lagen af van ‘Moeder's’, ze mochten vast entwaar een thuis, een binnen hebben om te rusten; 't was hun gejond: ze mochten er hun hert ophalen, er volk gemoeten dat hen aantrok, en troost en kwik ingaf, in alle jonk- en geestigheid... Maar tot hun eer, en vlaamscher-weg, 'n was 't niet best daartegen eer te zeggen dan: een thuis, iets al te moeder's? te zeggen bijgevolg:

> ‘Eenieder onzer Jongens
> en die een béétje krijgsman is, een béétje speur inheeft, weet, boven
> Dienst en Wapenvoer, nu gauw zijn weg om ievers *bin* te zijn; geen één
> zelfs die opheden zijn *thuis* niet ergens heeft, waar dat hij hebbelijk een
> *moedertje* kan vinden’.

't En ging geen fransch zijn dat, in geest noch tale; en toch, 'n ging het ook niet goed zijn?

‘In Vlaanderen Vlaamsch’? is meest-van-al den vlaamschen *geest* bewaren: want zonder geest geen taal; en is er geest, de taal blijft altijd wel enthoe. De geest is 't eerste dus, dan ook het teerste, en 't vluchtigste om verliezen, en 't lijzigste om herwinnen... Is ooit dit weg, en eens de

taal erachter, ge 'n krijgt noch 't een noch 't andere met wet noch dwang meer weer.
God helpe ons Vlaming *zijn*.
Dan gaan we wel vlaamsch *spreken*.
VAN GRIMMINGEN.

En is dit nu ookal schoon?

Sneenwbedekte daken
Snuifbestoven onderlijf
Snotbekwijlde kaken
Snoerbehangen wijf?

'k Krijge lijk een klets in mijn aangezicht iedermaal dat ik zulk een wendinge lees.
Is dit vlaamsch? Neen 't.
Volksch? Neen 't.
Redelijk? Neen 't.
Lief? Neen 't.
En dus: is het dietsch? deugdelijk? 'k En weet het niet. Weet iemand het? 'k Zou 't ook eens willen weten.
En als 't geen dietsch 'n zou zijn, waarom het dan gebezigd?... gestadig?
D. DIETS.

Ze zeggen...

Ze zeggen dat er in 't YPERSCHE nogal wat gewerkt wordt aan 't herstellen van oude of schoone gebouwen.

Alzoo in Yper zelf: aan *S. Pieter's*, aan 't *Tempeliers huis*, aan de *Belle*, aan 't '*Hôtel de Gand*'. Het *Biebuyck's huis*, waarvan gelukkiglijk de gevel overbleef, staat er bijna geheel weer. De brokstukken van de *Halle* en van *S. Maarten's* heeft men geschoord, en men is bezig den eendelijken berg met brake van S. Maarten's op te ruimen. Hiervan klast men de steenen, en haalt er soms eenige stukken vantusschen die oprecht belangwekkend zijn: b.v. heerlijke sluitsteenen uit de gewelven, deelen van de beroemde zittens, en menig ander bouwraad. Ze zeggen ten anderen dat 'al' 't oud gewaad gered is geweest, alsmede de 'antependia', heilige vaten, enz.

Evenook ommelands: 't werk aan de bidsteên van *Wervik* en *Gheluwe* zet goed vooruit. Me' is ook doende, zeggen ze, aan deze van *Reninghelst* en aan den toren te *Vlamertinghe*.

En wat ze nog zeggen is dat er te Reninghelst, al werkende daar, zou een ‘krochte’ gevonden zijn... de moeite weerd, schijnt het, om er een keer te trachten meer van te weten. Als 't waar zou zijn, deze ware wel - buiten van Harelbeke - de eenigbekende oude krocht uit onze vlaamsche landekerken.

Gheluvelt-kerke, weet men, staat er geheel al, in steen, en met een toren eraan, welke zelfs reeds de tweede zou zijn; doch dit werk is niet een herstelling.

Ze zeggen ook nog dat de toren van *Woesten* en die van *Westoutre* gestut gaan worden, dewijl ze er nog eenigszins staan; de laatste nochtans lijkt uitnemende krank, en 't en zou haast geen herstellen aan zijn. Bericht evenwel aan ‘ons vrienden’ van daar, dat ze 't niet te gauw en gelooven, want er kunnen andere redens bestaan om dien oorouden bonk onherstelbaar te heeten: 't is reeds gebeurd, en meer dan een keer, dat hij in veleliên's weg stond. b.v. toen ze, over honderd jaar, om hem te zwichten moesten besluiten de kerke te keeren; nu, dat hij in zijn stokouden dag nog door de bommen gerocht is, om dit aleen reeds zou hij verdienen met teederheid opgehouden te worden.

Eerlang, zeggen ze, gaan nog *Locre* en *Reninghe*, en *Elverdinghe* ook weder aangevat worden, de bidsteên te weten.

Te beter.

***

En buiten het Ypersche? In 't Veurnsche en 't Dixmuidsche? Wat zeggen ze daar al? Te *Nieuwpoort* aan de kerk gaan ze dapper vooruit: men hermaakt ze te weten. Doch alom in den omtrek?...

Dan nog een vraagske: is het al even deugdelijk al wat alzoo ‘hersteld’ wordt... ookal in 't Ypersche? We hooren somwijlen het eene en het andere welk er eigenlijk niet best schijnt te gaan. We zullen daar wel nog eens van spreken.

***

Ondertusschen: ze zeggen dat er minst-nog verricht wordt in *Poperingh'-steê*. Ten tijde van den oorlog, had men er immers, in *S. Jan's*, wandschilderijen ontdekt bachten 't beschot omdendom het gebouw. Dit houten beschot was afgedaan geworden om het aan 't gevaar te onttrekken. Maar thans, ‘ze’ 'n weten nog niet of dit beschot er weer aan moet. Doch, als het nog een tijdeke aansleept, wat er zeker ‘aan moet’ zijn de wandschilderijen. 't Worden al stoelen tegen gedrumd, men weet hoe, de eene bovenop de andere, met de pikkels omhooge, en nooit zonder druistig gegooi; 't is nog niet lang geleên dat er 't water ook langs liep... en niemand en bekreunt er hem om. Zal 't zijn van: ‘enja! Poperinghe! ei’?

En we hebben nochtans zulk goê volk in dat Poperinghe! Mogen we hen dàt allemaal eens indachtig doen zijn? En b.v. ook nog: dat ‘ze zeggen’ dat er, onder het bouwraad welke stillekens in de kerken

terugkeert, ook beeldekens zijn van *engels en heiligen*, zooniet schoone dan toch eigenaardige, al waren ze zelfs in Renaissancetrant en heel of ten deele verguld, en dat er van die stukskens onderander aan *S. Berten's* behooren, maar dat er insgelijks lijk maar-weinig naar omgezien wordt?

***

Ook te *Yper* ten anderen, hooren we zeggen, had men met vele moeite oude beelden gered, ondermeer *S. Barbara*! En nu dat deze teruggekeerd is, en heur kerk er in steen staat, dus voor een letje nogwel, zou'-je denken dat ze weer mocht gezien zijn? Neen-ze! In een kot ligt ze daar, en zijzelf is vervangen door een nieuw ‘Sacré Coeur de Montmartre’ en door een ‘Notre-Dame des Victoires’! Vlamingen, Vlamingen, Vlamingen, 'n verdien'-je geen slagen? ‘Notre Dame des Victoires’!... Yper!... En verzuim'-je de Onze-Vrouwe van Yper, Onze-Vrouwe die Yper eens vrijmiek, en onlangs-nog er den Duitschman geblokt heeft, Onze-Vrouwe-van-Tuyne? ...Uwe ‘nieuwe Notre Dame des Victoires’?... ‘een schoone *snelle* vrouwe is ze zeker, zoo zeggen de menschen. maar ze 'n gelijkt aan geen *Lieve* Vrouwe toch waarvoor da'-je bidt’! Toe Yper! Zeere Yper! 'n verzaakt aan den Tuin niet; en pakt uw *h. Barbara* weêre maar ook: ge zaagt die wel geren voordezen, omdat zij insgelijks was van Yper, lijk gij!... 'n Zijn uw priesters misschien niet van Yper, en 'n kennen ze heur niet? Maar ze waren 't toch zij, die uw beelden en Barbara redden!... Ze kenden heur wel! Ei waarom redden ze heur dan?

Mengelmaren

Ookal weg... of tewege

Hij had een leelijken name maar was stijf goed.

Alle jare, kwam uit met S. Niklaai's, en werd door alleman uittermate gegeerd; door de kinders vooral. Ging eeuwen reeds meê, en nog nooit scheen hij te oudbakken. Had een trek van de Zoetekoeke en van den Brugschen Massepein, medeen van den Knol, en van de Peperbollen. Doch dit had hij tegen hem dat hij maar aardig heette. 't Verfranschte volk te Brugge noemde hem ‘une tour’, maar de zuivere Bruggelingen noemden hem nog altijdvoort, naar zijn uitzicht te weten, als altijd voordezen... (mag ik het zeggen? voor een keer?) ‘een STRONT’!

Enwel... ‘hij’ met zijn naam...

...de zoetekoekbakkers, ze zeiden 't mij zelve, 'n krijgen ‘hem’ nietmeer verkocht; en ze 'n maken geen meer... ten hoogste hier en daar een verwaaiden.... Hij 'n is niet meer treffelijk nietmeer rijke genoeg voor immers onzen tijd-nu van... schrapte en van armoê! En zij, de bakkers, ‘ze moeten meê met den stroom’!

Altijd 'tzelfde. Dat ongelukkig meêmoeten met dien onnoozelen str...oom.

En hoe is 't met de ‘KADETJES’ te Yper? welke de bakkers te Kerstavonde achter strate verkochten; ze gingen ermee omendom, al blazende op een hoorn. Doch thans dat er geen ‘Yper’ meer is, en geen ‘Ypersche straten’ noch ‘Ypersche bakkers’ meer zijn, daar en zal, vrees ik stijf, niemand de ‘*kadetjes*’ moor hebben ‘*geblazen*’!

't Ergste van al. Voor één eigen dingen uit ons volksleven min, krijgen we ter vervanging altijd wel honderd vreemde dingen temeer.

T.R.

't Zijn de boeren
die 't str... voeren
en de boerinnen
die 't geld winnen.

Vernomen van een zeventigjarig Brugsche, eene uit de borgerij, en die dit ‘altijd gehoord’ had.

M. o. dat ze duidelijk zei ‘*'t* str...’, bedoelende de zaak in heur algemeenen aard van een hoop afstootelijkheid. Ten anderen 't en deed me niet vreemde: me docht dit woord in dezen zin nog te hebben hooren onzijdig gebruiken. Onbeducht dus stelde ik ‘*'t* str...’, en niet ‘*d'* str...’.

L.D.W.

Elk huisje
heeft zijn kruisje.
Ook kluis en cel.
Maar elk draagt zijn kruisje niet even wel.
Zoo wie zijn kruisje wel ontvangt
en minnelijk onthaalt,
zal voor zijn kruisje zijn bedankt
en rijkelijk betaald.
Al slaat u God in geld en goed,
in naam
en faam,
in vleesch en bloed,
'n laat uw moed niet zinken.
Het moet hier wezen wel bezeurd
zeer net zijn en wel gescheurd
dat eeuwiglijk moet blinken.

(Wellicht een vervolkscht opstel vanuit een boek. Ingodsdienstig, invlaamsch.
't Komt nog van een Oude-Moeie van Brugge die al dertig jaar dood is).

Bladwijzer van Biekorf 1920

Zakenwijzer.

I. Boekstelwezen.

A. Scheppingen.

1. Geschald en Gezang.

Aan onze Helden, bl. 248-251.
Aan Hilda Baekeland, 130-133.
Berouw, 161.
Gedichten: De Graankorrel, 88-89; Lente, 89-90; Herfst, 90-91; Eens komt de dag, 91-92.
Heimwee naar Mayombe, 270-272.
In memoriam G.M.: Sacramentum regis, 15; Laatste bezoek, 15; Lijkbezoek, 16; Ager Domini, 17.
Nauwelijks aangekomen, 229-235.
Puinen bij navende: De oude ‘Zale’, 260-262; de oude ‘Tempel’, 282.
O wilde woestheid van de puinen, 179-184.

2. Verhaalwerk.

De Kaboutertjes (van Seumas Mac Manus). (Overzetting), 169-179, 193-202.

B. Schouwingen.

1. Boekzaken.

Belydenisse van eenen onbeëedigden Pastor, Die geweygert hadde den Eed te doen verzogt door de Wet van den 19 Fructidor 5de jaer. (Bespreking), 184-189, 202-211, 226-229.
E. De Lepeleer. Het Boek der Psalmen. (Beoordeeling), 166-168.
Lorgnier du Mesnil. Sainte Godeleine, drame. (Aanmelding), 119.
J. Muller-L. Scharpé. Spelen van Cornelis Everaert, 3e afl., slot. (Beoordeeling), 141-143.
Simon Stevin. De Thiende. (Zeldzaamheid), 168.
Ph.F. Taisne. Onse Live Vrouwe van Troost in de abdie van Sparmaille. (Herdenking), 121.
A. Van den Driessche. Uit Vreedzame Dagen. (Beoordeeling), 143-144.
J. Van der Heyden. Life and Letters of Father Brabant, a Flemish missionary hero. (Aanmelding), 144.

2. Beleeringen.

Biekorf's beteekenis en gewicht, 242.

GG.'s tijd van hoogste en innigste geluk, 25-28. - GG.'s dichterlijke ‘vlagen’, 1-2. - GG. en de Goddelijke Beschouwingen, 2 vlgg.: met welk een hert hij die aanging, 2-4; zijn verdiensten eraan, 3-4; wat zijn geest eruit won, mitsgaders welke werken daaruit sproten,

4-14, 31. - GG.'s ‘Laatste verzen’ - wording, 1-14, 25-33. - GG.'s laatste tegengevarenissen, en de werken die daardoor ontstonden, 28 vlgg.: Romaan's dood, 28-32; zijn eigen ontworteling uit Kortrijk, 32-33. - GG.'s verzinking in Ruysbroeck, 6-9. - Ruysbroeck's inweging op GG., 6-7, 25.

II. Oorgeschiedenis.

A. Algemeene.

1. Aardrijkskundig.

Aardkorst: vierde tijdvak. Inhoud, 136-137; kenteekens, 134; oorzaken, 135-136; tijdvesting, 136-137. - Oorzaken van laag- en glooi-ingaanleg, 135-136. - Aardzinking langs de Noordzee, 136.

2. Tijdrekenkundig.

Grondtijdrekening naar de overblijfselen van de dierenwereld, 136-137; Elephas antiquus, 136-137; Hippopotamus major, 136; Manimouth, 136-137; Rendier, 137; Rhinoceros Merckii, 136; Rhinoceros tichorinus, 137.

3. Volksstamkundig.

Algemeene wet van oude stroombenaming: de waters heeten naar de landen, niet omgekeerd, 138, 160. - Algemeene wet van volksverhuizing: slag bij slag, 140.

Indo-Europeaansch stamverwantschap waarneembaar uit spraak en menschenkundige kenteekens, 190. - De tijd der Indo-Europeesche besliste huisvesting nog niet duidelijk aan te wijzen, 190. - Indo-Europeanen verwant met Meden en Grieken zijn Japhetiden, 189-190.

B. Eigenlandsche.

1. Menschen.

Inwoners alhier van vóór Caesar, 59: Liguriërs, 60-64, Galliërs, 59; Keltische Belgen, 59. - Vlaanderen's eerste bewoners, wellicht de Liguriërs, 59-64. - Liguriërs' alaam, 62-63; bezigheden, 63-64; geslacht- en lijfteekens, 61-62; taal, 60-61; woonoord, 60-62; zwanenvereering, 63-64.

De Oude ‘Belgische’ streek zou geweest zijn keltisch van naam, oud-westfrankisch van stamwezen, 158-159.

Skandinaviërs, 64. - Tsings uit Annam, 62.

2. Doening.

Afsluiting der verkens bij de Franken, 247. - Huttenbodems, jongsteentijdsche uit Haspengouw, 63. - Paaldorp te Roesclare gevonden in 1899, 59; - paaldorp te Wipkingen, 63.
Aschvaten, hallstattsche uit de Kempen, 59; en kielvormige ook uit de Kempen almede van Emelghem, 59. - Scheermessen uit den bronstijd in Skandinavië, 64. - Zikkels in hout met keisteende tanden, 63; andere uit brons, 63.

III. Geschiedenis.

A. Geschiedgronden.

[Tegen]-Belydenisse van eenen onbeëedigden Pastor...: Uitzicht, 184; steller, geest en gezag, 185-189; taal, 226-229; uittreksels, 202-210.

Kroniek van het S. Agnietenconvent te Damme: Vermelding, 55.
Uitzicht van frankische teksten, 247.
Vlaamsche winkelmare uit Ardres in Pas-de-Calais, 65; met bespreking, 64-67.

B. Geschiedkundige Aangelegenheden.

1. Vermelde zaken.

a/ *Beginselen*.

Balfardbelasting: afschaffing 't jaar 1240, 146.
'Clerici', of 'notarii' aan 't Grafelijk hof van Vlaanderen, hun werk, 125.
Foraneitas, 125.
Inlijving van 't huis van Hunkevliet in 't gemeente van Cîteaux: een gewetenmatig verzet van den abt van Duinen daartegen, 127-128.
Kanseliersrechten en -plichten aan 't Hof van Vlaanderen, 125-126, 148, 151.
Kerkonderhoud ten laste van Tiendeheffers, 278.
Leenhouderslasten te Oostkerke, 224.
Meêstempelwaarder of meêkanselier, 'vicegerens', van Vlaanderen: instelling en werk, 125-126, 150, 151.
Parochiestichter's kenmerk is 't patroonschapsrecht en tiendenbezit, 217.
'n Personaatschap in leekenmenschen's handen: te Oostkerke in de XIIe e., 220-221.
Pontificalia-voorrecht in de Cisterciënser abdijen, 77; inzonderheid bekomen voor den Duine, 74; ook bekomen (hoe) voor Clairvaux, 74-77, en (wanneer) voor Ter Doest, 76.
'n Prebende van S. Pieter's te Rijsel aan den proost van S. Donaas', en van S. Donaas' aan den proost van S. Pieter's te Rijsel: gewoonte, geschil, effening, 124.
Weerdigheidsbekleeders aan 't Stichthof te Metz XIIIe e., 149 opm, 1.

b/ *Gebeurtenissen*.

Geestelijke levenswandel der 'Schotten' of Ierlanders van VIe tot IXe eeuw, 100-101.
Landbedrichting van 't Noorden-van-Brugge vermoedelijk gedaan door de geloftelingen van Meunikenreede, 214. - 't Stichten van christenheden en zielschappen in ons Noorden voltrokken binnen de XIIe eeuw, 221. - 't Zijn de Benedictijnen van Meunikenreede die heel de streke van 't Zwin tot tegen Brugge bekeerden, 211-212. - 't Stichten der christengemeenten van Oostkerke, Wulpen in Zeeland, Lapscheure, Moerkerke en Westcapelle, Damme, Ste Catherine, Houcke, Ste Anna-ter-Muyden vóór (vanaf de IXe en X^{e}) of binnen de XIIe eeuw, 215, 218, 219, 221; Houcke misschien erna, 221.
Oostkerke's bevolking in 't verleden, 222.
Vlaamsche Duinheeren op leering naar Parijs, 74, 80.
Vlaanderen tegenover den onwaren Paus Clemens VII, 78-79. - Jo. Maes Abt van Duinen overgehaald voor den Tegenpaus, XIVe e., 78-79. - Scheuring in de Duinerabdij omwille van Paus en Tegenpaus, XIV-XVe e., 78-80. - Bestorming van Duinen door den oproerigen Duinheer Petrus Peyt 't jaar 1339, 74-75; Opstand,

vlucht, gevarenissen in Hongarije en wangedrag van den Duinheer Petrus Peyt 't jaar 1339, 74-75.

Geschillen. Vgl. onder de ‘Inrichtingen’: Broucke, Brugge-S. Donaas', Damme, Doornijk, Dowaai-Stad en -Sticht, Drongen-Norbertijnen, den Duine, Gent-S. Baaf's, Hautcombe, Hemelsdaele, Nonnenbossche, Poperinghe-S. Bertin's, Spermalie. - Strijd gewapenderhand om den bisschopszetel van Lausanne XIIIe e., 149. - Hedendaagsch voorbeeld van gestrijd tusschen twee wijgemeenten om de bezetting en 't bezit van een Huis (Hautcombe), 152.

Geuzen van Gent, Calvinisten. Damme: kerkvernieling, 57-58. - Hengstdijk in Zoeuwsch-Vl.: stichting; en wedervaren der zielenkudde onder de Geuzen, 145-146. - Oostkerke: de kerk tijdens de godsdienstberoerten, 104-105; protestantsche minister in 1583-'84, 105. - Zande op Hontenisse: kettersch geworden en gebleven, 145-146.

Fransche Omwenteling te Brugge: verdrijving van Hemelsdaele, 128 o. 4, redding van O.L.V. van Spermalie, 154.

Werving van vreemde krijgsarbeiders door onze geloofsboden, tijdens den laatsten oorlog, 68.

c/ *Inrichtingen.*

Aardenburg: bezoek van S. Elooi, 211.

Alne-abdij: een beruchte mijter, 77.

Alneti-abdij: een abt, 80.

S. Andries-abdij bij Brugge: een abt scheidsrechter, 147.

Baudeloo-abdij: een abt tegen den Tegenpaus, 78.

Belakut-abdij: als abt onze opstandeling P. Peyt, 74.

Bernardijnen (vgl. Cisterciënserabdijen).

Bernardijnessen (vgl. Spermalie), 151.

Biervliet-klooster: Nazareth van Damme tewege daaraan afgestaan, 53, 54.

Broucke: geschil met Damme over een wateringe, 146-147.

Brugge: S. Baselii capellani, 150.

Brugge-Begijnhof: daar sterven de laatste Bernardijn van Duinen, 154; en de laatste Bernardijnesse van Spermalie, 155.

Brugge-Dominikanen: vermeld, 126.

Brugge-S. Donaas' sticht. Vermelding van leden en gemeenzaamheid van 't sticht, 123-126, 128-129, 146, 148-153, 218; geschil met Nonnenbossche over tienden, 124-125; geschil met de Gravin over 't zegelbewaren, 125, 150; betrekkingen met 't Kanselierschap van Vlaanderen, 125-126; recht op 30.000 turven 's jaars van Ter Doest, 130.

Brugge-Duinenrefuge: wordt Spermalie, 154.

Brugge-Jezuieten: overname van Zoetendale (met de daar-ingelijfde Nazaretten mede), 58.

Brugge-Karmelieten: stichting, 151.

Brugge-Zusters der H. Kindsheid: vervangen Spermalie, 154.

Brugge-O.L. Vr.-kapittel: laat ‘Spermalie’ op Sysseele stichten, 128.

Cambron-abdij: betrekkingen met de Braine'n, 122; een abt bij de opneming van Hunkenvliet, later Spermalie, in Cîteaux, 127.

Cisterciënserabdijen (vgl. Bernardijnen): met ‘de Braine'n’ in betrekking zijn Cambron, Epinlieu, Wauthier-Braine, 122; ook Spermalie, Hemelsdaele, den Duine en Ter Doest, 123; vgl. in 't algemeen, 126. - Hautcombe voort aan 't order, ten bate van Senanque, 152 o. 2.

Cisterciënsernonnen (vgl. Spermalie), 154.
Cîteaux, 121, 127, 128, 153; thuis te Hunkenvliet, 121, 127; stemt toe in dezes overzetting naar Spermalie op Sysseele, 128; duldt hier in 't koor het graf van Hunkenvliet's stichter, 153.
Clairmarais-abdij: een duinheer abt aldaar, 74, 80.
Clairvaux-abdij: een duinheer abt aldaar, 74, 80.
Santa Croce-abdij: totnog voort aan de Cisterciënsers, 152 o. 2.
Damme-S. Agneetencloostere, Begijnhof: ligging, 49, 52, 58; een kroniekske, 55.
Damme; geschil met Broucke over een wateringe 't jaar 1242, 140-147.
Damme-S. Jorisgilde: een deken, 51.
Damme; de ommegang van 't Mirakelkruis en de Nazaretten; geschenkwijn, 52; en deelneming, 55.
Damme-Nazaretten of ‘klooster der Boodschap van Maria’, 53: wording, daarzijn, wedervaren en einde, 49-59; overblijfsels, 49.
Damme-O.L.V. kerk: een koster, 51; een kapelaan, 56.
Damme: Processiën vermeld, 55.
Damme-Sarepta (vgl. Sarepta), 56.
Doornijk-bisdom: geschil met gravin van Vlaanderen 1241 over Waasmunster, 146; tusschenkomst in een geschil van de gravin met S. Baaf's, 147.
Doornijk: Geestelijk Gerechtshof, tusschenkomend in geschillen te Damme, 54.
Doornijk-kapittel: een lid, 124; leden scheidsrechters over Waasmunster (vgl. ‘Doornijk - bisdom’), 146.
Dorizeele-klooster in 't gewezen Hemelsdaele, 129.
Dowaai-Stad tegen S. Pieter's sticht aldaar: over marktrechten, 146.
Dowaai-S. Pieter's sticht tegen Stad over de marktrechten, 146; Egidins de Braine proost, 123, 124, 126, 128, 129, 145, 147; met een ander lid en de gemeenzaamheid, 146.
Drongen-Norbertijnen: geschil met den Duine over landgoed te Hengstdijk, 145; abt voor, gemeente tegen den Tegenpaus, 79.
den Duine: Betrekkingen met de Braine'n, 123; met 't huis van Hunkenvliet, latertijd Spermalie, 127-128; bevestiging der voorrechten in 1245, 129; geschil met Drongen nopens landgoed te Hengstdijk, 145. - Onder abt Maes, weelde en ellende: de ‘Mijter van Duinen’, 76-77; leerzaamheden, 74, 80; Pontificalia-voorrechten, 75, 78-79; Peyt's opstand, 74-75; verdere scheuring en twist om Paus en Tegenpaus, 75-79. - Een abt getuige bij de ontgraving van S. Guthago, 102.
Eeckhoutte-abdij: vermeld, 11; een abt getuige bij de ontgraving van S. Guthago, 102.
Epinlieu-abdij: betrekkingen met de. Braine'n, 122.
Geut-S. Baaf's sticht: geschil met gravin over Waterlos, 147; met Dirk van Beveren over Aandijk, 147.
Gent-S. Pieter's-abdij, tegen den Tegenpaus, 78.
Harelbeke-S. Salvator's kapittel: vermeld, 148.
Hautcombe-abdij: wedervaren in de laatste tijden, en geschil over de bezitting ervan, 152.
Hem, de (uithof van den Duine), reden tot geschil met Hunkenvliet, 127.

Hemelsdaele: hoe opvolgenlijk te Eessen (met geschil om de vestiging), Zillebeke, Wercken, Dixmuide en Brugge, 128-129; vermeld, 146.

Hunkenvliet (later S Pieterscapelle): Vrouwengemeente, stichting, 121, 122, 126, 127; inlijving in Cîteaux, 127; uit Hunkenvliet is oorspronkelijk 't O.L. Vrouwtje van Spermalie, 154.

Jerusalem, Nieuw-(Spermalie): inrichting, 128; ongebezigde benaming, 153.

S. Katelineparochie bij Damme, vermeld, 56.

Loos-abdij: een duinheer abt aldaar, 74, 80. Tusschenkomst in de inlijving van Hunkenvliet bij Cîteaux, 127.

Lyon: kerkvergadering 1246, Philips van Savoyen aldaar aartsbisschop benoemd, 150.

Marquette-abdij, voortzettend in Hemelsdaele te Eessen, 128; tienden in 't Brugsche Noorden, 224.

S. Maur-wijgezin, neemt S. Quintin's over, 212.

Metz-kapittel: een primicerus, 149: het Gezag, 149 o. 1.

Meunikenreede-Benedictijnen: herkomst, 211; inrichting der heernisse van Oostkerke, 220; haast vergeten thans, 223.

Moerkerke-Sarepta (vgl. Sarepta), 53, 58.

Nazaretten, te Damme. Vgl. ‘Damme-Nazaretten’.

Nonnenbossche: geschil met S. Donaas' over tienden, 124-125.

Oostburg, bezoek van S. Elooi, 211.

Oostkerke's Geestelijkheid: geestelijke inrichting van 't vlek, 220; en geestelijk bestuur, 107.

Oudenburg - abdij: een abt getuige bij de ontgraving van S. Guthago, 102.

S. Pieter-abdij. Vgl. ‘Gent-S. Pieter's-abdij’.

Poperinghe-S. Bertin's: geschil met Vrouw Mols over Koudekerke, 147.

S. Quintin's-ten-Eilande-abdij: herkomst, 211-212; ontginnings- en bekeeringswerk alhier boven Brugge, 213-217; inkomsten, 223-225; van hen is de kerk van Oostkerke, 251-252, 278.

Rijsel-S. Pieter's: een stiftheer, 123.

Royaumont-abdij: een duinheer abt aldaar, 74, 80.

S. Salvator's kapittel. Vgl. ‘Harelbeke...’.

Sarepta te Moerkerke, 53; te Damme, 56; overname (uit de handen der Jezuieten te Brugge) van Zoetendaele met de Nazaretten mede, 58.

Senanque: Cisterciënsers, behouden Hautcombe, 152.

Slype-kapel, stichting, 127.

Spermalie: stichting te Hunkevliet, 121-123, 126-127, inlijving in 't gemeente van Cîteaux na een geschil met den Duine, 127; overzetting naar Spermalie op Sysseele door AEgidius de Braine, 121, 128; dankbaarheid jegens dezen, 153-154; verwoesting door de Geuzen, herbouwing binnen Brugge, verjaging door de Fransche Beroering, laatste lot van Sticht Huis en Lieve-Vrouwenbeeld, 154-155. - Vermelding, 146.

Sysseele-Spermalie. Vgl. ‘Spermalie’.

Ter Doest-abdij: bevestiging der voorrechten in 1245, 129; betrekkingen met AEgidius de Braine, 123, 128, 153; begiftiging met last in 1258, 130; Pontificalia-voorrechten omtrent 1378, 76.

Trappe, La -, behoudt de Pontificalia, 77; werkt om Hautcombe en Santa Croce te verkrijgen, 152 o. 2.

Wauthier-Braine-klooster: in betrekking met de Braine'n, 122.
Zande (in Zeeuwsch-Vlaanderen): uithof van Drongen, reden van geschil tusschen Drongen en den Duine, 145.
Zoetendaele-abdij: betrekkingen te Damme met de Nazaretten, 53; en geschil aldaar met de Wet, 53, 54; vernieling door de Geuzen, 57; afschaffing, 58.

2. Vermelde oorden.

Amelis poldre, 224. - Ste Anna-ter-Muyden, 215, 221, 223, 224, 225. - Baselishouck, sheer-, 213. - Beoostenmunster, 224. - Beoostenweghe, 224. - Boneem, kapelanij, 222, 224. - Boudin Buls polre, 224. - Briel, den - ‘in Wulpen over zee’, 223. - Brixis polre, 224. - Bruchsche polre in S. Anna-ter-Muyden, 224. - Bruchsche polre, nieuwe - in S. Anna-ter-Muyden, 224. - Brucschen Polre in Lapscheure, 225. - Brugge, 75, 255. - Budanflit, 102, 219. - Caudrons poldre, 224.- Clairvaux, 73, 74, 80. - Coebrugghe(houck), 224, 225. - Commershouck, 224. - Coopmanspolre, 224. - Cordewaghen tiende van Boneem, 224. - Cordewwaghentiende in [?] Greveninghe, 224. - Cuevelhouck, 224. - Dam, den -, 51, 54, 55, 223; Damme, 49-59, 103, 215, 221, 223-225. -Damme, ‘brugsche poorte’, 59. - Damme, ‘Brugstrate’, 49, 51. - Damme, vgl. S. Katheline bij Damme. - Damme, S. Katelinepoorte, 55. - Damme, Nazaretten, ligging, 49, 51, 58. - Damme, S. Niclaascapel, 223. - Damme, O.L. Vr., 223. - Damme, ‘Raemstraetkin’, 51, 52. - Damme, ‘vesten’, 52, 58. - den Duine, 102. - Dycken en Houcxschen polre, 224. - den Eeckhoutte, 102. - Everboudsthiende, 224. - Eyenbrouck, 212, 213, 218. - Galgebilck, 224. - Geerolfs polre, 225. - Gent, 57, 75, 78. - 's Graven van Namen polre, 225. - Greveninghe, 224. - Hongarije, 74. - Hontenisse, 80. - Houck, de -, 221; Houcke, 213, 215, 221, 223-225. - Houcxschen (vgl. Dycken en -) polre, 224. - Ierland, 97, 99. - Insete, oosten west-, 225. - S. Jacobspolder, 224. - Ste Katheline bij Damme, 215, 221, 223-225. - Kerke thiende van Moerkerke, 225. - Knocke, 98, 99. - Kruis, 't H. -, kapelanij, 222. - Lampernisse, 168. - Laepscuere (vgl. Lapscheure), 223. - Lappescure (vgl. Lapscheure), 215. - Lapscheure, 215, 218, 223-225. - Lapscures (vgl. Lapscheure), 215. - Lavaur, 78. - Lembeke, kapelanij, 222. - Lesiteruse, Lesitteruse (verdwenen vlek aan 't Zwin), 215. - Lodève, 78. - Lucie thiende, 224. - Maenschyn polre, 224. - Maldeghemsche polre, 225. - Marquette thiende, 225, vgl. 224. - Meulen thiende, groote - - in Lapscheure, 225. - Meunikenreede, 211, 222, 224; - was geen parochie, 222. - Middelburg, graafschap, 224. - Moerkerke, 215, 218, 219, 223-225; Morkerke, Murkerka, 215. - Moerkerke, hofstee, 57. - Moreel (vgl. Robbe en -) polre, 224. - Morkerke (vgl. Moerkerke), 215. - Mude (vgl. Ste Anna-ter-Muyden), 223. - Murkerka (vgl. Moerkerke), 215. - Mynheeren Sucx polre, 225. - Nieuwcapelle, 183, 229-230. - Nieuwe poldre, groote -- in S. Katheline en Lapscheure, 224. - Nieuwe poldre in Lapscheure, 224. - Noord-over-de-Lieve, wateringe, 57. - S. Ommars, 78. - Ons-kerke (Oostkerke), 220. - Ooskere (Oostkerke), 219. - Oostkerca (Oostkerke), 219. - Oostdyck, nieuwen, ouden,

224. - Oostende thiende, 225. - Oostkerke, 97-109, 165-166, 211-215, 217-225, 251-254, 278-281; Ooskerc, Ooskerca, Oskerca, Oskerka, Oskerke, Oskirke, Ostkerca, Ostkerka, 219; [Ons-kerke!], 220. - Oostleet, 224. - Oskerca (Oostkerke), 219. - Oskerka (Oostkerke), 219. - Oskerke (Oostkerke). 219. - Oskirke (Oostkerke), 219. - Ostkerca (Oostkerke), 219. - Ostkerka (Oostkerke), 219. - Oudenburg. 102. - Paddenaerthouck, 224. - Parijs, 74, 80. - Pelhouck, 224. - Poelhouck, 224. - Poorters Polre, 225 - S. Quintinsten-Eilande, abdij in 't Vermandeesche, 211-217, 223-225, 251-252, 278. - Reub, cleenen quaden -, 225. - Reub, grooten quaden -, 225. - Robbe en Moreel polre, 224. - Robrechtspoldre, 224. - Romboutswerve, 224. - Royaumont, 74, 80. - Sabsweg, Sabs van S. Quintins weg, Sabs wegh van St Quintin in Vermandoys, 213. - 'Schutil', wateringe, 56. - Schotland, 98, 99. - Scotia, 99, 100. - Shamershouck, 224. - Sluis, 55, 56, 99. - Spieghelswech, 225. - Stampaertshoucke, wateringe, 57. - Stryck thiende, 225. - Sucx (Mynheeren -) polre, 225. - Tants polre, 224. - Ter Doest, 76. - Terenburg, 75, 78. - Tpark, 224. - Uphuuse, 224. - Uutenhemme, kapelanij, 222. - Vardenaerspolre, 224. - Veldam, 224. - 't Vermandeesche, 211, 212, 213. - 't Vrije-gebied, 212, 214, 222, 224, 225. - Vulps (vgl. Wulpen), 215. - Wacres (vgl. Westcapelle), 215. - Waescapelhouck, 224. - Waescapelle (Westcapelle), 218, 223. - Was (vgl. Westcapelle, 215. - Wastina op Oostkerke, 214. - Wateringe derkerk van Oostkerke, 215. - Westcapelle, 212, 213, 215, 218, 219, 223-225; Wacres, Was, 215; Waescapelle, 219, 223. - Westleet, 224. - Westoutre, 73. - Willem van Thielt polre, 225. - Wulpen ('over zee'), 215, 218, 223, 225; Vulps, Wulps, 215. - Wulps (vgl. Wulpen), 215. - Yper, 75. - Zande, 80. - Zoutte panne polre, 224. - Zwin, 212-214, 218, 225; 't oude Zwin, 213, 214.

3. Vermelde lieden.

Aarnout de Oude, graaf, 218. - Aernoults Pauwel, 58. - Aernoudts (Aernouts) Pieter, 279, 105. - Aerts Jooris, 281. - Aleidis van Burgondiën, 152. - Alexander PP. VI, 77. - Amedeus van Savoye (vgl. Savoye, Huis van -), 149. - Anderlecht-S. Pieter's, deken, 123, 148; proost, 123. - Arendts Philips, 58. - Archebroeck, Boidin de-, 126. - Arsebroct, Boidin de - (vgl. Archebroeck), 126. - Arthoys, mervrauwe van -, 106. - Aschebroek, Baldewijn van - (vgl. Archebroeck), 126. - Audenaarde, Arnold van -, 146. - Baldrik, bisschop, 215, 220. - Balduinus II, abt van S. Quintin's, 221. - Ballinc Joris, 103. - Barthélemy Kol[1], 229. - Beatrix, vr. van Baldewijn van Aschebroek, 126. - Beatrix van Savoye (vgl. Savoye, Huis van -), 150. - Becelaere, pastors, vgl. Laga, Vergriete. - Beils Adriaen, 54. - Belly, bisschop Bonifacius van Savoye (vgl. ald.). 149. - H. Bernard, 77. - Bernel Kol[1], 229. - Beveren, Dirk van -, 147. - Beyts Laureyns, 104. - Binz, Henricus de - (vgl. Brene, Hendrik van -), 122. - Blanckart Pieter, 107. - Blyleven Martinus, 77. - Boly Laurens, 281. - Bonifacius PP. IX, 79. - Z. Bonifacius van Brussel, 149. - Z. Bonifacius van Savoye, (vgl. Savoye, Huis van -), 149, 152. - Bonin, E. dictus -, 151. - Boudewyn

van Constantinopel, 122. - Braine, de - (vgl. Brena, Bredene, Brone, Brienne, Wauthier-Braine). - Braine, AEgidius de -, 121-130, 145-155. - Braine, Antoine de -, 122. - Braine, Gillis de - (vgl. Braine, AEgidius de -). - Braine, Henri de - (vgl. Brene), 122. - Brainia (Brania) AEgidius (vgl. Braine AEgidius de -), 148. - Brando Joannes, 78, 80). - Branea, AEgidius de - (vgl Braine....), 148. - Brania (vgl. Brainia), 148. - Bredene, de - (vgl. Braine), 123, 124. - Bredereep Walter alias Stryck, 73. - Brena, Antoon de - (vgl. Braine....), 122. - Brene, de - (vgl. Braine....), 122, 124, 148, 154. - Brene, Hendrik van -, 122. - Brienne (vgl. Braine), 123. - Brocket Joost, 252. - Brugge, bisschop, 218. - Brugge-Begijnhof, pastor, 154. - Brugge-S. Donaas', kanunniken, 121, 123, 124, 126, 128, 129, 146, 150, 151, 153: proosten, 123, 126, 148-153. - Brugge, Gillis van - (vgl. Braine, Gillis de -), 123. - Brugge, Jezuieten, 58. - Brugis, de - (vgl. Braine, AEgidius de -), 123, 124, 126. - Bruugadieu Renier, 279. - Bultinck Pieter, 281. - Burgondiën (vgl. Aleidis). - Calvinisten, 128, 154. - Cambron, abt, 127. - Cantainy, Simon de -, 148. - Carmin, Wilhelmus de -, 127. - Centurion Andries, 53. - Cesari, 152. - Charles-Félix de Savoie (vgl. Savoye, Huis van -), - Claudio, 58. - Clemens P.P. IV, 151, 152. - Clemens P.P. VII, 78, 79. - Clemens de Grammont, 78. - Clemskerk Reinerus, 145. - Constantinopel (vgl. Boudewyn...). - Coolkercx Pieter, 51, 55. - Crubeke, mervrauwe van -, 116. - Culin L., 151. - Cupe, Cuperc AEgidius, 74, 80. - Damme, 'burchmeester vanden Courpse', 54. - Damme, deken (vgl. Jennyn). - Damme, gouverneur, 56, 57. - Damme, koster, 51. - Damme, schepenen, 55, 58. - Dampierre, Philippus Jan de -, 152. - de Braband, Johan, 103. - de Brabandere Christiaan, 53, 56-57. - de Bruyne, Zuster M. Joanna (Cecilia Cath.), 155. - De But Adriaan niet altijd geloofbaar, 73-75, 77, 80, 81. - de Corte, Lodewijk, heer van Oostkerke, 108, 222, 280. - de Donck Clemens, 279. - de Foissy Stephanus, 76. - de Grouve Hendrik, 57. - de Lannoy de Mingoval Willem, 56. - de Meunic Jan, 52, 55. - de Prince Clement, 281. - de Rodoan, Z. Hoogw. C.P., 105, 106. - de Sceppere, Willem, 54. - de Vaux Kol[1] vr[r], 229, 234. - De Visch Karel, niet altijd geloofbaar, 73-75, 77, 80, 81. - de Wilde Cornelis, 281. - de Wilde Lieven, 281. - de Wyntere Jacob (Jacques), 279, 105. - Dodin (vgl. Oskirca), 220, 221. - Doornijk, bisschop, 211, 215, 218-220. - Doornijk, hulpbisschop, 51, 105. - Dowaai-S. Pieter's, proost, 123, 124, 126, 128, 129, 145-147, 150, 151, - E. dictus Bonin, 151. - AEgidius, bisschop van Lavaur, 78. - Eleonora van Savoye (vgl. Savoye, Huis van -), 150. - Elisabeth, wed[e] van Boudewijn van Steenvoorde, 128. - Everbout Jacob, 51. Ferrant, graaf van Vlaanderen, 123-124. - Feyts Pauwel, 252. - Fulco van Gent, 124. - Futschelaer Jacobus, 129. - Gedeonis Joannes (vgl. Godberons Joannes). - Gela, stichteres van Hunkevliet-klooster, 127. - Gerardus, bisschop van Doornijk, opvolger van Baldrik, 102, 103, 215, 220, 221. - Gerardus II, abbas S. Quintini, 214. - Ghiselin (vgl. Wilhelmus dictus -). - Gislenus, vader van Wilhelmus deken van S. Donaas, 128. - Godberons Joannes, 74, 80, 81. - Goetaert Simon, 281. - Gregorius PP. XI, 73, 75, 77, 79.

- Gregorius PP. XIII, 58. - Gregorius curatus Oostkercanus, 108, 109. - Hallevoet Jan, 252. - Harelbeke: proost, 121, 123, 148, 149. - Heereboort Jacop, 105. - Hele, ridder, 147. - Houcelin Jan, 104. - Innocentius PP. IV, 150, 151. - Jacobus, decanus Duacensis, 146. - Jacques Kol[1], 230. - Jennyn Jan, deken, 279. - Jezuieten uit Brugge, 58. - Johanna, gravin van Vlaanderen, 124-127, 129, 146, 149, 151. - Johannes, cantor, 149-151, - Kamerijk, aartsdiakens, 148. - Kantelberg, aartsbisschop, 149, 150, 152. - Karel de Stoute, 52, 55. - Laga, Pastor van Becelaere, 85. - Lambrecht Cornelis, 281. - Lambrecht, Z. Hgw. Matthias, 56. - Lantsocht Jan, pastor, 278. - Laurens Pierre, 218. - Laurentianus Mathias (vgl. Lambrecht Mathias), 98. - Lausanne, bisschoppen, 149. - Lauwereins Adriaan, 281. - Lempereur J.B.D., 76. - D. Lestrange, 77. - Lodewijk van Male, 78. - Loeff Elias, 58. - Loos, abt, 127. - Luik, bisschop, 149. - Lucx Pauwels, j[e], 281. - - Luda Philips, 279. - Luxembourg, François de-, abt, 278. - Lyon, aartsbisschop, 150, 152. - Malderen, Franciscus de -, 149. - Maekereel Mahieu, 105. - Maes Joannes dictus Thomae van Bassevelde, 73-81. - Maes, Z. Hgw. Nic., 103. - Maes Thomas, 73. - Malin Willem, 103. - Maloen Nicolaas, 74, 80. - Margaretha, gravin van Vlaanderen, 129, 147, 151. - Margareta van York, 52, 55. - Marin M., 76. - Maurienne, bisschop, 149. - Maurits van Nassauwen, 57, 104. - Maximiliaan van Burgondiën, 52. - Meêstempelwaarder van Vlaanderen, 126, 149, 151, 152. - Meiser Kol[1], 230. - Metz, primicerus, 149. - Moerkerke, pastor van -, 56. - Mols, Walter -' vrouw, 147. - Moraghe Gerard, 124. - Musce Frumoldus, 214. - Nazaretten uit Damme, 55-57. - Nesle, Jan van -, 124. - Noyon, bisschop, 212, 215. - Ondanc, Jan, 103. - Oostkerke, geestelijkheid, 222. - Oostkerke, heerevan-, 108, 222. - Oostkerke, pastor van -, 108, 109, 278, 281. - Oskirca, Dodinus de -, 220, 221. - Ottobonus card, legatus, 152. - Pagants Maria, 53. - Percke Jacob, - Perdieu Joost, 103. - Peyt Jacobus, 74. - Peyt Petrus, 74. - Philips II, 57, 58. - Philips van Burgondiën, 78, 79. - Philips van Elsaten, 221. - Philippus van Savoye (vgl. Savoye, Huis van -), 125, 126, 149-152. - Pierens J., 273. - Pierre Laurens, 218. - Pillard (Pillart, Pilart), Matheus, 74, 80. - Pintelon Ch., 277. - Porte, Balduinus de la -, 127. - S. Quintin's abt, 214, 218, 221, 278. - R. deken van S. Donaas', 150. - R. magister van S. Donaas', 128. - D. Rancé, 77. - Renatus, baljuw van Brugge, 147. - Rictius Varus, 212. - Rijsel-S. Pieter's kanunnik, 123, 124. - Rissehem, Alex van -, 154. - Robrecht II, graaf, 214. - Rodoan, de -, bisschop, 278, 279. - Rose des Ordons, 229. - Salinas, Fernando de -, 278. - Savoye, Huis van -. Betrachtingen, omtrent 1240: Thomas, meêgraaf van Vlaanderen 146, Willem, Amedeus, Bonifacius, Beatrix en dochter Eleonora, Philippus kanselier van Vlaanderen 125, 126; deze ook houder van veel ander leenrechten niet altijd zonder schalksche of geweldige bedrijven, 149-152. - Schokaert Lodewijk, 281, - Schotelaere, Jacobus, 129. - Scotten. 100-101. - Sluis, pastor, 56. - Sneevoet David, 55. - Sparmaille, Gillis van - (vgl. de Braine Gillis), 123, 154. - Sparmalgen, Gillis van - (vgl. Sparmaille),

148. - Stalpaert Jeroom, 281. - Stampe Gheeraert, 50-51. - Steeland, Eugénie de -, 278. - Steenvoorde, Boudewijn van -, 128. - Stempelwaarder van Vlaanderen, 121, 126, 148, 152. - Stephanus abt van Clairvaux, 73. - Stryck (vgl. Bredereep). - Theodoricus, pastor van Eessene, 129. - Thomas van Savoye (vgl. Savoye, Huis van-), 146, 149, 151. - Uppenbroek Lambertus, 73, 74, 75. - Urbaens Leenaard, 56. - Urbanus PP. IV, 151. - Urbanus PP. VI, 75, 78. - Valence, bisschoppen, 149, 150, 152. - Valke, Pieter, 104. - van Bassevelde Thomas, 73. - van Bezien Maarten, 55. - vanden Beckene Jacob, 55. - Vanden Broele, Mattheus, 107. - vanden Broucke Zaccheus, 56. - vanden Carniere Lodewijk, 55. - vanden Hende Arnold, 49-51, 54, 55. - vanden Rade Jacob, 55. - van der Beke Ghelein, 54. - vander Douve Jacob gez. van Nieukercke, 55. - vander Meulen Zaccheus, 53. - van Dudzele Niclaas, 104. - van Ghistele, Anna wed. Jan -, 56. - van Hesch Jan, pastor, 281. - van Honackere Victor, 55. - van Nieukercke (vgl. vander Douve Jacob). - van Troostenberghe Jan, 281. - van Troostenberghe Joost, 281. - van Weerden Jan, 55. - van Weits Jacob, 56. - van Zwevezeele Gillis, 53. - Vasoris, Z. Hgw. Willem, 51. - Vergriete J.B., Pastor van Becelaere, 85. - Verpoorte Ryckaert, 58. - Vicque, de -, 128. - Vienne, kapitteldeken, 150. - Villain, Z. Hgw. Baldw., 105. - Vlaenderman Jan, 55. - Voer, Jan de -, 213. - W. deken van S. Donaas', 151. - Waels Jan, 107. - Walterus, proost van Harlebeek, 148. - Wilhelmus, kan. v.S. Donaas', dictus Ghiselin, 124. - Wilhelmus Gisleni, 128. - Willem van Nassauwen, 281. - Willem van Savoye (vgl. Savoye, Huis van -), 149. - Wittebrood Joris, 53, 57, 58. - Wulfaert Adriaan, 281. - Ximenez Jacobus, 58. - Zoetendaele, abten, 53, 56, 57. - Zype, Geeraert, 78.

C. Roemweerdige namen. - Geloofsboden.

Bools Hendrik, 216. - Borgonie Florent, 216. - Brabant Aug. 144. - Chielens Herman, 46. - De Boninge Lodewijk, 264. - de Lobelle Frans, 216. - (De Lodder Antoon) Liborius, 22-23. - De Maeght Joseph, 264. - De Maeght Ovidius, 264. - De Meester Maurits, 216. - De Wolf Julius, 46. - Goormachtigh E.V., 144. - Impe Paulus, 46. - Molhant Alexander, 68. - Rathé Karel, 46. - Selosse Albrecht, 46. - Seys Maurits, 46. - Stroo Camiel, 46. - Tyberghien Joris, 46. - Van de Putte Hektor, 46. - Vanderstraete Achiel, 46. - Van Laere Emilius, 264. - (Van Landeghem J.) Amideus, 23.

IV. Geestelijk leven.

A. Heiligen.

H. Bernard, 77. - H. Blasius, 102. - S. Elooi in 't Noorden van Brugge, 211-212. - Ghillo, Gildo, Gillo, Guillo. Verblijf en wonderwerken te Oostkerke, 97, 99, 101, 108, 109. - Gildulph, Guidolph, Guidulph, 97, 108. - H. Godelieve's jongste vereeringen, in 't Boonensche, 119-120. - H. Guthago, beschermheilige van Oostkerke, 220; wat men van hem weet zeisel- en geschiedkundig, 97-109. - O.L.Vr. te Oostkerke: altaar, 279; en kapel in de kerk, 280. -

H. Patrik, 100. - H. Quintin: dood, vinding, vereering, 212; zijn hh. Overblijfselen, 106; beschermheilige van Oostkerke, 220; altaar, 102, 279; kapel in Oostkerke-kerk, 105, 280; ommegang, 107.

B. Wijdienstelijkheden.

Aanstelling van 't H. Hert van Jesus: 't werk, en de naam dien 't in 't vlaamsch best draagt, 164-165.
Benedictie vóór 't ‘Agnus Dei’ in Vlaanderen, 75-76.
‘Confrerietjes’ [van O.L.Vr.] te Brugge, 277.
H. Guthago-dienst te Oostkerke, 103, 107, 109.
Kerstmisplechtigheden te Pierre Rouge, 19-20.
Levend Kerstekind processiewijs in de kerk rondgedregen, te Pierre Rouge, 20.
Oostkerke-ommegang, 103, 107.
Uitstelling van HH. Overblijfselen backten schetten, 104.

C. Geestelijke uitgalmingen.

Uithangreken te Oostkerke, ter eere van de HH. Guthago en Ghillo, 109, Drie kerstliederen: - Anen à Bételen, 21; - Lous Pastres, 21; - Guihaume, Toni, Peire, 22.

V. Kunst en wetenschap.

A. Kunstbespreking.

Doornijksche kunstinvloed, 252, 253.
'n Deugdelijk ‘monument’ of aandenkwerk: vereischten, in- en ook uiterlijk aangezien; met voorbeelden, 255-257.
Mariabeelden, Nieuwe alleenstaande -, meestal woordeloos, 274.
Onbevlekte-Ontvangenis-beeld niet noodzakelijk dat van Lourdes, 274.
O.L.Vr.-vereeringen, Een gevaar voor kunst uit de ‘nieuwe’ -, 274.
Oude vereeringwijzen gaan boven nieuwe, 't en ware van geldende redenen, 273-275.

B. Kunstwerken.

(Vgl. VI, B, 3, b/).

1. Groot werk.

Bouwsteen allerhande gebezigd aan Oostkerke-toren, 252.
Herstellingen aan gang in de slagveldstreke: voor en tegen, 285-287.

‘Kerkkrochten’ te lande? Te Harelbeke... ook te Reninghelst? 286.
Kerken: Elverdinghe, 286; - Gheluvelt, 286; - Gheluwe, 286; - Locre, 286; - Nieuwpoort, 286; - Oostkerke: verleden, oudere en verjongde deelen, 251-254, 278-281; mits een woord betwisting over uitleg van vermaking, 165-166; - Reninghe, 286; - Reninghelst, 286; - Wervik, 286; - Yper-S. Maarten's, 285; - Yper-S. Pieter's, 285.
Mariavereeringen binnen de kerken: te Brugge, 272-275.
Mariavereeringen buiten de kerken: te Brugge, 276-277.
Poperinghe-S. Jan's: beweenlijke toestand der wandschilderijen ontdekt in den oorlog, 286.
Romaansch werk aan Oostkerke-toren, 253, 254.
Sacristij te Oostkerke vóór 1640, 280.

Torens: Gent-S. Michiel's, 255-256; - Oostkerke, 252; - Vlamertinghe, 286; - Westoutre, 286; - Woesten, 286.
Wereldlijke gebouwen te Yper: De Belle, 285; - 't Biebuyck's huis, 285; - de Halle, 285; - 't Hôtel de Gand, 285; - 't Tempeliers huis, 285.

2. Klein werk.

Een Altaarstuk uit de VIIe e. [?], te Oostkerke, 102.
S. Annabeeld (uit Alveringhem) in S. Walburga te Brugge, 275.
'De Bedrukte Lievevrouw der gewezen Zusters Minimen' van Antwerpen, 277.
Bidhuisraad naar Poperinghe-S. Bertin's terugkeerende, 286-287.
'Calvarieberg', De - onzer kerken, 256. - 'Calvarieberg', De - bij 't Vleeschhuis te Antwerpen, 256.
H. Catharinabeeld uit de XVe e. gevonden en hersteld te Brugge, 258.
'Ecce Homo', De - van S. Salvator's te Brugge, 256.
't H. Graf onzer kerken, 256. - 'Graflegging', De - in Jerusalemkerk te Brugge, in 't Hospitaal te Kortrijk, te Ramscappel, in S. Walburga te Veurne, in 't Veurnsche, 256.
De Klok van Lampernisse, 168; en van Spycker, 240.
Koorzijpoortjes als grafdenkmaal (S. Salv.'s te Br.), 255.
De 'Mijter van Duinen' weleer te Clairvaux, 74, 76, 77.
O.L.Vr.-beeld van Spermalie in 't Begijnhof te Brugge, 154-155. - Hoek-O.-Vrouwtjes te Brugge: oorsprong, weerde, eigendom, behandeling, 276-277. - 't O. Vrouwtje uit de Moerstrate te Brugge: verdwijning van 't beeld, en van 't Confrerietje... en waar is 't overige (krans schilden en handvesten)? 277. - Mariabeeld, 't Jubel - van Deken Loys te Roeselare, 274. - Beeld van O.L.V. van den Thuyn in S. Walburga te Brugge [afb.], 272-273.
Wandschikking der zuidbeuk in S. Salv.'s te Br., voorgesteld als aandenkmaal, 256-257.

3. Géén werk.

Altaren rommel, 274.
St. Barbara-beeld van Yper gered maar verwaarloosd, 287.
Bedrog om een huis oudewetschachtig te maken, 257-258.
Elevatiekandelaars van de Discalsen te Brugge verkocht, of verruild tegen bucht, 259.
Ex voto-plaatjes, marmeren -, 274.
S. Josephsbeeld in Renaissance uit een klooster te Brugge naar den prondelaar, 258.
Kwalijk opgevatte aandenkwerken, 255-256.
S. Michiel's-torenvoltooiing te Gent voorgesteld als oorlogsgedenkmaal, 255-256.
O.L.V.-Beeld bij S. Jacob's te Brugge, weerdeloos, 276. - O.L.V. van Lourdes: beeld en vereering behoeven niet te schaden door den kwaden smaak der inbrengers, 274-275. - 't O.-Vrouwtje uit de Moerstrate weggepakt, en... beroofd, 277. - Vereeringwijzen van Maria, dwaasweg nieuwe insteè van oude, 272-275. -

‘N.D. des Victoires’ op een gevel te Brugge!..., 276. - ‘N.D. des Victoires’ en ‘S. Coeur de Montmartre’ te Yper insteê van O.L.V. van Tuyne!..., 287.

Perkamenten bladen uit oude liturgische boeken te Brugge door een Kloostermoeder misbruikt en verkocht, 258-259.

C. Bedrijf en Wetenschap.

1. Tuig.

Paffer om tot aan de maan te kunnen: hoe uitgedacht, 92; doch onuitwerkbaar, 93-94.
Stijgwijswage (maak en werking), 163.

2. Wetenis.

Baren: aard, 162-163; afmeting, 163-164.
Golvingshoogte, -lengte, -wijdte, 162.
Maan: kon men eraan! 92; maar men kan nog niet, noch met oud noch met nieuw getuig, 92-94.
Schildlooze schildpadden: aard, 262; leven, 263.

VI. Volkskunde.

A. Beleering.

Handmaarkunde bij 't volk, 235-239.
‘Metje's in 't ende’. 70.
‘Verre-Metje's, naar - gaan’, 70.
Vondelingnamen, 84-88.
Zwaan, De-in 'tvlaamschevolksleven mogelijks ligurisch, 64.

B. Daadzaken.

1. Meening.

a/ *Volkswetendheid*.

Boomen, te vellen in de nieuwe mane, 72.
Maandagsche mane, geen goê, 24.
Weêrkennis en -voorspelling, 24: Avondrood, 24 - Avondzonne, 24. - Katten... vertrekken den wind, kwaweerteeken, 264. - Liggende mane, 24. - Staande mane, 24. - Meeuwen, 24. - Zonne boven mane, 24. - Zuiderrijm, 24.

b/ *Volksgeloof.*

Afscheidswoord, Geen - naar uitvarende visschers, 24.
Gekruiste messen te weren van tafel, 23.
Landvolk bij 't schipreeden ongewenscht, 24.
Nieuwe schuiten niet weg of in te stellen op een vrijdag, 24.
Praat bij 't schipreeden ongewenscht, 24.
Scheermessen niet te bespreken aan boord, 24.
Schipreedende visschers hun stemming, 24.
Schuifelen aan boord niet geduld, 24.
Voorteekens uit 't al-, of niet-, of eenigszins-branden eener offerkoers, 192.
's Vrijdags geen nieuwe schuiten in te stellen, 24.
'n Vrouw eerst gemoet bij 't uitzetten, slecht toeken, 24.
Zout op tafel tegen de tooveressen, 23.

c/ *Volksverbeelding.*

De Koorlooze Haze, 69.
Sinten Uit, 47.
Van Kleef, 48.
Jan Vandervelde, 192.

2. Zegging.

a / *Volksspraakveerdigheid.*

‘Avondrood... in de boot’, 24.
‘'s Avonds de zonne in een nest...’, 24.
‘Boeren, 't Zijn de -... geld winnen’, 288.
‘O Hooveerdij... mij...’, 272.
‘Huisje, Elk -... moet blinken’, 288.
‘Mane, Ligt de - staat de matroos...’, 24.
‘Maand, In de - van Mei...’ 191.
‘Meeuwen, Groote - aan den kant...’, 24.
‘Oksje zat op ze' bloksje...’, 68.
‘Procureurs, Drie -... aarderijk...’, 282.
‘Rijm, 's Nuchtends -... regen en wind’, 24.
‘Sinte Vicei... Mei’, 71.
‘Viole, Met een -... schole...’, 240.
‘Waren, Ach - alle menschen wijs...’, 72.

b/ *Volkszegsels.*

(Vgl. VII, B, 3, c/).

Woordschepping: Becelaerenarige, 117. - Becelaersche, 117. - Front, 247. - Platteeren, 247. - Putten vullen, 247. - Toovoresseprochie (Becelaere), 117.

Woordverkraming: Fotogra, 282. - Godjen-Heere, 70. - Indippendens, 282. - Kommandant Arthur, 251. - Lai' passer, 282. - Mijnheer Arthur, 251. - Permi-zour, 282. - Pollemilitei, 282. - Surtei, 282.

Zeispreuk: Alle baten helpen... en hij blies in 't zeil, 48.

c/ *Volksvertelsels.*

De Koorlooze Haze, 69.
Ridder met den Zwaan, 64.

3. Doening.

a/ *Volksgerief.*

Boterpateel, houten -, 68.

b/ *Volkskunst.*

(Vgl. V, B).

‘Ex libris’ (grafbericht!), 272.

Handmaarkunde bij 't volk, gevoelens, wetten en bewoording, 235-239.
'n Huizeke van Nazareth voordezen te Moorsleê, 191.
De Tote van de Helle voordezen te Moorsleê, 191.

c/ *Volksgeplogenheden*.

(Vgl. IV, B).

Doopvader, 't Hoofd van 't Land, 71.
Gebak: Kadetje's, 288. Knol, 287. Massepein, 287. Peperbollen, 287.
‘Stront’, 287. ‘Tour’, 287. Zoetekoeke, 287.
‘Kadetjes blazen’... te Yper op Kerstavond, 288.
Kerstnachtgebruiken te Pierre Rouge, 18-22.
Messenwetting op een bidhuisdrommer, 117.

Opdracht van brood, wijn, keersen, was, dieren, boter bij ommegangen vreugdedagen voorheen, 220.
‘Vragen’, Den stervensstond -, 120.
Zwane, In de -, uithangname, 64.

VII. Taalkunde.

A. Leerstellingen.

1. Spraakkunst.

‘Ee’ (scherplang) enkel uitgesproken, 239.
‘Ee’ (scherplang) uitgesproken als ‘ee-u’, 239.
‘H’, onuitgesproken, 69.
Klankverdooving, 67.
Klankvervetting, 67.
't Onzijdig lidwoord voor een hoop afstootelijkheid: ‘’t str...’, 288.

2. Taalkunst.

Oproep tot het wederom-hervatten van woordinzameling, 260.
Taalkunde kan niet beoefend zonder hulpwetenschappen, 244-245.

B. Woordkennis.

1. Oordnamen.

Accaart, 47. - Antena, 47. - Avonturen, 47. - Breê Veertiene, 47. - Bruwaenestrate, 157. - Corbais, 110. - Dhaenobeke, 157. - Glabais, 110. - Glabbeek, 110. - Haarleboois, 111. - Kellen, 47. - Kwinte, 47. - Kwinte, de geule buiten de -, 47. - Maddecom, 160. - Maede, 137. - Maerelputten, 69. - Maetere, 160. - Maeterstick, 160. - Maiserais, 82. - Mabais, -x, 110. - Matagne. 83. - Materzeelstraat, 61. - *Matte, 239. - Matterijck, 137, 160. - Mattewee, 137, 160. - Meerbeek, 110. - Meerkerke, 239. - Meetkerke, 137, 160. - *Meeuwkerke, 239. - *Mete, 239. - Metecom, 160. - *Metekerke, 239. - Meteren, 81, 82. - Mettenhof, 137. - Metterijck, 137. - Metz, 83. - Metzoft, 112. - Negen Vaâm, 47. - Nieuwendam, 87. - Oostkerke, 219. - Outrebois, 111. - Prol, 69. - Rip, de geule binnen 't -, 47. - Schardijngeule, 47. - Schendelbeke, 83. - Scheurleg, 47. - Tudiep, 47. - Vicogne, 157. - Vlierbeek, 83. - Vliermaal, 83. - Watermaal, 83. - Watervliet, 83. - West-Gate, 47. - Wezemaal, 83. - Wezembeek, 83. - Xhendremaal, 82.

2. Eenling- en Eigennamen.

Agaësse, 96. - Anna Stasia, 71. - Averbeke, 85. - Boscher, 96. - Bouckenaeghe, 85. - Burger, 96. - Calway, 96. - Crispijn, 87. - Delange, 96. - De Leeúr, 85. - De Leure, 85. - De Loeúr, 85. - De Loú, 85. - Delporte, 86. - Delvaa, 85. - De Roubaix, 110. - De Weúlf, 85. - De Wúlf, 85. - [D']Hoore, 155-156. - Dodeman, 96. - Durieu, 110. - Forneys, 87. - Haenekint, 157. - [Handekijn], 157. - Hannekint, 157. - Henekint, 157. - Hennekint, 157. - Hinnekint, 157. - Hoorelbeke, 156. - Kerckhoúe, 87. - Lange, 96. - Lefoúr, 87. - Leur, 85. - Leurkind, 84, 86. - Leurquin, 84. - Leurs, 85. - Loer, 85. - Lorquin, 84. - Lurkind, 84. - Maeterlynck, 81. - Oksje, 68 (Vgl. *Biek* xxv, 367). - Ollebeecke, 85. -

Onbekend, 86. - Portaal, 87. - Schittecotte, 96. - Stasia, 71. - Tapper, 96. - Teirlynck, 81. - Teirnynck, 81. - Van Bachtendetonne, 86. - Vandael, 96. - Vandekerckhove, 86. - Vandenbussche, 86. - Vanderlinde, 86. - Vandon, 96. - Vandoorne, 86. - Vandrijstraeten, 86. - Van Overbeke, 111. - Van Robaeys, 110. - Van Vlaanderen, 87. - Véraquin, 96. - Verbaeys, 110. - Verbeke, 110. - Vorjeick, 95. - Versyck, 95. - Vicei, 71.

3. Zaaknamen.

a/ *Tweelingwoorden.*

*Gewoel en gewauwel, 118. - *Gloed en glans, 44. - *Hokken en fokken. 69. - Paaie en deelgeld, 48. - *Snof en bof, 38. - *Zeg en zate, 133.

b/ *Streek- en Vaktaal.*

Boelijn, boven - en onder-, 47. - Boelijngat, 47. - Geule, 47. - Kattekop, 47. - Leg, legger, 47. - Manke, 47. - Pestekerkhof, 69. - Rillen, 47. - Spit, 47. - Wille, 47. - Zeelt, 48.

c/ *Huis- en Buurttaal.*

(Vgl. VI, B, 2, b/).
Ende, in 't -, 70. - Mortom in ternom, 71. - Verre-Metje's, 70. -

d/ *Oud Vlaamsch.*

Alhaest; - Beëede, Beëedige; - Gedraegzaemheyd; - Hertstogt, 226; - Ontluycken een eed, 229; - Opleg; - Partijdigheyd; - Redenschap; - Tastelyk; - Tegenzeg, 226; - Toevallende diensten, 227: - Uytwerkende Magt; - Verdoemelyk, 227; - Vergunnen, 229; - Vervuldag, 228; - Voordagt; - Voorgeven; - 't Weldaed, 229.

C. Taaluitleg.

1. Algemeene Beleering.

Fransch-vlaamsch (uit Ardres?), 64-67.
Lex Salica = Zaalwet (zoo voordezen de naam nog was der Wetten van de Zale van Yper), 245.
Taal- en gebruikmatige ontleding van 't oud ‘matrona’, 81-84, 111-113; 137-141, 155-161.

Vaststelling dat ‘bais’ (uit ‘batti’ waaruit ook ‘beek’) als afzonderlijk woord is gebruikt geweest, 109-111.

Volkskundig onderzoek van: vlaamsche namen op den vreemde, 95-96; vlaamsche vondelingnamen, 84-88.

a/ *Wendingen*.

Aver, zijn - wenden, 69. - Bakboord en stierboord willen, 48. - Boelijn over de nokke, 47. - Breê Veertiene, de - hebben, 47. - Ebbe, van de - visschen, 48. - Clemskerke tegen ongeweêrte, 47. - Duist en vijfhonderd, 239-240. - Goed, 't is - als 't vischje wel zwemt, 48. - Haringe, ten - varen, 48. - Haver, jaloersch van zijn -, 69. - Katte te choore, de - gaande, 69. - Klippen, op de - loopen, 48. - Metje's in 't ende, 70. - Paaie en deelgeld, 48. -

Stier, 't en zit geen - in zijn roer, 48. - Uit, op 't schip van Sinten-Uit zijn, 47. - Verre-Metje's, 70. - Vischje, 't is goed als 't - wel zwemt, 48. - Vischje, men kan nooit 't laatste - krijgen, 48. - Water naar de zee dragen, 48. - Willen, de - zijn aan de ankers, 47. - Zeilen, alle - bijzetten, 48.

b/ *Woorden en klanken.*

A.-, 155. - Achtermaat, 160. - Ad, 156. - Ada, 156. - Adene-, 157. Adina, 156. - Aftermaat, 160. - Ago, 97. - Ale, 160. - Aleo, 160. Alië, 160. - Alio, 160. - Ane-, 157. - Anne-, 157. - Ar, 157. - -ar-, 156. - -ara, 157. - Armaire, 111. - Armariu, 111. - Armoire, 111. - As-, 155. - Asco, 140. - At, 156, 157. - At-, 155. - Atara, 157. - Atrebates, 157. - Aver, 69. - Awind, 69. - Bais, 109, 110. Baits, 109. - Baiz, 109. - Batti, 109. - Becque, 110. - Beek, 109, 110. - Beke, 109, 110. - Bekoore, 69. - Bevernia, 160. - Brér, 159. - Breûdeûr, 159. - Breûr, 159. - Bruwaenestrate, 157. - Bruwhadenestrate, 157. - Cache, 95. - Cacher, 95. - Cachereau, 95. - Cacherel, 94. - Cachériau, 72, 95. - Cacheriel, 95. - Cacheur, 95. - Captiare, 95. - Carene, 156. - Carina, 156. - Chasse, 95. - Chasser, 95. - Chassereau, 72, 95. - Chasserel, 95. - Chassériau, 72. - Chasterel, 72, 94. - Contrada, 156. - Corbais, 110. - De Roubaix, 110. - Dhadene beke, 157. - Dhaenebeke, 157. - Dhannebeke, 157. - Drogreden, 69. - Durieu, 110. - Edene-, 157. - Eet, 156, 157. - -ellu, 95. èna, 156. - Enne- 157. - -er-, 156. - Far-isten, 161. - Fleternia, 160. - For-eesten, 161. - Glabais, 110. - Glabbeek, 110. - Grac'h, 159. - Guidulph, 97. - Guillo, 97. - Guth, 97. - Guthago, 97. - Haarleboois, 111. - Hade-, 155. - Hadene-, 155, 157. - Hadenkint, 157. - Haenekint, 157. - Hanc-, 157. - Hanne-, 157. - Hannekint, 157. - Harlabaki, 111. - Harlebais, 111. - Harlebois, 111. - Hedene-, 157. - Hedenkint, 157. - (H)eester, 139. - Hene-, 157. - Henekint, 157. - Henne-, 157. - Hennekint, 157. - Herist Fon Meni, 245-246. - Hinnekint, 157. - Hlûtarbah, 111. - Hlûttar, 111. - Hokje, 69. - Hokken, 69. - Hokker, 69. - Hoksje, 68-69. - Hoore-, 155, 156. - Hoorel-, 155. - Hoorelbeke, 156. - Hooren-, 156. - Hore-, 155, 156. - Horel-, 155, 156. - Horen-, 156. - Ibuernicuimit, 247. - IJzer, 60. - -ina, 156. - In metalostun, 246-247. - -ino, 156. - Is-, 155. - Isambara, 159. - Isamarobriga, 159. - Isamber, 159. - Isara, 60, 159. - Isca, 60. - Isomona, 159. - Is-t-er-, 155. - Ister-(v)ones, 139. - Istre-, 155. - Istre-(v)ones, 139. - It-, 155. - It-er-, 155. - Ja, 159. - Jaak, 156. - Jegenode, 156. - Jijk [jeik], 156. - Kaatsen, 95. - Kathalzen, 69. - Katsen, 95. - Katte = kwaad, 69. - Kattebeier, 69. - Kattekachtelen, 69. - Kattekerkhof, 69. - Kattelauw, 69. - Kattepoot, 69. - Kattesmerte, 69. - Kattesmete, 69. - Kattespel, 69. - Kets, 95. - Ketsen, 95. - Ketser, 95. - Ketsereel, 48, 72, 94-95. - Koorloos, 69. - Korbeek, 110. - Krake, 159. - Lauterbach, 111. - Ligurië stroomnamen: IJssche, IJzer, Maeter, 60-61. - Lutrebay, 111. - Dutrebois, 111. - Maal, 83. - Maddecom, 160. - Maderna, 82. - Madkerke, 160. - Mador, 138. - Madrena, 82. - Madria, 82. - Madriacensis, 112. - Madriacum, 112. - Maede, de -, 137. - Maeter,

60, 81. - Maetere, 160. - Maeterlynck, 81. - Maeternynck, 81. - Maeterstick, 160. - Maill-, 83. - Maillen, 83. - Maire, 82, 112. - Maiserais, 82. - Marbais, 110. - Marbaix, 110. - Marne, 60, 81, 82. - Marnes, 111. - Marsi, 137, 140. - Masiriacum, 82. - Mat, 160. - Mat-, 138, 140, 155, 157-160. - Matagne, 83. - Matara, 157. - Matare, 160. - Matasco, 140. - Matelane, 155. - Mater, 141. - Mâter, 84. - Mâtêr, 84. - Mater(en), 81, 82. - Maternia, 160. - Materna, 60, 61, 82. - Math, 141. - Mathaleo, 160. - Mathalio, 160. - Mathasco, 140. - Mathe, 141. - Matheleode, 141. - Máthir, 84. - Mathleote, 141. - Mati-, 84, 112. - Matisconensis, 140. - Matra, 82, 111, 112, 157. - Matrejum, 113. - Matria, 82, 112. - Matriacum, 112. - Matrica, 113. - Matrina, 81, 156. - Matrino, 156. - *Ματρῖνος*, 156. - Matrinus, 81, 82, 156. - Matr-odena, 139. - Matrona, 60, 61, 82-84, 111, 137-139, 155, 159. - Matronas, 111. - Matt, 141, 160. - Matt-, 113, 138, 155, 157, 158. - Mattania, 83. - Matt-arodina, 139. - Matte, 137, 141, 160. - Matte leodi, 141. - Matterane, 155. - Matterijck, 137, 160. - Matterijcke, ten-, 137, 160. - Mattewee, 137, 160. - Mattewide, 160. - Mattiaci, 112, 137, 140. - Mattiacon, 112. - Mattiacum, 112, 113, 137. - Mattis, 82, 83. - Mattium, 112, 113, 137, 140. - Mattius, 112. - Matt^{o}, 112. - Matu-, 84. - Matz, 82, 83. - Mayra, 112. - Mazegat, 160. - Mediomatrici, 111, 137, 139. - Meerbeek, 110. - Meerbeke, 110. - Meetkerke, 137, 160. - Meos, 155. - Mesopotamia, 112. - Mete, 137. - Metecom, 160. - Meterbeek, 81. - Meteren, 81, 82. - Metes, 137, 139. - Metis, 137. - Mettenhof, 137. - Metterijck, 137. - Mettis, 83. - Metz, 83. - Metzoft, 112. - Meyrone, 81. - Mies, 155. - Mod-, 160. - Mor-, 155, 160. - Mos-, 155, 160. - Motter, 111. - Mozegat, 160. - Mu, 160. - Mud-, 160. - Mutra, 160. - Myrr, 155. - Nemetes, 139. - Neometes, 137. - Oda, 156. - Oder, 155. - Odina, 156. - Oise, 159. - Oksje, 68, 69. - -ona, 140, 156. - Oostkerke, 219. - Outrebois, 111. - Overbeek, 111. - Overbeke, 111. - Pace, 110. - Pais, 110. - Paix, 110. - Paiz, 110. - Sabis, 159. - Samarobriga, 159. - Samarobriva, 159. - Samber, 159. - Scarene, 156. Scarina, 156. - Scarne, 156. - Schendelbeke, 83. - Schobber, 159. - Scrine, 156. - Sec-, 160. - Seine, 138. - Sequana, 138. - Sequani, 139. - Sigona, 138. - Sik-, 160. - Skoberen, 159. - Skubelen, 159. - Somona, 159. - Teerling, 81. - Teeming, 81. - Teirlynck, 81. - Teirnynck, 81. - Tern-, 81. - Ultrabaiz, 111. - Ultrebaiz, 111. - Usipetes, 157. - Van Overbeke, 111. - Van Robaeys, 110. - Verbaeys, 110. - Verbeke, 110. - Vicogne, 157. - Vlierbeek, 83. - Vliermaal, 83. - Wapel, 141. - Wapeldrinck, 141. - Wapul, 141. - Watermaal, 83. - Watervliet, 83. - Wezemaal, 83. - Wezembeek, 83. - Widolph, 97. - Widulf, 97. - Wille, 97. - Willo, 97. - Xhendremael, 83.

D. Wantaal.

‘Cachebeurre’ voor Quaghebeur, 192.
‘Golf’ voor vague, 190.
‘Oorlogsmeter’ ondietsch en ondeftig, 283-284.
‘Sneeuwbedekt’, en alle dergelijk gezeg, is niet goed te maken, 285.

VIII. Verdietschingen

alhier voorgesteld of gaandeweg gebezigd.

A. Eenszins.

Aalmoezenier = krijgsherder, 270.
Aartsbisschop = Aartsherder, 204.
Abîme = dieperik, 119.
Abri = optrek, 183.
Académie des Sciences = Vroedschap voor Wetenis, 262.
Académique = bevroodschapt, 116.
Accent tonique = stemduw, 227.
Acquisition par voie d'héritage = beërf, 118.
Action énergique = dwersdoor, werking -, 115.
Aéronaute = luchtinvaarder, 163; vliegkundige, 93.
Affaires, homme d'- = geldgast, 42.
Amélioration = 't gebeter, 118.
Anarchie = ongezag, 116.
Anéroïde, vgl. *Baromètre* -.
Anker = trekker, 258.
Annonce(*s*) = bedrijfgemaar, 36; maning, melding, kondschap, 96; winkelmare, 64.
Antiquaire = prondelaar, prondelette, 258.
'*Antiek*' = oudewetschachtig, 257.
A posteriori = achterwaard-aan, 266.
Appartement = ruim, 191.
Appendice = bijschuif, 164.
Approfondir = onderleeren, 164.
A priori = vooraf, 266.
Argent niellé = spikkelzilver, 96.
Argot = achterbuurtsch, 115; achterhoeksch, 114.
Aristocratique = hoogewereldachtig, 113.
Arrosage = bevloei, 119.
Artificiel, vgl. *Langue* -.
Attraction = bijtrek, 92; optrek, 93; terugtrek, 93; trek, 94; trekking, 93.
Auteur = woordsteller, 115. Vgl. *Littérateur.*
Autour, tout - = rings-en-rings, 162.
Avenir = besteed, 44.

B. Anderszins.

Aandenkmaal = monument, XIII.
Aandenkwerk = monument, XII.
Aanloop = durée, 93.
Aanstelling = intronisation, 164
Aanvuldag = jour complémentaire, 228.
Aanzag = égards, 119.

Aanzet = départ, 92.
Aartsherder = aartsbisschop, 204.
Achterbuurtsch = argot, 115.
Achterhoeksch = argot, 114.
Achterlaat = renoncement, 119.
Achterna-atje = supplément, 226.
Achterwaard-aan = a posteriori, 266.
Aflevendheid = décroissement, 37.
Afschets = copie, 258.
'*Alhaest*' = bientôt, 206-226.
Alomgangbaarheid = vogue, 113.
Alwar = chaos, 119.
Alzwak = bientôt, 40.
Baat = moyen, 115.
Banken, op de - = in school, 35.
Bankhouder = banquier, 36.
Bedenk = réflexion, 119.
Bedrijfgemaar = annonce, réclame, 36.
Beërf = acquisition par voie d'héritage, 118.
Behulp = moyen, 94.
Bekrings = en rond, 162.
Bergtuig = écrin, 118.
Beroerten, de - = la Révolution, 113.
Beschouwsgewijze = théoriquement, 114.
Besteed = avenir, 44.
Betucht = discipliné, 116.
Bevloei = arrosage, 119.
Bevroedschapt = académique, 116.
Bevuiltongen = critiquer, 209.
Beweegkracht = énergie cinétique, 93.
Bijschuif = appendice, note, 164.
Bijtrek = attraction, 92.
Boekhouding, 'n - = un bureau, 35.
Boek-opstel = tenue des livres, 36.

[Vervolg Eenszins.]

Aviation = vlieging, 163.
Avion = vliegtuig, 92.
Banquier = bankhouder, 36.
Baromètre = weêrwage; -*anéroïde* = - in gesmijd, 163.
Basse Classe, vgl. *Classe.*
Belvédère = schouwtoren, 136.
Bientôt = 'alhaest', 206, 226; alzwak, 40.
Bisschop = Stiftherder, 206.
Bombardeeren = smijten, 231.
Boulet = schietbal, 92.
Breloques = kleinood, 96.
Brieven = handgemaar, 235.
Brieven schrijven = handmaren, 235.
Broche = hals-, borstspelle, 96.
Bureau, un - = een boekhouding, 35.
Cadran = teekenblad, 163.
Canonique = rechtgeldend, 187.
Canonisation = heiligerkenning, vgl. S. Guthago (Opstelwijzer).
Casuel = toeval, 227-228.
Cérémonial = gang, 165.
Cérémonie = gang, plichtpleging, 165.
Champion = kamphaan, 188.
Chaos = alwar, 119.
Château, Châtelet = Heerhuis, 191.
Chevet = hoofding, 253.
Choc = snok, 92.
Cinétique, vgl. *Énergie* -.
Circonstance = omstantenis, 208.
Classe, la basse - = de minderman, 35.
Classe, la - élevée = de bovenman, 38; de meerderman, 35.
Classe, la - moyenne = de tusschenman, 35.
Clergé = 't Geestelijk, 188.
Cohue = gewoel en gewauwel, 118; wandrang, 119.
Compétence = thuisheid, 185.
Compétence (pour la direction) = stuur, 48.
Complémentaire, vgl. *Jour* -.
Condenser = verbondigen, 185.
Conducteur, vgl. *Mécanicien* -.
Congregatie = wijgezin, VI.

[Vervolg Anderszins.]

Boeksteller = littérateur, 115.
Bonte = 'vague', 190.
Borstspelle = broche, 96.
Botte = vague, 190.

Boveneengeschik = hiérarchie, l14.
Bovenman, de - = la classe élevée, 38.
Bovenplichten = devoirs supérieurs, 118.
Burgerdom = république, 42.
Burgerstandboeken = registres de catholicité, 71.
Daadmatiglijk = réellement, 208.
Daadzakelijk = objectivement, 208.
Daling = descente, 163.
Dekhoofd = kapiteel, 254.
Deugendheid = intégrité, 118.
Dienstman = employé, 72.
Dieperik = abìme, 119.
Dikken = se gonfler, 163.
Doopmoeder = meter, 70, 283.
Doopvader = peter, 71.
Dooreengegolf = interférence, 162.
Draadmaartaalsch = télégraphique, 115.
Drijver = instigateur, 79.
Droombeeldkunst = dadaïsme, 115.
Drukking = pression, 163.
Duistmeter = kilomètre, 92.
Duistwicht = kilogramme, 94.
Duw = effort, influence, 115.
Dwersdoor, werking - = action énergique, 115.
Eén, in - woord uit = en un mot, 118.
Eendermaking = nivellement, 114.
Eening = unio, 6.
Eenlingnamen = persoonsnamen, XVI.
Eenwijsde = uniformément, 236.
Eerseling, bij - = à reculons, 92.
Effenmaking = nivellement, 114.
Eigenstreeksch = national, 38.
Eigenzelfswille, uit - = spontanément, 243.
Einde = étape, 93.
Erfleerachtig = traditionaliste, 113.
Evenaren = équilibrer, neutraliser, 94.

[Vervolg Eenszins.]

Construction = uitbouw, 227.
Construction, abri, vgl. *Abri.*
Contenu = samenvang, 210.
Contexte = meêgezeg, 208.
Contrôler = onderleeren, 164
Copie = afschets, 258.
Correct = kreksch, 210.
Correspondance = handgemaar, 235.
Correspondant, vgl. *Mot* -.
Courant désordonné = wandrang, 119.
Courant impétueux = gevloed, 199.
Critiquer = bevuiltongen, 209.
Curé, vgl. *Exercer le ministère de-*.
Dadaïsme = droombeeldkuust, 115.
Déclamation = geblaas, 208; gepraat, geklets, gezwaai, 44, 116.
Décroissement = afleveudheid, 37.
Décrotter = ontruwen, 44.
Dégrossir = ontruwen, 44.
Demi-science = halfgeleerdheid, 114.
Démocratie = volksopdrang, 113.
Démocratique, vgl. *Poussée* -.
Dénigrer = kleinmaken, 204.
Départ = aanzet, 92.
Dépouille, à la meilleure -, vgl. *Meilleure* -.
Dépression = ingeduw, 162.
Descente = daling, zakking, 163.
Désordonné, vgl. *Courant-*.
Désordre = wandrang, 119.
Détails = kleintjes, 36.
Développement naturel = zelfopwas, 115.
Dialecte = streektaal, 115.
Direction, vgl. *Compétence (pour la-).*
Discipliné = betucht, 116.
Distinction d'esprit = geestesdeftigheid, 116.
Distinction spécifique = onderscheiding van slagswege, 113.
Doucement = onvechtsgewijze, 44.
Durée = aanloop, 93.
Écrin = bergtuig, 118.
Éditer = uitbedienen, 207.
Effort = duw, 115,
Égards = aanzag, 119.

[Vervolg Anderszins.]

Gaafheid = intégrité, 118.
Gang = cérémonial, cérémonie, procédure, 165.

Gebeter = amélioration, 118.
Geblaas = déclamation, 208.
Gedogenschap = pression, 163.
Gedoog = tolérance, 115.
'*Gedraegzaemheyd*' = tolérance, 207, 226.
Gedraai = savoir-faire, 35.
Gééntal = nul, 93.
Geestelijk, 't - = clergé, 188.
Geestesdeftigheid = distinction d'esprit, 116.
Gegrondheid = raison d'être, 165.
Geklets = déclamation, 44, 116.
Geksel = plaisanterie, 37.
Geldendheid = importance, 37.
Geldgast = homme d'affaires, 42.
Geldschappelijk = financièrement, 228.
Geleer = études, 115.
Gelouter = purisme, 114.
Gemeene, 't - = le populaire, 116.
'*Gemeenzaemheyd*' = rapports, 206.
Gemensch, 't - = l'humanité, 115.
Geneig = envie, penchant, tendance, 115.
Gepraat = déclamation, 44.
Geroer om 't vlaamsch = mouvement flamand, 43.
Gesmijd = métal. 163.
Gespook = force explosive, 93.
Gevader = peter, 71.
Gevloed = courant impétueux, 119.
Gewauwel, vgl. *Gewoel, en* -.
Gewerk = occupations, 119.
Gewijs = indice, 266.
Gewoel en gewauwel = cohue, 118.
Gezang = poésie, 34.
Gezeg = prose, 34, 115.
Gezeg = texte, 208.
Gezwaai = déclamation, 44.
Gezwets = le parler, 115.
Godshof = kerkhof, 183.
Godvader = peter, 71.
Goudsmedij = orfèvrerie, 65.
Grafbericht = inscription funéraire, 267.

[Vervolg Eenszins.]

Élastique = wippende, 163.
Élocution = woordvoering, 115.
Employé = dienstman, 72.
Énergie cinétique = beweegkracht, 93.
Énergique, vgl. *Action* -.
Engouement = verzonkenheid, vorgaaptheid, 36.
Enseigne = uithangnaam, XVI; uithangspreuke, uithanggestel, 240.
Enseignement, vgl. *Etudes.*
Entrées = zeg en zate, 133.
Envie = geneig, 115.
Épistolaire, vgl. *Genre* -.
Équilibrer = evenaren, 94.
Esprit, vgl. *Distinction d'* -.
Étape = einde, 93.
Être terrestre = wereldling, 130.
Études = geleer, 115; leerzaamheden, V.
Étudier = onderleeren, 267.
Exécutif, vgl. *Pouvoir* -.
Exercer le ministère de curé = herderen, 185.
Exploitation rurale = uithof, 80.
Explosionner = spoken, vuren, 93.
Exposer = voorgeven, 164.
Expression = woordvoering, 115.
Faire part, vgl. *Lettre de* -.
Familie, en... = huismatig, 164.
Feuille à écrire = stelblad, 236.
Fin, vgl. *Raison finale.*
Financièrement = geldschappelijk, 228.
Fixer par le temps = tijdvesten, II.
Flamandisation = hervlaamsching, 43.
Force = jacht, 92.
Force explosive = gespook, 93.
Force motrice = stuwmacht, 93.
Fout = vergis, 203.
Fusée = paffer, 92.
Futurisme = toekomstkunst, 115.
Gendarme = Landsknecht, 205.
Génies = verstanden, 92.
Genre, le - = wereldschheid, 35.
Genre épistolaire = handmaarkunde, 235.
Gonflement = zwelling, opgegolf, 162.

[Vervolg Anderszins.]

Grafkondiging = inscription funéraire, 268.
Grafmare = inscription funéraire, 268.

Grootemacht = le tas, 44.
Halfgeleerdheid = demi-science, 114.
Halsspelle = broche, 96.
Handeltuig = instrument d'action, 118.
Handgemaar = brieven, correspondance, 235.
Handmaarkunde = genre épistotolaire, 235.
Handmaren = brieven schrijven, correspondre, 235.
Heerhuis = château, châtelet, 191.
'*Heilichdom*' = relikwie, 103.
Heiligerkenning = canonisation, vgl. S. Guthago (Opstelwijzer).
Heilwerkwezen = les Sacrements, 205.
Hemelzang = kerkzang, 7.
Herderen = exercer le ministère de curé, 185.
Herdnis, heernis = parochie, 205, VI.
'*Hertstogt*' = langueur, 226.
Hervlaamsching = flamandisation, 43.
Hoofding = chevet, 253.
Hoogewerelduchtig = aristocratique, 113.
Hoogleerhuis = Université, 114.
Hoogleerling = hoogstudent, 264.
Hoop, de - = le public, 114.
Huis- en levensmatig = socialement et moralement, 164.
Huismatig = en familie, 164.
Iemandschap = personnalité, 188.
Ietwezendheid, zoowezendheid = position, situation sociale, 205.
IJdelte = le vide, 92.
Ingeduw = dépression, 162.
Inkeer, Huis van - = maison de retraites, 277.
Invoudiglijk = implicitement, 208.
Inweging = influence, II.
Jacht = force, vitesse, 92.
Jongerwetsch = moderne, 113.
Jonkheid = poilu, 65, 67.

[Vervolg Eenszins.]

Gonfler, se - = dikken, 163.
Hélas = wach, 44.
Heure = stond, 93.
Hiérarchie = boveneengeschik, 114.
Hoogstadent = hoogloerling, 264.
Humanité = gemensch, 't -, 115.
Illégalement = onwetmatig, 205.
Imagines, s' - = eens iets voorgeven, 206, 229.
Impersonnellement = oniemandschappelijk, 189.
Impétueux, vgl. *Courant* -.
Implicitement = invoudiglijk, 208.
Importance = geldendheid, 37.
Indice = gewijs, 266.
Individu = tuit; - *sauvage* = wilde -, 115.
Industrie, une - = een werkgebruik, 35.
Inertie = laatlijdendheid, 37, 114.
Influence = duw, 115.
Influence = inweging, II.
Influer = stuwen, 115.
Inscription = uithanggestel, 240.
Inscription funéraire = grafbericht, 267; grafinare, -verkonding, 268.
Instigateur = drijver, 79.
Instrument d'action = handeltuig, 118.
Intégrité = deugendheid, gaafheid, 118.
Interférence = dooreengegolf, 162.
Intronisatio = aanstelling, 164.
Invention = uitvind, 65, 67.
Jargon = taalgeknoei, 114.
Jour complémentaire = aanvuldag, 228.
Journaliste = nieuwsbladman, 113.
Jusqu'à ce que = totaleer, 93.
Justification = redenschap, 226.
Kamer = ruim, 191.
Kanselier = Stempelwaarder, XI.
Kapiteel = dekhoofd, 254.
Kapittel = sticht, 't stichthof, III.
Kerkhof = godshof, 183.
Kerkzang = hemelzang, 7.
Kilogramme = duistwicht, 94.
Kilomètre = duistmeter, 92.

[Vervolg Anderszins.]

Kamphaan = champion, 188.
Kankverneuzing = nasalisation, 67.
Kleindienstman = sous-employé, 72.

Kleinmaken = dénigrer, 204.
Kleinood = breloques, 96.
Kleintjes = détails, 36.
Kondschap = annonce, 96.
Kreksch = correct, 210.
Krijgsherder = aalmoezenier, 270.
Kwalijkvaring = mésaventure, 204.
Laatlijdendheid = inertie, 37, 114.
Laatwetendheid = lettre de faire part, 36.
Landbeheererij = politicaille, 114.
Landsknecht = Gendarme, 205.
Langzagig = monotone, 240.
Leerzaamheden = études, V.
Leg = plaats, 47.
Leidslag = Leitmotiv, 186.
Levensleering = science de la vie, 35.
Levensmatig = dans la vie, 164.
Luchtinvaarder = aéronaute, 163.
Lul = niaiseries, 36.
Maning = annonce, 96.
Meègezeg = contexte, 208.
Meerderman, de - = la classe élevée, 35.
Meestemacht, de - = le grand nombre, la majorité, 115.
Meêstempelwaarder = vicekanselier, III, X.
Meègraaf, -vorst = prince consort, X.
Melding = annonce, 96.
Meterduizendste = millimètre, 163.
Minderman, de - = la basse classe, 35.
Moedertje = marraine de guerre, 284.
Nauwgezeid = précisément, 93.
Nieuwsbladman = journaliste, 113.
Nieuwspreektigheid = néologisme, 114, 116.
Omstantenis = circonstance, 208.
Onderleeren = approfondir, contrôler, étudier, 164, 267.
Onderscheiding van slagswege = distinction spécifique, 113.

[Vervolg Eenszins.]

Langue artificielle = taalgekunstel, 116.
Langueur = ‘hertstogt’, 226.
Légitime = rechtgeldend, 187.
Leitmotiv = leidslag, 186.
Lettre = staf, staven, 85.
Lettre de faire-part = laatwetendheid, 36.
Lettre ouverte = openmare, 188.
Lettre privée = toemare, 188.
Lexicologie = woordschap, 114.
Littérateur = boeksteller, 115. Vgl. *Auteur.*
Littérature des romans = verhaalkunde, 40.
Locution = zegsel, 114.
Machines = tuig, 92.
Majorité = meestemacht, 115.
Manoeuvre = stuur, 48.
Maréchaussee = Uitjagers, 205.
Marraine de guerre = Moedertje, 284.
Mécanicien-conducteur de train = togvoerer, 96.
Meilleure dépouille, à la - = ter bester vrome, 224.
Mésaventure = kwalijkvaring, 204.
Métal = gesmijd, 163.
Meter = doopmoeder, 70.
Millimètre = meterduizendstc, 163.
Minute stekke, 93.
Mobile, le - = roerling, 93; roerer, 94.
Moderne = jongerwetsch, 113.
Molle, vgl. *Tortue* -.
Monde, lavie dans le - = wereldschheid, 35.
Monotone = langzagig, 240.
Montée = rijzing, stijging, 163.
Monument = aandenkmaal, aandenkwerk, XIII, XII.
Moralement, vgl. *Socialement.*
Mot, en un- = in één woord uit, 118.
Mot correspondent = weergawoord, 227.
Mots = zeggers, 38.
Mouvement flamand = geroer om 't vlaamsch, 43.

[Vervolg Anderszins.]

Ongezag = anarchie, 116.
Oniemandschappelijk = impersonnellement, 189.
Onruste = régulateur, 96.
Ontdapperen = se ralentir, 93.
Ontierbaar = onvruchtbaar, XXXV.
Ontruwen = décrotter, dégrossir, 44.
Onvechtsgewijze = doucement, 44.

Onwetmatig = illégalement, 205.
Oorlingen = pendeloques, 96.
Oorringen = pendeloques, 96.
Openmare = lettre ouverte, 188.
Opgegolf = gonflement, 162.
Opleg = obligation, 226.
Optrek = abri, construction, 183.
Optrek = attraction, 93.
Opzeg = texte, 67.
Oudewetschachtig = antiek, 257.
Overal = pardessus, 191.
Paffer = fusée, 92.
Plage = ‘vague’, 190.
Plichtpleging = cérémonie, 165.
Prondelaar, prondelette = antiquaire, 258.
Rande = ‘vague’, 190.
Rechtgeldend = canonique, légitime, 187.
Redenschap = justification, 226.
Remmen = refréner, 94.
Rijzing = montée, 163.
Rings en rings = tout autour, 162.
Roeilustig = remuant, 39.
Roerer = mobile, 94.
Roerling = mobile, 93.
Ruim = appartement, kamer, 191.
Samenvang = contenu, 210.
Schetsmatig = schématiquement, 164.
Schietbal = boulet, 92.
Schildlooze schildpad = tortue molle, 262.
Schouwer = mystique, penseur, 7.
Schouwtoren = belvédère, 136.
Schranke = sautoir, 96.
Schutsname = Patroon, 239.
Slag = pendule, 96.
Slagswege, van - = spécifiquement, 113.
Slingers = pendeloques, 96.

[Vervolg Eenszins.]

Moyen = baat, 115; behulp, 94. Vgl. *Remède.*
Musée = tooghuis, 262.
Musée en plein air = toogdaghof, 40.
Mystique = schouwer, 7.
Nasalisation = klankverneuzing, 67.
National = eigenstreeksch, 38.
Nationalisme = stamverwek, 113.
Naturel, vgl. *Développement* -.
Nef = timmer, 166.
Nègre = zwartemansch, 115.
Néologisme = nieuwspreektigheid, 114, 116.
Neutraliser = evenaren, 94.
Niaiseries = lul, 36.
Niellé, vgl. *Argent* -.
Nivellement = eendermaking, effenmaking, 114.
Nombre, le grand - = meestemacht, de -, 115. Vgl. *Tas.*
Normalement = tierlijk, 114.
Note = bijschuif, 164.
Nourrir = verkweeken, 116.
Nul = géén tal, 93.
Objectivement = daadzakelijk, 208.
Obligation = opleg, 226.
Occupations = gewerk, 119.
Onvruchtbaar = ontier baar, XXXV.
Openluchtmuseum = toogdaghof, 40.
Opposition = tegenzeg, 226-227.
Orfèvrerie = goudsmedij, 65.
Ouvert, vgl. *Lettre* -.
Pamphlétaire = spotbladman, 113.
Parade = uitsteek, 239.
Pardessus = overal, 191.
Parler, le - = gezwets, 115.
Parochie = herdnis, heernis, 205; zielenkudde, zielschap, IV, III.
Parures = tooi, 96.
Pastor staan..., vgl. *Exercer le ministère de curé.*
Patroon = Schutsname, 239.
Penchant = geneig. 115.
Pendeloques = slingers, oorlingen, oorringen, 96.
Pendule = slag, 96.
Penseur = schouwer, 7.

[Vervolg Anderszins.]

Smete = ‘vague’, 190.
Smijten = bombardeeren, 231.
Snak = ‘vague’, 190.

Snelte = vitesse, 92.
Snok = choc, 92.
Spikkelzilver = argent niellé, 96.
Spoken = explosionner, 93.
Spotbladman = pamphlétaire, 113.
Staf = lettre, 85.
Stamdier = totem, 64.
Stamverwek = nationalisme, 113.
Steking = suggestion, 208.
Stekke = minute, 93.
Stelblad = feuille à écrire, 236.
Stemduw = accent tonique, 227.
Stempelwaarder = kanselier, XI.
Sticht = kapittel, III.
Stichthof = kapittel, III.
Stiftherder = bisschop, 206.
Stijging = montée, 163.
Stijgwijswage = statoscope, 163.
Stond = heure, 93.
Stormloop = 'vague', 190.
Streektaal = dialecte, 115.
Strevingmatig stuk of werk = tendenzwerk, 188.
Stuur = compétence à la direction, direction, manoeuvre, 48.
Stuwen = influer, 115.
Stuwmacht = force motrice, 93.
Taalgeknoei = jargon, 114.
Taalgekunstel = langue artificielle, 116.
Taallouteraar = puriste, 228.
'*Tastelyk*' = tangible, 203, 226.
Teekenblad = cadran, 163.
Tegenzeg inbrengen = faire opposition, protest aanteekenen, 226-227.
Terugtrek = attraction, 93.
Thuisheid = compétence, 185.
Tierlijk = normalement, 114.
Tijdvesten = fixer par le temps, II.
Tik = seconde, 92.
Timmer = nef, 166.
Toekomstkunst = futurisme, 115.
Toemare = lettre privée, 188.
Toeval = casuel, 227-228.
Toezetten = progresser, 93.

[Vervolg Eenszins.]

Personnalité = iemandschap, 188.
Personne = Vrouwename, 117.
Personnifier = veriemanden, XL.
Persoonsnamen = eenlingnamen, XVI
Peter = doopvader, gevader, Godvader, vadder, 71.
Plaats = leg, 47.
Plaisanterie = geksel, 37.
Plume à écrire = veder, 37.
Poésie = gezang, 34; zangspraak, 115.
Poètes = Zingers, 267.
Poilu = jonkheid, 65, 67.
Politicaille = landbeheererij, 114.
Populaire, le - = gemeene, 't -, 116.
Position = [ietwezendheid], zoowezendheid, 205.
Poussée démocratique = volksopdrang, 113.
Pouvoir exécutif = 'uytwerkende magt', 228.
Pratiquement = uitwerkenderwijze, 94.
Précisément = nauwgezeid, 93.
Pression (act.) = drukking, 163; - (pass.) = gedogenschap, 163.
Prévention = 'voordagt', 229.
Prince-consort = Meêvorst,-graaf, X.
Privé, vgl. *Lettre* -.
Procédure = gang, 165.
Progresser = toezetten. 93; verdapperen, 92; versnellen, 94.
Progressif = vergauwend, 93.
Prosateurs = Zeggers, 267.
Prose = gezeg, 34, 115.
Prosélytisme = werverij, 188.
Protest = tegenzeg, verzet, 227.
Public, le- = hoop, de -, 114.
Purisme = gelouter, 114.
Puriste = taallouteraar, 228.
Raison d'être = gegrondheid, 165.
Raison finale, la- = uit, de-, 114.
Ralentir, se - = ontdapperen, 93; vertragen, 94.
Rapports = 'gemeenzaemheyd', 206.
Réclame = uitsteek, 239; bedrijfgemaar, 36. Vgl. *Annonces*.
Reculons, à- = bij eerseling, 92.
Réellement = daadmatiglijk, 208.

[Vervolg Anderszins.]

Togvoerer = mécanicien-conducteur de train, 90.
Toogdaghof = musée en plein air, 40.
Toogdaghof = openluchtmuseum, 40.
Tooghuis = musée, 262.

Tooi = parures, 96.
Totaleer = jusqu'à ce que, 93.
Trek = attraction, 94.
Trekker = anker, 258.
Trekking = attraction, 93.
Tuig = machines, 92.
Tuit = individu; *wilde tuit* = individu sauvage, 115.
Tusschenman, de - = la classe moyenne, 35.
Uit, de - = la raison finale, 114.
Uitbedienen = éditer, 207.
Uitbouw = construction, 227.
Uithanggestel = enseigne, inscription, 240.
Uithangnaam = enseigne, XVI.
Uithangspreuke = enseigne, 240.
Uithof = exploitation rurale, 80.
Uitjagers = Maréchaussée, 205.
Uitsteek = parade, réclame, 239.
Uitvind = invention, 65, 67.
Uitwerk = relief, 191.
'*Uytwerkende magt*' = pouvoir exécutif, 228.
Uitwerkenderwijze = pratiquement, 94.
Vadder = peter, 71.
Varen = voler, 163.
Veder = plume à écrire, 37.
Verbondigd = résumé, 185.
Verkondigen = condenser, 185.
Verdapperen = progresser, 92.
Vergaaptheid = engouement, 36.
Vergauwend = progressif, 93.
Vergis = fout, 203.
Verhaalkunde = littérature des romans, 40.
Verhelp = remède, 113, 115.
Veriemanden = personnifier, XL.
Verkweeken = nourrir, 116.
Veroorbeeld = typisé, 203.
Versnellen = progresser, 94.
Verstand(en = génie(s, 92.
Vertragen = se ralentir, 94.

[Vervolg Eenszins.]

Réflexion = bedenk, 119.
Refréner = remmen, 94.
Registres de catholicité = Burgcrstandboeken, 71.
Régulateur = onruste, 96.
Relief = uitwerk, 191.
Relikwie = ‘heilichdom’, 103.
Remède = verhelp, 113, 115. Vgl. *Moyen*.
Remuant = roeilustig, 39.
Renoncement = achterlaat, 119.
Republique = burgerdom, 42.
Résumé = verbondigd, 185.
Retraites, Maison de - = Huis van Inkeer, 277.
Révolution, la - = Beroerten, de -, 113.
Romans, vgl. *Littérature des* -.
Rond, en - = bekrings, 162.
Rural, vgl. *Exploitation* -.
Sacrements, les - = 't Heilwerkwezen, 205.
Sautoir = schranke, 96.
Sauvage, vgl. *Individu* -.
Savoir-faire = gedraai, 35.
Schématiquement = schetsmatig, 164.
School, in- = ‘op de banken’, 35.
Schrijven = vingeren, 131.
Science de la vie = levensleering, 35.
Seconde = tik, 92.
Self-controll = zelfbesef, 34.
Seminarist = wijleerling, 264.
Signal maritime = zeemerk, 47.
Situation sociale = zoowezendheid, [ietwezendheid], 205.
Socialement et moralement = huisen levensmatig, 164.
Sous-employé = kleindienstman, 72.
Spécifique, vgl. *Distinction* -.
Spécifiquement = van slagswege, 113.
Spontanément = uit zijn eigenzelfswille, 243.
Statoscope = stijgwijswage, 163.
Suggestion = steking, 208.
Supérieurs, devoirs - = bovenplichten, 118.

[Vervolg Anderszins.]

Verzet inbrengen = protest aanteekenen, 227.
Verzonkenheid = engouement, 36.
Vingeren = schrijven, 131.
Vlage = ‘vogue’, 190.
Vlieging = aviation, 163.
Vliegkundige = aéronaute, 93.

Vliegtuig = avion, 92.
Volksopdrang = démocratie, poussée démocratique, 113.
Vooraf = a priori, 266.
'*Voordagt*' = prévention, 229.
Voorgeven = exposer, 164.
Voorgeven, eens iets- = s'imaginer, 206, 229.
Vroedschap voor Wetenis = Académie des Sciences, 262.
Vrome, ter bester - = à la meilleure dépouille, 224.
Vrouwename = personne, 117.
Vuren = explosionner, 93.
Wach = hélas, 44.
Wandrang = cohue, courant désordonné, désordre, trouble, 119.
Wanwerk = tripotage, 242.
Weergawoord = mot correspondant, 227.
Weèrwage = baromètre; - *in gesmijd* = baromètre anéroïde, 163.
Wendingschap = syntaxe, 114.
Wereldling = être terrestre, 130.
Wereldschheid = le genre, la vie dans le monde, 35.
Werkgebruik, 'n - = une industrie, 35.
Werverij = prosélytisme, 188.
Wijgezin = congregatie, VI.
Wijleerling = seminarist, 264.
Winkelmare = annonce, 64.
Wippende = élastique, 163.
Woordschap = lexicologie, vocabulaire, 114.
Woordsteller = auteur, 115.
Woordvoering = élocution, expression, 115.
Zage = 'vague', 190.
Zakking = descente, 163.
Zangspraak = poésie, 115.
Zeemerk = signal maritime, 47.

[Vervolg Eenszins.]

Supplément = [achterna], achternaatje, 226.
Syntaxe = wendingschap, 114.
Tangible = ‘tastelyk’, 203, 226.
Tas = grootemacht, 44. Vgl. *Nombre (le grand-*).
Télégraphique = draadmaartaalsch, 115.
Tendance = geneig, 115.
Tendenzwerk = strevingmatig stuk, 188.
Tenue des livres = boek-opstel, 36.
Terrestre, vgl. *Être* -.
Texte = gezeg, 208; opzeg, 67.
Théoriquement = beschouwsgewijze, 114.
Tolérance = gedoog, 115; ‘Gedraegzaemheyd’, 207, 226.
Tortue molle = schildlooze schildpad, 262.
Totem = stamdier, 64.
Traditionaliste = erfleerachtig, 113.
Tripotage = wanwerk, 242.
Trouble = wandrang, 119.
Typisé = veroorbeeld, 203.
Uniformément = eenwijsde, 236.
Unio = eening, 6.
Université = Hoogleerhuis, 114.

[Vervolg Anderszins.]

Zeg en zate = entrées, 133.
Zegger = prosateur, 267.
Zeggers = mots, 38.
Zegsel = locution, 114.
Zelfbesef = self-controll, 34.
Zelfopwas = développement naturel, 115.
Zielenkudde = parochie, IV.
Zielschap = parochie, III.
Zinger = poèto, 267.
Zoowezendheid, [*ietwezendheid*] = position, situation sociale, 205.
Zwartemansch = nègre, 115.
Zwelling = gonflement, 162.

Vervolg van ‘Eenszins’.

Vagae = bonte, botte, plage, rande, smete, snak, stormloop, vlage, zage, 190.
Vicekanselier = meêstempelwaarder, III, X.
Vide, le - = de ijdelte, 92.
Vie, vgl. *Monde, Science*.
Vie, dans la - = levensmatig, 164.

Vitesse = jacht, 92; snelte, 92.
Vocabulaire = woordschap, 114.
Vogae = alomgangbaarheid, 113.
Voler = varen, 163.

IX. Vlaamsche belangen.

A. Toestanden.

1. Van voorheen.

Benuttiging van vlaamsch of fransch bij onze voorouders. Ongeldigheid van Kurth's stelling en van zijn handvestmatig bewijs, 265-266. Geldigheid van een volkskundig bewijs daartegen, nl. getrokken uit de talwikking onzer oude vlaamsche of fransche grafsteenen, 265-267. Aanzetting om zulk een betoog te verwezenlijken, 267-268.

Brugge-S. Walburga's grafberichten: getal vlaamsche, fransche en latijnsche vanaf de XIV- tot de XIXe e., 268-269.

Nederlandsche jeugd aan de Hoogeschool te Parijs, ter XIIIe eeuw, 123.

Volksboekskes voorheen, òòk over godsdienst en wetenschap, in 't 't vlaamsch, 210-211.

2. Van heden.

‘Vlaamsche’ kringen in 't Zuiden van Frankrijk, ten onzen dage, 20. Vlaamsche taalgrens in Pas-de-Calais, 66.

B. Wenken.

1. Op 't Vlaamsch.

Het fransch gaat dood van armoê daar 't afzien wil van zijn gekunsteldheid, die echter is zijn wezen en zijn leven. Zoo moet eens 't vlaamsch ten onderen maar in het omgekeerd geval: te weten van zoohaast dat 't zal gekunsteld willen zijn; omdat zijn leven ligt in vrij gogroei en losse tierlijkheid, 118-116.

Vlaamsch: zijn gaafheid in gevaar, door 't nieuwspreektig achtertalen van woorden uit 't gemeene en woorden uit den vreemde, 116.

't Vlaamsch weze niet een overzeg-uit-'t fransch, 283.

2. Op Vlaanderen.

't Huidig bederf in Vlaanderen schuilt vooral in zijn bin- en zielenleven, 34-36.

Beschaving en bewindschap hebben èlk haar deel te doen in Vlaandederen's hervlaamsching, 43-45.

't Binnenwaardsch bederf in Vlaanderen is erger dan de buitenwaardsche misbruiken, 36-88.

De drilling onzer vlaamsche jonkheid geschiede geest-, stand- en vakmatig... niet keelmatig, 44.

Dwang tot vervlaamsching is vlaamschdoodend, 41.

't Gegoochel met woorden hoeft gestaakt, 44-45.

Vor-allerlandsching van Vlaanderen is gevaarlijk, 40.

Ver-Belging ter ontvlaamsching, is ont-Belging, 38.

Veredeling is beter dan verrijkmaking, 45.

Vlaamsch ‘raderwerk’ alléengewild is onvoldoende tot Vlaanderen's hervlaamsching, 39, 42.

Vlaanderen en 't vlaamsch. Hun bestemming, 118; hoe hiertoe meêge werkt, 119.

Om Vlaanderen te hervlaamschen, maakt dat 't met liefde vlaamsch zij, 42.

Voornaamheidszucht: is de invijand van Vlaanderen, 43.

Welstandsbeloften zijn min overtuigend dan welstandbevinding, 38.

X. Namen totnog in den bladwijzer niet vermeld.

A. Streken en Vlekken.

Aalter, 87. - Aandyk (Adendyk), 147. - Aardenburg (Rodenburg), 130. - Adendyk (Aandyk), 147. - Aernike, 85. - Afsnee, 62. - Aix-les-Bains, 152. - Alsemberg, 275. - Alveringhem, 275. - Amsterdam, 219. - Anseghem, 61. - Antwerpen, 148, 168, 256, 276, 277. - Ardres, 64-67. - Arthoys, 106. - Auderwick, 66. - Bassevelde, 73. - Becelaere, 70, 71, 85, 86, 87, 117, 237. - Bego, Monte -, 63. - Belle, 81. - Belleghem, 5. - Belly, 149. - Bergen (Mons), 122. - Biervliet, 53, 54. - Binche, 122. - Binz, vgl. Binche. - Blankenberghe, 23, 120, 192, 272, 282. - Boneffe, 122. - Boonen, 66. - Boonensche, 119, 238. - Brandon (NW. Amerika), 216. - Bredenaerde, Land van -, 66. - Broucke, 147. - Brugge, 10, 28, 32, 33, 46, 57, 58, 95, 99, 103, 104, 105, 106, 168, 216, 222, 225, 239, 256-259, 268, 273-278, 281, 287; (O.L.Vr.) 128, 130. -

Brussel, 149, 216; (la Chapelle) 148. - Calvados, 96, 116. - Cameroun, 270. - Cassel, 85. - Caster, 48, 62, 134. - Clemskerke, 47. - Clytte, de -, 69. - Coudekerke, 147. - Courson, 116. - Coxyde, 46. - Dadizeele, 160. - Denterghem, 62, 63. - Dixmuide, 128, 230. - Donauvallei, 135. Doornijk, 52, 53, 99, 102, 103, 106, 127, 212, 252, 253. - Drie Grachten, 230. - Dudzeele, 56. - Eecloo, 46. - Eessen, 128. - Eggewaertscapelle, 216. - Elverdinghe, 286. - Gent, 86, 124, 145, 255, 274. - Gheluvelt, 86, 238, 286. - Gheluwe, 286. - Ghistel, 56, 120. - Gyselbrechteghem, 62. - Halle, 275. - Harelbeke, 111, 286. - Henegouwen, 122. - Hengstdijk, 145-146. - Hontenisse, 145-146. - Hoogebrugge te S. Ommars', 66. - Houthulst, 46. - Houttave, 239. - Hubbard (W. Kanada), 216. - Hulst, 145. - Ingelmunster, 23. - Ingoyghem, 61. - Iseghem, 216. - Kales, 65, 66. - Kerniel, 122. - Kinkanda (Kongo), 216. - Komen, 62. - Kortrijk, 5, 10, 32, 33, 46, 87, 256, 264, 275. - Kortrijksche, 110. - S. Kruis bij Brugge, 84. - Leffinghe, 216. - Leuven, 60, 168. - Lisseweghe, vgl. Ter Doest (onder III, B). - Locre, 286. - Lokeren, 22, 23. - Londefort, 119. - Loretten, 275. - Lourdes, 274-275. - Lyzel te S. Ommars', 66. - Machault, 278. - Ma kia ze (O. Mongoliën), 216. - Maldeghem, 147. - Mayombe (Kongo), 270-272. - Mechelen, 29, 62. - Meessen, 68. - Melle, 62. - Meulebeke, 62. - S. Michiel's bij Brugge, 10, 13. - Moerkerke, 46, 53, 56, 58. - Moeskroen, 46. - Mons, vgl. Bergen. - Montmartre, 287. - Moorslede, 191, 264. - Namen, 122, 225. - Nieuw Antwerpen (Kongo), 270. - Nieukercke, 55. - Nieuwpoort, 230, 264, 286. - Nijvel, 122. - Noyon, 211. - S. Ommars', 65. - Oostende, 216. - Oudenaarde, 60, 81. - Overyssche, 60. - Parijs, 123, 276. - S. Pietersberg te Caster, 134. - S. Pieterskapelle (tevoren Hunkenvliet), 127. - S. Pieter's-Nesse, 66. - Pitthem, 62. - Poperinghe, 87, 286. - Pypegaele, 46. - Ramscappel, 256. - Reninghe, 286. - Reninghelst, 286. - Rijnvallei, 135. - Rijsel, 147. - Rodenburg (Aardenburg), 130. - Roeselare, 5, 59, 62, 216, 264, 274. - Rolleghom, 144. - Roomen, 152. - Rowanen, 237. - Ruminghen, 66. - Scheldevallei, 134. - Scherpenheuvel, 275. - Sluis, 218, 222, 225. - Somme, 212. - Spycker, 240. - Steenvoorde, 68. - Straten, 56. - Stuyvekenskerke. 157. - Swevezeele, 53, 86. - Thielt, 22, 46, 225. - Tieghem-berg, 136. - S. Truiden, 216. - Tumba (Kongo), 216. - Veurne, 32, 46, 216, 256, 272. - Vierkaven, de -, 46. - Vinckem, 46. - Vlamertinghe, 286. - Waasmunster, 146. - Waereghem, 31. - Watergands, 66. - Watergangs, de -, 66. - Waterlos, 147. - Watou, 68, 85, 164. - Wercken, 128. - Wervik, 286. - Westland, 239. - Westoutre, 286. - Woesten, 237, 286. - Wonterghem, 28. - Wynghene, 264. - Wytschaete, 192. - Yorkton (NW. Amerika), 216. - Yper, 46, 68, 85, 87, 125, 128, 192, 237, 264, 285-288. - Zaamslag, 147. - Zillebeke, 128, 248. - Zonnebeke, 87. - Zuyenkerke, 46.

B. Lieden.

Bach, 20. - Baekeland-De Bie H., 130. - Baekeland-Lemahieu K., 138. - Bergeyck van -, Gravin Jos., 164. - Bernolet, E.H., 275. - Bernolet J., 84, 95. - Bittremieux L., E.V., 270. - Bosmans, E.V.,

168. - Boulanger, 262. - Bruloot, E.H., 275. - Callebert, E.H. Past., 38. - Capelle, 191. - Claerhout J., E.H., 81, 97. - Clemenceau, 190. - Craeynest J., E.H., 4. - Dassonville A., E.H., 72, 138, 141, 156. - de Beule, 274. - De Brouwer Fr., Hgw. H., 164. - de Bruyne, Zuster M. Jo., 154-155. - Decan-David E., 233. - D[eclercq] P[etrus], 272. - de Gheldere K., 32. - Delameilleure J., 277. - Deleersnyder D., 130. - De Lepeleer, Z.E.H., 166-168. - Descartes, 114. - Dhont Mich., 258, 273. - Duclos A., Z.E.H., 258, 276. - Dumoulin-Claeys, 259. - Engelsche Damen, 32. - Esnaut-Pelleterie, 93. - Franck C., 20. - Ganthier Th., 246. - G.M. †, 15. - Gezelle Guido, 1-14, 25-33. - Gezelle Jos., E.H., 27. - Gezelle Rom., 28, 29. - Goddard Hgl., 92. - Guillaume Maximilienne, E.Z., 122. - Haendel, 20. - Hassler, 20. - Hervé, 61. - Heyman, G.J., 7. - Hinlopen, Gezusters, 10. - ‘Huysman’, 162. - Iserbyt, Z.E.H., 256. - Kurth G., 265, 266. - Lamon, E.H., 28. - Lapscheure, Pastor van -, 269. - Loveridge, 262. - Loys, Z.E.H., 274. - Mahieu H., Z.E.H., 6. - Malou Mgr., 274. - Mansion J., 189. - Mathilde, GG.'s dienstmeid, 27. - Matsaert-Morlion C., 229. - Meillet, 113. - Minsart Nicolas, E.V., 122. - Mone, 244. - Muller J.W., 141. - Opdedrinck J., E.H., 165. - Opsomer A., 184. - Perosi, 20. - Pierens J., 273. - Pintelon Ch., 277. - Prévot, abbé, 18, 19. - Quaghebeur, 192. - Raffi, 162. - Rembry E., Z.E.H., 5. - Reypens, G.J., 7. - Rouck, 162-163. - Ruysbroeck, 3, 6, 7, 8, 25. - Saint-Saëns, 20. - Scharpé L., 141-142. - Seumas Mac Manus, 169, 193. - Slosse, E.H. Past., 95. - Thérive André, 113, 114. - Valckenaere J., E.H., 239. - Van Ackere, E.H., 32. - Van den Driessche Alb., 143. - Vandendriesscke, E.H., 102. - Van de Putte G., Z.E.H., 4. - Van Ermenghem, E.H., 277. - Van Haecke L., E.H., 269. - Van Houtte K., E.H., 86. - ‘van Kalderkerke Berto’, 143. - van Rissehem Alexander, E.V., 154. - Vaughan Cornish, 162. - Vercoullie J., 72. - Verriest G., 4. - Victor Hugo, 114. - Vondel J.v.d. -, 10, 19. - Vuylsteke A., E.H., 273. - Waffelaert, Mgr., 2, 6, 8, 11, 13, 27, 32.

XI. Vragen en antwoorden.

Of het soms S. Elooi niet was die de Benedictijnen naar Meunikenreede uitnoodigde, vanwaar ze keel de streke van 't Zwin tot tegen Brugge bekeerden? 211-212.

Waar zijn de ‘juweelen’ belonden van 't O. Vrouwken uit de Moerstrate? 277.

Is *de Thiende* van Sim. Stevin soms niet te vinden in 't Gr. Seminarie te Brugge? 168.

Woordenbeteekenis: Ippenassche? 263; - Ketsereel, 48, 72; - Oksje (B. 1914-'19, XXV, 367), 68-69; - Viatse? 240; - Viee? 240.

XII. Afbeeldingen.

Beeld van *O.L.V. van den Thuyn* in S. Walburgakerk te Brugge, 273.

Vergissingen
Te verbeteren

Bladz. - Reek:		Insteê van:	Stelt:
35	16	den	de
36	36	hertekreezerij	hertenkreezerij
43	8	Voornaamheidszncht	Voornaamheidszucht
45	34	genâ	genâ.
67	25	*spektuit*	*sprektuit*
68	2	**Doodsberichten**	**Doodsbericht**
70	44	eeerste	eerste
78	29	Urbauus	Urbanus
94	33	misggreep	misgreep
130	21	Menscheid	Menschheid
144	17	*Brabrnt*	*Brabant*
149	20	primicerius	primicerus
153	27	slecht	slechts
156	22	*jijk*	*jeik*
190	3	Eeuropeanen	Europeanen
191	29	den	dien
210	31	onvermogen	onvermogend
212	22	Ricticus	Rictius
212	40	mouvrns	mouvans
231	35	hun	hen
254	9	have	halve
274	2	Mariabeeleen	Mariabeelden
277	45	Eemerghem	Ermenghem
IX	23	116	106
XI	18	Zwevezeele	Swevezeele
XVI	24	Mabais	Marbais
XVI	34	82	83
XVI	46	*Biek*	*Biek.*
XVI	46	Ollebeeke	Ollebeecke